

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет фінансів
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

*Перші наукові читання
пам'яті С.І. Юрія*

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

м. Тернопіль, 26 листопада 2015 р.

Тернопіль
ТНЕУ
2015

ББК 65.261
УДК 336
П 27

Збірник наукових праць розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ (протокол № 7 від 9 листопада 2015 р.).

ВІДПОВІДАЛЬНА ЗА ВИПУСК:

Кириленко О.П. – завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, д.е.н., професор.

УКЛАДАЧІ:

Безгубенко-Гнатишин В.Ю. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н.;

Письменний В.В. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н., доцент.

П 27 **Перші наукові читання пам'яті С.І. Юрія:** збірник наук. праць / За ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. – 26 лист. 2015 р., м. Тернопіль. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – 232 с.

У збірнику наукових праць висвітлено наукові погляди українського педагога і вченого-економіста С.І. Юрія, а також обґрунтовано власні думки щодо актуальних питань фінансової теорії та практики. Представлені матеріали заслуговуватимуть на увагу науковців, викладачів, студентів і фахівців-практиків.

**ББК 65.261
УДК 336**

За редакцію та достовірність матеріалів, розміщених у збірнику наукових праць, несуть відповідальність автори.

© ТНЕУ, 2015.

ЗМІСТ

ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ТА НАУКОВА СПАДЩИНА ДОКТОРА ЕКОНОМІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА, ЗАСЛУЖЕНОГО ДІЯЧА НАУКИ І ТЕХНІКИ УКРАЇНИ С.І. ЮРІЯ	7
<i>Кириленко Ольга</i> ДЕТЕРМІНАНТИ РЕГІОНАЛЬНИХ ФІСКАЛЬНИХ ДИСБАЛАНСІВ.....	12
<i>Дем'янишин Василь</i> ДІАЛЕКТИЧНЕ ПОЄДНАННЯ НАУКОВОГО, ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ТА ЖИТТЄВО-ЦІННІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ОСОБІ ПРОФЕСОРА С.І. ЮРІЯ.....	16
<i>Єлецьких Світлана, Рад Наталія</i> КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ФІНАНСОВО СТІЙКОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ: ПРОБЛЕМИ РОЗРОБКИ І ЗАПРОВАДЖЕННЯ.....	21
<i>Кізима Тетяна</i> ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ АКТИВІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ	25
<i>Кнейслер Ольга</i> СУЧАСНІ РЕАЛІЇ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ	30
<i>Кравчук Наталія</i> ПАРАДОКС ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ І ТРИЛЕМА РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ	35
<i>Мельник Ала</i> ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ НОВОУТВОРЕНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	40
<i>Сохацька Олена, Курант Тетяна</i> КРИПТОВАЛЮТИ: ЗАСІБ ПЛАТЕЖУ ЧИ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ?	42
<i>Бак Наталія</i> ВІЙСЬКОВИЙ ЗБІР ЯК СКЛАДОВА ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПОТРЕБА РЕФОРМУВАННЯ.....	47
<i>Безгубенко-Гнатишин Вікторія</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСІВ.....	52
<i>Булавинець Вікторія</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ТАКСОНОМІЮ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	56
<i>Вавричук Оксана</i> ЗАЛУЧЕННЯ ІНСТИТУТІВ РОЗВИТКУ ДО ФІНАНСУВАННЯ ПРОЕКТІВ ДПП У ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ	61

Збірник наукових праць

<i>Горин Володимир</i> БЮДЖЕТНЕ СТИМУЛЮВАННЯ КІНОІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ: НЕОБХІДНІСТЬ, РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	65
<i>Гупаловська Мирослава</i> БЮДЖЕТ ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ	70
<i>Демкура Тарас</i> РОЛЬ ІНДУСТРІЇ МЕРЕЖЕВОГО МАРКЕТИНГУ ДЛЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ Й САМОЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ.....	73
<i>Дем'янюк Антоніна</i> ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	75
<i>Карпишин Наталія</i> ЗАОЩАДЖУВАЛЬНА ПОВЕДІНКА ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ	78
<i>Кириленко Олександр</i> ОСНОВИ ПРИНЦИПУ БЮДЖЕТНОЇ ПРОЗОРОСТІ.....	83
<i>Клапків Юрій</i> ЛОГОС ТЕОРІЇ СТРАХОВОЇ СПРАВИ	85
<i>Коваль Світлана</i> МОТИВИ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА КРЕДИТНУ ПОВЕДІНКУ ДОМОГОСПОДАРСТВ	88
<i>Козак Галя</i> НАКОПИЧУВАЛЬНА ПЕНСІЙНА СИСТЕМА: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....	93
<i>Коломийчук Наталія</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ	97
<i>Круп'як Ірина</i> ФІНАНСОВІ ДОМІНАНТИ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	101
<i>Крупка Андрій</i> ПЕРСПЕКТИВИ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЕНДАВМЕНТ-ФОНДІВ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА.....	106
<i>Лободіна Зоряна</i> ПЛАНУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТІВ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ РЕФОРМИ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН	110
<i>Малиняк Богдан</i> ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ДО МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НАДХОДЖЕНЬ ВІД НАДРОКОРИСТУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	116

<i>Машко Андрій</i>	
ДЕФІЦИТ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА УПРАВЛІННЯ .	119
<i>Мелих Оксана</i>	
БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАН БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	123
<i>Мокрицька Анна</i>	
ФУНКЦІЇ ТА ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	127
<i>Огінська Анастасія</i>	
ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ СІМЕЙ З ДІТЬМИ	132
<i>Перевознюк Віталіна</i>	
ЕТАПИ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ВОДОПРОВІДНО-КАНАЛІЗАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	136
<i>Петрушка Олена</i>	
ДО ПИТАННЯ ПРО ОБ'ЄКТИВНУ НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ	141
<i>Письменний Віталій</i>	
УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	144
<i>Русін Віктор</i>	
ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САОВРЯДУВАННЯ	148
<i>Сай Леся, Вітко Ірина</i>	
РИЗИКИ ПРИ МОТИВУВАННІ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	152
<i>Савчук Світлана</i>	
ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМ БОРГОМ	156
<i>Сидор Ірина</i>	
ФІСКАЛЬНА ДОМІНАНТА МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У КОНТЕКСТІ ЗМІН ДО БЮДЖЕТНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	159
<i>Сидорчук Анатолій</i>	
ТЕОРЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	163
<i>Сохацький Юрій</i>	
ФІНАНСОВІ ГІБРИДИ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ	168
<i>Стоян Віра</i>	
ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ..	170
<i>Тулай Оксана</i>	
ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ ТА ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я: ПОГЛЯД КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	174
<i>Федоренко Анатолій</i>	
СУЧАСНИЙ РІВЕНЬ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПІДВИЩЕННЯ.....	180

Збірник наукових праць

<i>Федорович Ірина</i> ПРОБЛЕМА ЗРОСТАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ – ПРІОРИТЕТ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	182
<i>Фрадинський Олександр</i> ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ НА МИТНОМУ КОРДОНІ: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС.....	187
<i>Шулюк Богдана</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТУВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ.....	191
<i>Юрій Едуард, Карвацький Максим</i>	196
ДО ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	196

ПЕРЕМОЖЦІ ПЕРШОГО КОНКУРСУ СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ЕСЕ ІМ. С.І. ЮРІЯ

<i>Богуцька Софія</i> РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА ПРО ЕКОНОМІЧНІ РЕФОРМИ.....	201
<i>Грема Катерина</i> РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА ЩОДО ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ	203
<i>Дмитришин Юлія</i> ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ	208
<i>Костюк Вікторія</i> БЮДЖЕТ ЯК ВАЖЛИВА ЛАНКА ФІНАНСІВ ДЕРЖАВИ.....	211
<i>Маланчук Оксана</i> ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ	215
<i>Марусин Марія</i> ФІНАНСИ – КАРКАС ЕКОНОМІЧНОГО БУТТЯ.....	219
<i>Скобляк Тетяна</i> ДО ПИТАННЯ ПРО БЮДЖЕТНУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЮ.....	223
<i>Шегера Катерина</i> РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА	227

ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ТА НАУКОВА СПАДЩИНА ДОКТОРА ЕКОНОМІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА, ЗАСЛУЖЕНОГО ДІЯЧА НАУКИ І ТЕХНІКИ УКРАЇНИ С.І. ЮРІЯ

Сергій Ілліч Юрій – відомий український вчений, знаний в Україні та далеко за її межами, засновник та керівник тернопільської наукової школи з фінансів, грошового обігу та кредиту.

Доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України. Був дійсним членом (академіком) Академії економічних наук України, академіком Академії наук вищої школи України, Почесним професором Віденського міжнародного університету, головою науково-координаційної ради Західного наукового центру НАН України і МОНмолодьспорту України у Тернопільській області, головою Тернопільського обласного відділення Національного олімпійського комітету України, віцепрезидентом Федерації волейболу України, лауреатом премії імені С. Подолинського, дійсним членом Клубу ректорів Європи, Почесним громадянином м. Тернополя, Почесним професором Економічної академії імені Д.А. Ценова та впродовж 10 років – Ректором Тернопільського національного економічного університету.

С.І. Юрій за видатні досягнення у суспільному житті був нагороджений різноманітними відзнаками, нагрудними знаками та грамотами державного значення. А саме: вищою відзнакою Фонду міжнародних премій – орденом Миколи Чудотворця (2004 р.), ДПА України – нагрудним знаком «Почесна відзнака ДПА України» (2005 р.) та нагрудним знаком «За сприяння податковим органам» (2010 р.), Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України нагороджений знаком «Петро Могила» та нагрудним знаком «За наукові досягнення», Президентом України – орденом «За заслуги» III ступеня (2007 р.), Академією економічних наук – відзнакою «Золота медаль» імені М.І. Туган-Барановського (2009 р.), Академією педагогічних наук України – знаком «Ушинський К.Д.» (2010 р.), ДМС

України – нагрудним знаком «За сприяння митним органам України», Почесною грамотою Кабінету Міністрів України за вагомий особистий внесок у забезпечення економічного розвитку Тернопільської області, сумлінну працю та високий професіоналізм.

Життєвий шлях Сергія Ілліча є яскравим прикладом наполегливості, клопітливої роботи над собою, чіткої мети та нестримної відданості науці.

Народився Сергій Ілліч 30 січня 1950 р. на Буковині, у селі Шишківці. Після закінчення середньої школи (1966 р.) працював у колгоспі «Україна» у рідному селі. У 1967 р. вступив до Чернівецького фінансового технікуму та здобув фах фінансиста. Трудову діяльність розпочав економістом інспекції держдоходів Новоселицького райфінвідділу Чернівецької області. Потім була служба в армії. Після закінчення технікуму та закінчення служби в армії навчався в Тернопільському фінансово-економічному інституті. Аспірантуру закінчував у Московському економіко-статистичному інституті де і захистив кандидатську дисертацію на тему «Відтворення основних фондів в умовах соціалістичної інтеграції» (1982 р.). У 1996 р. в Київському державному економічному університеті захистив докторську дисертацію на тему «Спільне підприємництво в Україні: фінансовий аспект розвитку».

Педагогічна кар'єра Сергія Ілліча розпочалася у 1975 р. – з посади викладача кафедри грошового обігу та кредиту (старшого викладача та у 1989 р. доцента Чернівецького держуніверситету) пройшов шлях до професора, завідувача кафедри фінансів, кафедри міжнародних фінансів, директора інституту фінансів та до Ректора Тернопільського національного економічного університету в 2002 р.

С.І. Юрій – автор понад 200 праць, у тому числі 14 монографій, 33 навчальних підручників і посібників, 56 статей, а також керівник та розробник 11 наукових тем державного значення. Популярними й такими, що користуються особливим попитом серед студентів, аспірантів і науковців, стали видані за його редакцією підручники «Казначейська система» (2002 р., 2006 р.), «Соціальне страхування» (2004 р.), «Фінанси» (2008 р., 2012 р.), «Економічна теорія: політична економія» (2009 р.), «Теорія фінансів» (2010 р.), «Бюджетна система» (2013 р.).

За його участю та науковою редакцією підготовлені та опубліковані монографії: «Фінансово-кредитний механізм спільних підприємств (методологія, теорія і практика)» (1991 р.), «Фінансові

аспекти ринкового господарства: теорія та практика» (1995 р.), «Спільне підприємництво: фінанси, кредит, валюта» (1995 р.), «Фінансові проблеми економіки перехідного типу» (1997 р.), «Антологія бюджетного механізму» (2001 р.), «Економічна інтеграція України в Європейський Союз» (2003 р.), «Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український вимір» (2007 р.), «Становлення доктрини фінансової системи України» (2008 р.). Дуже цінним є двотомне видання Економічного енциклопедичного словника за участю С.І. Юрія, який разом із тритомним виданням Економічної енциклопедії в Україні не мають аналогів.

Сергій Ілліч завжди залишався активним поборником становлення та розвитку вітчизняної фінансової науки. Він один із співавторів унікального хрестоматійного видання «Фінансова думка України». Ця праця є першою серед наукових розробок, у якій систематизовано наукові здобутки вітчизняних економістів-фінансистів XVIII–XX ст. з еволюції фінансової думки, дано хрестоматійний виклад найважливіших наукових публікацій цього періоду з теорії фінансів, грошового обігу та кредиту.

Науковий доробок С.І. Юрія охоплює широкий спектр напрямків, це: проблеми теорії і практики фінансів в умовах становлення та розвитку ринкових відносин; фінансові, кредитні та валютні аспекти спільного підприємництва; розвиток державних фінансів у поєднанні зі становленням демократичних процедур і проблемами бюджетного вибору; реформування бюджетної системи і фіскальної політики, соціальний захист населення, фінанси домогосподарств і основи організації сімейної економіки. На глибокій методологічній основі він формулював теоретичні підвалини міжнародних фінансів в умовах глобалізації і становлення фінансової економіки; досліджував проблеми міжнародної мобільності капіталу у вимірі глобальних координат; системні детермінанти світових економічних криз, їхні сучасні модифікації і проблеми боргової економіки на національному й глобальному рівні.

Під керівництвом С.І. Юрія було захищено 9 дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, це:

— Зятковський І.В. «Фінанси суб`єктів господарювання: основні засади та практика організації» (08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит, 2006 р.);

– Шкільняк М.М. «Механізм управління державною власністю в системі національної економіки» (08.00.03 – економіка та управління національним господарством, 2009 р.);

– Демянишин В.Г. «Формування і реалізація бюджетної доктрини України» (08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, 2010 р.);

– Десятнюк О.М. «Діалектика ризиковості розбудови податкової системи України» (08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, 2010 р.);

– Іващук І.О. «Митна доктрина глобального простору» (08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини, 2010 р.);

– Кізима Т.О. «Фінанси домогосподарств: концептуальні засади теорії та практики» (08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, 2011 р.);

– Куриляк В.Є. «Цивілізаційні і міжкультурні виміри міжнародного менеджменту» (08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини, 2011 р.);

– Лещук В.П. «Еволюція фінансового капіталу фінансово-промислових груп» (08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, 2013 р.)

– Кравчук Н.Я. «Фінансові дисбаланси світової економіки в умовах асиметрії глобального розвитку» (08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини, 2014 р.).

Впродовж 1996–2012 рр. С.І. Юрій керував роботами більш ніж 30 аспірантів та здобувачів, які успішно захистили дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, зокрема: 1998 р. – Кізима Т.О., Іващук І.О.; 2001 р. – Бак Н.А.; 2002 р. – Кравчук Н.Я.; 2003 р. – Федірко М.М., Комарницька Р.Г.; 2004 р. – Таранов І.М., Хавтур О.В., Криховецька З.М., Кузьмович О.В.; 2005 р. – Тулай О.І., Погріщук Г.Б., Тріпак М.М., Войцешук А.Д.; 2006 р. – Макуцький Р.Т., Карпишин Н.І., Клівіденко Л.М., Губанова Л.І., Сидор І.П., Сидорович О.Ю., Вовна Н.І., Мулярчук А.К., Фрадинський О.А.; 2007 р. – Коваль С.Л.; 2010 р. – Машко А.І.; 2011 р. – Луцишин О.О., Ібрагімов М.Р.; 2012 р. – Карапетян О.М., Сапожников В.Б.; 2013 р. – Круп'як І.Й., Назаренко І.Ф., Булавинець В.М., Коломійчук Н.М.

С.І. Юрій створив у 2004 р. та був головним редактором наукового журналу «Світ фінансів», членом редакційної колегії науково-теоретичних та інформаційно-практичних журналів «Фінанси України», «Банківський вісник», «Регіональна економіка», «Журнал європейської економіки», «Вісник ТНЕУ», «Психологія і суспільство».

Сергій Ілліч брав участь і у законотворчому процесі, зокрема у роботі групи фахівців з підготовки Бюджетного та Податкового кодексів України. Він був співкерівником Спільного європейського проекту ТНЕУ з університетами Франкфурта-на-Майні (Німеччина), Роттердама (Нідерланди), Ліона (Франція) за програмою Комісії ЄС «Європейські економічні відносини у сфері бізнесу». Тісно співпрацював із Міністерством фінансів України та фіскальними органами, Головним контрольно-ревізійним управлінням України, Державним казначейством та Тернопільською обласною та міською радами, був позаштатним консультантом Комітету Верховної Ради України.

Вагомим є внесок Сергія Ілліча і у розвиток спорту. Він був Головою Тернопільського обласного відділення Національного олімпійського комітету України та віце-президентом Федерації волейболу України.

Становлення Тернопільського національного економічного університету та кафедри фінансів – це частина життєвого шляху Сергія Ілліча Юрія: від студента першого набору фінансово-економічного інституту (1971 р.) до ректора ТНЕУ. Для університету це 41 рік історії та розвитку, а для С.І. Юрія – дві третини життя.

Кириленко Ольга

*Д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ДЕТЕРМІНАНТИ РЕГІОНАЛЬНИХ ФІСКАЛЬНИХ ДИСБАЛАНСІВ

Загальне розбалансування бюджетної системи України, спричинене комплексом зовнішніх та внутрішніх політичних, економічних, соціальних чинників, негативно відображається на стані місцевих бюджетів, що створює загрози для їх стабільності, вкрай необхідної в умовах розпочатої децентралізації влади та адміністративно-територіальної реформи. Основними причинами існуючих фіскальних дисбалансів на рівні місцевих бюджетів є:

значна централізація бюджетної системи країни, успадкована від попередньої командно-адміністративної системи господарювання, історично сформована із-за нерозвинутості інституту місцевого самоврядування;

— фрагментарність, непослідовність та незавершеність реформ, які проводилися у бюджетній та податковій сфері;

— неефективна державна регіональна політика і фінансове вирівнювання як її найважливіша складова;

— суто фіскальне спрямування вітчизняної системи оподаткування, яка традиційно розглядається лише як інструмент для наповнення державної скарбниці;

— гіпертрофований розвиток підсистеми загальнодержавних податків у вітчизняній системі оподаткування порівняно з підсистемою місцевого оподаткування;

— переважання патерналістських настроїв у органів місцевого самоврядування, відсутність у них навиків самостійного господарювання, незаінтересованість у пошуку альтернативних джерел доходів.

Структура доходів місцевих бюджетів України протягом 2010–2015 рр. характеризує низку негативних тенденцій, які поглиблюють існуючі регіональні фіскальні дисбаланси, це – суттєве посилення трансфертної залежності місцевих бюджетів від державного бюджету, послаблення фіскальної ролі податкових надходжень як основи бюджетних доходів, зменшення частки неподаткових надходжень та доходів від операцій з капіталом, які відображають результативність

діяльності органів місцевого самоврядування в економічній сфері (табл. 1).

Таблиця 1

**Структура доходів місцевих бюджетів України
у 2010–2015 рр.,% ¹**

Групи доходів	2008 р.	2010 р.	2012 р.	2014	2015 (план)
Податкові надходження	43,1	42,4	38,1	37,7	26,8
Неподаткові надходження	5,6	5,5	5,6	5,3	4,8
Доходи від операцій з капіталом	3,3	1,6	0,8	0,5	0,5
Цільові фонди	1,7	1,0	0,3	0,1	0,1
Офіційні трансферти	46,3	49,5	55,2	56,4	67,8
Усього	100	100	100	100	100

Вкрай нераціональною є також структура видатків місцевих бюджетів України що, в свою чергу, поглиблює регіональні бюджетні дисбаланси і створює ризики для подальшого розвитку місцевого самоврядування в умовах децентралізації та адміністративно-територіальної реформи. Для видаткової частини місцевих бюджетів притаманне:

— домінування видатків соціального характеру, які пов'язані із виконанням делегованих державних повноважень (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення, культура та мистецтво, фізична культура та спорт);

— незначні видатки на економічну діяльність, охорону навколишнього природного середовища, житлово-комунальне господарство, що відзначається на стані місцевого господарства загалом, ринку праці, а, отже, на добробуті і умовах життя громадян;

— достатньо висока питома вага захищених видатків, які є обов'язковими, їх обсяг не може змінюватися при скороченні затверджених бюджетних призначень, що також обмежує самостійність органів місцевого самоврядування у використанні фінансових ресурсів;

— абсолютне переважання поточних видатків, незначна частка капітальних видатків та невеликі обсяги бюджетів розвитку, що ускладнює процес фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад (табл. 2).

¹ Розраховано на основі даних Державної казначейської служби України.

Структура видатків місцевих бюджетів України у 2010–2014 рр.,%²

Групи видатків	Роки:		
	2010	2012	2014
<i>За функціональною класифікацією</i>			
Загальнодержавні функції	6,4	4,8	4,9
Громадський порядок, безпека та судова влада	0,2	0,1	0,1
Економічна діяльність	4,9	5,8	4,1
Охорона навколишнього природного середовища	0,4	0,5	0,4
Житлово-комунальне господарство	2,8	8,8	7,8
Охорона здоров'я	22,5	21,2	20,6
Духовний та фізичний розвиток	4,0	3,7	4,0
Освіта	31,9	32,0	31,7
Соціальний захист та соціальне забезпечення	22,1	22,5	25,5
Міжбюджетні трансферти	4,8	0,6	0,9
<i>За економічною класифікацією</i>			
Поточні видатки	96,9	93,5	93,8
Капітальні видатки	3,1	6,5	6,2
<i>Залежно від пріоритетів здійснення</i>			
Захищені видатки	86,6	76,0	75,7

В Україні відсутня довгострокова стратегія реформування як бюджетної системи загалом, так і міжбюджетних відносин зокрема, що необхідно для стабілізації державних фінансів і усунення існуючих бюджетних дисбалансів на всіх рівнях. Окрім невизначеності концептуальних положень реформування бюджетної системи, існує низка проблем, пов'язаних з їх організацією в межах чинного механізму, що негативно відображається на формуванні та виконанні місцевих бюджетів, це:

— недофінансування державою делегованих повноважень, коли органи місцевого самоврядування змушені спрямовувати власні доходи на здійснення видатків, пов'язаних із виконанням ними делегованих державних повноважень;

— відсутність компенсації втрат бюджетних надходжень внаслідок пільг, наданих державою по податкам і обов'язковим платежам, які зараховуються до доходів місцевих бюджетів, наприклад, по платі за землю;

— неритмічність та відхилення у термінах надання офіційних трансфертів, перерахування їх в останні дні бюджетного року, що ускладнює використання виділених коштів;

² Розраховано на основі даних Державної казначейської служби України.

— відсутність формалізованих підходів та непрозорість процесів надання окремих видів цільових субвенцій з державного бюджету та фінансування проектів місцевого розвитку за рахунок Державного фонду регіонального розвитку та ін.

У 2015 р. в Україні здійснено реальні кроки щодо забезпечення бюджетної децентралізації, це зокрема:

— розширення дохідної бази місцевих бюджетів для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування видаткових повноважень;

— застосування нової системи горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя;

— запровадження нових видів міжбюджетних трансфертів (освітня та медична субвенції, субвенція на підготовку робітничих кадрів, базова та реверсна дотації);

— надання прав органам місцевого самоврядування щодо самостійного встановлення ставок місцевих податків і зборів в граничних межах, визначених законодавством, та надання пільг з їх сплати.

Проте запроваджені зміни потребують подальшого розвитку для одержання стабільного позитивного ефекту. Ми вважаємо, що для усунення фіскальних дисбалансів на рівні місцевих бюджетів необхідно завершити низку системних заходів та реформ, які було розпочато протягом останніх років, це, зокрема:

— проведення децентралізації державного управління і зокрема бюджетної децентралізації;

— чітке розмежування повноважень державної влади та місцевого самоврядування і відповідно до цього розподіл доходів і видатків між бюджетами різних рівнів;

— подальше зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів і зменшення їхньої трансфертної залежності від державного бюджету, вдосконалення порядку розрахунку трансфертів місцевим бюджетам з державного бюджету;

— реформування податкової системи з метою зниження податкового навантаження на фонд оплати праці та на сумлінних платників податків, спрощення адміністрування податків, посилення інвестиційної привабливості країни;

— вдосконалення місцевого оподаткування як одного з основних інститутів місцевих фінансів та дієвого інструменту, який є у

розпорядженні місцевої влади, підвищення фіскальної ролі місцевих податків і зборів;

— запровадження програмно-цільового методу складання і виконання місцевих бюджетів, перехід до середньострокового бюджетного планування і складання трьохрічних місцевих бюджетів, що необхідно для фінансового забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад;

— повне фінансове забезпечення видатків місцевих бюджетів на виконання державних повноважень шляхом застосування у розрахунках обсягів міжбюджетних трансфертів державних соціальних стандартів і фінансових нормативів бюджетної забезпеченості.

Дем'янишин Василь

*Д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ДІАЛЕКТИЧНЕ ПОЄДНАННЯ НАУКОВОГО, ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ТА ЖИТТЄВО-ЦІННІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ОСОБІ ПРОФЕСОРА С.І. ЮРІЯ

У листопаді 2015 р. виповнилося 3 роки з того часу, коли відійшов у вічність видатний український вчений у галузі економіки, відомий в Україні й далеко за її межами, визнаний фахівець із проблем фінансової теорії, методології фінансової науки та практики, засновник і лідер тернопільської наукової школи фінансів, грошового обігу і кредиту Сергій Ілліч Юрій.

Життєвий шлях С.І. Юрія – це шлях постійної праці і боротьби талановитої й мудрої людини, яка вміє визначити мету свого поступу, мобілізувати силу, енергію і вибрати оптимальне рішення для її досягнення, залишаючи на пройденій дорозі добрий слід. Його вчителі та наставники, студенти й аспіранти, магістри і співробітники, працівники органів державної влади, управління і місцевого самоврядування, колеги і друзі знають ювіляра як досвідченого, вимогливого, справедливого, чуйного, авторитетного керівника та вченого, здатного згуртувати, запалити енергією і повести за собою колектив. Для молодого покоління він – взірець

висококваліфікованого спеціаліста і педагога, наставника і порадника, вмілого керівника, який дуже добре знає свою роботу, бачить перспективу, реально може оцінити здібності кожного, вміє вимагати і допомагати тим, хто цього потребує; для товаришів – добрий порадник, для друзів – надійна опора і плече, яке він підставляє не вагаючись. Всі вони із Сергієм Іллічем ділилися радістю та смутком, проблемами, а він кожному давав розраду, допомагав, підтримував.

За 37 років роботи у ТНЕУ він пройшов шлях від викладача до професора, завідувача кафедри фінансів, міжнародних фінансів, директора інституту фінансів, ректора Тернопільського національного економічного університету.

Найвищих творчих здобутків Сергій Ілліч досяг за роки незалежності України, зокрема, він організував видання періодичних збірників наукових праць професорсько-викладацького складу та аспірантів, навчальних посібників і підручників, опублікував цикл наукових статей, організував проведення та виступав на наукових та науково-практичних конференціях міжнародного, державного та регіонального рівнів із проблем реформування фінансової системи України в умовах ринкових та демократичних трансформацій.

Будучи керівником вищого навчального закладу, він докладав багато зусиль для згуртування колективу, спрямування його творчого ентузіазму на удосконалення навчально-виховного процесу, активізації науково-дослідної роботи, зростання авторитету та іміджу навчального закладу, перетворення його у потужний осередок науки та освіти міжнародного рівня. Усі свої сили та енергію Сергій Ілліч спрямовував на зростання престижу університету, формування якісного складу науково-педагогічних працівників, зміцнення матеріально-технічної бази, створення сучасної ефективної системи фінансового забезпечення діяльності вищого навчального закладу.

Постійна праця принесла гідні плоди. ТНЕУ продовжував розбудовуватися, були відкриті нові спеціальності, яких потребувала держава, зміцнився міжнародний авторитет університету. Завдяки вміло організованій і проведеній С.І. Юрієм відповідній роботі згідно з Указом Президента України університету був наданий статус національного. Важливим аспектом світового визнання досягнень ректорату та професорсько-викладацького складу ТНЕУ стало

приєднання вищого навчального закладу до світової університетської спільноти і підписання ректором Великої хартії університетів.

С.І. Юрій є відомою особистістю у науковому світі. Його перу належить більше 200 наукових і науково-методичних праць з економічних питань, серед яких основне місце займають проблеми фінансів у ринкових відносинах на глобальному, макроекономічному та мікроекономічному рівнях, актуальні проблеми міжнародних фінансів, бюджету і бюджетного процесу. Він був засновником і керівником наукової школи «Фінанси, грошовий обіг і кредит», в рамках якої працювали 12 докторів, 55 кандидатів, десятки аспірантів і викладачів та сотні студентів, автором 16 монографій, 9 навчальних посібників та 9 підручників, керівником і розробником 10 наукових тем державного значення. Популярними й такими, що користуються особливим попитом серед студентів, аспірантів і науковців стали видані за його редакцією підручники «Фінанси», «Казначейська система», «Соціальне страхування», «Бюджетна система», «Економічна теорія: політична економія», монографія «Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри». Дуже цінними є двохтомне видання за участю С.І. Юрія Економічного енциклопедичного словника, який разом із трьохтомним виданням Економічної енциклопедії в Україні не мають рівних.

Серед наукових здобутків С.І. Юрія є багато таких, які він започаткував і заслужено їм можна надати статус «вперше». Так, проф. С.І. Юрій разом з однодумцями вперше в Україні розробили програму навчальної дисципліни «Бюджетна система» і у 2000 р. видали відповідний навчальний посібник [1], який став базовим для підручників «Бюджетна система», що видавалися у послідуючих роках всіма іншими авторами в Україні.

Вперше в Україні у 2001 р. С.І. Юрій та інші науковці опублікували монографію «Антологія бюджетного механізму», у якій було розвинуто теорію бюджету держави та бюджетного механізму. Головною метою роботи було сприяння формування єдиного розуміння фундаментальних підвалин теорії і практики фінансів для конструювання фінансової доктрини держави [8, с. 8].

У 2008 р. також вперше в Україні колектив авторів кафедри фінансів ТНЕУ, очолюваний проф. С.І. Юрієм, опублікував підручник «Фінанси» [2] відповідно до нової програми даної дисципліни, який у 2012 р. було перевидано видавництвом «Знання» [3]. Даний

підручник став базовим для вищих навчальних закладів України, він по нинішній день користується великою популярністю серед студентів та наукової громадськості держави. Авторам вдалося упорядкувати дискусію стосовно сутності фінансів та форм їхнього вияву, розробити нові концептуальні підходи до трактування окремих фінансових категорій, а також визначення ролі фінансів в соціально-економічному розвитку суспільства.

Класичним стало трьохтомне видання «Фінансова думка України» [4; 5; 6; 7], авторами якого є С.І. Юрій, В.М. Федосов, С.В. Львовичкін, П.І. Юхименко. У цій оригінальній праці розкрито теоретико-методологічні засади фінансової думки, висвітлено питання становлення і розвитку фінансової науки від найдавніших часів до сьогодення, з'ясовано особливості формування національної фінансової науки, інституційні засади фінансової думки. Колектив авторів порушив маловивчені і дискусійні питання теорії фінансів, розкрив концептуальні засади сучасної світової та вітчизняної фінансової науки і практики, розмаїття наукових течій, підходів і методів. Ця праця стала своєрідною атестацією зрілості вітчизняної фінансової науки на етапі її відродження на початку третього тисячоліття.

Під безпосереднім керівництвом Сергія Ілліча біля 30 здобувачів захистили кандидатські дисертації і 10 – докторські. Десятки сьогоденних вчених завдячують йому за об'єктивну оцінку їхніх наукових здобутків під час опонування на захисті докторських і кандидатських дисертацій, рецензування монографій, наукових збірників, підручників і навчальних посібників.

Сергій Ілліч завжди охоче ділився своїм життєвим досвідом з ученими і практиками, молодими викладачами, аспірантами, докторантами, керівниками підрозділів університету та інших навчальних закладів України. Його часто запрошували для читання лекцій, обміну досвідом до вищих навчальних закладів країни, до нього приїжджали за допомогою, порадами та консультаціями. Для всіх він знаходив необхідний час, вмів уважно вислухати, порадити, допомогти.

Завжди С.І. Юрій перебував у творчому і науковому піднесенні. У науково-популярних виданнях «Хто є хто в Україні», «Світло у вікнах: Життя видатних людей» та інших серед парламентарів, урядовців, політиків, суддів, дипломатів, науковців України С.І. Юрію, як неординарній особистості, чиї здобутки збагатили вітчизняну науку,

набули загального визнання, відведено належне місце. Його приклад цілеспрямованості і бажанні творити добро, рухатися вперед до майбутнього, шукати істину та своє місце у житті гідний для наслідування майбутніми поколіннями.

Усі, кому пощастило працювати з цією талановитою людиною, поважають і люблять його не лише за високий професіоналізм, а й за вміння бути мудрим і наполегливим, вимогливим і тактовним, принциповим і шанобливим, суворим і поблажливим одночасно. Саме таким залишився у нашій пам'яті С.І. Юрій, в особі якого діалектично поєдналися науковий, організаторський та життєво-ціннісний потенціал.

Література:

1. Бюджетна система України: навч. посіб. / [С.І. Юрій, Й.М. Бескид, В.Г. Дем'янишин та ін.]; під ред. Юрія С.І., Бескида Й.М. – К.: НІОС, 2000. – 400 с.
2. Фінанси: підруч. / [С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексеєнко, В.Г. Дем'янишин та ін.]; за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
3. Фінанси: підруч. / [С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексеєнко, В.Г. Дем'янишин та ін.]; за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – друге видання перероблене і доповнене, К.: Знання, 2012 – 687 с.
4. Фінансова думка України: енциклоп.: у 3-х т., т. 2 / С.В. Львовчкін, В.М. Федосов, С.І. Юрій, П.І. Юхименко; за наук. ред. В.М. Федосова. – К.: Кондор, 2010. – 584 с.
5. Фінансова думка України: монограф.: у 3-х т., т. 1 / П.І. Юхименко, С.В. Львовчкін, В.М. Федосов, С.І. Юрій; за наук. ред. В.М. Федосова. – К.: Кондор, 2010. – 687 с.
6. Фінансова думка України: у 3-х т. Т. 3: Хрестоматія. ч. 2 / С.І. Юрій, С.В. Львовчкін, В.М. Федосов, П.І. Юхименко; за наук. ред. В.М. Федосова. – К.: Кондор, 2010. – 734 с.
7. Фінансова думка України: у 3-х т. Т. 3: Хрестоматія. ч. 1 / С.І. Юрій, С.В. Львовчкін, В.М. Федосов, П.І. Юхименко; за наук. ред. В.М. Федосова. – К.: Кондор, 2010. – 471 с.
8. Юрій С.І. Антологія бюджетного механізму: монографія / С.І. Юрій, В.Г. Дем'янишин, Я.М. Буздуган. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 250 с.

Єлецьких Світлана

*Д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів
Донбаської державної машинобудівної академії, м. Краматорськ*

Рад Наталія

*К.е.н., доцент, начальник Головного управління
Пенсійного фонду України в Донецькій області, м. Слов'янськ*

**КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ФІНАНСОВО СТІЙКОГО
ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ:
ПРОБЛЕМИ РОЗРОБКИ І ЗАПРОВАДЖЕННЯ**

Реалізація задекларованих Конституцією України принципів соціальної держави щодо формування високих соціальних стандартів у сфері пенсійного забезпечення передбачає наявність достатнього обсягу фінансових ресурсів [1]. Саме фінансова спроможність пенсійної системи виконувати зобов'язання визначає рівень її життєздатності. При цьому, тривалий характер пенсійного страхування потребує від означеного механізму фінансової стійкості у довготривалій перспективі. Запроваджена у 2004 р. змішана модель пенсійної системи, що складається із солідарної та накопичувальної систем загальнообов'язкового державного пенсійного страхування і системи недержавного пенсійного забезпечення, поряд з розширенням можливостей у формуванні пенсійних активів громадян, мала на меті також забезпечення її фінансової спроможності [2]. Практика свідчить, що успішність функціонування оновленої системи пенсійного страхування обумовлюється параметрами її внутрішньої побудови, здатністю інтегруватись до вітчизняного соціально-економічного середовища, а також спроможністю останнього сприяти перетворенню пенсійної системи у фінансово збалансовану модель.

Дослідження актуальних аспектів функціонування пенсійного забезпечення в системі суспільних зв'язків знаходило відбиття у працях Л. Кочеткової, Н. Борисенко, Б. Зайчука, О. Нікіфорової, К. Лібанової, О. Макарової та багатьох інших. Однак триваючі проблеми фінансової незбалансованості вітчизняної пенсійної системи на фоні суспільних трансформацій обумовлюють необхідність подальших досліджень у напрямку формування фінансово стійкої моделі пенсійної системи. Це пояснює актуальність дослідження.

Таким чином, метою статті є аналіз окремих аспектів функціонування вітчизняної пенсійної системи, виявлення проблемних питань фінансової забезпеченості та визначення напрямків її удосконалення в напрямку формування фінансово стійкої моделі пенсійного страхування.

В контексті дослідження варто зазначити, що фінансова стійкість вважається однією з найбільш важливих передумов успішного функціонування будь-якого виду пенсійної системи. Н. Борисенко відмічає, що в економічній теорії «стійкість» розглядається як здатність системи зберігати власні якості в умовах динамічного середовища і внутрішніх трансформацій та одночасно забезпечувати наближуючий до мети розвиток [3, с. 13–14]. Автором виділяється дві ознаки фінансової стійкості: платоспроможність та наявність ресурсів для розвитку [3, с. 15]. Дослідник О. Коваль під «стійкістю» пропонує мати на увазі фінансову стабільність системи. На його думку, система повинна бути побудована таким чином, щоб у майбутньому уникати ситуацій, що потребують невідкладної параметричної корекції (підвищення ставок пенсійного внеску, пенсійного віку тощо) [4, с. 5]. З іншого боку, наголошуючи на соціальному значенні співвідношення доходів та видатків пенсійної системи висловлюється думка про неможливість кваліфікувати фінансово стійкими бюджетні параметри в умовах низького розміру пенсій [3, с. 51]. Підкреслимо, що діючий механізм вітчизняної пенсійної системи функціонує в контексті задекларованих Конституцією України принципів соціальної держави [1]. Виходячи з викладеного метою вітчизняного пенсійного забезпечення має бути підняття його рівня до стандартів соціальної держави. Таким чином, досягнення цілей вітчизняного пенсійного страхування має оцінюватись з використанням відповідних критеріїв.

Разом з цим, останнім часом зміст і сутність самого поняття соціальної держави стали також набувати дискусійного характеру. Причиною критичних висловлювань став надмірно високий рівень соціальних видатків. Здійснюються спроби дійти висновку щодо оптимального обсягу обов'язків соціальної держави: чи повинна вона забезпечувати високі соціальні стандарти життєдіяльності та розвитку кожної людини або має лише створювати для цього рівні можливості. Запропоновані концептуальні рішення з урахуванням національних особливостей мають бути враховані у побудові вітчизняної моделі пенсійної системи. Водночас варто підкреслити,

що за висновками аналітичної доповіді Національного Інституту Стратегічних Досліджень під ідеальною пенсійною системою розуміється така, що відповідає наступним критеріям: достатнє, прийнятне по витратах, стійке та надійне пенсійне забезпечення громадян. При цьому, під «достатністю» мається на увазі як абсолютний, так і відносний розміри пенсії [4, с. 5]. Доцільно підкреслити, що запровадження страхового механізму трирівневої пенсійної системи суттєво підвищило роль доходів у формуванні пенсійних активів застрахованої особи. Адже від їх рівня залежить відрахування внесків та накопичень для пенсійних виплат, а отже і обсяг фінансових ресурсів для пенсійної системи. О. Нікіфоровою з цього приводу констатовано, що будь-які механізми удосконалення пенсійної системи не здатні створити достатню базу для пенсійних виплат в період виходу на пенсію «бідних працюючих» [5, с. 80]. Отже для досягнення фінансової стабільності потребує перегляду концепція формування доходів громадян. Втім, можна погодитись із твердженням про неможливість досягнення соціальної мети в сучасних умовах лише трансформацією соціальної складової [6, с. 200]. Приводячи широкий перелік чинників, що гальмують реформи в Україні науковцями робиться наголос на потребах економічного розвитку, причому в основу нової моделі пропонується покласти саме інтереси вітчизняних виробників і споживачів [7, с. 19]. Окремими дослідниками також висловлювались сподівання щодо стимулюючого впливу на соціально-економічний розвиток поширення глобалізаційних процесів. Однак, на думку Л. Кочеткової розвиток глобальної економіки не супроводжується розвитком глобального громадянського суспільства та всесвітньої соціальної держави [8, с. 162]. З точки зору інших дослідників, існуючий світовий устрій видався не здатним вирішити глобальні проблеми людства [9, с. 28]. Означене підтверджується зростаючим рівнем нужденності, кризою духовних і моральних цінностей, що свідчить і про кризу самої парадигми соціального розвитку у глобальному сенсі. За твердженням А. Амосова проблема полягає у відсутності ідеології розвитку. Адже саме ідеологія визначає, яким має бути економічний та соціальний устрій. [10, с. 269]. На державному рівні відсутність ідеології відбивається у суперечливості концептуальних орієнтирів складових пенсійної системи, зокрема у положеннях певних стратегічних документів. В. Попковим у вирішенні проблем розвитку пропонується застосування «цілісного

підходу» стосовно об'єктів із складною внутрішньою структурою, що виражає інтегрованість із середовищем та одночасно їх відносну автономність, основу на внутрішній єдності, самодостатності і незалежності від оточуючого середовища [11, с. 60, 68]. Дослідниками також висловлюється пропозиція щодо необхідності запровадження світогляду, що ґрунтується на засадах колективного розуму людства, духовно-моральних цінностях та спрямований на людський розвиток [9, с. 28]. В. Амосовим, вважається доцільним застосування алгоритму стратегічного планування з зарубіжної практики, що насамперед, потребує вироблення ідеології суспільного устрою. За результатами формування інституціональної матриці, як зазначає автор, здійснюється формування структурної, економічної, промислової, науково-технічної, технологічної, аграрної, соціальної, екологічної та інших політик з реалізації стратегічних планів та цільових програм [10, с. 270]. Формування архітектури та параметрів фінансово стійкого механізму пенсійної системи може бути вбудованим до приведеного алгоритму та гармонізованим до всіх напрямків розвитку.

Підсумовуючи результати дослідження можна зробити висновок, що механізм вітчизняної пенсійної системи ще не набув фінансово стійкого характеру. З метою вирішення перелічених у роботі проблемних питань, на нашу думку, необхідно: розробити ідеологію розвитку пенсійної системи у контексті положень соціальної держави; визначити і запровадити критерії оцінки пенсійної системи відповідно до положень соціальної держави; удосконалити параметри фінансової стійкості механізму пенсійної системи з точки зору цілісного підходу як складової загальнодержавного розвитку. Запровадження перелічених заходів дозволить підвищити фінансову стійкість пенсійної системи, забезпечити підвищення рівню соціальної захищеності пенсіонерів та подальший розвиток пенсійного страхування в контексті соціально-економічного розвитку країни. Перспективи подальших досліджень даної проблеми можуть бути сфокусовані в напрямку формування цілісної концепції сучасної пенсійної системи в суспільстві, що гармонійно розвивається.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254-к/96-вр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058>.

3. Борисенко Н.Ю. Проблемы обеспечения финансовой устойчивости Пенсионного фонда России / Н.Ю. Борисенко. – М.: Финансы и кредит, 2004. – 424 с.

4. Ризики, загрози пріоритети та наслідки реформування пенсійної системи України: аналіт. доп. / О.П. Коваль. – К.: НІСД, 2012. – 44 с.

5. Никифорова О.Н. Пенсионное обеспечение в системе социальной защиты населения: монограф. / О.Н. Никифорова. – М.: ИНФРА-М, 2013. – 124 с.

6. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки (колективна монографія) / [Лібанова Е.М., Макарова О.В., Курило І.О. та ін.]; за ред. Е.М.Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2012. – 320 с.

7. Кір'ян Т. Основні чинники, які гальмують реформи в Україні / Т. Кір'ян, М. Шаповал // Вісник Пенсійного фонду України. – 2015. – № 4. – С. 16–21.

8. Кочеткова Л.Н. Философский дискурс о социальном государстве: монограф. / Л.Н. Кочеткова. – М.: ИНФРА-М, 2012. – 216 с.

9. Бородзинов В.С. Парадигма планетарного мировоззрения XXI века / В.С. Бородзинов, В.П. Делия, Н.Н. Лукьянчиков. – Балашиха, изд-во «Де-По», 2011. – 256 с.

10. Амосов А.И. Последствия сверхускорения эволюции экономики и общества в последние столетия: Закономерности социального и экономического развития / А.И. Амосов. – М.: Издательство ЛКИ, 2009. – 312 с.

11. Устойчивое экономическое развитие в условиях глобализации и экономики знаний: концептуальные основы теории и практики управления / Под ред. В.В. Попкова. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. – 295 с.

Кізима Тетяна

*Д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ АКТИВІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

В сучасних умовах можливість знецінення грошей спонукає частину власників заощаджень до їх капіталізації. Відтак, заощадження населення набирають форми фінансових активів.

Фінансові активи відображають насамперед грошові відносини домогосподарств з фінансово-кредитною системою, а через неї – з усією національною економікою.

У Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансові активи визначені як «кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів» [1]. Тобто, нормативно-правовий акт лише називає інструменти, які можуть бути віднесені до фінансових активів.

Система Національних Рахунків класифікує фінансові активи у семи основних категоріях: золото і спеціальні права запозичення; готівка і депозити; цінні папери, крім акцій; позики; акції та інший акціонерний капітал; страхові технічні резерви; інші рахунки до одержання або до оплати.

Власне трактування фінансового активу подає український учений В. Шелудько: «Фінансові активи є специфічними неречовими активами, які являють собою законні вимоги власників цих активів на отримання певного, як правило грошового доходу у майбутньому» [2, с. 29].

Російський науковець І. Хомініч вважає, що під фінансовими активами домогосподарств слід розуміти ту частину наявного доходу, яка набуває однієї з форм організованих заощаджень і відповідає наступним умовам:

- ці кошти повинні «працювати» у фінансово-кредитній сфері;
- вони повинні приносити дохід у тому чи іншому вигляді (відсотки, дивіденди) [3, с. 20].

Професор Ю. Кашин до фінансових активів населення відносить суми коштів населення на депозитах, в готівці, у цінних паперах, а також у вигляді внесків у страхові, пенсійні та інші фонди [4, с. 45].

За даними Державної служби статистики України [5], приріст фінансових активів вітчизняних домогосподарств у 2013 р. по відношенню до 2012 р. суттєво зменшився і становив 73,8% до попереднього періоду, а заощадження в іноземній валюті становили лише третину обсягів 2012 р. Схожа тенденція спостерігалася і у 2014 р. (табл. 1), що обумовлено кризовою ситуацією, що має місце в економіці України.

Таблиця 1

**Динаміка приросту фінансових активів домогосподарств
України у 2008–2014 рр. [5]**

Роки	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Заощадження – всього	52011	80377	161867	123123	147280	116266	83320
в тому числі:							
- нагромадження нефінансових активів	29515	10493	19578	-1159	-2954	5378	1733
- приріст фінансових активів	22496	69884	142289	124282	150234	110888	81587
з них:							
- приріст грошових вкладів та заощаджень в цінних паперах	91212	2528	81024	43607	71689	104727	-
- заощадження в іноземній валюті	32561	75834	44406	75922	63625	21509	-

За даними Статистичного щорічника України, питома вага заощаджень у витратах населення у 2014 р. становила 5,8% [5]. Водночас, за даними статистичного збірника «Витрати і ресурси домогосподарств України у 2014 р.», витрати домогосподарств на купівлю акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків становили 3,3% загальної величини сукупних витрат [5]. Тобто, різниця між цифрами є суттєвою. Це вкотре підтверджує необхідність переведення статистичних досліджень доходів і витрат населення на єдину методологічну базу, здатну адекватно відобразити макро- та мікроекономічні процеси в державі.

У вересні 2014 р. був оприлюднений щорічний звіт Global Wealth Report страхової компанії Allianz SE [6], яка вивчає добробут домогосподарств в 53 країнах світу (сукупний ВВП цих країн складає 90% світового ВВП). Загалом рівень чистих фінансових активів у світі (загальні фінансові активи мінус зобов'язання) продемонстрував двозначне зростання на рівні 12,4% у 2013 р. порівняно з 2012 р. У глобальному порівнянні Україна займає 47 місце (табл. 2). За цим показником Україна наздоганяє Туреччину. Останні позиції у рейтингу посіли Індонезія, Казахстан та Індія.

За розрахунками німецьких експертів, на одного українця припадає 1 440 євро чистих фінансових активів (за мінусом боргів), у той час як на середньостатистичного жителя Швейцарії – близько

146 540 євро, США – 119 570 євро, Бельгії – 78 300 євро. На четвертому та п'ятому місцях знаходяться Нідерланди та Японія, де чисті фінансові активи на душу населення становлять 71 430 євро та 71 190 євро відповідно (табл. 2).

Таблиця 2

Топ 10 країн світу за показниками чистих та загальних фінансових активів на душу населення у 2013 р. [6]

Чисті фінансові активи на душу населення			Загальні фінансові активи на душу населення		
Країни	Євро	%	Країни	Євро	%
1. Швейцарія	146 540	6,2	1. Швейцарія	220 030	4,2
2. США	119 570	14,2	2. США	150 780	11,0
3. Бельгія	78 300	4,6	3. Нідерланди	121 620	2,5
4. Нідерланди	71 430	3,8	4. Данія	118 290	2,7
5. Японія	71 190	7,6	5. Швеція	108 780	9,5
6. Швеція	70 080	12,8	6. Австралія	105 280	8,6
7. Тайвань	66 010	10,6	7. Канада	101 470	7,9
8. Канада	65 900	10,4	8. Бельгія	98 150	4,2
9. Сінгапур	64 520	5,4	9. Сінгапур	94 210	5,1
10. Велика Британія	63 490	11,7	10. Велика Британія	93 040	7,7
(...)					
47. Україна	1 440	4,2	48. Україна	1 820	4,1

За результатами звіту, багатим країнам належить 85% фінансових активів домогосподарств, що є власністю лише 18% населення світу.

В «бідних» країнах серед інструментів інвестування переважають консервативні інструменти – банківські депозити (63%), які в «багатих» країнах складають лише 28%. В Україні теж, на жаль, фінансовий сектор значною мірою презентований банківським сектором (майже 96%).

Як наголошується у звіті, зниження приросту загальних фінансових активів домогосподарств України в 2013 р. відбулося за рахунок різкого скорочення портфеля цінних паперів (більш ніж на 10%), при цьому банківським депозитам, страховим та пенсійним активам вдалося показати певне зростання [6].

Проведене дослідження показало, що українські домогосподарства, на жаль, ще не стали потужними генераторами зростання вітчизняного фінансового ринку. Відтак, існує висока ймовірність розчинення національного фінансового ринку в межах міжнародних фінансових центрів, які сьогодні формуються на базі

окремих розвинених країн і куди досить активно останнім часом перетікають капітали українських резидентів.

Наявність означених вище ризиків потребує дослідження причинно-наслідкових зв'язків, що обумовлюють стриману фінансову поведінку вітчизняних домогосподарств на фоні їх готовності до вкладання у коштів різноманітні фінансові активи. На наш погляд, основними проблемами у цій важливій сфері фінансових відносин є:

— недостатній розвиток фінансового ринку в частині роботи з приватним інвестором та обмежена пропозиція фінансових послуг для таких клієнтів;

— відсутність інституту фінансових консультантів і, відповідно, обмежене надання такого виду послуг для приватних інвесторів;

— низький рівень довіри населення як до держави загалом, так і до національної грошової одиниці та інституцій фінансового ринку зокрема;

— недоліки забезпечення учасників ринку необхідною фінансовою інформацією;

— низький рівень фінансової грамотності населення.

Переконані, що вжиті державою відповідні заходи організаційного та освітнього характеру сприятимуть активізації фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств і залученню їх до діяльності на фінансовому ринку України.

Література:

1. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 01.01.2011 № 2756-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

2. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: навч. посіб. / В.М. Шелудько. – К.: Знання-Прес, 2002. – 535 с.

3. Хоминич И.П. Финансовые активы домашних хозяйств в структуре инвестиционных ресурсов / И.П. Хоминич // Банковские услуги. – 2003. – № 9. – С. 19–26.

4. Кашин Ю. Финансовые активы населения (сбережения): подход к оценке уровня жизни / Ю. Кашин // Вопросы статистики. – 1998. – № 5. – С. 43–51.

5. Доходи та витрати населення України у 2008–2014 рр. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

6. Звіт Allianz про рівень світового добробуту: найвище зростання активів з 2003 р. від 24 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF>.

Кнейслер Ольга

*Д.е.н., професор, в.о. завідувача кафедри фінансів
суб'єктів господарювання і страхування Тернопільського
національного економічного університету*

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Одним із завдань розвитку вітчизняного страхового ринку є створення ефективно налагодженої системи управління фінансовими потоками страхових компаній, яка сприятиме максимізації результативності обігу фінансових ресурсів і забезпечуватиме їх достатній обсяг в необхідний момент часу. Разом з цим прийняття рішень в сфері управління фінансовими потоками має безпосередній вплив на досягнення стратегічних цілей страховика: підвищення добробуту власників, зміцнення конкурентних позицій на ринку, нарощування фінансової стійкості.

В процесі управління фінансовими потоками страхової компанії доцільно виокремити основні напрямки досліджень:

1) Управління фінансовими потоками за страховою діяльністю, яке охоплює такі складові: управління формуванням і використанням страхових резервів, визначення оптимальної структури страхового портфеля, розробку ефективної тарифної та андерайтингової політики, забезпечення мінімізації страхових ризиків.

Зазначимо, що обсяг страхових резервів залежить від розробленої страховиком тарифної політики. Тарифна політика страховиків має базуватися на запровадженні оптимальних страхових тарифів, таких, які будуть доступними і вигідними для страхувальників та прибутковими для страховиків. Відтак досягатиметься еквівалентність сторін у страхових відносинах, а страховий тариф буде максимально відповідати ймовірному збитку.

Тарифна політика страховика є складовою андерайтингу, в основу проведення якого покладено: прийняття або відмова прийняття ризиків на страхування (перестраховування) у контексті їх селекції, оцінки з метою визначення строків, умов і розмірів страхового покриття, величини страхового тарифу; прийняття управлінських рішень щодо формування оптимальної структури страхового портфеля; розробку механізму нейтралізації страхових ризиків, нових страхових продуктів і підвищення якості існуючих.

Андерайтингова політика як інструмент оптимізації страхового портфеля є основою формування рентабельності та фінансової стійкості страхових операцій. Метою управління страховим портфелем є досягнення такої його структури, яка б забезпечувала оптимальне співвідношення між ризиком й прибутковістю за усіма видами страхування. Андерайтер, що займається формуванням страхового портфеля, повинен не допустити зниження вартості портфеля за одночасного поєднання безпеки і доходності, застосовуючи ефективні інструменти страхового ринку.

У контексті управління страховим портфелем вагоме місце займає обрана менеджером політика перестрахування, спрямована на забезпечення заданого рівня збитковості видів страхування і портфеля в цілому. Ефективність такої політики залежить від збалансованості активного і пасивного, зовнішнього і внутрішнього перестрахування та вибору ефективних форм і методів перестрахування ризиків.

Підсумковим етапом андерайтингової політики є діяльність з урегулювання страхових збитків, під якою розуміють об'єктивну оцінку збитків і забезпечення якісного обслуговування клієнтів страхової компанії.

2) Управління фінансовими потоками від перестрахової діяльності, що передбачає розгляд таких основні напрямки: управління формуванням власного капіталу, мобілізацією і використанням резервів перестраховика, оцінювання перестраховальної місткості та величини власного утримання перестраховальників, розробку ефективної тарифної та андерайтингової політики на ринку перестрахування.

На реалізацію перестраховальної послуги суттєво впливає низка певних чинників: недостатня капіталізація вітчизняних перестраховиків та якість і ліквідність їх активів, які формують статутний капітал та резерви. Внаслідок цього українські перестраховики неспроможні перестраховувати значні за обсягами страхові ризики, що призводить до залежності страховиків-резидентів від послуг іноземних перестраховиків, у перестрахування яким часто передають якісні ризики.

Одним із напрямів розв'язання згаданих проблем є посилення вимог до формування статутного капіталу перестраховиків, з приводу чого в теорії і практиці тривають дискусії, зокрема стосовно встановленого нормативу його мінімальної величини [1, с. 385; 2].

Підвищення вимог до розміру капіталу сприятиме зростанню надійності та прозорості страхової та перестраховальної галузі, довіри до її учасників, забезпеченню гарантій виконання страхових зобов'язань за договорами з високим рівнем збитковості. Однак в українській практиці такі законодавчі нововведення можуть негативно позначитися на розвитку професійного ринку перестраховування, який є неповноцінним, оскільки на ньому нема спеціалізованих перестраховиків. Тому підвищення мінімальної величини статутного капіталу перестраховиків ще більше відлякуватиме потенційних інвесторів від вкладання коштів у дорогу, ризикову та низькоприбуткову перестраховальну галузь.

На нашу думку, можливість виконання перестраховиком належним чином узятих зобов'язань за договорами перестраховування залежить безпосередньо як від розміру власних ресурсів, так і дотримання правил чинного законодавства щодо формування перестрахових резервів та їх високоякісного розміщення, а також виваженої перестраховальної політики. Підвищення вимог до видів і структури активів, якими покриваються статутний капітал та резерви, постійний контроль за виконанням визначених нормативів гарантуватиме своєчасність і повноту відшкодування збитків за перестраховальними договорами.

Вагомими чинником, що призводить до зменшення обсягів капіталу перестраховиків і негативно позначається на фінансовій стійкості та платоспроможності ринку перестраховування, є демпінг. На наш погляд, в умовах кризового періоду демпінг не може вирішувати стратегічні завдання розвитку ринку страхування і перестраховування. Безумовно, з одного боку, демпінг забезпечує збільшення обсягів продажів, розширення клієнтської бази, загострює конкурентну боротьбу. Відповідно, страховики (перестраховики), які дотримуються власної недемпінгової політики, можуть втратити окремі сегменти ринку, а відтак доходи від операційної діяльності. Проте переваги демпінгу є короточасними, оскільки процес заниження тарифів небезкінечний, що згодом призведе до збитків унаслідок формування незбалансованих портфелів та недоформування достатнього обсягу резервів. Тому, з іншого боку, демпінг спричиняє погіршення якості страхових і перестраховальних послуг, зниження рівня сервісу, спаду іміджу та інвестиційної привабливості ринку, несвоєчасне та не в повному обсязі виконання зобов'язань за страховими і перестраховальними договорами. Вважаємо, що в

теперішніх умовах дієвим механізмом боротьби з демпінгом є формування зваженої андерайтингової політики на ринку перестраховування за кожним видом страхування.

3) Управління фінансовими потоками від інвестиційної діяльності страховика, що базується на управлінні активами, яке спрямоване на формування стратегії і здійснення тактичних заходів з метою приведення структури капіталу у відповідність до програм фінансового розвитку страховика у напрямку визначення політики фінансування інвестиційних операцій, ефективного розміщення страхових резервів та власних коштів, управління структурою інвестиційного портфеля, мінімізації інвестиційних ризиків.

4) Управління фінансовими потоками від фінансової діяльності страховика, яке спрямоване на визначення оптимальної структури фінансових ресурсів, мінімізації вартості капіталу та мінімізації фінансових ризиків, формування мінімальної величини статутного капіталу, управління формуванням, розподілом і використанням прибутку страховика, оцінювання його фінансової стійкості.

Високий рівень фінансової стійкості і платоспроможності страхових компаній забезпечується шляхом ефективної політики фінансування їх господарської та інвестиційної діяльності, управління формуванням фінансових ресурсів за рахунок різноманітних джерел. Цілеспрямований рух фінансових ресурсів страховиків визначає рівень ефективності їх господарювання.

Основною метою формування фінансових ресурсів страхових компаній є задоволення необхідності у джерелах фінансування їх активів та оптимізації структури капіталу з позиції забезпечення умов ефективного його використання. У цьому контексті однією з найбільш складних та відповідальних процедур в процесі управління фінансовими потоками страховика є оптимізація структури його капіталу. Тобто, досягнення такого співвідношення між використанням власних і залучених ресурсів, за якого забезпечується оптимальне поєднання рентабельності власного капіталу (фінансової рентабельності) та фінансової стійкості. Оптимізація структури фінансових ресурсів страхової компанії сприяє максимізації її ринкової вартості.

У контексті управління фінансовими потоками страховиків вагома ніша належить податковому регулюванню їх діяльності, яке суттєво впливає на розподіл доходів і прибутку, страхову платоспроможність, рентабельність і фінансову стійкість. Так, у

Податковому кодексі України від 02.12.2010 передбачалася чинна система оподаткування страхової діяльності за ставкою податку 3% від валових доходів страховика, яка позитивно вплинула на розвиток страхового ринку України та сприяла його фінансовій стабілізації. Негативно вплинули на розподіл фінансових результатів перехідні положення Податкового кодексу України (01.04.2011–01.01.2012), відповідно до яких страхові (перестраховальні) премії служили об'єктом оподаткування одночасно у страховиків та перестраховиків, що зумовлювало їх подвійне оподаткування. Крім того, внесені до Податкового кодексу з 1 січня 2013 р., згідно із нормами Закону України № 5083-VI «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв'язку з проведенням адміністративної реформи в Україні» від 05.07.2012 щодо строків сплати податкових зобов'язань призвели до зміни методики адміністрування податку на прибуток, створюючи нові проблеми для страховиків [3]. Зазначена податкова реформа має суто фіскальне призначення – збереження обсягів податкових надходжень до бюджету на рівні попереднього року. З 1 січня 2015 р. вступають в силу основні положення Податкового кодексу, відповідно до яких застосовується загальна система оподаткування прибутку страховиків. Однак при цьому збережено чинну систему оподаткування доходів страхових компаній за ставкою 3%. Подвійне оподаткування страхової діяльності негативно позначиться на фінансових результатах страховиків та призведе до не виконання ними своїх зобов'язань, збільшення страхових тарифів, тінізації доходів.

Підводячи підсумки зазначимо, що політика управління фінансовими потоками страховика повинна бути спрямована на вдосконалення взаємин та задоволення інтересів усіх учасників страхових відносин. Реалізація запропонованих напрямків удосконалення управління фінансовими потоками страховика сприятиме посиленню впливу ефективного страхового захисту на забезпечення економічного зростання і фінансової стабільності в державі, підвищення рівня страхової культури, матеріального добробуту населення та його соціального забезпечення.

Література:

1. Ткаченко Н.В. Забезпечення фінансової стійкості страхових компаній : теорія, методологія та практика: монограф. / Н.В. Ткаченко; Нац. банк України, Ун-т банк. справи. – Черкаси : «Черкаський ЦНТЕІ», 2009. – 570 с.
2. Филиппова М. Уставные капиталы страховщиков увеличат / М. Филиппова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finansist-kras.ru/mneniya/ustav-kap-strahovshikov>.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.

Кравчук Наталія

*Д.е.н., доцент кафедри міжнародного менеджменту та маркетингу
Тернопільського національного економічного університету*

ПАРАДОКС ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ І ТРИЛЕМА РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризується становленням нової світової економіки, яка набуває рис фінансової цивілізації [1, с. 10]. Наростаючий розвиток фінансової глобалізації на рубежі тисячоліть, її внутрішня суперечливість і часто негативні наслідки зумовлюють відповідний інтерес до цієї проблеми, що реалізується у достатньо широкому спектрі дефініцій, які описують її.

Характеризувати рубіж входження суспільства в третє тисячоліття, як епоху «глобального фінансизму», «фінансової цивілізації» [2; 3, с. 66], «геофінансової економіки» [4] стало узвичаєним. І хоча сама ідея «фінансової глобалізації» не нова, а термін «фінансизм» (у дещо реконструйованій редакції – «фінансизація») перетворився на популярне кліше, проте внутрішній глибинний зміст цих явищ допоки залишається дискусійним. Про це свідчить хоча б той факт, що питання фінансизму піднімаються вченими як на рівні метафізики економіки постмодерну [5, с. 805–838], в теорії геофінансів [6], у концепції фінансового капіталізму [7; 8], так і в більш прагматичному контексті інтернаціоналізації фінансового капіталу, формування міжнародного фінансового ринку [9; 10], зростаючої ролі фінансових інститутів у розвитку посткризового світу [11].

Утім зміни, які відбулися у глобальному розвитку наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., переконливо довели об'єктивну необхідність глибокої переоцінки процесів, які відбуваються в епоху фінансової глобалізації. Адже сучасна фінансова глобалізація, як нова стадія в організації та управлінні кредитом і грошима у світовій економіці, трансформує умови і визначає поточний і подальший розвиток держав і народів у всьому світі [12, с. 283]. У цьому сенсі фінансова глобалізація – процес спрямований на формування єдиного геофінансового простору. При цьому глибинний зміст категорії «фінансова глобалізація» полягає не просто в тому, що вона розкриває характер глобалізації у фінансовій сфері глобальної економіки, а передусім у тому, що вона конкретизує. Прикметник «фінансова» в даному випадку конкретизує, що провідна роль у рамках економічної глобалізації закріпилась за фінансами, субстанціональною основою яких об'єктивно й історично є «вартість як трансцендентна категорія» [13, с. 731]. Саме тут процес глобалізації набув динамічного розвитку і просунувся кількісно та якісно найбільше. І все через те, що вартість первісно є способом взаємотрансформації часу і простору в особливі соціально-економічні форми буття й тією «найбільш розвинутою трансформою, за допомогою якої долаються природні обмеження простору і часу» [14, с. 85–107]. У такий спосіб проявляється особлива «всюдисуща» присутність фінансів (за образним висловлюванням Ю. Осіпова, «фінанси скрізь і всюди» [13, с. 426]). На цю особливість вчений вказує, коли пише: «Існує фінансова сфера економіки; існує фінансова діяльність економічних суб'єктів; існує специфічний фінансовий сектор економіки; існують і спеціальні фінансові суб'єкти, що займаються фінансами як своєю основною діяльністю... фінанси поширені в усьому економічному просторі; фінанси утворюють і свій власний галузевий простір. Фінанси беруть участь в організації економічного життя, вони його організують, але й самі організуються...» [13, с. 426].

Суть сучасних глобальних трансформацій полягає «у безпрецедентному збільшенні проникності національно-державних кордонів у глобальному масштабі, що зумовлює розосередження власності, багатства, знань, науки, інформації, технологій, а значить – дифузю і перерозподіл відносної геополітичної влади між державами і регіонами» [15, с. 19]. Разом з тим, розгортання процесу фінансової глобалізації відбувається суперечливо за

характером впливу на національні економіки та весь хід сучасного світового господарського розвитку. З одного боку, він небачено розширює можливості окремих країн щодо використання та оптимізації фінансових ресурсів і капіталу, їхньої більш глибокої і масштабної участі в системі міжнародного поділу праці, а з другого – глобальні процеси значно загострюють конкурентну боротьбу, спричиняють маніпулювання величезними фінансовими та інвестиційними потоками, що, як правило, несе найбільшу реальну загрозу для країн з низькими та середніми доходами. На цій основі виникає своєрідний парадокс: теорія, маючи на меті реалізацію ідеалів, протестує проти негативних форм фінансової глобалізації і ратує за «справедливу соціально відповідальну глобалізацію», а тому у своєму апологетичному варіанті дуже часто лише ідеалізовано відображає практику; натомість фінансова практика, що має справу з фактами (платежами, фондами, грошовими операціями, валютними та інвестиційними потоками тощо) і зводиться в основному до прагматичних «владних відносин», реалізує свій економічний і конкурентний потенціал через масштабне використання основних форм та інститутів фінансової глобалізації.

Важливою особливістю сучасних глобальних трансформацій є те, що вони відображають новий етап цивілізаційного розвитку людства, який пов'язаний зі зміною об'єктивних економічних законів, із переоцінкою складних взаємозв'язків між об'єктивним і суб'єктивним в економічному житті суспільства. Сформована за таких умов теоретична модель і реальна практика, що характеризує, з одного боку, процеси становлення глобального суспільства, з іншого – розвиток економічної глобалізації на основі інтернаціоналізації економічних відносин, все меншою мірою кореспондують одна з одною [16, с. 527]. У такому сенсі «... осмислити глобалізовану економіку майже неможливо, проте зрозуміти природу тих сил, які визначають статус нашої епохи, необхідно і доцільно» [1, с. 12]. Тут передусім йдеться про переосмислення на концептуально-методологічному рівні рушійних сил глобального розвитку в ареалі своєрідного трикутника імперативів, вершинами якого є «інтереси – інститути – політика». У такому контексті логіка розвитку світової економіки підпорядкована своєрідній трилемі і базується на верифікації таких висновків [17, с. 77–78]. По-перше, до розвитку економічну систему спонукає наявна в ній бінарна протилежність інтересів суб'єктів економічної

взаємодії, якій властива форма порушеної симетрії, що створює потенціал тієї напруги, який стає джерелом розвитку цієї системи. По-друге, основною пружиною розвитку світової економіки є боротьба двох найбільших інститутів, створених людством: держави і ринку. Словом, це боротьба сил, що стоять за цими інститутами, боротьба конкретних людей і груп, що досягають своєї цілі – розширення влади або через державу, або через ринкові механізми і в основному через владу грошей. По-третє, на функціонування економіки кардинально впливають політичні рішення, оскільки політика – це гра інтересів, інспірована існуючою соціальною системою. Між різними соціальними групами мають місце протиріччя інтересів. Намагання подолати їх може стати рушійною силою розвитку, натомість неефективність дій у цій площині може стати вогнищем деструкції.

У такому контексті політико-економічний підхід пояснює причину «несправедливості» основних форм фінансової глобалізації, які піддаються обґрунтованій критиці. Йдеться про різні форми нееквівалентного обміну та валютно-цінові диспаритети, що, як правило, приносять збитки слабшим контрагентам; про фактичну гегемонію у міжнародних організаціях і міжнародних відносинах групи найбільш розвинутих країн; про зростаючий, унаслідок цього, розрив між групою багатих і більшістю інших країн. Проте згадана вище причина схожих явищ (і це важливо підкреслити!) полягає не в особливостях, характерних сучасному етапу глобального розвитку, а спричинена об'єктивно існуючою і внутрішньо притаманною асиметричністю економічних відносин, що й зумовлюють асиметричний характер перерозподілу світових доходів. Економічні відносини завжди «вибудовуються» за принципом «сили» їх учасників, що визначається рівнем їх економічного потенціалу та геоекономічної влади. Володіння останніми (потенціалом і владою) дозволяє проявляти «силу», використовуючи не лише економічні, але й неекономічні методи. З огляду на такий контекст реальний глобальний економічний світ – це світ «нерівних» асиметричних відносин, світ відносин між агентами, які займають нееквівалентні геоекономічні і геополітичні позиції в обміні й розподілі. Критики фінансової глобалізації безперечно праві, коли вказують на її протиріччя і негативні для мільйонів людей наслідки. Але з позицій наукового підходу ця критика має бути спрямована не на форми її прояву, що характерні для сучасного етапу глобального розвитку, а

на об'єктивно існуючу і споконвічно внутрішньо притаманну асиметричність економічних відносин, що у свою чергу зумовлює асиметричний характер перерозподілу світових доходів.

Література:

1. Юрій С. У пошуках компромісу між державним патерналізмом і фінансизмом / С. Юрій // Світ фінансів. – 2008. – Вип. 4 (17). – С. 7–12.
2. Ільїн В.В. Фінансова цивілізація / В.В. Ільїн. – К.: Наука, 2007. – 527 с.
3. Скрипник З. Філософія фінансової цивілізації. Людина у світі грошей / З. Скрипник. – Львів, 2008. С. 58–67.
4. Осипов Ю.М. Россия в актуальном временном пространстве / Ю.М. Осипов // Философия хозяйства. Альманах центра общественных наук и экономического факультета МТУ им. М.В. Ломоносова. – 1999. – № 5. – С. 19–20.
5. Базилевич В.Д. Метафизика экономики / В.Д. Базилевич, В.В. Ильин. – 2-е изд., испр. и доп. – К.: Знання; М.: Рыбари, 2010. – 925 с. – С. 805–838.
6. Кочетов Э.Г. Геоэкономика. Освоение мирового экономического пространства: Учебник для вузов / Эрнест Георгиевич Кочетов. – М.: Норма, 2006. – 528 с.
7. Сорос Дж. Криза глобального капіталізму: (Відкрите суспільство під загрозою) / Джордж Сорос. Пер з англ. Р. Ткачук, А. Фролкін. – К.: Основи, 1999. – 259 с.
8. Сорос Дж. Джордж Сорос про глобалізацію / Джордж Сорос. Пер. з англ. А. Фролкін. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 173 с.
9. Суэтин А.А. Международный финансовый рынок / А.А. Суэтин. – Москва: Издательский торговый дом «КНОРУС», 2009. – 262 с.
10. Гришина О.А. Регулирование мирового финансового рынка: Теория, практика, инструменты / Ольга Алексеевна Гришина, Елена Анатольевна Звонова. – М.: ИНФРА-М, 2010. – 410 с.
11. Раджан Р.Г. Линии разлома: скрытые трещины, все еще угрожающие мировой экономике / Рагурам Г. Раджан. Пер. с англ. И. Фридмана при участии Н. Эдельмана. – М.: Изд. Института Гайдара, 2011. – 416 с.
12. Гелд Д. Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура: пер з англ. / Д. Гелд, Е. МакГрю, Д. Голдблатт, Дж. Перратон; передне сл. Ю. Павленка. – К.: Фенікс, 2003. –
13. Осипов Ю. Теория хозяйства / Юрий Осипов. – Т. 2. – М., 1997. – 781 с.
14. Гриценко А.А. Развитие форм обмена, стоимости и денег / Андрей Андреевич Гриценко. – К.: «Основа», 2005. –
15. Гаджиев К. Мировой экономический кризис в зеркале социокультурных и политико-культурных трансформаций / Камалудин Серажудинович Гаджиев // Мировая экономика и международные отношения. – 2010. – № 8. – С. 19–31.

16. Гальчинський А.С. Економічна методологія. Логіка оновлення: Курс лекцій / Анатолій Степанович Гальчинський. – К.: «АДЕФ-Україна», 2010. – 572 с.

17. Кравчук Н.Я. Дивергенція глобального розвитку: сучасна парадигма формування геофінансового простору / Наталія Кравчук. – К.: Знання, 2012. – 782 с.

Мельник Алла

*Д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри менеджменту та публічного управління
Тернопільського національного економічного університету*

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ НОВОУТВОРЕНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Формування нових, об'єднаних територіальних громад відбувається в умовах впливу на них значної кількості факторів агресивного зовнішнього середовища та значної невизначеності. Це обумовлює необхідність «сканування середовища» і вироблення стратегій розвитку.

Досвід зарубіжних країн підтверджує, що наявність стратегії (стратегічного плану) розвитку дозволяє не лише організувати функціональну діяльність територіального утворення, прийняття управлінських рішень на засадах чіткого цілепокладання, але й подати інформацію для інвесторів про конкурентні переваги і пріоритети економічної діяльності територіального утворення.

Україна має певну практику формування стратегій розвитку регіонів, міст-обласних центрів, малих і середніх міст. Практики формування стратегій розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні немає. На наш погляд, така робота має бути започаткована вже на початках адміністративно-територіальної реформи, що дозволить заповнити інституційний та інформаційний вакуум в системі управління розвитком території. За світовою практикою, територіальне утворення, яке претендує на статус сучасного господарського, культурного і соціального локального центру певної території повинно мати чітку обґрунтовану стратегію свого розвитку.

Попри напрацьованість низки алгоритмів стратегічного планування (алгоритм Бейлі, багатоступеневе планування, модель Мейєрсона, метрополітанське планування Хейвуда та ін.) [1; 2], в Україні на рівні територіальних громад їх копіювання неприйнятне.

В умовах становлення об'єднаних територіальних громад, їх несформованості, а також в умовах економічної, політичної кризи і військових дій об'єктивно неможливо орієнтуватися на максималістські стратегії, що пояснюється, в першу чергу, ресурсними обмеженнями. Водночас, має бути напрацьований алгоритм стратегічного планування, який би забезпечив реалістичність стратегічних, тактичних і оперативних цілей.

Враховуючи зарубіжний і вітчизняний досвід, певний інституційний вакуум в забезпеченні розвитку об'єднаних територіальних громад, необхідно напрацювати і запропонувати новоутвореним органам місцевого самоврядування власні методики розроблення стратегій і стратегічних планів.

Найбільш прийнятним, на наш погляд, є наступний алгоритм дій:

— базовий аналіз (який б опирався на опитування підприємців громадськості; аналіз паспортів населених пунктів, що ввійшли до об'єднаної територіальної громади; оцінка потенціалу громади), що дозволить сформулювати профіль об'єднаної територіальної громади;

— виявлення критичних питань для розвитку території;

— SWOT-аналіз для виявлення внутрішніх і зовнішніх факторів, які обумовлюють можливості і загрози розвитку. Так, зокрема, проведений фрагментарно аналіз сильних і слабких сторін утворених територіальних громад в Тернопільській обл. з позиції їх конкурентоспроможності показав такі слабкі сторони, як високий рівень зносу комунальної інфраструктури, наявність тіньової економіки, брак доступної бізнес-інформації, відносно низька якість публічних, в тому числі адміністративних послуг, відсутність інфраструктури, необхідної для розвитку бізнесу, нестача робочих місць і невисокий рівень самозайнятості, низький рівень доходів домогосподарств, нестабільність доходів, що надходять від заробітчан, небажання працювати за низьку заробітну плату, відсутність кваліфікованої робочої сили певних професій, відсутність дій щодо промоціювання територій;

— формування стратегічного бачення як спільного, погодженого на основі консенсусу бачення того, як територіальна громада має виглядати у майбутньому та, відповідно, 3–4 стратегічних цілей. В

якості останніх могли б стати: а) розвиток малого і середнього бізнесу; б) створення умов для залучення інвестицій; в) розвиток комунальної інфраструктури та інфраструктури для бізнесу;

– складання плану дій з реалізації стратегічних цілей.

Загалом успіх робіт в царині формування стратегій і стратегічних планів новосформованих об'єднаних територіальних громад може бути досягнутим при належному професійному супроводі цього процесу і активній участі територіальної громади як в процесі розроблення стратегій і стратегічних планів, так і в процесі моніторингу їх реалізації.

Література:

1. Муніципальний менеджмент: навч. пос. / За ред. А.Ф. Мельник. – К.: Знання, 2006. – С.124–125.
2. Strategie regionalne: Poradnik. – PARR, 1997. – 45 s.

Сохацька Олена

Д.е.н., професор, завідувач кафедри міжнародного менеджменту та маркетингу Тернопільського національного економічного університету

Курант Тетяна

Викладач кафедри міжнародного менеджменту та маркетингу Тернопільського національного економічного університету

КРИПТОВАЛЮТИ: ЗАСІБ ПЛАТЕЖУ ЧИ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ?

Інформатизація економічних процесів в цілому змінила природу споживання та філософію вибору способів і засобів платежу за отриманий продукт чи послугу. Сьогодні альтернативою фіатним грошам стали віртуальні гроші або, іншими словами, криптовалюта.

Криптовалюту можна віднести до нефіатних (нефідуціарних) грошей, що не є законними платіжними засобами, адже їх вартість не встановлюється і не гарантується державою. Іншими словами можна сказати, що віртуальні гроші володіють самостійною вартістю,

а їх суттєвою перевагою є те, що їхня максимальна кількість обмежена, а отже, інфляція їм не загрожує.

Метою створення віртуальної валюти є прагнення до дерегуляції та децентралізації, тобто до створення певної особливої децентралізованої монетарної системи, яка існує поза нормами і правилами банківської системи.

Європейський центральний банк у 2012 р. визначив «віртуальну валюту» або «віртуальні гроші» як тип нерегульованих, цифрових грошей, який видається і, як правило, контролюється його розробниками, і використовується серед членів певного віртуального співтовариства. У 2014 р. Європейська банківська адміністрація дала визначення «віртуальній валюті» як цифрового представлення вартості, виданого не центральним банком, кредитною організацією чи установою, що займається електронними грошима, але такою, яка, в окремих випадках, приймається фізичними або юридичними особами в якості засобу оплати і може передаватися, зберігатися та реалізовуватися в електронному вигляді [1, с. 25].

«Екосистема» схем віртуальної валюти в основному складається з конкретних, нових категорій суб'єктів, які раніше не були присутні в навколишньому середовищі платежів [1, с. 7–8]:

— винахідники: створюють віртуальну валюту і розвивають її технічну частину;

— емітенти: генерують одиниці віртуальної валюти;

— «майнери» (miners): люди які, на добровільних засадах, роблять комп'ютерну обробку доступною для перевірки набору операцій здійснених з децентралізованими VCS (віртуальні валютні схеми – virtual currency schemes);

— постачальники сервісних послуг: полегшують передачу одиниць від одного користувача до іншого;

— користувачі: вибирають спосіб використання віртуальних валют – отримати віртуальну валюту для покупки товарів і послуг від конкретних продавців, здійснити платіж, відправити грошовий переказ, або використати в інвестиційних цілях, у тому числі спекуляції;

— постачальники гарантії: пропонують користувачам цифровий гаманець для зберігання криптографічних ключів і кодів автентифікації транзакцій;

— біржі обміну: надають для користувачів торговельні послуги посиляючись на обмінні курси купівлі/продажу віртуальної валюти

проти основних валют (долар США, євро та ін.) або проти інших віртуальних валют;

– торгові платформи: функціонують як ринки, що зводять разом покупців і продавців віртуальних валют, забезпечуючи їх платформою для торгів;

– інші актори (розробники програмного забезпечення, торговці, платіжні посередники, виробники комп'ютерної техніки та ін.

Варто зазначити, що відкриття ринку криптовалют відбулось у 2009 р., а першою децентралізованою криптовалютою став Bitcoin (далі біткоїн).

Варто зауважити, що на кінець 2015 р. на ринку уже присутні 618 криптовалют із загальною ринковою капіталізацією у 5,485,054,640 USD (10 криптовалют з найбільшою ринковою капіталізацією показано у табл. 1).

Таблиця 1

Ринкова капіталізація крипто валют*

Назва	Ринкова капіталізація, \$	Ціна, \$	Доступна кількість	Торговий оборот (24 год), \$
Bitcoin	4,973,624,220	334.90	14,851,250 BTC	54,531,900
Ripple	141,396,323	0.004265	33,156,211,683 XRP	403,303
Litecoin	138,902,741	3.21	43,207,810 LTC	1,612,590
Ethereum	72,971,438	0.975697	74,789,035 ETH	868,341
Dash	13,732,109	2.29	5,995,245 DASH	65,655
Dogecoin	13,501,186	0.000133	101,854,999,479 DOGE	74,275
Stellar	9,783,118	0.002022	4,837,356,606 STR	784
Peercoin	8,941,920	0.392568	22,778,017 PPC	45,940
BitShares	8,739,972	0.003450	2,533,508,940 BTS	61,713
Nxt	6,318,882	0.006319	999,997,096 NXT	14,023

* Примітка: складено за даними Coin Telegraph на 17 листопада 2015 р. 6:25 PM UTC [2].

Хоча поява віртуальної валюти явище нове, проте, в той же час, характеризується динамічним розвитком. За своє коротке існування окремі віртуальні валюти уже встигли створити «бульбашку» та лопнути. Якщо протягом 2013 р. спостерігався різкий продовжуваний ріст ціни за 1 біткоїн, що на кінець р. досягнув піку \$1150, то вже у жовтні 2014 р. ціна впала до \$330 [3]. На 19 листопада 2015 р. вартість 1 біткоіна становила 336.39 USD.

Ключовий прорив біткоїна полягав у тому, що ця технологія дозволяла двом людям обмінюватися грошима безпосередньо, без посередника, і робити це повністю в цифровій формі.

Сьогодні більше 100 тисяч організацій приймають до оплати біткоїни. Якщо розглядати глобальний ринок, то до таких компанії можна віднести: Overstock.com (найбільший роздрібний торговець який приймає до оплати біткоїн), Virgin Galactic, Wordpress, PayPal (eBay), Tesla, Microsoft, Dell, AirBaltic, Air Lituanica, LOT та ін. Іншою опцією використання біткоїнів – є купівля подарункових карт у таких магазинах: Walmart, Amazon, Target та Nike.

Для полегшення пошуку місць де можна розрахуватись біткоїнами створена карта coinmap.org (рис. 1) яка показує АТМ, кафе, продуктові магазини, пропозиції з найму житла, транспорт, нічні клуби з можливою оплатою віртуальними грошима.

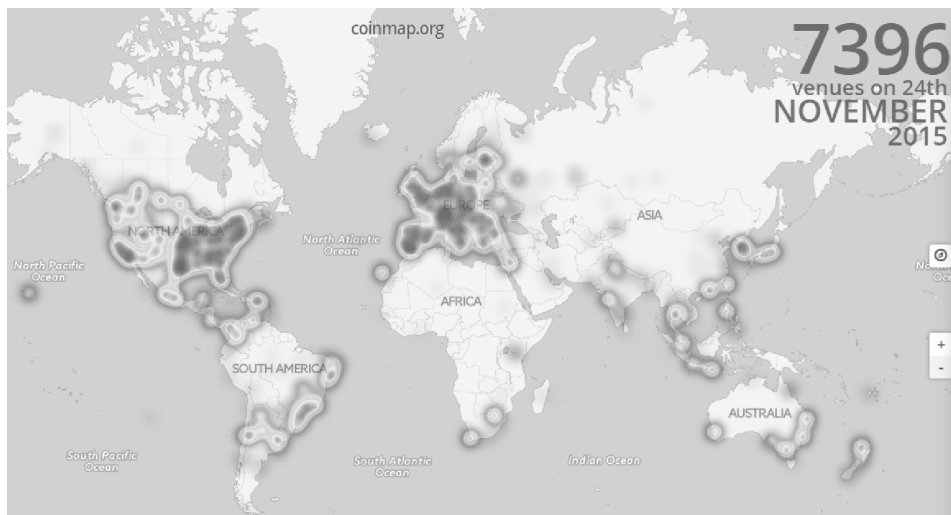

Рис. 1. Карта прийому біткоїнів [4]

Варто також зауважити, що 23 жовтня 2015 р. Європейський суд справедливості ухвалив рішення, що на території Євросоюзу криптовалюта «біткоїн» може виступати засобом платежу на рівні з традиційними валютами.

Якщо розглядати ринок України як платформу для використання криптовалют як платежів, то можна стверджувати, що фактично після прийняття 3 вересня 2015 р. Закону України «Про електронну комерцію» № 675-VIII, де електронні угоди прирівнюються до письмових, одночасно відкрились двері для поширення використання альтернативного засобу платежу криптовалютою.

Досить суперечливою є позиція Національного Банку України щодо використання біткоїнів. 10 листопада 2014 р. у роз'ясненні щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin позиція НБУ була наступною: «Національний банк України розглядає «віртуальну валюту/криптовалюту» Bitcoin як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це протирічить нормам українського законодавства». Проте уже 4 жовтня 2015 р. НБУ змінює свою офіційну позицію та не забороняє використання криптовалюти на території України, але застерігає щодо ймовірних ризиків.

Відповідно до даних української біржі криптовалют на 19 листопада 2015 р. вартість одного біткоіна становила 8144.9 UAH або 324.166 USD.

В Україні у 2014 р. створена громадська організація «Біткоїн Фундація Україна» (Bitcoin Foundation Ukraine), що сформована навколо інтересу до технології блокчейн та інших розподільчих протоколів. Того ж таки 2014 р. на Львівській площі в Києві відкрили перше в СНД і четверте в світі (після Монреалю, Тель-Авіва та Варшави) Bitcoin-посольство. Ініціатором проекту стало українське агентство з продажу біткоїнів Kupa. В посольстві функціонує біткоїн-банкомат і магазин біткоїн-сувенірів.

Підсумовуючи, варто сказати, що хоча Bitcoin тепер використовується як віртуальна валюта, сектор електронної комерції не отримує найбільший обсяг транзакцій. Натомість, люди схильні використовувати біткоіни, для отримання інших інвестиційних інструментів, зокрема дорогоцінних металів.

Варто також зазначити, що в процесі дозволу на обіг криптовалют кожна держава приймає рішення щодо надання криптовалюти правового статусу. Серед науковців та регуляторів ведеться дискусія щодо визначення сутності криптовалют. До сьогодні остаточно прийнятої версії у всіх країнах світу невизначено. Деякі дослідники вважають криптовалюту цифровим благом (товаром), дехто послугою, дехто цінними паперами. У багатьох аспектах, наприклад, Bitcoin розглядається як платіжна система. Останню крапку у визначенні сутності криптовалюти буде поставлено у наступних дослідженнях в майбутньому.

Література:

1. Virtual currency schemes – a further analysis. European Central Bank, February 2015.
2. Crypto-Currency Market Capitalizations. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://coinmarketcap.com/currencies/>.
3. Bitcoin Market Price [Електронний ресурс] // Blockchain.info. – 2015. – Режим доступу: https://blockchain.info/charts/market-price?showDataPoints=false&show_header=true&daysAverageString=1&timespan=all&scale=0&address=.
4. Coinmap. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://coinmap.org/#/>.

Бак Наталія

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту
Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича*

ВІЙСЬКОВИЙ ЗБІР ЯК СКЛАДОВА ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПОТРЕБА РЕФОРМУВАННЯ

Багатогранна сфера наукових інтересів професора Юрія С.І. включала проблематику функціонування державних фінансів, зокрема й податкової системи України [1]. Його наукові погляди та переконання в цій царині можуть і повинні бути використані в якості основи для обґрунтування пропозицій щодо підвищення дієвості механізмів реалізації податкової політики держави.

В 2014 р. започатковане реформування податкової системи України в напрямку формальної мінімізації кількості податкових платежів і зменшення витрат на їхнє адміністрування [2]. Аналіз положень нових проектів змін до Податкового кодексу України, запропонованих представниками як законодавчої, так і виконавчої гілок влади [3], дає підстави вважати, що обраний тренд державної податкової політики залишиться в силі. Адже пропонується зменшення навантаження на фонд оплати праці, підвищення рівня соціальної справедливості в оподаткуванні, універсалізація ставок фіскально значимих податкових платежів з метою спрощення податкового законодавства, а також оздоровлення інвестиційного клімату, виведення економіки з тіні, тощо.

Аналогічної позиції дотримуються й вітчизняні науковці, які неодноразово звертали увагу на рівні податкового навантаження, яких досягнуто щодо різних об'єктів і баз оподаткування (праці, споживання, майна, природних ресурсів) [4]. У цьому контексті доцільно згадати висновок Юрія С.І., Крисоватого А.І. та інших учених про те, що для України важливо формувати та реалізовувати податкову політику, враховуючи сучасні тенденції розвитку світового та європейського оподаткування, а саме: зміцнення фіскальних позицій податків на споживання; посилення фіскальної ролі екологічного оподаткування [5, с. 20].

Отже, цілком обґрунтованими є пропозиції щодо зменшення податкової квоти щодо виробничого фактора праця. При цьому, як правило, враховуються показники сплати податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), єдиного соціального внеску, єдиного податку. Проте вже другий рік поспіль наукова спільнота, як і більшість громадян нашої держави, погоджуються з необхідністю сплати військового збору, особливо не акцентуючи увагу на елементах механізму його застосування. Зрозуміло, що в умовах військової агресії та збройного конфлікту на Сході України держава потребує належного фінансування своїх Збройних Сил, як і в цілому потреб сфери оборони. Тому необхідність, час і умови запровадження військового збору [6] не викликали жодних заперечень (незгода з ними, на противагу, наприклад, «податковому майдану» суб'єктів малого бізнесу, зрозуміло, суперечила б домінуючим у суспільстві патріотичним настроям).

Акцент на цільовому призначенні військового збору об'єктивно відсунув на задній план порядок його застосування, аналіз якого дозволяє виявити суттєву подібність, якщо й не збіг, по основних елементах оподаткування з механізмом застосування ПДФО (табл. 1).

Такий методологічний підхід забезпечив швидке запровадження ефективного з позиції адміністрування військового збору та одержання запланованого фіскального результату. За допомогою військового збору в минулому році уряду вдалося додатково централізувати 2,5 млрд. грн. У 2015 р. на цей податковий платіж покладені сподівання в обсязі понад 8,5 млрд. грн., які, швидше за все, будуть перевершені. Адже за 9 місяців поточного року до Державного бюджету України вже надійшло майже 6,4 млрд. грн. військового збору, тобто понад 75,0% від запланованих річних

показників [7]. Цей обсяг коштів еквівалентний бюджетному фінансуванню майже 20,0% усіх видатків на оборону. Хоча в 2014 р. надходження від військового збору тільки на 10,0% задовольнили б річні потреби військової оборони.

Таблиця 1

Основні елементи оподаткування військовим збором

Елемент	Положення Податкового кодексу України
Платники	П. 162.1 - платники [ПДФО]
Об'єкт	Ст. 163 - об'єкт оподаткування [ПДФО]
Порядок нарахування, утримання, сплати до бюджету	Ст. 168 - порядок нарахування, утримання та сплати (перерахування) ПДФО до бюджету
Суб'єкти - особи, відповідальні за виконання податкових зобов'язань	Ст. 171 - особи, відповідальні за утримання (нарахування) та сплату (перерахування) ПДФО до бюджету
Форма та спосіб виконання податкових зобов'язань	Ст. 176 - забезпечення виконання податкових зобов'язань [з ПДФО]

Через очевидний фіскальний ефект недостатньо зауваженим до цього часу залишається факт зарахування військового збору до загального, а не спеціального фонду Державного бюджету України (як це могло та повинно було б бути, зважаючи на цільовий характер платежу). За такого підходу військовий збір перетворився на ординарний податковий інструмент перерозподілу доходів населення на користь держави з метою акумулювання їхньої частки в центральному бюджеті країни, аналогічний ПДФО. Тільки на відміну від останнього, природа справляння якого зумовлює необхідність зарахування ПДФО в місцеві бюджети, військовий збір, завдяки своїй назві, дав органам державної влади можливість наповнити саме Державний бюджет України.

Ситуація, яка склалася, цілком відображає кризовий стан із формуванням доходів держави, що наразі, вважаємо, не повинно бути постійною основою пояснень причин недоліків у вітчизняній практиці управління бюджетними ресурсами.

Тому подальший розвиток механізму застосування військового збору в складі вітчизняної системи оподаткування вбачаємо в одному з двох напрямків.

Перший базується на дієвості положення Податкового кодексу України щодо встановлення військового збору до набрання чинності рішенням Верховної Ради України про завершення реформи

Збройних Сил України. В цьому випадку існує об'єктивна необхідність визначити його як інструмент наповнення спеціального фонду Державного бюджету України.

Крім того, на наш погляд, доцільно зобов'язання зі сплати такого цільового податку поширити й на інших платників. Адже використовувані сьогодні об'єкт і база оподаткування військовим збором охоплюють тільки ті доходи, які громадяни отримують поза тіньовим сектором економіки. Іншими словами, на законслухняних платників податків у черговий раз покладено додатковий податковий тягар, що також не є стимулом до детінізації розвитку національної економіки. Хоча, як зазначав професор Юрій С.І. з одностудцями, податкова політика в Україні під час рецесії повинна бути інструментом стимулювання підприємницької діяльності та ключовим елементом стратегії масштабної детінізації економічних відносин [5, с. 278]. У контексті сказаного вбачаємо за можливе механізм застосування військового збору за його елементами наблизити до універсального податку на споживання. Зважаючи на низький рівень заощаджень в економіці України, оподаткування військовим збором не за доходами, а за витратами громадян дозволить активізувати принцип соціальної справедливості по відношенню до платників податків – фізичних осіб.

Беручи до уваги задекларовані мету, ключові напрямки й цілі податкової реформи [3], можливим є альтернативне бачення ролі й місця військового збору в податковій системі України. Зокрема, радикального зменшення навантаження на фонд оплати праці та спрощення адміністрування для бізнесу можливо досягнути шляхом скасування військового збору з одночасним визначенням певної частини ставки оподаткування ПДФО (наприклад, як і сьогодні – 1,5%) в якості її цільової (військової) складової. Реалізація такого підходу дозволить звести до мінімуму адміністративні витрати платників податків на обрахунок розміру та сплату цільового платежу, а також усуне зайві підстави для виникнення податкових правопорушень з їхнього боку.

Останнє слово при виборі напрямків, заходів та інструментів реформування податкової системи України, звичайно, надається законодавцям. Проте незмінною залишається вага твердження про те, що зміни в оподаткуванні повинні бути узгодженими між собою та органічно вписуватися у функціонуючу фіскальну систему [5, с. 6].

Література:

1. Юрій С.І. Сучасні тенденції розвитку європейського оподаткування та новітня парадигма податкової політики в Україні: [монографія] / С.І. Юрій, А.І. Крисоватий, Т.В. Кошук. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 292 с.; Юрій С.І. Турбулентность налоговых реформ / С.І. Юрій, А.І. Крисоватый, И.А. Майбуров, Т.В. Кошук. – К.: Знання, 2011. – 382 с.; Юрій С.І. Оцінка ефективності наданих пільг з оподаткування / С.І. Юрій, І.М. Таранов // Фінанси України. – 2002. – № 12. – С. 55–62; Юрій С. Актуальні проблеми податкової політики: інфраструктура податку з доходів фізичних осіб в Україні / Сергій Юрій, Наталія Бак // Журнал європейської економіки. – 2004. – Т. 3. – С. 16–34.
2. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.14 № 71-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/71-19/paran2#n2>.
3. Презентація податкової реформи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua/uploads/0/839-%20%D0%...281%29.pdf>; Податкова реформа 2016 – фіскальна лібералізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fortetsya.org.ua/images/stories/___06.10.15.pdf.
4. Соколовська А.М. Методологічні та методичні аспекти визначення податкового навантаження на працю, капітал і споживання / А.М.Соколовська // Фінанси України. – 2008. – № 1. – С. 65–76; Юшко С.В. Навантаження на фонд оплати праці суб'єктів господарювання як чинник тінізації доходів громадян / С.В.Юшко // Фінанси України. – 2013. – № 2. – С. 32–45.
5. Юрій С.І. Турбулентность налоговых реформ / С.І. Юрій, А.І. Крисоватый, И.А. Майбуров, Т.В. Кошук. – К.: Знання, 2011. – 382 с.
6. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» від 31.07.2014 № 1621-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1621-18>.
7. Статистичний збірник Міністерства фінансів України «Бюджет України – 2014» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua/news/bjudzhet/budget-2014>; Показники виконання бюджету України 2014/2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua/news/bjudzhet/bjudzhet-potochnogo-roku>.

Безгубенко-Гнатишин Вікторія

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСІВ

Поширення глобалізаційних процесів, укрупнення масштабів бізнесу та інтеграція економік держав в єдину систему характеризуються стрімким розвитком процесів транснаціоналізації виробництва, капіталу та економік загалом. Оскільки транснаціоналізація є однією із важливих складових процесу інтернаціоналізації, постільки здійснює формування глобальної економіки завдяки переходу частини національних підприємств до складу міжнародної економічної спільноти та через відкриття структурних підрозділів транснаціональних корпорацій (далі – ТНК) створює міжнародне виробництво.

Дослідженню процесів транснаціоналізації економіки та їхнього впливу на розвиток країн та діяльності ТНК в системі економічних відносин присвячені роботи таких науковців та фахівців як: О. Білоус, Ю. Козак, Ю. Макогон, О. Плотніков, О. Рогач, О. Соскін, С. Якобувський та інші. В умовах трансформаційних процесів як на національному так і на глобальному рівнях процес транснаціоналізації характеризується динамічністю, мінливістю, що актуалізує дослідження сучасних тенденцій транснаціоналізації в контексті розвитку міжнародних фінансів.

Міжнародні фінанси є складовою частиною світових фінансів, система яких включає фінанси міжнародних організацій та національні фінанси країн світу; включають міждержавні та транснаціональні кредитно-фінансові відносини, для яких характерний іноземний елемент. Міжнародні фінанси обслуговують: економічні зв'язки між резидентами різних країн; відносини резидентів країн світу з міжнародними та регіональними інституціями та операції резидентів різних країн на міжнародних фінансових ринках [1].

Сутність поняття «транснаціоналізація» трактують як:

— процес посилення світової інтеграції у результаті глобальних операцій транснаціональних корпорацій [2];

— процес міжнародного об'єднання економічних потенціалів комерційних структур, як за допомогою придбання власності, так і

неакціонерним шляхом, з метою підвищення ефективності та прибутковості, поліпшення конкурентних умов підприємницької діяльності;

— новий етап інтернаціоналізації господарського життя, який характеризується різким зростанням ролі зовнішніх факторів розвитку всіх держав і створення транснаціонального капіталу;

— переміщення капіталу з країн з його відносно надмірними обсягами в країни, де він є в дефіциті, але в надлишку є інші фактори виробництва (праця, земля, корисні копалини), які не можуть бути раціонально використані в відтворювальних процесах через брак капіталу [3].

Транснаціоналізація зумовлює глобальну взаємозалежність країн. Основною рушійною силою транснаціоналізації виступають ТНК, які втілюють у собі всі форми сучасного міжнародного бізнесу. На сьогодні, провідні ТНК спроможні визначати напрями розвитку міжнародної економіки, контролюючи 1/4 світового ВВП та 1/3 світової торгівлі.

Серед основних сучасних характеристик ТНК варто виділити наступні:

— стрімке зростання масштабів операцій ТНК, вартості їхніх активів та обсягів щорічних доходів;

— розширення географії країн базування та функціонування структурних одиниць ТНК (з високо розвинутих в країни, що розвиваються або країни з низьким рівнем розвитку);

— використання механізму злиття та поглинання в розширенні бізнесу;

— інтенсивний вплив на політичні процеси, рівень міжнародної безпеки;

— формування транснаціонального монополістичного капіталу;

— акцентування на розвиток внутрішньофірмових відносин (внутрішньофірмова торгівля між окремими філіями та структурними підрозділами ТНК і відповідне зростання обсягів внутрішніх грошових потоків);

— концентрація володіння науково-технічним потенціалом і розпорядження природними та людськими ресурсами, знаннями та інноваціями.

Зростання могутності та динамічність і широкий діапазон форм діяльності сучасних ТНК актуалізують дослідження теоретичних

підходів сутності ТНК та їхнього впливу на переміщення світового капіталу. Серед них виокремлюють наступні:

– теорія міжнародного розподілу ресурсів, основою якої є визначення місця розташування зарубіжного виробництва в контексті забезпечення потреб міжнародної торгівлі;

– теорія промислової (виробничої) організації (міжнародне розміщення та право власності);

– теорія інтернаціоналізації, яка базувалась на теорії транзакційних витрат Р. Коуз;

– теорія «ринкової влади» С. Гаймера (Автор дослідив існування фірм-інвесторів, які володіють монополістичними правами над місцевими конкурентами та систему контролю батьківської фірми над операціями зарубіжних філій);

– теорія міжнародного виробництва Дж. Даннінга. (поєднання переваг власності, тобто конкурентних переваг; інтернаціоналізації та розміщення);

– сучасна концепція – знання як капітал. Знання та інновації визначаються основними характерними ознаками перетворення підприємства в ТНК [4].

В контексті сучасної концепції дослідження сутності ТНК зростає значимість політики залучення міжнародними корпораціями науково-технічних та маркетингових спеціалістів до поточної та інноваційної діяльності. Посилення глобальної конкуренції за ринки збуту, поглиблення міжнародного поділу праці, залучення та використання патентів, ноу-хау, формул, рецептур, технологій тощо сприяють все більшому посиленню концепції знання-капітал.

Досліджуючи діяльність ТНК, експерти ООН визначили ознаки, за якими компанію можна віднести до транснаціональної, а саме: річний обсяг такої компанії повинен перевищувати 100 млн. дол.; наявність філіалів не менш ніж у шести країнах; та відсоток продаж товарів і послуг за межами країни-резиденції.

Тенденцією транснаціоналізації охопленій також і фінансовий сектор світової економіки, який сформувався і надзвичайно динамічно розвинувся завдяки транснаціональним банкам (ТНБ) – великим фінансово-кредитним установам із широкою мережею зарубіжних представництв, філій та відділень, які є основними посередниками в міжнародному русі позичкового капіталу. Такі банки контролюють валютні і кредитні операції на світовому ринку. Для їх діяльності характерна значна частка міжнародних операцій,

глобальний характер діяльності, широкий спектр та універсальність послуг.

Світову економічну могутність сконцентровано в «руках» 100 найбільших ТНК (Microsoft, General Electric, Exxon Mobil, Wai Mart Stores, Citigroup, Johnson&Johnson, Royal Dutch/Shell, BP, IBM, Ford, Nestle, Phillip Morris) [5]. Загалом, за даними UNCTAD на 2012 р. у світі налічується близько 85 тис. ТНК з 810 тис. зарубіжних підрозділів. За останні 30 років кількість ТНК збільшилась у 12 разів (у 1970 р. було зареєстровано 7 тис. таких фірм, у 1990р. – 24 тис., у 2012р. – 85 тис. ТНК), у діяльності яких задіяно більше як 75 млн. чоловік. При цьому на території промислово розвинених держав розміщується понад 80% материнських компаній [6].

За даними статистичного порталу [7] за результатами 2014 р. найбільшими компаніями світу за обсягами одержаних доходів (виручки) від продажу товарів та послуг стали: сітка магазинів Wal-Mart, Sinorec та Royal Dutch Shell.

Перше місце серед ТНК світу за даними статистичного порталу впродовж багатьох років посідає Wal-Mart Stores, дохід якої у 2008 р. становив 378.799 млн. доларів США, у 2010 р. – 408 трлн. дол. США, а у 2015 р. (за 2014 р.) – 485,65 трлн. дол. США [7]. Компанія заснована у 1962 р. і в даний час налічує понад 11 тис. магазинів по всьому світу, з них лише 5 тис. в США. У 2015 р. бренд Wall-Mart посідає третє місце у рейтингу найдорожчих брендів світу.

Щодо мультинаціональної корпорації Royal Dutch, то компанія створилась в результаті злиття Royal Dutch Petroleum і британської Shell Transport & Trading, яка працювала в сегменті нафтової і газової промисловості і була заснована в 1907 р. У 2014 р., компанія Royal Dutch Shell отримала дохід у розмірі близько 385063 трлн. доларів США.

Серед лідерів ТНК за результатами 2014 р. варто виділити PetroChina з доходом в сумі 367.85трлн. дол. США, Exxon Mobil 364.76 трлн. дол. США, Toyota Motor 248.95 трлн. дол. США, Volkswagen 244.81 трлн. дол. США та Glencore 209.22 трлн. дол. США відповідно [7].

Транснаціональні корпорації розміщуючи свої філії, представництва та структурні підрозділи в різних країнах отримують вигоди з різниці в економічному становищі країн та можуть: розміщувати виробництва у країнах з дешевою сировиною та робочою силою; одержувати високі прибутки у країнах з низьким

рівнем оподаткування; пристосовувати свої виробничі та збутові програми відповідно до специфічних умов розвитку національних ринків.

З початком XXI ст. завдяки активізації процесів глобалізації, інтернаціоналізації та транснаціоналізації посилився вплив та значення ТНК у світі, завдяки чому сформувалась нова глобальна економічна система, що зумовлює необхідність переосмислення багатьох аспектів та взаємозалежностей розвитку міжнародного господарства та причин нерівномірного розподілу доходу у світовій економіці.

Література:

1. Юрій С.І. Міжнародні фінанси у XXI столітті // С.І. Юрій. – Вісник економічної науки України. – № 1. – 2007. – С. 183–193.
2. Вільна енциклопедія Вікіпедія: режим доступу [<https://ru.wikipedia.org>]
3. Руденко Л.В. Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування ТНК: моногр. / Л. В. Руденко. – Кондор, 2004. – 480 с.
4. Рогач О.І. Транснаціоналізація світової економіки: переосмислення парадигми / О.І. Рогач. // Економіка і управління. – № 1. – 2014. – С. 5–12.
5. The Impact of FDI on Growth in Developing Countries: An African Experience / Sarumi Adewumi. – Jönköping, September 2012. – 18 p.
6. Офіційний сайт ЮНКТАД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>.
7. The statistics Portal. The 100 largest companies in the world ranked by revenue in 2015 (in billion U.S. dollars). – Режим доступу: <http://www.statista.com/statistics/263265/top-companies-in-the-world-by-revenue/>

Булавинець Вікторія

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ДО ПИТАННЯ ПРО ТАКСОНОМІЮ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Важливим аспектом розкриття сутності видатків місцевих бюджетів соціального призначення є виокремлення певних ознак їхньої таксономії (класифікації). У сучасній науковій літературі існує

значна кількість підходів до розмежування видатків бюджетів. Їх поділяють за роллю і місцем у виробництві ВВП; за роллю у відтворювальних процесах; рівнями бюджетної системи; функціональним призначенням тощо. Більшість цих ознак таксономії можна застосувати і до розмежування видатків місцевих бюджетів соціального призначення.

Так, за роллю у виробництві ВВП видатки місцевих бюджетів соціального призначення розподіляються на дві групи: видатки, пов'язані з розвитком сфери нематеріального виробництва (сфери послуг) та видатки, задіяні тільки у процесі розподілу й використання ВВП. Перша група видатків об'єднує видатки на галузі соціальної сфери (освіту, охорону здоров'я, культуру), які надають послуги нематеріального характеру, призначені для колективного (суспільного) споживання. Складовими другої групи є видатки на реалізацію заходів соціального захисту населення – фінансування соціальної допомоги, житлових субсидій та інших трансфертів, матеріальна підтримка малозабезпечених сімей, сімей з дітьми тощо.

За роллю у відтворювальних процесах видатки місцевих бюджетів соціального призначення поділяються на поточні та капітальні (видатки розвитку). Такий підхід до розмежування видатків бюджету є найбільш поширеним серед вітчизняних науковців та закріплений у бюджетному законодавстві [1]. До поточних зараховують видатки соціального призначення, спрямовані на утримання мережі закладів соціальної сфери, здійснення поточних соціальних трансфертів, тобто на забезпечення простого відтворення. Натомість видатки розвитку полягають у фінансуванні інвестицій та інноваційної діяльності (будівництво та реконструкція закладів соціальної сфери і соціального забезпечення, зміцнення матеріальної бази тощо), тобто спрямовані на розширене відтворення.

Залежно від повноти надання послуги та її наближення до споживачів видатки місцевих бюджетів соціального призначення поділяють на такі групи:

– видатки на фінансування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують надання першочергових суспільних послуг, гарантованих державою з максимальним наближенням до споживачів. До цієї групи зараховують видатки соціального призначення з бюджетів територіальних громад: видатки на заклади

соціальної сфери локального рівня (позашкільна та дошкільна освіта; дільничні лікарні, фельдшерсько-акушерські пункти, міські, сільські та селищні заклади культури), на реалізацію місцевих програм соціального захисту населення, а також у сфері інтелектуального, духовно-культурного та фізичного розвитку;

— видатки на фінансування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують надання основних суспільних послуг, гарантованих для усіх громадян країни. До них доцільно зараховувати видатки з районних бюджетів і бюджетів міст республіканського й обласного значення: видатки на забезпечення діяльності закладів соціальної сфери районного і міського значення (загальна середня освіта, лікарні широкого профілю, пологові будинки, музеї, театри та інші заклади культури), а також фінансування державних програм соціального захисту різних категорій громадян та інші видатки;

— видатки на фінансування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують гарантовані державою суспільні послуги для окремих категорій громадян, або фінансування соціальних програм, потреба в яких існує у всіх регіонах країни. До них зараховують видатки з обласних і республіканського бюджетів: на забезпечення діяльності закладів соціальної сфери обласного і республіканського рівня (спеціалізовані школи для дітей окремих категорій; спеціалізовані обласні лікарні; заклади культури обласного чи республіканського значення); державні програми соціального захисту інвалідів та інших пільгових категорій громадян, а також обласні й республіканські програми інтелектуального, духовно-культурного та фізичного розвитку [2, с. 118; 3, с. 281–285].

Крім наведених ознак класифікації, видатки місцевих бюджетів соціального спрямування можуть бути розмежовані за функціональним, відомчим або програмним призначенням, за видами, характером проведення і списання та іншими критеріями. Зауважимо, що у науковій літературі триває дискусія щодо зарахування тих чи інших видів видатків до окремих груп, їхнього об'єднання чи розділення. Зокрема, В. Федосов і В. Опарін у функціональній класифікації пропонують об'єднати видатки бюджетів на усі галузі соціальної сфери (освіту, охорону здоров'я, фізичний та духовний розвиток) в одну групу [4, с. 248].

Визнаючи оригінальність і раціональність такої пропозиції, все таки хочемо наголосити на її дискусійних моментах. Хоча основним

продуктом усіх галузей соціальної сфери є суспільні послуги, спрямовані на задоволення інтересів людини, їхній вплив на індивіда має неоднаковий характер. Діяльність закладів охорони здоров'я пов'язана з наданням послуг для людини як фізичної істоти, вона спрямована на задоволення її первинних потреб (потреби першого та другого рівня в ієрархії А. Маслоу [5, с. 100–101]) – фізіологічного виживання і безпеки. Водночас, послуги закладів освіти чи культури і духовності призначені для задоволення інтелектуальних та культурних потреб індивіда, які належать до потреб вищого (четвертого і п'ятого) рівня – визнання та самореалізації. Оскільки кінцевою метою здійснення бюджетних видатків є задоволення потреб громадян, то, на наше переконання, саме ця ознака має бути покладена в основу їхнього розподілу при функціональній класифікації. Отже, відповідно до характеру потреб, на задоволення яких спрямовуються кошти, видатки місцевих бюджетів соціального призначення доцільно розмежовувати на дві групи, а саме:

– видатки бюджетів на задоволення первинних фізіологічних потреб людини та потреби в безпеці (забезпечення основ життєдіяльності). До цієї групи доцільно зараховувати видатки на охорону здоров'я, соціальне забезпечення, житлово-комунальне господарство. Вони призначені для гарантування безпеки життєдіяльності самого індивіда (охорона здоров'я) і створення безпечних умов його проживання (житлове і житлово-комунальне господарство). Зарахування до цієї групи видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення має логічне пояснення: соціальні трансферти населенню з місцевих бюджетів призначені для приведення особистих доходів реципієнтів до мінімального гарантованого державою рівня. Через необ'єктивність соціальних гарантій в Україні, більшість коштів, які надходять до громадян як соціальні виплати з місцевих бюджетів, використовується ними на придбання найбільш необхідних товарів і послуг (продуктів харчування, одягу), тобто на забезпечення фізіологічного виживання. Тому зарахування цих видатків до першої групи є цілком закономірним;

– видатки бюджетів на забезпечення інтелектуальних і духовно-культурних потреб (просвітницькі видатки), які призначені для задоволення вторинних потреб людини (у визнанні та самореалізації). До цієї групи доцільно зараховувати видатки на освіту, фізичний та духовно-культурний розвиток, які призначені для

задоволення інтелектуальних та духовно-культурних потреб індивіда. Зазвичай, отримання людиною вищого рівня освіти має гарантувати їй кар'єрний ріст, поліпшення умов праці, збільшення особистих доходів, що є проявами визнання та самореалізації. Споживання людиною духовно-культурних послуг спрямоване не на її фізіологічне виживання, а на самовдосконалення, підвищення власного культурного рівня. Отже, за своїм характером впливу на індивіда вказані видатки місцевих бюджетів є подібними, а тому їх доцільно об'єднувати в одну групу.

Інша ознака, яку доцільно покласти в основу розподілу видатків місцевих бюджетів соціального призначення, вказує на тривалість ефекту від їхнього здійснення. Згідно з нею, видатки бюджету соціального призначення пропонуємо поділити на видатки з тимчасовим та видатки зі стійким ефектом для суспільного добробуту. До першої групи доцільно зараховувати видатки місцевих бюджетів на виплату соціальних трансфертів (допомог, субсидій, компенсацій), поточні видатки на охорону здоров'я та житлово-комунальне господарство. Здійснення цих видатків веде до тимчасового покращення показників суспільного добробуту (поліпшення матеріального становища окремих категорій громадян на певний період, забезпечення роботи наявної комунальної інфраструктури), однак не має довготривалого ефекту. Припинення бюджетних видатків викличе автоматичну втрату позитивного впливу на показники суспільного добробуту (зниження доходів певних груп населення, недоступність комунальних послуг та ін.).

До другої групи, на наш погляд, доцільно зараховувати: капітальні видатки бюджетів на охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство, соціальне забезпечення; частину видатків на соціальний захист населення, призначених для втілення заходів з підтримки підприємництва та зайнятості; сукупні видатки бюджетів на освіту, заклади культури і духовності. Вони дають змогу на довгостроковій основі вирішувати проблему низького рівня доходів частини населення, досягти розширення якісних характеристик та доступності суспільних благ, які надаються за рахунок бюджетних коштів, а також сприяють прирощенню інтелектуального і духовного потенціалу країни. Але видатки другої групи не варто цілком ототожнювати з видатками розвитку, адже навіть припинення поточного фінансування закладів освіти чи культури не викликає втрати накопиченого позитивного ефекту (приросту знань,

культурного рівня розвитку). Вплив таких видатків на суспільний добробут має довгостроковий характер.

Література:

1. Бюджетний кодекс: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
2. Місцеві фінанси: підруч. / [О.П. Кириленко, О.Р. Квасовський, А.В. Лучка, Б.С. Малиняк та ін.]; за ред. О.П. Кириленко. – К.: Знання, 2006. – 677 с.
3. Юхименко П.І. Теорія фінансів: підруч. / [П.І. Юхименко, В.М. Федосов, Л.Л. Лазебник та ін.]; за ред. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.
4. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: монограф. / [В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін]; за ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2002. – 387 с.
5. Череватова К.В. Деякі аспекти невідповідності теорії потреб А. Маслоу у практиці нестабільного економічного розвитку / К.В. Череватова // Економічний простір. – 2008. – № 2 (20). – С. 99–104.

Вавричук Оксана

*Викладач економічних дисциплін Галицького коледжу
ім. В'ячеслава Чорновола, молодший науковий
співробітник кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ЗАЛУЧЕННЯ ІНСТИТУТІВ РОЗВИТКУ ДО ФІНАНСУВАННЯ ПРОЄКТІВ ДПП У ЖИТЛОВО- КОМУНАЛЬНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Житлово-комунальне господарство (ЖКГ) в Україні є однією із пріоритетних сфер, що потребує залучення ресурсів приватних інвесторів шляхом застосування механізму державно-приватного партнерства (ДПП). Незважаючи на те, що з часу прийняття Закону України «Про державно-приватне партнерство» минуло вже 5 років, досі відсутні позитивні приклади реалізації проєктів ДПП на національному та місцевому рівнях, у тому числі й у сфері ЖКГ.

Концепція розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 рр. одним із шляхів розв'язання проблеми

передбачає удосконалення механізму фінансування проектів ДПП, а саме:

- підвищення ефективності використання бюджетних коштів;
- активізацію залучення інститутів розвитку до реалізації зазначених проектів;
- розширення можливостей програмно-цільового фінансування;
- участь держави у реалізації проектів державно-приватного партнерства на принципах середньо- та довгострокового програмно-цільового фінансування [1].

Розглянемо особливості і можливості залучення інститутів розвитку до фінансування проектів ДПП у сфері ЖКГ України, оскільки дана проблема не достатньо досліджена в сучасних наукових працях.

Зважаючи на низьку рентабельність підприємств житлово-комунального комплексу, а також високу капіталоємність і ризиковість, приватні інвестори неохоче вкладають кошти у проекти ДПП. Вагому роль у кредитуванні проектів розвитку в Україні, у тому числі й у сфері ЖКГ, сьогодні відіграє Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР). Співпраця України з Світовим банком покликана сприяти залученню вітчизняних та іноземних інвестицій у розвиток економіки країни. Сукупний розмір фінансової підтримки Світового банку, наданої Україні у 2015 р. становить 1,775 млрд. дол. США, включаючи 1 млрд. дол. США прямої бюджетної підтримки на проведення реформ. Загалом, обсяг фінансової допомоги Групи Світового банку з березня 2014 р. становить більше 4 млрд. дол. США. Більшість інвестиційних проектів Світового банку спрямовані саме на підвищення якості базових державних послуг, що надаються населенню України в таких галузях, як водопостачання, водовідведення, тепlopостачання, електропостачання, реконструкція доріг, модернізація систем соціальної підтримки та охорони здоров'я населення [2].

Проте такі цільові інвестиції не вирішують проблеми недофінансування ЖКГ на всій території України. Так, в рамках проекту Світового банку «Підвищення енергоефективності у секторі централізованого тепlopостачання України» вартістю 382 млн. дол. США здійснюється фінансування 10 теплоенергетичних компаній у містах Вінниця, Миколаїв, Кіровоград, Херсон, Харків, Кам'янець-Подільський, Івано-Франківськ, Донецьк, Чернігів та Дніпропетровській області [3]. Залучення ж приватного сектору у

сферу ЖКГ та поєднання ресурсів держави і бізнесу, на умовах державно-приватного партнерства, дозволить розширити фінансові можливості та підвищити ефективність використання інвестиційних ресурсів. Входженню підприємницьких структур на ринок державних послуг сприятиме створення фінансових інститутів розвитку, сформованих, в тому числі, і за рахунок зовнішніх позик держави. Зокрема, К.В. Павлюк обґрунтовує доцільність формування Інвестиційного фонду України, в якому будуть акумульовані інвестиційні ресурси держави [4]. Тим самим, кошти Інвестиційного фонду можуть використовуватись державним партнером при реалізації проектів ДПП, а також для здійснення пільгового кредитування і надання державних гарантій виконання фінансових зобов'язань щодо проектів ДПП приватним інвесторам. Причому, в Законі України «Про державно-приватне партнерство» доцільно зазначити мінімальну частку приватних інвестицій залучених до проекту ДПП (не менше 25% вартості інвестиційного проекту). Це, в свою чергу, забезпечить справедливий розподіл ризиків і відповідальності між партнерами.

Науковцями Національного інституту стратегічних досліджень запропоновано створення Державного банку реконструкції і розвитку (ДБРР) як державної фінансової установи з передачею їй повноважень управління бюджетними інвестиціями та розподілом державних гарантій. Зокрема, управління бюджетними інвестиціями передбачено на принципах співфінансування інвестиційних проектів. А також формування Фонду регіонального розвитку як окремої фінансово-кредитної установи, орієнтованої на розміщення коштів державного бюджету, спрямованих на регіональний розвиток, та акумулювання і використання коштів із внутрішніх (кошти інвесторів і бюджету) та зовнішніх (іноземні інвестиції, кредити та допомога міжнародних фінансових організацій) державних і приватних джерел [5].

На нашу думку, дієвим засобом залучення інвестиційних ресурсів спрямованих на модернізацію об'єктів житлово-комунальної сфери також може стати лізингове фінансування, шляхом створення державної лізингової компанії у житлово-комунальній сфері як спеціалізованого фінансового інституту розвитку. Це сприятиме залученню на конкурсних засадах підприємницьких структур як підрядних організацій, що здійснюють фінансування будівництва та

модернізації інфраструктурних мереж і передають їх комунальним підприємствам у фінансовий лізинг з використанням механізму ДПП.

Таким чином, створення і функціонування системи державних фінансових інститутів розвитку сприятиме розширенню джерел формування інвестиційних ресурсів, як на державному, так і регіональному рівнях. Зокрема, шляхом їх залучення на умовах державно-приватного партнерства у таку важкодоступну для приватного бізнесу сферу, як житлово-комунальне господарство. А залучення ресурсів міжнародних фінансових організацій через інструменти фінансових інститутів забезпечить кредитну підтримку підприємницьких структур. Фінансові інститути розвитку виступають як посередники між кредиторами і позичальниками, перетворюючи фінансові ресурси в інвестиції у соціально значущі та стратегічні галузі економіки.

Література:

1. Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 рр.: розпорядження схвалено Кабінетом Міністрів України 14.08.2013 № 739-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

2. Світовий банк прокладає шлях до безпечніших доріг в Україні: прес-реліз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2015/11/03/world-bank-paves-the-way-for-safer-roads-in-ukraine>.

3. District Heating Energy Efficiency (P132741) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vsemirnyjbank.org/projects/P132741/district-heating-energy-efficiency?lang=ru>.

4. Павлюк К.В. Формування фінансових інститутів розвитку як чинник запровадження державного приватного партнерства / К.В. Павлюк, С.М. Павлюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fbi.crimea.edu/arhiv/2009/nv_3-2009/002pavlyuk.pdf.

5. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання : аналіт. доп. / Я.А. Жаліло, К.А. Кононенко, В.М. Яблонський [та ін.]; за заг. ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2014. – 132 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.

Горин Володимир

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

БЮДЖЕТНЕ СТИМУЛЮВАННЯ КІНОІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ: НЕОБХІДНІСТЬ, РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В сучасних умовах питання державної підтримки та стимулювання розвитку національного кінематографу декларується одним із пріоритетних напрямів гуманітарної політики. Зважаючи на такі його характеристики, як легкість сприйняття, універсальна привабливість, фотографічний реалізм, кіно володіє беззаперечними перевагами порівняно з іншими засобами подачі інформації у питанні впливу на суспільну свідомість. Недарма, апологети тоталітарних режимів ХХ ст. відводили кінематографу особливе місце як найпотужнішому інструменту просування ідеології серед усіх видів мистецтва. В сучасний період державотворення національне кіномистецтво доцільно розглядати як дієвий інструмент формування національної ідентичності та духовних цінностей народу, засіб міжкультурного спілкування на міжнародній арені та чинник, що визначає рівень національної безпеки країни. Відсутність чіткої державницької позиції у питанні розвитку національного кіно впродовж останніх десятиліть мала руйнівні наслідки для національної безпеки, сприяла перетворенню інформаційного простору країни на майданчик для іноземної пропаганди й заклала основи для поширення в Україні відцентрових тенденцій. Зважаючи на це, відродження національного кінематографу, посилення його ролі у становленні національної свідомості та поширенні моральних цінностей українського народу є питанням національної безпеки.

Цитуючи одного із світочів сучасної фінансової науки С.І. Юрія, що «в нинішню епоху глобалізації нашої державі не можливо відгородитися від зовнішнього світу», у зв'язку з чим «доводиться шукати ефективні рішення, аби відстояти свої національні інтереси» [7], шлях до вирішення цього важливого завдання має лежати не у політиці заборон усього іноземного, а у формуванні ефективних механізмів організаційної та фінансової підтримки національної кіноіндустрії, в тому числі із залученням бюджетних коштів.

Вітчизняна правова база передбачає доволі широкі можливості державної підтримки кіноіндустрії з використанням інструментів податкового, митного, валютного регулювання. Згідно норм Закону

України «Про кінематографію», фінансове сприяння розвитку кіновиробництва здійснюється за рахунок коштів спеціального цільового рахунку, утвореного за рахунок надходжень збору на розвиток національної кінематографії, а також коштів Державного бюджету України, виділених на реалізацію відповідних цільових програм. Втім, попри наявність у законодавстві норми про справляння спеціального цільового збору, його введення на практиці постійно відкладається. Відповідно до Національної стратегії розвитку кіноіндустрії на 2015–2020 рр., на початку 2015 р. широко обговорювалась ініціатива Міністерства культури України та Державного агентства України з питань кіно (далі – Держкіно) щодо впровадження такого збору за демонстрування іноземних фільмів у кінотеатрах і на телебаченні, як певного відсотка від доходів кінотеатрів, кінодистриб'юторів, телеканалів, операторів кабельного телебачення та провайдерів доступу до Інтернет. Іншим законопроектом [5] пропонувалось ввести додатковий збір для стимулювання вітчизняного кіновиробництва з доходів від лотерейної діяльності. Однак, після неоднозначного сприйняття суспільством ініціативи щодо введення збору з доходів суб'єктів галузі Міністерство культури України від його впровадження відмовилось. У розробленому профільним міністерством і Держкіно спільному законопроекті [6] збережено думку лише щодо впровадження збору з лотерей, а основну роль у формуванні ресурсів для державної підтримки кіноіндустрії звично відведено державному і місцевим бюджетам. Зважаючи на це, очікувати значного притоку коштів для фінансування національного кіновиробництва у близькій перспективі, на наш погляд, не доводиться.

Чинне законодавство передбачає доволі широкий спектр форм фінансової підтримки кіновиробництва з боку держави, а саме:

— участь держави у фінансуванні фільмів за схемою державно-приватного партнерства. При цьому правові норми щодо граничної межі участі держави у реалізації одного кінопроекту мають суперечливий характер. Якщо у Законі України «Про кінематографію» вона визначена на рівні 50% від кошторисної вартості фільму, то згідно «Положення про державну підтримку національних фільмів у продюсерській системі» не має перевищувати 70% витрат на його виробництво. При цьому встановлені обмеження щодо тривалості фільму та вартості однієї хвилини екранного часу [3]. Відбір

кінопроектів для надання державного фінансування здійснюється на конкурсних засадах з урахуванням комплексу оціночних параметрів (художній рівень сценарію, актуальність теми, прогноз глядацького потенціалу та ін.);

— повне покриття витрат на виробництво фільму за рахунок бюджетних коштів (при продукуванні фільмів, зарахованих до державного замовлення);

— компенсація за рахунок коштів державного бюджету відсоткових ставок за кредитами, залученими для виробництва фільмів [4]. Втім, реально ця норма має відношення тільки до операцій з придбання обладнання, будівництва і розвитку інфраструктури кіноіндустрії.

Поряд з існуванням законодавчих проблем, вкрай негативною впродовж останніх років є практика виділення коштів з бюджету на підтримку кіно. За 2012–2014 рр. сукупні видатки бюджетів на кінематографію зменшились з 166,4 млн. грн. до 49,3 млн. грн., або в 3,4 рази, при цьому спостерігалось суттєве щорічне недофінансування цих потреб. Видатки бюджетів безпосередньо на реалізацію кінопроектів за цей період зменшились з 141,4 млн. грн. у 2012 р. до 29,1 млн. грн. у 2014 р., або в 4,9 рази [2].

Вкрай несприятлива ситуація склалася у 2015 р., коли обсяги видатків бюджету на кіноіндустрію виявились недостатніми не лише для започаткування нових кінопроектів, а навіть для погашення накопиченої заборгованості за уже реалізованими. Фактичні обсяги фінансування з бюджету виробництва фільмів за першу половину 2015 р. склали 29,6 млн. грн., або 1/3 від запланованого. Лише збільшення у вересні бюджету Держкіно більш, ніж на 100 млн. грн. дало можливість запустити у виробництво кілька нових фільмів.

Головна особливість практики бюджетної підтримки кіновиробництва в Україні полягає у збереженні методики «ручного» адміністративного відбору кінопроектів для їхнього фінансування за рахунок коштів бюджету. Рішення про затвердження відповідної «Програми виробництва та розповсюдження національних фільмів» приймає Експертна комісія з питань кінематографії. Хоча до складу цього органу входять переважно фахівці кіногалузі (режисери, критики, продюсери), такий підхід до формування переліку кінопроектів, які отримують фінансування не позбавлений ризику корупції при їхньому відборі; залежність отримання бюджетної підтримки від особистих міркувань та смаків обмеженого кола осіб

та ін. На наш погляд, цим пояснюється вкрай короткий перелік вітчизняних кінокартин, які в останні роки отримали комерційний успіх у прокаті.

Фінансова підтримка кіноіндустрії не обмежується участю у фінансуванні виробництва фільмів та передбачає виділення з бюджету коштів також на їх розповсюдження і демонстрування, участь у кінофестивалях категорії «А». У першому випадку бюджетні кошти спрямовуються на відшкодування витрат з тиражування, дублювання, озвучення чи субтитрування фільму іноземними мовами; у другому випадку держава, крім зазначених, оплачує витрати на транспортування фільмокопій до місця проведення фестивалю, адміністративні й транспортні витрати учасників заходу [3].

Окремою формою бюджетної підтримки кіноіндустрії, не передбаченою базовими правовими актами, є надання грантів Президента України молодим діячам у галузі культури, в тому числі кінематографії. Розміри таких грантів встановлює Президент за пропозиціями Міністерства культури України. Однак, зважаючи на незначні обсяги коштів, які виділяються з бюджету на надання таких грантів (1,0 млн. грн. у 2012 р., 0,9 та 0,4 млн. грн., відповідно у 2013 та 2014 рр.), вагомого значення для розвитку національного кіновиробництва вони не відіграють.

Реалії бюджетної підтримки кіновиробництва в Україні засвідчують, що виведення його з кризового стану і забезпечення подальшого розвитку вимагає проведення у галузі кардинальних реформ, які мають передбачати поряд із збільшенням її бюджетного фінансування, диверсифікацію методів та каналів виділення коштів на реалізацію кінопроектів та їхнє розповсюдження. Серед можливих варіантів вирішення цих завдань, на наш погляд, одним із найбільш прийнятних є звернення до досвіду зарубіжних держав, враховуючи те, що у світовій практиці мають місце приклади успішного бюджетного стимулювання кіноіндустрії навіть у країнах з невеликими обсягами кіноринку.

Для прикладу, популярний метод бюджетного субсидування виробників кіно у Швейцарії передбачає преміювання продюсерів за комерційний успіх фільму (якщо кількість глядачів перевищить 10 тис. осіб, то за кожні наступні 5 тис. глядачів продюсери отримують премію). Для сприяння кіновиробництву у податковому законодавстві у Франції платники податків мають можливість вивести

з-під оподаткування до 25% доходів, інвестованих у кіновиробництво, а в Італії ця норма сягає до 70% обсягу особистих чи корпоративних доходів [1]. У Франції продюсери фільмів можуть претендувати на отримання двох видів субсидій за рахунок бюджетних коштів: автоматичні субсидії надаються продюсерам, які випустили комерційно успішний фільм; вибіркові субсидії призначені для некомерційного кіно, які надаються на конкурсних засадах за результатами оцінювання кінопроектів. Однак, найбільш прийнятною для вітчизняних умов, на наш погляд, є схема, що передбачає відшкодування (повне або часткове) витрат на виробництво фільму та оплату акторських гонорарів постфактум за умови його касового успіху. Саме така модель дасть можливість підтримати оригінальні кінопроекти та, одночасно, відсіяти ті з них, що не затребувані суспільством.

Література:

1. Алисова Е. Французская болезнь / Е. Алисова // Журнал «Огонёк». – 2013. – № 4. – С. 44.
2. Звітність про виконання бюджетів за 2012–2014 рр. / Веб-портал Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
3. Про затвердження Положення про державну підтримку національних фільмів у продюсерській системі: Постанова КМУ від 05.06.1998 № 813 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/813-98-п>.
4. Про кінематографію: Закон України від 13.01.1998 № 9/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр>.
5. Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення фінансової підтримки вітчизняної кінематографії» від 10.12.2014 № 1359 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52825.
6. Проект Закону України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» від 30.09.2015 № 3081-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56657.
7. Юрій С. Чому новітня парадигма економічного розвитку? / С. Юрій, Н. Кравчук // Вісник ТДЕУ. – 2006. – № 5–1. – С. 9–19.

Гупаловська Мирослава

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

БЮДЖЕТ ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

Важливою складовою економічного суверенітету держави, її фінансовою конституцією є бюджет. Бюджет держави відноситься до тієї сфери суспільного життя, що безпосередньо стосується інтересів всіх і кожного. Цей інтерес виникає, насамперед тому, що саме бюджет характеризує рівень економічного розвитку країни, і завдяки правильному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічна і соціальна стабільність та належний життєвий рівень населення. У бюджеті будь-якої країни відбиваються важливі соціальні, економічні, політичні аспекти життя суспільства і людини. Тому на сьогодні неабиякого значення набуває використання бюджету як найбільш дієвого інструменту для створення сприятливого фінансового середовища та забезпечення макроекономічної рівноваги в країні.

Сучасна українська фінансова наука має великі власні напрацювання в галузі бюджету. Зокрема, свого часу, багато уваги цьому питанню присвячував видатний український вчений-економіст Сергій Ілліч Юрій. За його визначенням бюджет – це фінансовий баланс, що відображає план державних витрат і джерел їхнього фінансового покриття [1, с. 8].

Підтримуючи та розвиваючи думку С.І. Юрія, ми розглядаємо бюджет, як сукупність економічних відносин між державою і фізичними та юридичними особами, з приводу формування та витрачання основного грошового фонду держави для забезпечення першочергових потреб населення та виконання основних функцій держави з метою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни.

Функціонування бюджету здійснюється у взаємодії двох його особливих форм – доходів і видатків, кожна з яких має специфічне суспільне призначення, і які відображають діяльність держави. Разом з тим, незалежно від форми правління та політичного режиму будь-якої сучасної держави її міцність і стабільність залежить від здатності ефективно виконувати покладені на неї функції.

Функції цивілізованої держави за сферами (об'єктами) її діяльності можна поділити на внутрішні і зовнішні. Внутрішні функції – забезпечують внутрішню політику держави: політична, економічна, оподаткування і фінансового контролю, соціальна, екологічна, культурна (духовна), інформаційна, правоохоронна. У зовнішніх функціях держави можна виділити два основні напрямки: зовнішньополітична діяльність (тут особливе значення має функція оборони країни) і зовнішньоекономічна діяльність [2].

Реалізація державних функцій – це складний і багатоплановий процес впливу держави, її відповідних структур на певне коло суспільних відносин.

Виконання державою своїх функцій залежить від обсягу фінансових ресурсів держави, які повинні забезпечити реалізацію державної соціально-економічної політики, оборону та безпеку держави, виконання державних і місцевих програм розвитку й успішного функціонування галузей економіки, охорони здоров'я, зміцнення науково-технічного потенціалу й культури, покращення матеріального становища населення та окремих його груп, підтримки соціально-економічного розвитку регіонів.

Проаналізувавши показники виконання Державного бюджету України за 8 місяців 2015 р. прослідковуємо позитивну тенденцію щодо збільшення видатків проти відповідного показника 2014 р. на 25,0%, або на 74,6 млрд. грн. до 373,4 млрд. грн.

За функціональною класифікацією статей видатків державного бюджету у січні-вересні 2015 р.:

– видатки на обслуговування державного боргу зросли у 1,9 рази до 60,0 млрд. грн.;

– без урахування видатків на обслуговування державного боргу видатки на загальнодержавні функції зменшились на 2,8% до 12,2 млрд. грн.;

– видатки на оборону зросли у 2,2 рази до 32,6 млрд. грн.;

– видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу зросли на 24,% до 35,0 млрд. грн.;

– видатки на економічну діяльність зменшились на 13,5% до 21,6 млрд. грн.;

– видатки на охорону навколишнього природного середовища зросли на 41,7%до 2,1 млрд. грн.;

– видатки на житлово-комунальне господарство склали 4,9 млрд. грн.;

— видатки на охорону здоров'я знизились на 11,4% до 5,2 млрд. грн.;

— видатки на духовний та фізичний розвиток зросли на 30,9% до 4,0 млрд. грн.;

— видатки на освіту знизились на 1,8% до 20,4 млрд. грн.;

— видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення зросли на 0,4% до 64,3 млрд. грн. [3].

Аналіз статей видатків за функціональною класифікацією перш за все, демонструє переважання видатків, соціального спрямування, а також видатків, які спрямовані на розвиток економіки країни та людського потенціалу.

Якісне виконання державних функцій може бути забезпечене за рахунок відповідних обсягів та оптимальної структури видатків бюджетів. Як зазначив С.І. Юрій: «Знайти рівновагу між необхідними видатками та можливими надходженнями досить складно – це можна назвати фінансовим мистецтвом».

Тому проблеми використання бюджетних коштів у стимулюванні соціально-економічних процесів, раціонального розподілу видатків між окремими ланками бюджетної системи були завжди предметом особливої уваги з боку суспільства, адже саме за рахунок видатків бюджетів держава забезпечує розвиток пріоритетних галузей економіки, соціально-культурної сфери, підтримує належний рівень соціального захисту населення, обороноздатності країни та діяльність органів державної влади, державного управління, місцевого самоврядування [4, с. 315].

Підводячи підсумки, процитуємо С.І. Юрія, який досить влучно наголошував на тому, що «бачення бюджету як категорії економічної, а не тільки політичної є запорукою стабільного, динамічного розвитку України, досягнення європейських стандартів життя, економічної могутності країни» [5, с. 27]. Сучасні глобалізаційні процеси суттєво впливають на функції держави, посилюючи її роль як гаранта соціально-економічної стабільності. Виконання зазначених функцій потребує від держави дедалі більших за масштабами обсягів бюджетного фінансування. Отже, основною метою реалізації державної політики за допомогою бюджету має бути спрямування на забезпечення такого фінансування бюджету, яке сприяє економічному зростанню, створенню належних фінансових умов для розвитку країни та розв'язанню складних соціально-економічних проблем.

Література:

1. Юрій С.І. Концептуальні засади сутності бюджету / С.І. Юрій // Фінанси України. – 2001. – № 10. – С. 3–16.
2. Найважливіші функції держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.anodonta.com.ua/study/1.html>.
3. Інформація про стан виконання Зведеного та Державного бюджетів України за I–III квартал 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
4. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері: монографія / В.М. Геєць, В.П. Александрова, О.І. Амоша та ін.; за ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: Наукова думка; Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2008. – 383 с.
5. Юрій С.І. Бюджет, бюджетна доктрина та бюджетна політика держави: сучасна парадигма, іманентний детермінізм, реалії і перспективи / С.І. Юрій, В.Г. Дем'янишин // Світ фінансів. – 2010. – № 4. – С. 7–27.

Демкура Тарас

*Віце-президент з регіонального співробітництва ICC Ukraine,
аспірант кафедри міжнародного менеджменту та маркетингу
Тернопільського національного економічного університету*

РОЛЬ ІНДУСТРІЇ МЕРЕЖЕВОГО МАРКЕТИНГУ ДЛЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ Й САМОЗАНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

Основою сталого розвитку економіки країни є розвиток малого бізнесу, який характеризується високою мобільністю, динамічністю, гнучкістю, створює додаткові робочі місця, послаблює монополізм та сприяє розвитку інноваційних процесів.

Як незамінний та самостійний елемент ринкової економіки мале підприємництво сприяє структурній перебудові економіки, наповненню бюджету, згладжуванню соціальних конфліктів.

Важливу роль в розвитку малого підприємництва в світі відіграють компанії мережевого маркетингу, бізнес-модель яких дозволяє не лише забезпечувати збут продукції, а й реалізувати можливість незалежного підприємництва з незначними початковими інвестиціями. Як зазначає Томаш Мурус, голова ради директорів Української асоціації прямого продажу, основна місія компаній

мережевого маркетингу – створення економічно освіченого середнього класу.

Кінець XX – початок XXI ст. ознаменувався надзвичайно швидким розвитком компаній мережевого маркетингу в світі. За даними Всесвітньої федерації асоціацій прямого продажу мережева індустрія сьогодні існує в 125 країнах світу. Загальний оборот галузі в світі в 2014 р. склав 180 млрд. дол. США. При цьому слід зазначити стійку тенденцію до його росту. З 1998 р. по 2014 р. ріст обсягів продажу методом мережевого маркетингу склав 205%. Зазначені обсяги забезпечували в 2014 р. 99,7 млн. дистриб'юторів по всьому світу.

Місце України в світових обсягах є незначним та складає лише 0,3% від загального світового обороту. Однак спостерігаються позитивні тенденції росту як в грошовому, так і в натуральному виразі. Так, за перше півріччя 2015 р. зафіксовано зростання обороту методом мережевого маркетингу на 37% в грошовому та на 7,7% в натуральному виразі по відношенню до аналогічного періоду 2014 р. Зазначене зростання обумовлене зростанням кількості дистриб'юторів, так як в період економічних потрясінь українці шукають альтернативні джерела доходу та використовують можливості самозайнятості, які пропонують компанії мережевого маркетингу.

Сьогодні в Україні в галузі мережевого маркетингу задіяно біля 1 млн. людей, серед яких 50 тис. є підприємцями. Це люди абсолютно різного віку та професій, переважно жінки (85%), хоча частка чоловіків також зростає з кожним роком. За своїм психологічним типом – це нова категорія, яку називають opportunity seekers, – люди, які шукають можливості для отримання основного або додаткового доходу.

З метою залучення цих людей в процес взаємодії з компаніями та стимулювання до заняття бізнесом компанії мережевого маркетингу широко використовують матеріальне заохочення. В середньому майже 20% всього об'єму продажу галузі щорічно використовується на виплату винагороди дистриб'юторам. При цьому слід зазначити, що цей показник також щорічно зростає. І це є не єдиний стимул. Сьогодні в українців є бажання розвивати свій бізнес, але багато з них не мають достатніх знань щодо його розвитку. З цією метою компанії мережевого маркетингу надають цінний досвід та навички для молодих стартаперів через багаточисельні тренінгові

компанії, коучингу та інші. Ці знання дистриб'ютори отримують практично безоплатно і в подальшому можуть використовувати їх для розвитку своєї кар'єри.

На жаль, практично всі компанії, що використовують бізнес-модель мережевого маркетингу, в Україні – це дочірні підприємства або представництва глобальних мережевих корпорацій. В грудні 2014 р. було засновано лише одне підприємство, що використовує зазначену модель – компанія «J'ereia». Подальший розвиток та запровадження моделі мережевого маркетингу в діяльність українських підприємств буде сприяти ширшому залученню українців до взаємодії з компаніями та розвитку малого бізнесу на цій основі.

Дем'янчук Антоніна

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Сучасні підходи до визначення пріоритетних напрямів бюджетної політики України визначаються новітніми процесами становлення і розвитку соціально-економічних засад її функціонування із врахуванням процесів децентралізації, розбудови громадянського суспільства та інтеграції у світовий економічний простір. Бюджетна політика завжди перебуває у центрі уваги наукових досліджень та здійснення практичної діяльності усіх сфер функціонування держави, оскільки вона виступає головним інструментом реалізації економічної політики, загалом, а також – відображає інтереси різних суспільних груп і кожного громадянина, зокрема. За останні роки бюджетна політика України не відзначалася стабільністю і послідовністю, що зумовлювало негативний вплив на економічне зростання та розв'язання соціальних проблем.

З урахуванням здійснення структурних реформ та новітніх тенденцій забезпечення сталого розвитку держави пріоритетними напрямами бюджетної політики України на 2016 р. визначено [2]:

— забезпечення збалансованості та стійкості бюджетної системи шляхом встановлення граничного обсягу дефіциту державного бюджету в межах 3% ВВП та фінансування його загального фонду за рахунок внутрішніх запозичень, скорочення боргового навантаження на економіку, встановлення граничного обсягу надання державних гарантій на бюджетний період не більш як 5% доходів загального фонду державного бюджету, надання державних (місцевих) гарантій для реалізації проектів розвитку, здійснення економічно обґрунтованого підвищення розміру прожиткового мінімуму, оптимізації видатків державного бюджету на утримання органів влади, впровадження державного стратегічного планування, посилення відкритості та прозорості публічних фінансів тощо;

— важливість та збільшення бюджетного фінансування на оборону та правоохоронну діяльність з метою забезпечення розвитку озброєння і військової техніки, реформування правоохоронних органів, належного соціального забезпечення військовослужбовців тощо;

— здійснення ефективної зовнішньої політики в контексті оптимізації дипломатичної присутності за кордоном та підвищення рівня використання потенційних можливостей міжнародних організацій для забезпечення інтересів України;

— спрямування донорської допомоги на відбудову зруйнованої інфраструктури східних регіонів України внаслідок проведення антитерористичної операції.

Важливо зазначити, що першочергового значення у здійсненні податкової політики в контексті бюджетних відносин набуває удосконалення податкового законодавства України з метою його адаптації до законодавства Європейського Союзу щодо податку на додану вартість, акцизного податку та мита, а також – посилення боротьби із ухиленням від сплати податків, забезпечення оприлюднення інформації, створення податкових преференцій для іноземних інвестицій.

Реалізація та розвиток процесів децентралізації зумовлюють трансформацію взаємовідносин між державним та місцевими бюджетами України, що передбачає запровадження європейського досвіду функціонування місцевого самоврядування з метою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку територій в контексті здійснення адміністративно-територіальної реформи, досягнення оптимального рівня розподілу бюджетних ресурсів і

повноважень між рівнями бюджетної системи з урахуванням вирішення проблем зміцнення податкового потенціалу на місцевому рівні. Адже основною проблемою бюджетної безпеки держави є необхідність чіткого розмежування функцій державного і місцевих бюджетів України [1].

Особливої актуальності, зважаючи на зазначені процеси державотворення, набувають питання забезпечення прозорості й ефективності здійснення відносин у сфері місцевих бюджетів, що передбачає запровадження і розвиток середньострокового бюджетного планування та врегулювання питань проведення аудиту місцевих бюджетів. Важливість забезпечення прозорості бюджетного процесу на місцевому рівні повинна передбачати визначення результативності здійснення бюджетних відносин із залученням громадськості та провідних фахівців у сфері бюджету.

Неодмінною умовою ефективності бюджетної політики є поєднання суперечливих, проте взаємопов'язаних між собою функцій регулювання бюджетних відносин, що передбачає врахування обмеженості наявних бюджетних ресурсів та задоволення інтересів різних суспільних груп [3, С. 24]. Трансформаційні процеси в Україні, що зумовлюють пріоритетність напрямів бюджетної політики з урахуванням прозорості й результативності у сфері бюджетних відносин, визначають тенденції економічного розвитку держави та можливість забезпечення соціальних потреб суспільства.

Література:

1. Богомоллова Н.І. Ефективність бюджетної політики в системі фінансової безпеки держави / Н.І. Богомоллова // Ефективна економіка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/user/Downloads/efek_2011_11_3.pdf.
2. Проект Постанови про Основні напрями бюджетної політики на 2016 р. від 09.04.2015 № 2623– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54761.
3. Юрій С.І. Бюджет, бюджетна доктрина та бюджетна політика держави: сучасна парадигма, іманентний детермінізм, реалії і перспективи / С. Юрій, В. Дем'янишин // Світ фінансів. – 2010. – № 4. – С. 7–27.

Карпишин Наталія

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ЗАОЩАДЖУВАЛЬНА ПОВЕДІНКА ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Заощадження домогосподарств є важливим джерелом фінансових ресурсів економіки будь-якої країни. Зростання цих заощаджень сприяє підвищенню життєвого рівня населення та його соціальної захищеності, зміцненню середнього класу й посиленню його фінансової незалежності. Саме тому важливим є аналіз зарубіжного і вітчизняного досвіду ощадно-інвестиційних процесів з метою визначення основних напрямів підвищення ефективності трансформації заощаджень домогосподарств в інвестиції.

Населення розвинених країн вже давно усвідомило важливість та необхідність здійснення заощаджень з метою самострахування від економічних негараздів в майбутньому. Ефективне формування заощаджень стало невід'ємною частиною фінансової культури більшості народів світу. Що ж стосується України, то потрібно зазначити, що населення важливість заощаджувальної поведінки почало усвідомлювати відносно недавно. Однак сьогодні українці починають дедалі більше розуміти важливість поступового накопичення коштів, розглядаючи заощадження як один із ефективних інструментів збереження грошей від потенційних економічних та фінансових ризиків [1, с. 172].

За результатами дослідження, яке проводилось за підтримки Erste Group, більше 3/4 населення регіону Центральної та Східної Європи вважають заощадження дуже важливими чи досить важливими у своєму житті. Так, 76% українців, 75% хорватів, 72% сербів та 70% австрійців вважають заощадження важливими і дуже важливими. Водночас, менш важливими заощадження є для чехів (66%) та словаків (67%). А найбільш ощадливими є жителі Угорщини та Румунії – 85% та 84% відповідно [2].

Регулярно відкладати певну суму грошей на заощадження має змогу населення Австрії, Німеччини, Чехії, Польщі та Словаччини. Так, переважна більшість жителів вищезазначених країн відкладають як тільки мають надлишок коштів. Однак майже половина хорватів, угорців, румунів, та українців не можуть дозволити собі постійно заощаджувати. Так, лише 30% українців систематично відкладають

певну суму грошей. Зокрема, 74% опитуваних в Україні (найвищий показник серед досліджуваних країн) відкладають лише тоді, коли мають вільні кошти [2].

В загальному представники вищезгаданих країн в середньому щомісяця відкладають від 9 до 15% свого доходу, формуючи своєрідний резервний фонд, що може як приносити додатковий дохід сім'ї, так і підвищувати якість життя загалом. При цьому лише 20–30% респондентів з країн Центральної та Східної Європи задоволені тією сумою коштів, яку можуть відкласти, в той час як даний показник складає більше половини населення в Австрії та Німеччині. Найменш задоволеними з приводу власних заощаджених коштів є українці, далі йдуть серби та угорці. Результати дослідження показують, що 41% українців, які заощаджують, вкрай незадоволені тією кількістю грошей, що можуть відкласти.

Найпоширенішим серед мотивів, що спонукає до заощаджень жителів Європи, є збереження коштів «про запас». Завдяки цим коштам є можливість покривати щоденні чи непередбачувані витрати. Щороку все актуальнішими стають тенденції до накопичення грошових коштів на гідний рівень життя у пенсійному віці та на майбутнє дітей. У багатьох країнах люди надають перевагу надійності, аніж ризику, обираючи для себе довгострокові вклади та вклади з помірним рівнем доходу. Зазвичай домогосподарства користуються простими та прозорими формами заощаджень, інвестуючи в нерухомість або вкладаючи кошти на строкові депозити.

При цьому українці (20%) та чорногорці (16%) менше за інших європейців дбають про пенсійне забезпечення. Вважається, що лідерами заощаджень для пенсії є чехи та словаки – 71% та 61% відповідно. Основними цілями заощаджень українців є покупки чи ремонт (45%), відпочинок (30%), а також покупки, на які поки що не має коштів (22%). З іншого боку населенню України притаманний ряд побоювань, які заважають українцям заощаджувати більше чи розпочати заощаджувати загалом.

В основному ці хвилювання стосуються зниження купівельної спроможності, девальвації гривні, а також високого рівня інфляції (67%). При цьому 35% опитуваних не відкладають, адже впевнені, що в будь-якому випадку не зможуть накопичити достатньо коштів на майбутнє. Так само як і угорці, румуни, серби та хорвати, українці пояснюють відсутність власних заощаджень тим, що не мають

фінансової можливості відкладати (70%), радше хочуть витратити кошти (18%). Втім, лише українці серед респондентів 12 країн Центральної та Східної Європи відмовляються від заощаджень на користь інвестицій у власний бізнес (8%) [2].

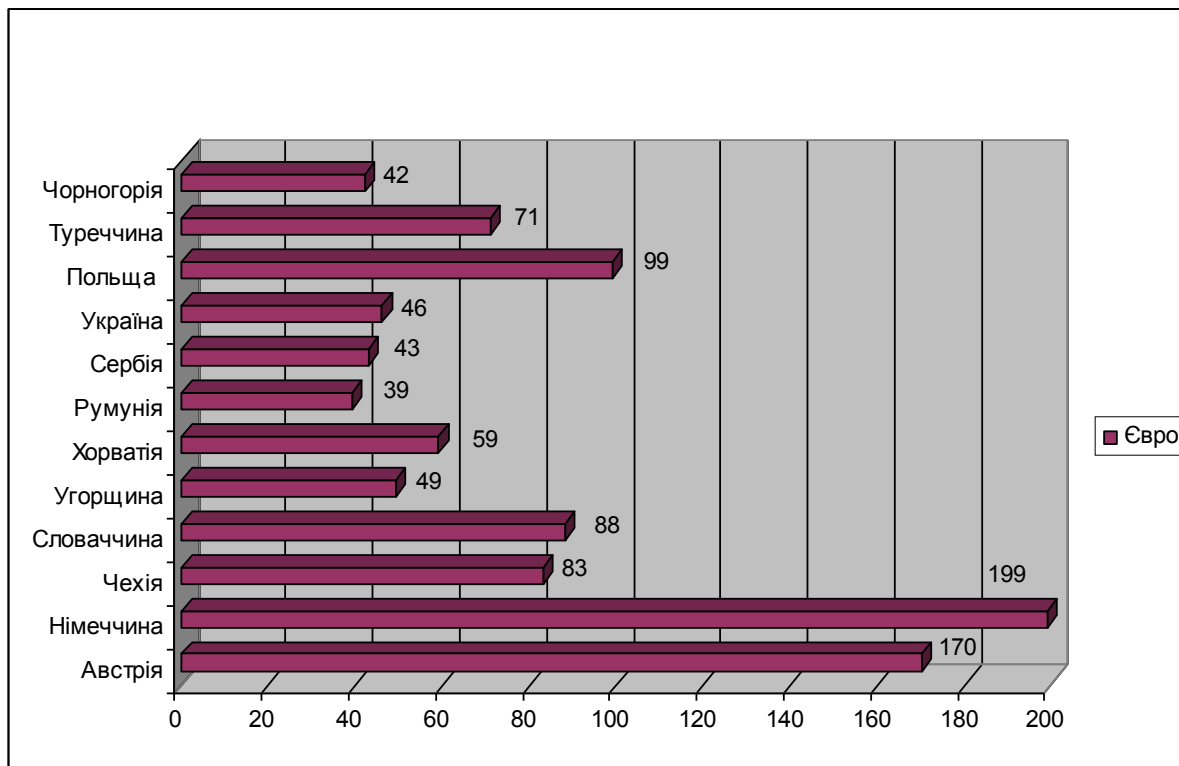

Рис. 1. Середній розмір заощаджень на одну особу в країнах Європи*

* Складено на основі даних [3].

Безумовним є той факт, що жителі країн з високим рівнем життя і стабільною позитивною динамікою доходів, мають кращі можливості для відкладання грошей і, відповідно, більший запас заощаджень. Однак лідерами по заощаджуваних коштах відносно рівня заробітної плати виявилися поляки та словаки, відкладаючи в середньому 12–15% від загальної суми доходів, що складає близько 88–90 євро на місяць. Жителі Німеччини та Австрії заощаджують близько 9% від доходу (199 євро та 170 євро відповідно) [3] (рис. 1). Найнижчий середній рівень заощаджень населення спостерігається в таких країнах, як Румунія (39 євро), Чорногорія (42 євро), Сербія (43 євро), Україна (46 євро).

З метою здійснення заощаджувального процесу населення Центральної та Східної Європи в більшості випадків обирає

банківські продукти, які посідають друге місце за популярністю після поточних банківських рахунків.

Не менш важливим є врахування тенденції останніх років, яка пов'язана із втратою європейцями довіри до більш сучасних та альтернативних способів заощадження та інвестування коштів. Зокрема, інтерес до цінних паперів був важливим фактором розвитку фондового ринку, проте після фінансової кризи 2008-2009 рр. зацікавленість до вкладення коштів в акції, облігації та інші цінні папери значно знизилась. На сьогоднішній день лише деякі домогосподарства Центральної та Східної Європи цікавляться сучасними та ризикованими можливостями інвестування. Наприклад, для таких країн світу, як США, Франція й Німеччина характерною є стійка нарощувана позиція в прирості таких заощаджень, як придбання цінних паперів, а також вкладення в пенсійні й страхові фонди [3].

За результатами Звіту, багатим країнам належить більша частина фінансових активів домогосподарств (85%), що є власністю лише 18% населення світу. Україна у цьому рейтингу посідає 47 місце серед 53 країн світу, сукупний ВВП яких складає 90% світового ВВП. Останні позиції зайняли Індонезія, Казахстан та Індія.

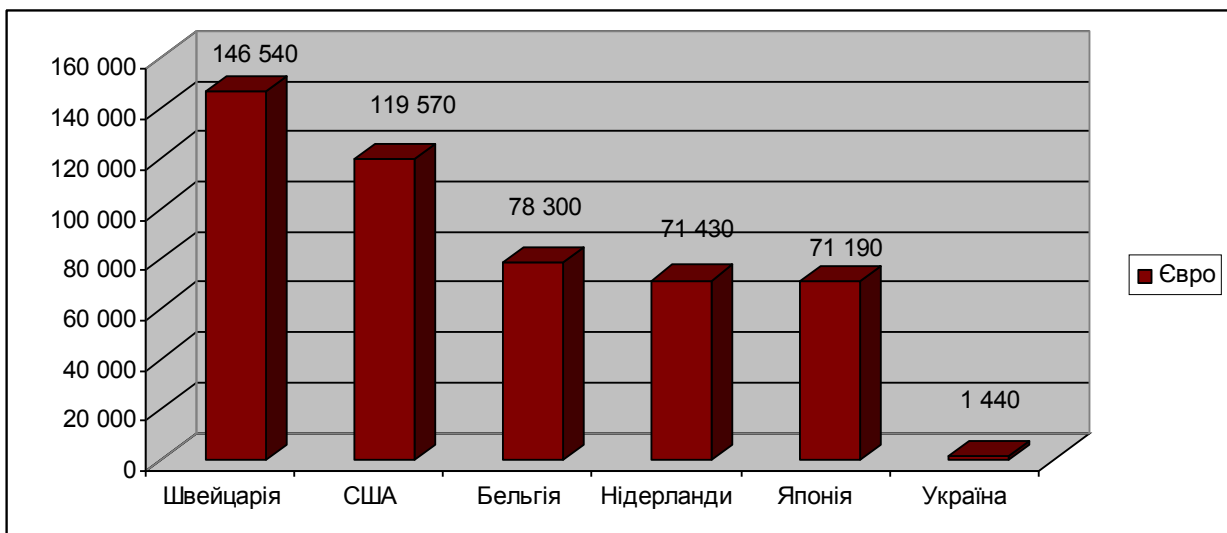

Рис. 2. Чисті фінансові активи на душу населення у різних країнах світу*

*Складено на основі даних [4].

За розрахунками німецьких експертів, на одного українця припадає 1440 євро чистих фінансових активів (за мінусом боргів), у

той час як на середньостатистичного жителя Швейцарії – близько 146540 євро, США – 119 570 євро, Бельгії – 78 300 євро (рис. 2). На четвертому та п'ятому місці знаходяться Нідерланди та Японія.

Безумовно, фінансовий стан домогосподарств безпосередньо впливає на вибір інструментів інвестування. В «бідних» країнах це більш консервативні інструменти – банківські депозити (63%), які в «багатих» країнах складають лише 28%. Окрім того, значна частка вкладів спрямовується у цінні папери, страхові та пенсійні програми (накопичувальне страхування життя). В Україні, на жаль, фінансовий ринок розвинений недостатньо, тому фінансовий сектор значною мірою презентований банківським сектором. Основна частина діючих банків у сукупних активах фінансового сектору становить майже 96%. Нестача диверсифікованого сектору небанківських фінансових установ зводить всі можливі форми заощаджень до валюти, банківських депозитів та нерухомості.

Література:

1. Кізима Т.О. Заощадження домогосподарств: світовий досвід і вітчизняні реалії / Т.О. Кізима // Інноваційна економіка. – 2013. – № 7. – С. 171–176.
2. Ставлення до заощаджень ErsteGroup: Популярність заощаджень в країнах Центральної та Східної Європи. Прес-реліз. – Київ, 29.10.2012.
3. Барометр настроїв щодо заощаджень та інвестування в країнах Центральної та Східної Європи. – Відень: GfKAustria, 14 січня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gfk.ua/public_relations/gfk_group_news/materials/005137/index.ua.
4. Звіт Allianz про рівень світового добробуту: найвище зростання активів з 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://allianz.ua>.
5. Кізима Т.О. Заощадження домогосподарств: світовий досвід і вітчизняні реалії / Т.О. Кізима // Інноваційна економіка. – 2013. – № 7. – С. 171–176.
6. Карковська В.Я. Трансформація заощаджень в інвестиції національної економіки: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д.е.н.: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / В.Я. Карковська. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2011. – 26 с.

Кириленко Олександр

*Аспірант кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ОСНОВИ ПРИНЦИПУ БЮДЖЕТНОЇ ПРОЗОРОСТІ

Основною метою виокремлення конкретних принципів бюджетної системи є забезпечення її максимально ефективною побудови та функціонування, за яких оптимальне використання фінансових ресурсів буде давати максимальний ефект, бюджетна система виконуватиме покладені на неї функції, сприятиме зміцненню унітарного устрою країни в поєднанні із самостійністю і незалежністю місцевого самоврядування.

В зв'язку із розвитком нових технологій і каналів поширення інформації, визначення європейського напрямку розвитку країни, проведення демократизації суспільства нашого суспільства все більшої актуальності набуває принцип публічності та прозорості у побудові бюджетної системи.

Згідно Бюджетного кодексу України (ст. 7) зазначений принцип передбачає інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також проведення контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів. Цей принцип також впливає із положення, закріпленого ст. 95 Конституції України, де визначено, що регулярні звіти про доходи і видатки державного бюджету мають бути оприлюднені.

Практична реалізація принципу публічності та прозорості проходить через забезпечення доступності інформації про бюджет, яка регламентується ст. 28 Бюджетного кодексу.

Так, встановлено, що на міністерство фінансів покладено обов'язок оприлюднення наступних документів, які стосуються державного бюджету: проекту закону; ухваленого закону з додатками; інформаційно-аналітичних матеріалів щодо основних показників та завдань державного бюджету; інформації про виконання за підсумками місяця, кварталу та року; інформації про виконання зведеного бюджету України; іншої інформації про виконання державного бюджету.

Головні розпорядники коштів державного бюджету зобов'язані розміщувати на своїх офіційних сайтах бюджетні запити, включаючи

інформацію про мету, завдання та очікувані результати, яких передбачається досягти при виконанні бюджетних програм.

Органи місцевої влади зобов'язані публікувати інформацію про місцеві бюджети, в тому числі рішення про місцеві бюджети та квартальні звіти про їх виконання.

У Бюджетному кодексі також визначено склад інформації про бюджет, яка підлягає оприлюдненню. Зокрема важливою є вимога кодексу щодо необхідності надання інформації у доступній для громадськості формі, що необхідно для розвитку конкретних форм громадської участі у бюджетному процесі.

Складовою принципу публічності і прозорості є публічні представлення звітів про виконання бюджетів. Так, кодексом встановлено, що міністерство фінансів проводить публічне представлення звіту про виконання державного бюджету за попередній бюджетний період, в якому беруть участь представники Верховної Ради України і Рахункової палати. Аналогічна вимога щодо публічних представлень встановлена і до виконання місцевих бюджетів (крім бюджетів сіл і селищ). У разі застосування програмно-цільового методу інформація подається у розрізі та за показниками бюджетних програм.

В Законі України «Про відкритість використання публічних коштів» (2015 р.) конкретизовано умови та порядок забезпечення доступу до інформації про використання публічних коштів розпорядниками та одержувачами коштів державного і місцевих бюджетів, суб'єктами господарювання державної і комунальної власності, фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування. До новацій закону слід віднести: створення Єдиного веб-порталу використання публічних коштів, конкретизацію змісту інформації про використання публічних коштів та встановлення строків її оприлюднення, а також персоналізацію відповідальності за порушення вимог щодо відкритості використання публічних коштів і визначення видів порушень.

Порушеннями, за якими настає відповідальність керівників розпорядників та одержувачів коштів державного і місцевих бюджетів, підприємств, органів Пенсійного фонду, а також фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, визнаються: неоприлюднення інформації; оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації; несвоєчасне оприлюднення інформації щодо бюджетів.

Таким чином принцип публічності і прозорості зобов'язує органи влади оприлюднювати бюджети і хід бюджетного процесу, звіти про виконання державного і місцевих бюджетів у встановлені строки та у визначених засобах масової інформації. Проте допускається виключення окремих видатків із інформації про виконання бюджету, але тільки у разі якщо це стосується державних інтересів та пов'язано із зберіганням державної таємниці.

Важливо відмітити, що в даний час недооцінюється роль територіальних громад у бюджетному процесі. Відповідно до закону «Про місцеве самоврядування в Україні» територіальні громади мають право проводити громадські слухання, в тому числі з приводу проекту бюджету, зустрічатися з депутатами відповідної ради й посадовими особами місцевого самоврядування, заслуховувати їх, порушувати питання місцевого значення і вносити пропозиції щодо їхнього вирішення. Натомість щоб відігравати більш значну роль в управлінні, громадськість повинна мати достовірну і детальну інформацію про діяльність влади, обсяги та джерела фінансування, виконувани місцеві програми тощо.

Україна вже має певний досвід відкритості та прозорості бюджетного процесу – бюджетна інформація оприлюднюється, бюджетний процес стає відкритішим, особливо велику роль в цьому відіграє мережа Інтернет, що в свою чергу залучає громадян і збільшує їх інтерес до місцевих проблем, дає краще розуміння бюджетного процесу, збільшує активність і ініціативність місцевих органів влади, а також посилює контроль з боку громадськості.

Клапків Юрій

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ЛОГОС ТЕОРІЇ СТРАХОВОЇ СПРАВИ

Страхова справа – один з найважливіших економічних інститутів, який існував у різних економічних формаціях, але найбільш повно реалізується в ринкових умовах. Термін страхова справа з'являється в теорії і практиці страхування, як правило, що очевидно – в широкому контексті поведінки стосовно ризику.

Тут необхідно торкнутися логосу питання терміну: місцю страхуванні в управлінні ризиком, посилаючись на способи поведінки з ризиком (обробки ризиків, опрацювання ризиків, контролю над ризиками, управлінні ризиками, маніпулювання ризиком, контролем ризику), та в загальному це називається управлінням ризиком (risk management).

Враховуючи діапазони менеджменту рішень, методами управління ризиками є:

- ухилення від ризику (уникнення загроз);
- обмеження ризику (зниження можливих загроз і їх наслідків);
- розсіювання ризику (чергування наслідків потенційних загроз);
- ретенція ризику (покриття можливих втрат);
- трансфер ризику (перенесення можливих збитків на іншу особу).[2]

Як видно, в загальному, серед розглянутих методів управління ризиками – метод страхування не виділяється, що можна виправдати тим, що договір страхування є особливим, хоча і не єдиним з можливих «передач» ризику, тобто договірного перенесення (за погоджену плату) можливих збитків на іншу особу.

Слід, відзначити, що процедури страхування посилаються на інші методи управління ризиком:

- преміюючи уникаючи ризику (зниження премії за беззбитковий хід захисту);
- беручи до уваги обмеження ризиків (застосування профілактики, вимог безпеки);
- з метою розсіювання ризику (відповідно на велику громаду);
- допускаючи часткове затримання ризику (частка власної відповідальності, недострахування).

Таким чином, можна зробити висновок, що виділення в класифікації управління ризиком факту «передачі», в чому полягає сутність методу (в якому «трансфер», перенесення наслідків фінансових ризиків є всього лише елементом) повинно викликати, принаймні, серйозні сумніви. Інакше кажучи, страхування – це не звичайний метод управління ризиком, воно «заслуговує» на окреме місцезнаходження в класифікації, а не «приховування» у формулі «передачі ризику».

Згідно твердження професора Юрія Сергія Ілліча «Чим повніше і глибше суспільство визначає і використовує економічні категорії, тим

вагоміший соціально-економічний ефект дає їх застосування» [1, с. 11].

Саме тому дослідження страхової справи варто зосередити саме на соціальному та економічному аспекті цього поняття.

Найбільш поширене в Україні визначення страхування, зазначає, що це «вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів».

Хоч насправді важко відокремити значення економічної сутності страхування від їх суспільної значущості. Страхова справа є інструментом економіко-соціальним, а в методиці страхової справи можна виділити економічні і соціальні аспекти.

Особливої уваги заслуговують функції страхової справи, поруч із основною захисною функцією, виокремлюють профілактичну, перерозподільну, фінансову і культурну.

Варто звернути увагу на те, що кожна з них містить унікальну комбінацію соціальних та економічних аспектів.

Захисна функція страхування полягає в організації спільноти ризику (соціальний аспект), а також можливого покриття майбутніх потреб у майнових збитках (економічний аспект). Функція профілактики стосується стимулювання обережної поведінки страхувальника (соціальний аспект), а також поліпшення через превентивну діяльність за рахунок створеного фонду страховика (економічний аспект). Перерозподільну функцію страхової справи особливим чином виокремлюється остаточна випадковість перерозподілу (соціальний аспект), а також отримання пільг згідно з принципом еквівалентності компенсації (аспект економічний).

Фінансова функція пов'язана з принципом реальності страхового захисту (соціальний аспект), а також накопичення і розміщення страхових коштів (економічний аспект). Нарешті, культурна (виховна) функція визначається можливістю впливати на індивідуальну і групову зацікавленість страхуванням (соціальний аспект), а також необхідність виділення фінансових ресурсів на забезпечення почуття безпеки (економічний аспект).

На тлі цих зауважень і міркувань не варто недооцінювати логос страхової, тим більше, що... – і тут можна навести багато аргументів.. Нас чекає потенційне зростання інтересу до страхового захисну пов'язане із розвитком суспільства, необхідний однак реальний вигук цього інтересу з боку попиту (під девізом: «страхування купується, а не продається»). Нас чекає використання страхування у системі пенсійного забезпечення, яка вимагає всебічного розуміння. Також, нас чекає страхова перебудова системи безпеки, що вимагає небувалої соціальної прийнятності. Нас чекає створення відповідних стимулів для того, щоб розвинути до страхування для базової захисту соціального. Чекає нас і введення обов'язкового медичного страхування, яке необхідно обґрунтувати, насправді збудувати і пояснити. Напевно, це не всі передумови серйозної обробки поняття страхової справи та безпосередньо термінологічного поняття. Тим не менше, зрозуміло, що функції та принципи страхування, логос страхової справи, що базується на спільності ризику, повинні як можна швидше проникнути в соціальну свідомість громадян.

Література:

1. Юрій С.І. Логос теорії міжнародних фінансів / С.І. Юрій // Фінанси України. – 1998. – № 1. – С. 5–11.

2. Vaughan E.J., Vaughan T.M, Essentials of Insurance: A Risk Management Perspective, 6th ed., New York 1992, John Wiley & Sons, s. 1113.

Коваль Світлана

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

МОТИВИ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА КРЕДИТНУ ПОВЕДІНКУ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Фінанси домашніх господарств є важливою складовою фінансової системи країни. Домогосподарства виступають споживачами виробленої продукції, формують основу споживчого попиту, здійснюють відтворення людського капіталу, володіють інвестиційними ресурсами. Як суб'єкти фінансового ринку домогосподарства є активними учасниками фінансових відносин, які можуть виступати як продавцями, так і покупцями грошових коштів,

формуючи інвестиційні ресурси або залучаючи кредитні кошти. Фінансова поведінка домогосподарств впливає на соціально-економічний розвиток держави і тому є об'єктом дослідження вчених економістів серед яких А. Вдовиченко, Т. Єфременко, М. Касьян, Т. Кізима, Ю. Куликов, В. Леонов, І. Ломачинська, В. Мяленко, А. Незнамова, О. Резнікова, Н. Слав'янська.

Кредитну поведінку, як складову частину фінансової поведінки домогосподарств, досліджували М. Іващенко, Т. Кізима, Д. Стребков, О. Шаманська. Разом з тим, дослідження кредитної поведінки домогосподарств, її мотивів та факторів впливу потребують подальшого вивчення.

У процесі аналізу наукової літератури, присвяченої дослідженням кредитної поведінки населення виявлено спільні підходи вчених економістів до її тлумачення (табл. 1).

Єдність поглядів вчених на сутність кредитної поведінки полягає у розумінні її як діяльності, яка пов'язана із запозиченням (залученням) коштів і базується на загальноприйнятих принципах кредитування.

Залучення кредитних ресурсів, дає можливість домогосподарствам задовольнити потреби при відсутності заощаджень, покращувати умови життя, підвищувати рівень їх добробуту. На кредитну поведінку домогосподарств впливають численні фактори. На думку О.С. Шаманської, кредитна поведінка домогосподарств формується під впливом таких чинників як: політична та соціальна ситуація в країні, рівень довіри (недовіри) до держави та фінансової системи, рівень розвитку фінансового ринку та його інфраструктури, економічна і фінансова грамотність, стан правового регулювання кредитної діяльності, соціально-психологічні та соціально-культурні стереотипи [5, с. 107].

Дійсно, політична та соціально-економічна ситуація в державі визначає кредитну поведінку населення. При зростанні національної економіки, низькому рівні безробіття, стабільному курсі валют та рівні цін домогосподарства частіше залучають кредитні ресурси. У період кризових явищ, зростанні безробіття, політичній нестабільності зменшується попит на товари і послуги, домогосподарства з обережністю вступають в кредитні відносини або взагалі відмовляються від них.

Трактування поняття «кредитна поведінка»

Автор	Зміст тлумачення
Д. Стребков	Діяльність індивіда чи домогосподарства, за якої відбувається запозичення грошових коштів, яке передбачає їх обов'язкове повернення [1, с. 110].
М. Іващенко	Діяльність індивіда, в процесі якого відбувається запозичення коштів на умовах терміновості, зворотності і платності [2, с. 51].
Т. Кізіма	Діяльність, спрямована на залучення тимчасово вільних коштів інших суб'єктів: інституцій фінансового ринку, підприємств, інших домогосподарств на умовах поверненості, строковості та, як правило, платності і забезпеченості [3, с. 21].
О. Шаманська	Діяльність індивіда або домогосподарства у процесі якої відбувається запозичення коштів на умовах терміновості, зворотності та платності [4, с. 94].

Довіра домогосподарств до держави проявляється у їх ставленні до всіх економічних інститутів у ній. Ефективна співпраця банківських установ та домогосподарств можлива лише при довірі населення до держави та банківської системи. Ситуація, яка склалась в Україні упродовж 2014–2015 рр. негативно вплинула на стабільність вітчизняної банківської системи. Значна девальвація гривні, спад в економіці, військові дії у східному регіоні, розрив міжрегіональних зв'язків унаслідок анексії АР Крим, недостатній рівень корпоративного управління зумовили погіршення якості кредитного портфелю банків. Унаслідок зростання обсягу проблемних кредитів банки змушені були створювати значні резерви за активними операціями, що неминуче негативно вплинуло на рівень капіталізації банківських установ. У 2014 р. вітчизняні банківські установи відрахували до резервів 103 млрд. грн., що стало визначальним чинником отримання негативних фінансових результатів: у 2014 р. збитки банківського сектору склали майже 53 млрд. грн. У 2014 р. кількість банків, які мають банківські ліцензії Національного банку України, скоротилася з 180 до 163 банків [7]. Упродовж 8 місяців НБУ відкликав ліцензії ще 29 банків, таким чином станом на 1 вересня 2015 р. лише 134 банки володіли банківськими ліцензіями [8]. Така ситуація негативно вплинула на довіру домогосподарств до вітчизняної банківської системи.

Вплив кризових явищ в економічній та політичній сферах країни на кредитну поведінку домогосподарств відобразився у показниках

динаміки кредитів, які надано домогосподарствам вітчизняними банками (табл. 2).

Таблиця 2

**Динаміка кредитів наданих домогосподарствам банківськими
установами України у 2008–2014 рр.***

Показники		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Кредити надані домашнім господарствам	млрд. грн.	280,5	241,2	209,5	201,2	187,6	193,5	211,2
	темп зростання,%	-	86,0	86,9	96,0	93,2	103,1	109,1
	абсолютний приріст, млрд. грн.	-	-39,3	-31,7	-8,3	-13,6	5,9	17,7

* Складено і розраховано автором на основі [5].

Як видно із показників представлених у табл. 2, кредитна поведінка домогосподарств є чутливою до економічних та політичних факторів. Так, світова фінансово-кредитна криза 2008 р. негативно вплинула на кредити, надані домашнім господарствам і їх обсяг скоротився до рівня 241,2 млрд. грн. у 2009 р., 209,5 млрд. грн. у 2010 р., 201,2 млрд. грн. у 2011 р., 187,6 млрд. грн. у 2012 р. У наступні 2013–2014 рр. спостерігалась активізація кредитної поведінки домогосподарств, однак рівня 2008 р. за обсягом кредитів не досягнуто.

Кредитну поведінку домогосподарств визначають мотиви, іншими словами – мета, для досягнення якої домогосподарства залучають кредитні ресурси. Основними мотивами до залучення кредитних ресурсів є: забезпечення бажаного рівня життя, витрати пов'язані з утриманням дітей, проведення національних обрядів, відновлення здоров'я, бажання розпочати або розширити власний бізнес.

Одним із основних мотивів отримання кредиту є мотив забезпечення бажаного рівня життя. Таке бажання виникає через відчуття нестачі як матеріальних благ (меблів, одягу, продуктів харчування, товарів для дому тощо), так і соціальних (туристичні поїздки, страхування та ін.). Прагнення володіти такими ж матеріальними благами як сусіди, знайомі, родичі підштовхує до бажання отримати товари та послуги, які не мають грошового забезпечення.

Піклування батьків про дітей проявляється у прагненні дати нащадкам найкраще: забезпечити одягом та взуттям, навчальним

приладдям, сучасними гаджетами, дати високий рівень освіти. Домогосподарства з низькими доходами змушені у таких випадках вступати у кредитні відносини та повертати позичені кошти частинами упродовж певного часового періоду.

Мотивацією отримання кредиту є також здійснення витрат, пов'язаних, із дотриманням звичаїв і традицій (хрестини, випускний, весілля).

Залучення кредитних коштів для початку або розширення сімейного бізнесу є ефективним вкладенням позичених коштів, яке дозволить підвищити добробут домогосподарства та повернути кредит.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зауважити, що кредитна поведінка домогосподарств є складним економічним, соціальним явищем і залежить від багатьох чинників, а її прояв впливає як на споживання товарів та послуг, так на формування попиту на фінансові активи та розвиток ринку фінансових послуг.

Література:

1. Стребков Д.В. Основные типы и факторы кредитного поведения населения в современной России / Д.В. Стребков // Вопросы экономики. – 2004. – № 2. – С. 109–128.

2. Іващенко М.В. Поведінкові аспекти інституційної динаміки кредитного ринку України / М.В. Іващенко // Вісник університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – № 1. – С. 49–55.

3. Кізіма Т. Фінансова поведінка домогосподарств: сутність, класифікація, чинники впливу / Т. Кізіма // Світ фінансів. – 2011. – № 4. – С. 19–26.

4. Шаманська О.С. Сучасні мотиви та тенденції раціоналізації кредитної поведінки домогосподарств в Україні / О.С. Шаманська // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2013. – № 22. – С. 94–96.

5. Шаманська О.С. Фінансова поведінка домогосподарств: сутність, мотиви, види та чинники / О.С. Шаманська // Вісник ТНЕУ. – 2014. – № 2. – С. 104–111.

6. Кредити, надані домашнім господарствам // Бюлетень Національного банку України. – 2015. – № 2. – С. 152.

7. Банківська система 2015: виклики та перспективи / Лютий 2015 р./ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14741673>.

8. Дані про кількість банків України / Грошово-кредитна та фінансова статистика / Офіційний сайт НБУ: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14741673>.

Козак Галя

*К.е.н., викладач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

НАКОПИЧУВАЛЬНА ПЕНСІЙНА СИСТЕМА: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Наслідком сучасних соціально-економічних змін став підрив фінансової стійкості пенсійних систем, заснованих на принципі «солідарності поколінь», та їх здатності до виконання основних цілей – забезпечення достатніх, прийнятних з точки зору затрат, стабільних і надійних пенсійних виплат. У цих умовах баланс відповідальності за пенсійне забезпечення поступово зміщується в сторону приватної участі громадян і дедалі більшої популярності набувають накопичувальні системи пенсійного забезпечення – як обов'язкові, так і добровільні. Відносна незалежність накопичувальної системи від демографічних умов підвищує її надійність, а можливість збільшення пенсійних накопичень за рахунок їх інвестування забезпечує достатність та справедливість пенсійних виплат. Більше того, функціонування систем даного типу не лише не потребує додаткових затрат зі сторони держави, а й виступає каталізатором економічного зростання.

До найважливіших теоретичних аргументів на користь підвищення ролі накопичувальної складової пенсійної системи більшість вчених відносять наступні:

– накопичувальне фінансування пенсійних зобов'язань заздалегідь підвищить рівень заощаджень в економіці;

– накопичувальна пенсійна система додатково сприятиме розвитку і стабілізації ринків капіталу;

– інвестиційний попит, створений приватними пенсійними фондами, стимулюватиме зростання економіки, забезпечуючи необхідні капіталовкладення;

– фінансування додаткової пенсії дозволить краще справлятися з факторами, обумовленими старінням населення;

– інвестиції допоможуть знизити довгострокові витрати на пенсії [5, с. 2].

Законодавство, що передбачає концепцію побудови накопичувальної складової пенсійної системи в Україні, було прийнято ще у 2003 р., однак фактичне запровадження другого рівня в останні 12 років постійно відкладалося.

Востаннє механізм функціонування другого рівня пенсійної системи був визначений Законом України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 № 3668-VI [2] Запропонований варіант передбачає, що протягом перших двох років роботи системи страхові внески надходять до Накопичувального пенсійного фонду. Функції адміністратора для всіх платників внесків виконуватиме Пенсійний фонд України, а управління активами здійснюватимуть приватні компанії, обрані за тендером. Починаючи з третього року, громадяни отримають можливість вибору НПФ, до якого надалі сплачуватимуть внески. Основною умовою запуску другого рівня визначено бездефіцитність бюджету Пенсійного фонду України.

Водночас урядовим законопроектом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та єдиних принципів нарахування пенсій» № 2767 [4] запровадження другого рівня передбачається вже з 1 січня 2017 р.

Кабінет Міністрів України до 1 січня 2016 р. повинен забезпечити створення інституційних компонентів функціонування накопичувальної системи пенсійного страхування, у тому числі:

- створення та реєстрація Накопичувального фонду;
- впровадження програмно-технічного комплексу для ведення персоналізованого обліку та створення системи автоматизованого звітування щодо стану накопичувальних пенсійних рахунків застрахованих осіб;
- створення програмно-технічного комплексу для системи збирання страхових внесків до Накопичувального фонду, сумісного з системою електронних переказів банків;
- призначення всіх членів Ради Накопичувального фонду;
- проведення конкурсів та укладення договорів з компаніями з управління активами, зберігачем та аудитором Накопичувального фонду;
- фінансування з державного бюджету втраченої частини страхових коштів у солідарній системі у зв'язку з перерахуванням частини страхових внесків до Накопичувального фонду.

Як свідчать дані табл. 1, за умови запуску другого рівня кількість учасників у перший рік функціонування системи сягне трохи більше 5 млн. осіб, а обсяг активів – майже 5 млрд. грн. До 2060 р.

накопичувальною системою буде охоплено більше 10 млн. осіб, а загальна сума активів становитиме 27 767 млрд. грн. Таким чином, другий рівень пенсійної системи спроможний створити потужне джерело інвестицій для реального сектору.

Таблиця 1

Прогноз основних показників другого рівня пенсійної системи [3, с. 18]

Рік	Кількість учасників, тис. осіб	Сума внесків, млн. грн.	Вартість активів, млн. грн.
2017	5 214	4 908	4 908
2018	5 719	8 999	20 136
2019	6 214	14 232	39 894
2020	6 722	20 585	68 178
2025	8 220	48 595	337 975
2030	9 954	81 059	901 430
2035	11 832	132 771	1 999 493
2040	12 867	198 828	3 987 750
2045	12 514	264 143	7 281 602
2050	11 733	337 499	12 275 309
2055	10 878	426 384	18 982 390
2060	10 304	550 402	27 767 825

При цьому, якщо соціальна складова накопичувальної системи розпочне впливати на рівень пенсійного забезпечення її учасників лише з першою пенсійною виплатою, то економічна справлятиме позитивний вплив на соціально-економічні процеси в країні, починаючи з надходження першого внеску до Накопичувального пенсійного фонду.

Не варто забувати про так званий перехідний період – період недонадходження внесків до першого рівня через введення накопичувального рівня пенсійної системи. Відповідно до вищезазначеного законопроекту будь-яке скорочення внесків до першого рівня має впродовж цього періоду компенсуватись за рахунок коштів державного бюджету. За прогнозними оцінками, якщо до участі у другому рівні будуть допущені лише особи віком до 35 років (без добровільної участі осіб), то максимальна сума компенсації з державного бюджету складатиме у 2037–2046 рр. на рівні 1,5% ВВП [1, с. 17].

Міжнародні експерти [1, с. 18] наголошують на трьох найважливіших напрямках, за якими Україна поки що не готова розпочинати впровадження другого рівня, а саме:

- макроекономічна стабільність: від’ємне зростання ВВП; високий рівень інфляції; дефіцит держбюджету;
- готовність фінансового сектору: кризовий стан банківської системи; нерозвинуті ринки капіталу; недостатній рівень розвитку недержавного пенсійного забезпечення;
- здатність до впровадження: корупція; прогалини в адмініструванні солідарної системи; вимоги до адміністрування та регулювання другого рівня.

Таким чином, виникає питання впливу існуючих економічних, адміністративних та регуляторних труднощів на ефективність функціонування другого рівня. Загалом, варто зазначити, що успіх пенсійної реформи залежить від результатів здійснення глибоких реформ у дотичних сферах, передусім таких, як ринок праці та сфера фінансів. Поліпшення стану цих сегментів економіки стане запорукою позитивних зрушень у пенсійному забезпеченні українців.

Література:

1. Ендрюс Е. Україна: звіт про актуарні розрахунки впливу змін у політиці пенсійного забезпечення / Емілі С. Ендрюс, Гері Хендрікс / Програма розвитку фінансового сектору (USAID/FINREP II), 2015. – 23 с.
2. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 № 3668-VI [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Звіт «Рекомендації щодо подальшого реформування пенсійної системи в Україні з метою забезпечення її фінансової стабільності» / Програма розвитку фінансового сектору (USAID/FINREP-II), 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://finrep.kiev.ua/download/proposal_finrep2_on_pension_reform_dec2014_ua.pdf.
4. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов’язкового державного пенсійного страхування та єдиних принципів нарахування пенсій» від 30.04.2015 № 2767 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55000.
5. Daykin C. Privately managed old-age pension schemes: theory and reality / C. Daykin. – United Kingdom: Government Actuary. – 1999. – 30 p.

Коломийчук Наталія

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасний стан системи державного внутрішнього фінансового контролю в бюджетному процесі є незадовільним, а факти нецільового використання, неповернення бюджетних коштів, малоефективного управління і відчуження державної власності спостерігаються часто [1]. Аналіз ефективності державного внутрішнього фінансового контролю в бюджетному процесі дав змогу виявити значну кількість проблем, пов'язаних з його становленням. Їх можна розподілити на три групи (табл. 1).

Система державного внутрішнього фінансового контролю бюджетного процесу України функціонує без існування базового закону, який би вносив ясність, визначав основні поняття у цій сфері, чітко розподіляв завдання, функції та повноваження між органами державної й місцевої влади, регламентував відносини між суб'єктами та об'єктами контролю, встановлював відповідальність і незалежність відповідних уповноважених посадових осіб.

На нашу думку, для усунення недоліків, доцільно провести зміни за такими напрямками:

- визначення єдиних концептуальних засад організації цього контролю;
- оптимізація організаційної структури державного фінансового контролю;
- уточнення та розмежування функцій органів державного фінансового контролю;
- стандартизація форм і методів контрольної діяльності;
- удосконалення кадрового забезпечення системи державного фінансового контролю;
- покращення матеріально-технічного, наукового й інформаційно-аналітичного забезпечення функціонування системи державного фінансового контролю.

Недоліки системи державного внутрішнього фінансового контролю*

Група	Недоліки
Недоліки правового спрямування	Відсутність законодавчих рішень щодо:
	– статусу, функцій та повноважень органів і суб'єктів державного фінансового контролю, їхніх взаємовідносин і підзвітності;
	– повноважень вищих органів державної влади в системі фінансового контролю;
	– єдиного методологічного забезпечення фінансового контролю щодо встановлення системи економічних показників, які відображають стан фінансової дисципліни, й методики їхнього розрахунку;
	– механізму внутрішнього контролю дотримання чинного законодавства в системі фінансового контролю
Недоліки організаційної побудови органів державного контролю	– Порушення принципів дерегулювання підприємницької діяльності;
	– надання недостатньої уваги контрольним діям, які забезпечують профілактичну функцію контролю;
	– відсторонення органів державного фінансового контролю від розробки, обговорення і вжиття організаційно-правових заходів для недопущення фінансових порушень;
	– недостатня робота з громадськістю щодо роз'яснення завдань державного фінансового контролю із забезпечення усунення допущених порушень і невизначеність всіх сфер державного фінансового контролю
	– підприємств, а також державних цільових фондів, які не входять до складу зведеного бюджету, за використанням іноземних інвестицій, дотриманням вимог чинного законодавства з приватизації й роботою трастів з коштами приватних осіб;
	– недостатнє застосування в контрольно-ревізійній роботі методик, спрямованих на визначення ефективності використання державних фінансових ресурсів;
	– невиконання положень чинного законодавства щодо забезпечення належної взаємодії між органами державного фінансового контролю, що посилює дублювання та паралелізм у роботі;
	– нерозробленість механізмів виконання положень законів, які визначають відповідальність за перешкоджання контрольним діям;
– порушення прав підконтрольних суб'єктів.	
Недоліки методологічного характеру	– Несформованість методологічного забезпечення основних форм фінансового контролю (специфічних процедурних стандартів)

* Складено автором за [2; 3; 4; 5; 6; 7].

Вважаємо, що основними завданнями вдосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю у бюджетному процесі є:

— визначення нових засад організації державного внутрішнього фінансового контролю, з урахуванням сучасних умов розвитку України, що базується на відповідальності керівника;

— формування єдиного правового поля для розвитку системи державного внутрішнього фінансового контролю як складової частини державного управління. Чітке визначення на законодавчому рівні сутності державного внутрішнього фінансового контролю дасть змогу оптимізувати і збалансувати організаційні структури контролю. Це сприятиме зміні пріоритетів – від інспектування із застосуванням санкцій за допущені правопорушення до внутрішнього контролю, спрямованого на запобігання правопорушенням та надання внутрішніми аудиторями незалежних і об'єктивних рекомендацій;

— правове забезпечення гарантування незалежності, соціального захисту і відповідальності внутрішніх аудиторів органів державного й комунального секторів;

— розроблення методології здійснення внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту на основі європейського досвіду з метою деталізації й уніфікації контрольних процедур;

— удосконалення кадрового забезпечення служб внутрішнього аудиту;

— розроблення навчальних програм внутрішнього аудиту та програм сертифікації аудиторів на основі міжнародного досвіду;

— створення належно інформаційно-комунікаційної інфраструктури, налагодження зв'язків з громадськістю й засобами масової інформації.

Через наявність перманентних недоліків діючої системи державного внутрішнього фінансового контролю в бюджетному процесі постає питання необхідності створення єдиної системи контролю, яка могла б адекватно реагувати на численні соціально-економічні проблеми, забезпечувати єдність та стійкість організаційно-економічних зв'язків між усіма гілками влади, охоплювати всі рівні й галузі бюджетної сфери і була би цілісною, побудованою на єдиних організаційно-методологічних принципах та нормах функціонування й виконання окреслених завдань з чітким визначенням органів контролю і розподілом їхніх функцій та повноважень.

На нашу думку, для створення системи державного внутрішнього фінансового контролю у бюджетному процесі доцільно провести ряд заходів, причому з дотриманням чіткої послідовності їхніх етапів, серед яких:

- розроблення основ організації державного внутрішнього фінансового контролю на основі аналізу системи управління і визначення принципів організації, мети та завдань;
- визначення складу суб'єктів й ієрархічних рівнів управління державного внутрішнього фінансового контролю;
- формування системи об'єктів державного внутрішнього фінансового контролю;
- розроблення інформаційного (регламентного) забезпечення діяльності;
- розроблення єдиної форми і порядку звітності у сфері державного внутрішнього фінансового контролю й аудиту для всіх органів виконавчої влади;
- створення єдиної інформаційної бази у сфері державного внутрішнього фінансового контролю з можливістю використання її на місцевому рівні;
- дослідні випробування, аналіз виявлених недоліків та коригування системи;
- остаточне прийняття рішення про впровадження системи;
- виявлення резервів системи у процесі її функціонування.

Водночас створення повноцінної, законодавчо регламентованої системи державного внутрішнього фінансового контролю в бюджетному процесі, на наш погляд, потребує застосування системного підходу до формування його концептуальних і методичних основ, серед яких: понятійний апарат; цілі, завдання та принципи здійснення; функції, об'єкти й методи; критерії та показники, їхня інформаційна база; форми організації, реалізації й контролю виконання рекомендацій такого контролю.

Система державного внутрішнього фінансового контролю у бюджетному процесі має бути спрямована на виправлення порушень і недопущення їх у майбутньому. Важливо, щоб ця ж система на місцевому рівні вирізнялася постійним характером та стабільністю. Побудувати ефективну систему державного внутрішнього фінансового контролю в Україні, яка би забезпечувала стабільний стан фінансово-бюджетної дисципліни в регіонах, можливо лише за умови існування наявності ефективно функціонуючої системи державного внутрішнього фінансового контролю в органах місцевої влади на всіх рівнях (області, райони, міста, села тощо), тобто системи муніципального фінансового контролю.

Література:

1. Кулай А.В. Актуальні проблеми організації бюджетного процесу в Україні / А.В. Кулай // Економічні науки. – 2010. – Вип. 7 (25), ч. 4. – С. 1–9.
2. Барабаш Н. Удосконалення системи державний фінансовий контроль / Н. Барабаш, М. Никонович // Фінансовий контроль. – 2005. – № 3 – С. 44–47.
3. Бариніна М.В. Внутрішній фінансовий контроль – в Україну / М.В. Бариніна // Фінансовий контроль. – 2008. – № 2. – С. 1–4.
4. Басанцов І.В. Розвиток державного внутрішнього фінансового контролю в умовах ринкової економіки України / І.В. Басанцов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. доп. X Всеукр. наук.-практ. конф., – Суми, (22-23 лист. 2007 р.): у 2 т. Т. 1. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – С. 85–88.
5. Головань М.М. Державний фінансовий контроль і його реформування / М.М. Головань // Фінанси України. – 2003. – № 9. – С. 45–68.
6. Хмельков А. В. Напрями розвитку системи державного внутрішнього фінансового контролю в Україні [Електронний ресурс] А.В. Хмельков // Електронне наукове фахове видання Державне управління: удосконалення та розвиток / – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=79>.
7. Чугунов І.Я. Державний внутрішній фінансовий контроль: стратегія розвитку / І.Я. Чугунов, В.М. Федосов // Фінанси України. – 2009. – № 4. – С. 3–12.

Круп'як Ірина

*К.е.н., старший викладач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ФІНАНСОВІ ДОМІНАНТИ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

В умовах економічної нестабільності невизначеність стратегічних пріоритетів розвитку окремих регіонів, неефективне використання переваг їх фінансового потенціалу та неготовність до неухильно зростаючого конкурентного тиску у боротьбі за фінансові ресурси призвели до посилення негативних тенденцій макроекономічної динаміки. Відтак, виокремлення фінансових домінант розвитку регіону, визначає не тільки його напрями та найближчі перспективи, а й зумовлює довгостроковий поступ.

Окремі теоретичні та практичні аспекти фінансування регіонів відображені у працях вітчизняних вчених: М. Барановського,

З. Варналія, І. Вахович, В. Галушак, З. Герасимчук, Т. Голікової, Б. Данилишина, М. Долішного, О. Другова, Л. Зайцевої, І. Камінської, М. Карліна, В. Пилипів, С. Писаренко, В. Чужикова, А. Швецова, Я. Шевчука, І. Школи, С. Юрія та інших. Аналіз особливостей політики розвитку регіонів здійснювали такі зарубіжні науковці і практики, як Р. Бінгем, Е. Гіл, Т. Жерейсаті, Д. Кларк, Г. Райт, В. Стевенс, Г. Холіс. Однак, маючи значний практичний інтерес, виокремлення фінансових домінант розвитку регіонів не знайшло належного висвітлення у наукових працях.

Утвердження ринкових умов функціонування економіки регіонів зумовлює необхідність створення мережі малих спеціалізованих підприємств, що достатньо швидко реагують на зміни у попиту на споживчі товари. Такі підприємства за рахунок прискореного обороту обігового капіталу можуть забезпечити високу соціальну та економічну ефективність, сприяти зниженню цін на споживчі товари та цін на кінцеву продукцію великих підприємств, а, отже, значно підвищити конкурентоспроможність виробництва в межах регіонів.

Основною проблемою розвитку малого підприємництва в окремих регіонах є нестача власних та обмежені можливості залучення зовнішніх фінансових ресурсів, а саме фінансових ресурсів залучених суб'єктами малого підприємництва на фінансово-кредитному ринку, державних фінансових ресурсів, ресурсів міжнародних фондів, організацій, а також приватних осіб. Так, у Тернопільській області за рахунок прибутку фінансується лише 60% витрат на інвестиції, а для досягнення високих темпів розвитку та фінансування ще 40% витрат суб'єктам малого підприємництва необхідно залучати фінансові ресурси ззовні. При цьому, державне фінансування розвитку малого підприємництва в цьому регіоні практично відсутнє. Активізувати державну підтримку розвитку малого підприємництва можна за рахунок збільшення частки податкових надходжень, яка залишається в місцевих бюджетах, або шляхом передбачення необхідного фінансування у державному бюджеті та здійснення «повернення» коштів у регіон через Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва. Важливе значення має також впровадження в регіоні практики мікрокредитування підприємницької діяльності суб'єктів господарювання – фізичних та юридичних осіб на основі конкурсного відбору бізнес-планів, оскільки за рахунок мікрокредитування забезпечується фінансова підтримка тих

громадян і суб'єктів підприємницької діяльності, що розпочинають свою діяльність.

Професор С.І. Юрій вважав, що для фінансового забезпечення розвитку регіонів доцільним є залучення інвестицій на основі створення загального сприятливого інвестиційного клімату для всіх видів капіталів. При цьому, головними причинами, що зумовлюють зростання нерівномірності показників інвестиційної діяльності, невисоку інвестиційну привабливість окремих регіонів є припинення державного інвестування багатьох сфер економіки, вузькість внутрішнього ринку, високий податковий і адміністративний тиск на бізнес, який намагається конкурувати, а не отримувати ренти, відсутність практичної більшості ринкових інститутів – корпоративного сектору, ринку цінних паперів, вплив трудових ресурсів та капіталу [3]. Саме тому, для залучення інвестицій необхідно визначити рівень потреб регіону в інвестиціях, пріоритети інвестування у критичних структуроформуючих галузях економічної діяльності, які спроможні дати поштовх інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіону, особливості відтворювальних процесів та ефективність можливих витрат у довгостроковому періоді. Даному процесу сприятиме: паритетне поєднання прямих та портфельних інвестицій в економіку регіону, що враховує як інтереси самого підприємства, так і регіону в цілому; стимулювання інвестиційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств; податкове стимулювання процесу реінвестування в економіку регіону; залучення коштів банківської системи та заощаджень населення. При цьому, для мобілізації інвестицій доцільно залучити в інвестиційний процес кошти населення з метою вирішення основних завдань соціального розвитку регіону. Проте, в окремих регіонах цей резерв інвестиційних ресурсів знаходиться поза увагою державницьких структур, спостерігається відверте нехтування приватним інвестором – фізичною особою. З іншого боку, важливо врахувати надзвичайно низький рівень довіри населення до держави через знецінення вкладів населення. За таких обставин наявні у приватних інвесторів фінансові ресурси не трансформуються в необхідні для економіки регіону довготермінові кредити.

Суттєвою проблемою в сфері міжбюджетних відносин є те, що дохідна частина місцевих бюджетів окремих регіонів формується, в основному, за рахунок відрахувань від загальнодержавних податків і зборів, нормативи яких щорічно змінюються. При цьому, розрахунок

трансфертів здійснюється на основі приросту фактичних доходів та спричиняє скорочення останніх, оскільки збільшення доходів у регіонах передбачає зменшення трансфертів їх місцевим бюджетам з державного бюджету. Таким чином, фактично діючий порядок фінансування витрат місцевих бюджетів є антистимулом до розширення податкової бази. Обмеженість податкових надходжень до місцевих бюджетів і невирішеність проблем соціального захисту населення пояснюється також тим, що половина підприємств регіонів є збитковою, а середньомісячна заробітна плата їх працівників нижча від середнього прожиткового мінімуму. Недосконалим в регіонах є також порядок розподілу трансфертів. Так, щорічний розподіл дотацій місцевим бюджетам здійснюється на основі суб'єктивних оцінок розриву між прогнозними обсягами доходів та видатків бюджетів, що спонукає місцеві бюджети до утримання неефективної соціальної інфраструктури, нагромадження кредиторської заборгованості. В цьому контексті для забезпечення достатньої та стабільної фінансової бази регіонів важливе значення має стратегічне реформування системи міжбюджетних відносин, що сприятиме їх економічному розвитку, зростанню рівня життя їх населення та стане міцною основою загальнодержавного поступу.

В умовах економічної нестабільності доцільно також передбачити принципово нову модель зростання кредитного портфелю банківських установ, що спрямована на кредитування всіх видів економічної діяльності, які дозволяють підвищити конкурентоспроможність, скоротити імпорт і збільшити експортний потенціал регіону. Однак, у 2009–2014 рр. у всіх регіонах України гостро стояла проблема кредитування пріоритетних напрямів розвитку економіки. При цьому, нераціональна кредитна політика комерційних банків стала однією з причин обмеження кредитування виробництва та розгортання інфляційних процесів.

Незадовільний фінансовий стан більшості підприємств АПК в регіонах, не дозволяє забезпечити процес не тільки розширеного, а в багатьох випадках і простого відтворення за рахунок власних фінансових ресурсів. Водночас, в Тернопільській області у 2009–2011 рр. позитивній динаміці індексів продукції промисловості (з 108% у 2009 р. до 124% у 2011 р.) сприяла направленість промисловості на екстенсивний шлях розвитку за рахунок використання вільних виробничих потужностей у посткризовий період. Однак, до кінця 2014 р. цей показник скоротився на 7,5% та

склав 116, 5% [2]. Саме тому, доцільним є покращення фінансування розвитку агропромислового комплексу шляхом субсидування видатків по сплаті відсотків за кредитами, застосування фінансового лізингу, нефінансових інвестицій, що дозволить підвищити конкурентоспроможність і стійкість промислового та сільськогосподарського виробництва у регіонах.

Таким чином, в умовах економічної нестабільності врахування фінансових домінант розвитку регіону сприятиме: підвищенню рівня його фінансового забезпечення; збільшенню обсягів інвестицій в основний капітал та прямих іноземних інвестицій при одночасному зменшенні асиметрії за цими показниками; забезпеченню належного рівня бюджетних надходжень і скороченню податкового навантаження, що стимулюватиме інвестиційний процес та структурну перебудову економіки регіону; розширенню практики банківського та бюджетного кредитування пріоритетних галузей і виробництв регіону; підвищенню рівня життя населення та зменшенню диспропорцій за соціальними показниками; створенню умов для розвитку малого підприємництва та зростання доходів суб'єктів господарювання.

Література:

1. Александров І.О. Стратегія сталого розвитку регіону: монограф. / [І.О. Александров, О.Ф. Коновалов, О.В. Половян, О.В. Логачова, М.Ю. Тарасова]. – НАН України, Ін-т екон. пром-ті, Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2010. – 203 с.
2. Державна служба статистики України. Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Юрій С.І. Проблеми фінансового забезпечення розвитку депресивних територій в умовах трансформації економічних процесів / С.І. Юрій, І.Й. Круп'як // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. – 2008. – Вип. 13. – С. 5–11.

Крупка Андрій

*Здобувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЕНДАВМЕНТ-ФОНДІВ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА

Вітчизняний і зарубіжний досвід розвитку закладів культури дає підстави вважати, що національна культура може розвиватися за умови активної регулюючої ролі і підтримки держави. При цьому культурна політика реалізується не тільки шляхом державної фінансової підтримки пріоритетних напрямів культурної діяльності. Одним з найважливіших принципів державної політики у галузі культури є створення стимулів до пошуку позабюджетних джерел доходів, розвиток змішаних форм фінансування. Роль державного регулювання полягає у формуванні системи багатоканального фінансування культурної діяльності, залучення коштів різних урядових і корпоративних фондів, приватних інвесторів.

Кризи є частиною триваючого процесу «творчого руйнування» у галузі культури і мистецтва. Фінансова криза поступово руйнує моделі повного державного фінансування і призводить до розробки нових форм позабюджетної підтримки. При переході до нового, багатоканального фінансування культури в Україні слід використовувати багатий досвід зарубіжних країн, а саме: необхідно підтримувати достатній рівень державних витрат на культуру, розвивати співробітництво між культурою, бізнесом і громадянським суспільством. Зокрема, в сучасних економічних реаліях, на нашу думку, доцільно використовувати в галузі культури і мистецтва ендавмент-фонди.

Основна ідея ендавмента – забезпечити довгострокову фінансову підтримку некомерційної організації за рахунок грамотного інвестування залучених коштів у цінні папери, банківські депозити та інші фінансові інструменти. Подібне інвестування забезпечує некомерційній організації щорічний дохід у вигляді дивідендів, відсотків по депозитах та інших виплат, які можуть становити суттєву частку бюджету організації.

Так, згідно з американським законодавством, ендаумент-фонд – це цільовий фонд, що формується за рахунок грошових коштів, цінних паперів та інших активів для отримання інвестиційного

доходу, який буде використовуватися на підтримку діяльності організації [1, с. 15].

Ендавмент-фонди активно використовуються в США музеями, театрами, бібліотеками, університетами. У 2012 р. в США діяло понад 750 ендавмент-фондів із середнім розміром капіталу в 520 млн. дол. Офіційно першим у світі ендавмент вважається заповіт земельної ділянки в 1649 р. Гарвардському університету в США чотирма його випускниками [2, с. 60].

Найважливіші аспекти діяльності ендавмент-фондів полягають в наступному:

— активи ендавмент-фонду можуть формуватись у виді будь-якого майна (гроші, цінні папери, нерухоме майно);

— до суб'єктів, що мають право використовувати ендавмент, належать благодійні організації державної чи приватної форми власності, а також трасти, які, крім благодійної, здійснюють також і комерційну діяльність, але за умови, що благодійна діяльність є основною;

— активи ендавмент-фонду можуть передаватись в управління спеціалізованим компаніям з управління майном, які мають право інвестувати активи з метою отримання доходу для наступної передачі такого доходу на користь некомерційної організації.

На практиці виділяють три основні види ендавментів: класичні ендавмент-фонди, цільові ендавмент-фонди, і квазіендавмент-фонди. Класичні ендавмент-фонди – це активи, отримані від зовнішніх донорів за умови, що основна сума пожертви повинна зберігатися і не може бути витрачена. Цільові ендавмент-фонди подібні до класичних, за винятком того, що вся сума пожертви або її частина може бути використана після зазначену періоду або у разі виникнення конкретної події. Квазіендавмент-фонди є фондами, які створюються безпосередньо закладом з власних активів, і при цьому заклад у будь-який час може прийняти рішення про використання основної суми ендавменту [1, с. 19].

До одних з найголовніших переваг формування капіталу в установах культури відносяться підвищення фінансової стійкості діяльності установи культури за рахунок регулярного додаткового фінансування на довгостроковій основі, яке забезпечує акумульований капітал [3, с. 96]. Також до основних переваг використання ендавмент-фондів можна віднести:

- поліпшення фінансової стабільності та стійкості установи культури на ринку;
- додаткове джерело фінансування діяльності закладів культури і мистецтва;
- можливість нарощування капіталу за рахунок раціонального управління;
- податкові пільги при формуванні капіталу та отриманні доходів від довірчого управління капіталом на довгостроковій основі;
- можливість довготривалого використання;
- цільовий характер використання доходів;
- підвищення довіри з боку приватних і корпоративних донорів, «прозорість» роботи ендавмент-фондів в силу законодавчих вимог публікацій річних звітів;
- розвиток комунікацій з донорами, наявність «зворотного зв'язку».

В свою чергу, основними недоліками формування ендавмент-фондів у галузі культури і мистецтва на нашу думку є:

- значні фінансові, організаційні та часові витрати на формування капіталу та управління ним;
- позитивний ефект від формування ендавмент-фондів проявляється не відразу;
- необхідність залучення висококваліфікованих фахівців з різних сфер діяльності (інвестування, оподаткування);
- необхідність ведення окремого бухгалтерського обліку;
- необхідність внутрішніх організаційних перетворень у структурі управління закладом культури і мистецтва;
- організаційні та фінансові витрати на встановлення і розвиток комунікацій з донорами;
- інвестиційні та фінансові ризики, пов'язані із знеціненням акцій, втратою ринкової вартості активів;
- конфлікт між разовим і довгостроковим фінансуванням установи культури;
- скорочення прямих пожертвувань.

Крім того, для багатьох донорів пожертвування в ендавмент-фонд є більш привабливими, так як вони можуть бути разовими, але приносити регулярний дохід установі культури протягом багатьох років. Донори можуть також відстежувати доходи від їхніх пожертв і визначати напрями їх використання в закладі культури.

Одним з головних недоліків ендавменту є фінансовий та інвестиційний ризик, пов'язаний з невдалим інвестуванням капіталу, знеціненням цінних паперів, втратою ринкової вартості активів [2, с. 61]. Створюючи цільовий капітал, заклад культури стає залежним від ситуації на фондовому та фінансовому ринках, що може негативно позначитися на діяльності установи.

При створенні ендаумент-фонду з'являється конфлікт між разовим і довгостроковим фінансуванням закладу культури. Цільовий капітал може користуватися більшою популярністю у донорів, ніж прямі пожертви. Це може призвести до скорочення прямих пожертвувань в яких заклад культури теж зацікавлений в силу того, що вони можуть відразу і в повному обсязі бути використаними

Використання такого фінансового інструменту як ендавмент є дуже перспективним в Україні, а найбільш доцільним, на нашу думку, є досвід США. Проте формування фонду повинно відбуватися не тільки за рахунок грошових коштів і цінних паперів, а й за рахунок усякого роду матеріальних і нематеріальних активів. Даний інструмент допоможе залучати об'єкти, які раніше не використовувались або використовувались не продуктивно. Також формування ендавмент-фондів сприятиме розвитку благодійництва на основі прозорого і публічного характеру таких фондів, це можливе за рахунок створення громадських спостережних рад при фонді, які б контролювали доцільність використання ресурсів.

Література:

1. Аганесян Г.Г. Совершенствование системы привлечения и использования целевого капитала (эндаументов) некоммерческих организаций социальной сферы: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: спец. 08.00.05 / Аганесян Г.Г. – Москва, 2011. – 28 с.
2. Литвин І.В. Ендавмент як інструмент благодійної діяльності: практика правового регулювання у Сполучених Штатах Америки та Російській Федерації / І.В. Литвин. // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 3. – С. 58–64. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnaru.gov.ua/chasopys/ua/pdf/3-2015/litvin.pdf>.
3. Антонов И.М. Методы оценки уровня финансового риска / И.М. Антонов, Ю.А. Елисеева. // Петербургский экономический журнал. – 2014. – № 3. – С. 94–100.

Лободіна Зоряна

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ПЛАНУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТІВ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ РЕФОРМИ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН

В умовах побудови правової та демократичної держави з соціально-орієнтованою ринковою економікою актуалізуються питання забезпечення реалізації конституційного права людини на охорону здоров'я. Провідну роль у підвищенні доступності та якості надання медичних послуг населенню, гарантованих державою, відіграють бюджетні кошти як основне джерело фінансових ресурсів галузі охорони здоров'я. Адже, як наголошує відомий український науковець, економіст С.І. Юрій «... незадовільний стан фінансування ... охорони здоров'я призвів до найжахливішого наслідку сучасного становища в Україні – тенденції до вимирання народу, що вказує на відсутність стратегії соціально-економічного розвитку держави, на брак концепцій переходу країни з певним економічним потенціалом від командно-адміністративної системи ведення господарства до соціально ринкової економіки» [4].

Усвідомлення значущості системи охорони здоров'я та необхідності її зміцнення для протистояння численним новим глобальним загрозам та викликам, обумовлює активну дискусію наукової спільноти щодо шляхів реформування фінансового забезпечення зазначеної галузі та розроблення нових підходів до організації планування і здійснення видатків бюджетів на охорону здоров'я.

Проблематику фінансування охорони здоров'я досліджували у своїх працях українські науковці – В. Андрущенко, О. Василик, В. Войцехівський, В. Галайда, Д. Карамішев, С. Кондратюк, Н. Лакіза-Савчук, Ю. Левенець, В. Лехан, Е. Лібанова, О. Макарова, Я. Радиш, І. Радь, В. Рудий, С. Юрій та ін. Серед зарубіжних вчених цими питаннями займалися Т. Акімова, А. Малагардіс, Г. Поляк, Р. Салтман, В. Семенов, Л. Трушкіна, І. Шейман та ін.

Відаючи належне проведеним дослідженням, нерозв'язані проблеми у сфері планування та здійснення видатків бюджетів на медичну галузь зумовлюють доцільність розвитку наукових поглядів

на проблеми фінансового забезпечення охорони здоров'я як складової людського капіталу.

Охорона здоров'я є важливою складовою соціальної функції держави, тому, враховуючи положення теорій побудови соціальної держави, суспільного блага та суспільного вибору, вагомим джерелом формування фінансових ресурсів медичної галузі справедливо вважаються саме бюджетні кошти. Бюджетним кодексом України (ст. 87, 89, 90) регламентовано розподіл та склад видатків на охорону здоров'я між бюджетами різних рівнів

Планування видатків бюджетів на охорону здоров'я передбачає визначення загального обсягу бюджетних призначень для потреб галузі при розробленні проектів державного та місцевих бюджетів, встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі і в межах затвердженого розпису бюджету та нерозривно пов'язане із кошторисним плануванням на рівні закладів охорони здоров'я.

До 2015 р. порядок розрахунку планових обсягів видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я визначався постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів» від 8.12.2010 № 1149. Видатки місцевих бюджетів на охорону здоров'я належали до тих, що враховувалися при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів (зокрема, дотації вирівнювання), і здійснювалися як за рахунок доходів місцевих бюджетів, так і за рахунок міжбюджетних трансфертів з Державного бюджету України.

У рамках реалізації реформи міжбюджетних відносин з метою забезпечення фінансової самостійності місцевих бюджетів із 2015 р. для забезпечення відповідності повноважень на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами за бюджетами, та фінансових ресурсів, за рахунок яких відбуватиметься виконання цих повноважень, із державного бюджету передається місцевим бюджетам на фінансування охорони здоров'я:

— медична субвенція (обласні, районні бюджети, бюджети міст обласного значення, міський бюджет міста Києва, бюджети об'єднаних територіальних громад);

— субвенція на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру (обласні бюджети, міський бюджет міста Києва);

— інші субвенції.

Крім зазначених субвенцій органи місцевого самоврядування можуть збільшувати поточні і капітальні видатки на медичну галузь за рахунок наявних у їхньому розпорядженні бюджетних ресурсів.

У 2015 р. з Державного бюджету України заплановано перерахувати місцевим бюджетам: медичну субвенцію – 46090228,4 тис. грн., субвенцію на придбання медикаментів та виробів медичного призначення для забезпечення швидкої медичної допомоги – 137992,3 тис. грн., субвенцію на придбання витратних матеріалів для закладів охорони здоров'я та лікарських засобів для інгаляційної анестезії – 18972,6 тис. грн., субвенцію на реформування регіональних систем охорони здоров'я для здійснення заходів з виконання спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку проекту «Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей» – 129738,8 тис. грн., субвенцію з державного бюджету обласному бюджету Львівської області на завершення реконструкції Львівського обласного перинатального центру – 45000 тис. грн., субвенцію з державного бюджету обласному бюджету Одеської області на будівництво лікувального корпусу Одеської обласної дитячої клінічної лікарні – 19000 тис. грн. [2].

Медична субвенція, як пріоритетний для фінансування потреб медичної галузі міжбюджетний трансферт, через головного розпорядника бюджетних коштів – Міністерство охорони здоров'я України – надається місцевим бюджетам для здійснення поточних видатків закладів охорони здоров'я та може спрямовуватися на реалізацію заходів з оптимізації мережі таких бюджетних установ.

У законі про Державний бюджет України затверджуються обсяги медичної субвенції окремо для кожного місцевого бюджету.

Порядок розрахунку обсягу медичної субвенції для обласного, районного бюджету, бюджету міста обласного значення, бюджету міста Києва наведено у ст. 25 Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 р.», умови, організацію надання та використання – у ст. 103⁴ Бюджетного кодексу України, постановках Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання медичної субвенції з державного бюджету місцевим», «Про економію державних коштів та недопущення втрат бюджету».

Медична субвенція розподіляється між місцевими бюджетами на основі формули, яка розробляється Міністерством охорони здоров'я України, та затверджується Кабінетом Міністрів України.

При розподілі обсягів медичної субвенції використовується фінансовий норматив бюджетної забезпеченості медичної субвенції, який визначається шляхом ділення загального обсягу фінансових ресурсів, що спрямовуються на реалізацію відповідних бюджетних програм, на кількість населення чи споживачів гарантованих послуг. Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості для місцевих бюджетів коригуються коефіцієнтами, що враховують відмінності у вартості надання гарантованих послуг [1].

У складі медичної субвенції передбачається резерв коштів, обсяг якого не може перевищувати 1% загального обсягу субвенції, для здійснення видатків, що не могли бути враховані при застосуванні формули.

Підсумовуючи оцінку практики планування видатків на охорону здоров'я через механізм надання субвенцій з державного бюджету місцевим на конкретно визначену мету – реалізацію державної політики у галузі охорони здоров'я, зазначимо, що новий порядок надання міжбюджетних трансфертів сприятиме посиленню відповідальності головного розпорядника бюджетних коштів за бюджетними призначеннями, визначеними законом про Державний бюджет України, у медичній галузі – Міністерства охорони здоров'я України за формування та реалізацію державної політики охорони здоров'я, посилить його взаємодію з органами місцевого самоврядування в частині формування відповідних стандартів надання медичних послуг та впорядкування мережі медичних закладів. Крім того, зважаючи на цільовий характер субвенцій, відбудеться гарантоване спрямування одержаних місцевим бюджетом коштів на фінансування охорони здоров'я.

Позитивним аспектом організації надання медичної субвенції слід вважати і те, що залишки коштів за нею на кінець бюджетного періоду зберігаються на рахунках відповідних місцевих бюджетів і можуть використовуватися у наступному бюджетному періоді з урахуванням цільового призначення субвенції, у тому числі на оновлення матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я. Законодавець, також, акцентував увагу, що не допускається спрямування субвенції на: закупівлю товарів, робіт і послуг, які безпосередньо не пов'язані з оплатою поточних видатків; здійснення заходів, видатки на які передбачені за іншими бюджетними програмами; здійснення заходів, метою яких є отримання прибутку [3].

Проте, одним із недоліків діючого механізму фінансового забезпечення охорони здоров'я все ж вважаємо невідповідність бюджетних коштів, які надходять з державного бюджету місцевим у вигляді медичної субвенції реальній потребі розпорядників бюджетних коштів, які надають медичні послуги, у фінансових ресурсах. Таку ситуацію можна пояснити тим, що, не зважаючи на доволі прозорий механізм розрахунку медичної субвенції для окремих місцевих бюджетів, при визначенні фінансового нормативу бюджетної забезпеченості медичної субвенції для зазначених бюджетів не конкретизовано алгоритм розрахунку такого показника як загальний обсяг медичної субвенції для усіх місцевих бюджетів на планований бюджетний період. Відповідно до ст. 94 Бюджетного кодексу України загальний обсяг фінансових ресурсів за кожним видом міжбюджетних трансфертів (у тому числі і медичною субвенцією), який використовується для розрахунку фінансового нормативу бюджетної забезпеченості, розраховується на підставі державних соціальних стандартів і нормативів, які в Україні до цього часу ще не затверджені.

При розрахунку медичної субвенції не враховується, також, реальна потреба в коштах для лікування хворих методом гемодіалізу в зв'язку з різною кількістю таких хворих у регіонах України. У зв'язку з цим доцільно відкоригувати, а при потребі і збільшити, обсяг медичної субвенції місцевим бюджетам із урахуванням потреби у коштах для лікування хворих з порушенням функції нирок. Такі видатки пропонуємо включити у формулу розрахунку медичної субвенції окремим елементом (як це зроблено із обсягом коштів для лікування хворих на цукровий та нецукровий діабет), або передбачити окрему субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам для лікування даної категорії хворих.

Що стосується порядку використання медичної субвенції, то законодавець забороняє спрямовувати її на капітальні видатки закладів охорони здоров'я навіть у разі забезпечення у повному обсязі потреби у поточних видатках на бюджетний період та за умови відсутності простроченої бюджетної заборгованості за захищеними видатками медичних закладів. Фактично оновлення матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я видається можливим лише у наступному бюджетному періоді за умови наявності залишку коштів медичної субвенції на кінець бюджетного періоду або ж у поточному році виключно за рахунок власних надходжень чи інших бюджетних

коштів, передбачених на фінансування галузі охорони здоров'я. На наш погляд, такі недоліки у бюджетному законодавстві негативно впливають на діяльність закладів охорони здоров'я, знижують якість медичних послуг та у зв'язку із значною зношеністю основних засобів зазначених медичних установ (у 2013 р. ступінь зносу становив 45,7%) загрожують безпеці пацієнтів.

Негативно впливає на організацію планування видатків бюджетів на охорону здоров'я відтермінування повноцінного запровадження програмно-цільового методу у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, до 2017 р., що унеможлиблює проведення оцінки результативності витрачання бюджетних коштів на охорону здоров'я.

Отже, в умовах інтеграції України у світову економічну спільноту забезпечення населення країни якісними медичними послугами суттєво залежить від ефективності планування видатків бюджетів на охорону здоров'я, підвищити яку можливо шляхом розв'язання розглянутих вище проблем та урахування запропонованих рекомендації.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Закон України «Про Державний бюджет України на 2015 р.» від 28.12.2014 № 80-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19>.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання медичної субвенції з державного бюджету місцевим» від 23.01.2015 № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/11-2015-p>.
4. Юрій С. Через терни до суті бюджету / Сергій Юрій // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В. Гнатюка. – 2001. – № 8. – С. 63–72.

Малиняк Богдан

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ДО МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НАДХОДЖЕНЬ ВІД НАДРОКОРИСТУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Чималих втрат місцеві бюджети зазнають також унаслідок порушення законодавства у сфері надрокористування. За оцінками заступника голови Тернопільської облдержадміністрації Л. Бицюри, 80% ринку будівельних матеріалів області перебуває в тіні. Незаконне використання лише одного родовища на Тернопільщині призвело до втрат ресурсів на суму 30 млн. грн., і це тільки прямі збитки, без урахування втрат на рекультивацію, збитків від недоотриманих податків, зарплати, легальних робочих місць тощо. За оцінкою Л. Бицюри, якщо врахувати, що в області подібних родовищ є сотні, втрати бюджетів у області становитимуть близько 1 млрд. грн. За його словами сьогодні в добувній галузі відсутній дієвий контроль влади і правоохоронних органів, натомість присутній організований спосіб розкрадання корисних копалин, побудований на координації та протиправних діяннях, у т. ч. посадових осіб. За даними департаменту економіки обласної адміністрації легалізація лише одного відсотка незаконного надрокористування призведе до наповнення місцевого й державного бюджетів на 1 млн. грн. [1].

Основна причина комплексу проблем, пов'язаних з надходженням до місцевих бюджетів ресурсів від надрокористування полягає у поширенні у цій сфері явища корупції. Серед найбільших проблем сучасного етапу розвитку України є корупція. В офіційних документах керівництва нашої держави визнано, що корупція в Україні набула ознак системного явища, яке поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя, все глибше укорінюючись у повсякденному житті як основний, швидкий та найбільш дієвий протиправний засіб вирішення питань, досягнення певних цілей. Масштаби поширення корупції загрожують національній безпеці України [2].

До доходів місцевих бюджетів зараховують рентну плату за видобуток корисних копалин як загальнодержавного значення, так і місцевого значення. Так, 25% рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного

значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату) зараховують до загального фонду бюджету АР Крим, обласних бюджетів та бюджетів міст Києва і Севастополя. До цих же місцевих бюджетів зараховують також 50% рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення).

До доходів загального фонду бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів належить рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення; рентна плата за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; рентна плата за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення. Такі платежі зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування за місцезнаходженням (місцем розташування) відповідних природних ресурсів, а щодо водних об'єктів – за місцем податкової реєстрації платника рентної плати.

Для того, щоб користувач надр сплачував до місцевого бюджету ренту, йому необхідно одержати спеціальний дозвіл. Дозволи надаються на такі види користування надрами:

- геологічне вивчення, в тому числі дослідно-промислова розробка родовищ корисних копалин загальнодержавного значення;
- видобування корисних копалин;
- будівництво та експлуатація підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, у тому числі споруд для підземного зберігання нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захоронення шкідливих речовин і відходів виробництва, скидання стічних вод;
- створення геологічних територій та об'єктів, що мають важливе наукове, культурне, санітарно-оздоровче значення (наукові полігони, геологічні заповідники, заказники, пам'ятки природи, лікувальні, оздоровчі заклади тощо);
- виконання робіт (провадження діяльності), передбачених угодою про розподіл продукції [3].

Варто зазначити, що дозволи надаються Державною службою геології та надр України. У випадках надання дозволів для добування корисних копалин місцевого значення на території Автономної Республіки Крим, такі дозволи надаються Радою міністрів Автономної Республіки Крим. Видача дозволів цими суб'єктами відбувається згідно Порядку надання спеціалізованих дозволів на

користування надрами, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 30.05.2011 № 615.

Нормативно-правові акти передбачають надання дозволів переможцям аукціонів з їх продажу. Втім визначено винятки, які дають підстави ухвалювати рішення про надання спеціальних дозволів без проведення аукціону.

Сама процедура одержання дозволу є доволі складної та тривалою в часі. Можливість законного користування надрами залежить від рішення значної кількості органів місцевого самоврядування та державного управління. Корупційні ризики підвищуються ще й тим, що частину важливих рішень ухвалюють колегіальні органи. Відтак причина відсутності позитивного голосування депутатами місцевих рад може не бути пояснена та необґрунтована. Крім цього, практично неможливо визначити часові рамки для ухвалення позитивних рішень представницькими органами влади.

Значно ускладнює процес належного оформлення використання природніх надр, передбачені платежі за адміністративні послуги, які зобов'язаний сплатити заявник ще на етапі підготовки рішення, яке надасть йому право легально використовувати природні надра. Крім цього, низку документів для заявника виготовляють суб'єкти господарювання за визначену суму. Процедура належного оформлення дозвільної документації для легального використання природніх надр не передбачає гарантованого права на одержання документації в разі сплати коштів. Таким чином, виникають ризики неможливості одержання усього пакету дозвільних документів після здійснення платежів заявником.

Отже, система надання дозвільних документів на користування надрами містить значні корупційні ризики. В зв'язку з цим, користувачі часто вдаються до нелегального користування природніми надрами. Нерідко така діяльність відбувається за сприяння посадових осіб правоохоронних органів, органів державної влади чи органів місцевого самоврядування.

Основним чинником подолання корупції у сфері надрокористування є реальна зацікавленість депутатами місцевих рад у легальному використанні надр та дієве сприяння в одержанні та погодженні необхідних документів. З іншого боку, позиція представників територіальних громад має перешкоджати нелегальному використанні надр. Це створюватиме необхідне

підґрунтя для легалізації господарських відносин у цій сфері та зменшення явища корупції.

Література:

1. Попович В. На тернопільських кар'єрах процвітає нелегальний промисел / Віталій Попович // Номер один. – 21.06.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta1.com/index.php/novini/80-ostanni-novini/14283-na-ternopilskikh-karerakh-protsvitae-nelegalni-promisel./10>.

2. Указ Президента України «Про національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 рр.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001/2011/print1434006145131901>.

3. Кодекс України «Про надра» від 27.07.1994 № 132/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80/print1384772734924619>.

Машко Андрій

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ДЕФІЦИТ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА УПРАВЛІННЯ

Становлення засад соціально орієнтованої ринкової економіки та подолання структурної кризи супроводжується бюджетними дефіцитами, котрі стимулюють соціально-економічні й фінансові ефекти, кількість яких вимірюється десятками. При цьому, не сформовано адекватну часу стратегію розвитку та механізми вирішення основних економічних негараздів, не забезпечено створення умов для виходу вітчизняної економіки на траєкторію зростання.

Вагому роль у теоретичному та емпіричному дослідженні згаданої проблематики відіграють праці зарубіжних вчених: Р. Барро, Ш. Бланкарта, Дж. Б'юкенена, А. Лернера, Р. Масгрейва, Дж. Стігліц, М. Фрідмена, Дж. Хікса, М. Мейера. Серед відомих сучасних вітчизняних дослідників можемо виокремити напрацювання В. Андрущенко, О. Барановського, С. Буковинського, О. Василика, В. Геєца, В. Опаріна, В. Суторміної, В. Федосова, С. Юрія та багатьох інших.

Як зазначив вітчизняний науковець С.І. Юрій, бюджетний дефіцит, як і будь-яка економічна категорія, має такий інтервал розвитку, що визначається, з одного боку законами руху вартості, а з іншого – законами інфляції. Якщо бюджетний дефіцит тяжіє до законів зростання вартості, то він об'єктивно приймає активну економічну форму, а якщо до законів інфляції – то пасивну. Активний дефіцит бюджету дає змогу підштовхнути подальший розвиток економіки і зростання капіталу, бо додаткові фінансові ресурси спрямовуються, насамперед, на активізацію виробництва та комерційну діяльність, що є позитивом [1]. При цьому, держава, здійснюючи регулювання бюджетного дефіциту, повинна забезпечити оптимальне співвідношення між цими двома формами.

Гостра полеміка точиться з приводу впливу бюджетного дефіциту на економіку. Прибічники концепції дефіцитного фінансування бюджетних видатків вважають, що бюджетний дефіцит не повинен оцінюватися як негативне явище, а навпаки – для національної економіки він не є шкідливим, оскільки всі видатки здійснюються на території даної держави, а тому означають збільшення доходів господарюючих об'єктів та населення, і як наслідок – сприяє добробуту держави. Економісти, котрі сповідують протилежні погляди (неокласичного напрямку) стверджують, що хронічні дефіцити завжди потребують високих податків в майбутньому, а для покриття дефіциту повинні залучатися екстраординарні доходи – емісія грошей та запозичення, які, однак, мають неоднозначні економічні ефекти.

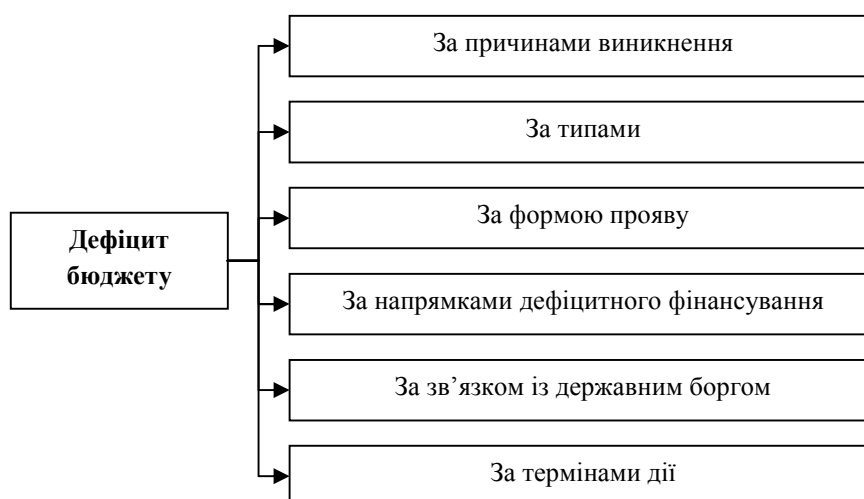

Рис.1. Класифікація дефіциту державного бюджету

Загалом, сутнісні характеристики дефіциту бюджету можна аналізувати у таких аспектах: за причинами виникнення, типами, формами прояву, зв'язком із державним боргом, термінами дії (рис. 1).

В Україні причинами існування дефіциту державного бюджету України стали:

— економічні: зменшення обсягів ВВП, неефективність виробництва, тіньова економіка, інфляційні процеси, недосконала фіскальна, валютна і монетарна політика та ін.;

— політичні: необґрунтовані рішення щодо значного зростання бюджетних видатків, надання невиправданих податкових пільг чи державних субсидій і та ін. [2].

В умовах демократії бюджетні дефіцити можуть стати додатковим стимулом розвитку, якщо спонукають до пошуку нових способів раціонального використання грошових коштів та посилення бюджетної дисципліни. Зокрема, підвищення ефективності діяльності державних організацій з відповідним ростом віддачі на кожен одиницю бюджетних затрат досягається за допомогою розроблених у західних країнах адміністративно-фінансових технологій, суть яких полягає у використанні державних коштів у режимі приватної ініціативи. Йдеться про постачання армії та інших державних структур на конкурсно-тендерній основі, передачу контрактів на виконання деяких функцій (будівельні й ремонтні роботи, муніципальні служби) приватним фірмам при умові економії бюджетних коштів. У деяких країнах набула поширення ваучеризація бюджетного фінансування освіти, що забезпечує більш дешеве та якісне навчання.

В сучасних інтерпретаціях дефіцитне фінансування державної діяльності економічно раціональне й соціальне виправдане в тих передумовах, коли темпи приросту валового внутрішнього продукту випереджають приріст обсягу бюджетів та видатків на обслуговування державного боргу, і тією мірою, якою додатково залучені кошти та виграш у часі, забезпечувані державним кредитом, використовуються на розвиток реальної економіки та створення ефективної фінансової системи, вигідних і корисних не лише сучасникам, але й майбутнім поколінням громадян-податкоплатників [3].

Для забезпечення фінансової стабільності необхідно запровадити ефективний менеджмент бюджетного дефіциту та

суворий контроль за використанням бюджетних коштів. До програми конкретних заходів доцільно включати такі, які б, з одного боку, стимулювали надходження грошових коштів до бюджетного фонду країни, а з другого – сприяли скороченню державних видатків. До них належать:

– зміна напрямків інвестування бюджетних коштів в галузі народного господарства з метою підвищення фінансової віддачі від кожної бюджетної гривні;

– використання фінансових пільг і фінансових санкцій лише з позицій соціально-економічної доцільності та з метою стимулювання суспільного виробництва;

– скорочення невиправданого державного фінансування з метою оптимізації фінансових ресурсів держави;

– реалізація обґрунтованої та економічно виправданої політики державних запозичень.

Основними завданнями на майбутнє в сфері вирішення проблем регулювання бюджетного дефіциту в Україні можуть бути:

– структурна перебудова економіки при якій державою повинна здійснюватися інвестиційна підтримка пріоритетних галузей виробництва;

– вдосконалення податкової системи, за якої податки виконуватимуть перш за все стимулюючу функцію, а не роль державного тиску на підприємництво;

– проведення активної зовнішньоекономічної політики у напрямку глобальних політичних та економічних тенденцій.

Література:

1. Антологія бюджетного механізму. монограф. / Під ред. проф. С.І. Юрія. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 250 с.

2. Машко А.І. Управління дефіцитом державного бюджету / А.І. Машко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2008. – № 5. – Том 1. – С. 152–158.

3. Фінанси: підруч. / За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008, 611 с.

Мелих Оксана

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАН БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

З перших днів державної незалежності однією із найактуальніших проблем в Україні є хронічний дефіцит державного бюджету домінуючими джерелами фінансування якого виступають зовнішні та внутрішні запозичення.

Згідно досліджень зарубіжних та вітчизняних економістів помірний бюджетний дефіцит, що покривається за рахунок залучення позик не є перешкодою для економічного розвитку. Так, видатний український вчений-економіст Сергій Ілліч Юрій у своїй праці «Управління зростанням на основі боргу і Україна» зазначав, що за умов використання державних запозичень на наповнення бюджету розвитку, система дефіцитного фінансування забезпечує інвестиційне підкріплення всебічної структурної перебудови та мікроекономічної реструктуризації [5, с. 7].

Проте, неефективний механізм залучення позик, як джерела фінансування дефіциту основного фінансового плану України та непродуктивне їх використання, призвели до стрімкого зростання державного боргу, концентрації платежів щодо його обслуговування і, як наслідок, погіршення показників стану боргової безпеки держави. Зокрема, у 2014 р., як і в попередні роки, значна частина зовнішніх та внутрішніх запозичень спрямовувалась на здійснення видатків споживання загального фонду Державного бюджету України й погашення боргових зобов'язань. При цьому, капітальні видатки та надання кредитів становили лише 3,1 млрд. грн., або 5,1% обсягу видатків, що були профінансовані за рахунок дефіциту бюджету [2].

Тому, на сучасному етапі розвитку української економіки вирішення проблеми бюджетного дефіциту набуває особливої актуальності. Ефективне управління бюджетним дефіцитом є запорукою не лише бюджетної та боргової безпеки держави, але і зростання економіки й інвестиційної привабливості країни.

Перманентний дефіцит Державного бюджету України не є унікальним явищем. Дефіцитне фінансування державних видатків властиве більшості високорозвинених країн. Проте, в Україні, починаючи із 2007 р., розмір дефіциту державного бюджету в

абсолютному вираженні щорічно зростає стрімкими темпами (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка дефіциту державного бюджету, показників його фінансування та індикаторів стану боргової безпеки України*

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Дефіцит Державного бюджету України: у млрд. грн. у% до ВВП	9,8 1,4	12,5 1,3	35,5 3,9	64,4 5,9	23,6 1,8	53,5 3,8	64,7 4,4	78,1 5
Запозичення, млрд. грн.	10,4	33,3	121,0	124,3	80,7	109,8	160,9	332,7
Погашення боргових зобов'язань, млрд. грн.	6,5	6,0	31,6	26,7	45,6	68,1	79,8	120,8
Державний прямий та гарантований борг: у млрд. грн. у% до ВВП	88,7 12,3	189,4 19,9	317,9 34,8	432,3 39,9	473,1 35,9	515,5 36,5	584,4 39,9	1100,8 70,3
Частка запозичень у структурі джерел фінансування бюджету,% у тому числі: зовнішніх внутрішніх	64,2 42,2 22,0	98,6 18,4 80,2	95 45,7 49,3	94,2 41,1 53,1	87,6 29,6 58,0	85,3 33,6 51,7	99,1 32,0 67,1	99,8 29,3 70,5
Питома вага платежів за державним боргом у витратах бюджету,%	5,3	3,9	14,4	12,6	20,2	19,6	23,3	32,4
Співвідношення платежів за державним боргом до доходів державного бюджету,%	7,1	4,3	18,6	18,0	22,1	26,8	33,8	48,4

* Розраховано та побудовано автором за даними [1; 2].

Так, у 2014 р. дефіцит Державного бюджету України більше ніж у сім разів перевищив його обсяг в 2007 р. і становив 78,1 млрд. грн. (або 5% ВВП).

Використання позикових ресурсів для покриття дефіциту основного фінансового плану України, який починаючи з 2009 р. перевищує економічно безпечний рівень 3% від ВВП (див. табл. 1), призвело до стрімкого нарощення внутрішніх та зовнішніх боргових зобов'язань держави і погіршення стану її боргової безпеки.

За вісім років державний прямий та гарантований борг України зріс на 1012,13 млрд. грн. або у 12 разів (табл. 1). Як наслідок, за підсумками серпня 2015 р. згідно даних Business Insider, Україна входить у трійку країн яким загрожує дефолт.

Подальше збільшення розриву між обсягами державних запозичень та платежів з погашення державного боргу (див. табл. 1) свідчить про те, що у майбутньому боргове навантаження на Державний бюджет України лише посилюватиметься і, як наслідок, загострюватиметься проблема боргової безпеки країни.

При управлінні державним боргом, важливе значення має розрахунок коефіцієнтів платоспроможності країни та її ліквідної позиції. У міжнародній практиці для оцінки стану боргової безпеки держави використовуються різноманітні показники, а саме: співвідношення обсягу державного боргу до ВВП (критичний рівень – 60%); співвідношення платежів за державним боргом до доходів державного бюджету (критичний рівень – 45%); співвідношення платежів за державним боргом до витрат державного бюджету та інші.

Одним із основних індикаторів стану боргової безпеки країни є показник, що відображає відношення загального обсягу державного боргу до ВВП і характеризує рівень боргової складової економіки. Нормативне значення цього показника становить від 50% до 60% за міжнародними критеріями та не має перевищувати 55–60% згідно вітчизняної методики розрахунку рівня економічної безпеки держави [3].

До 2014 р., в Україні значення даного індикатора не перевищувало пороговий показник (табл. 1). Проте, уже за підсумками 2014 р. відношення державного прямого та гарантованого боргу України до ВВП становило 70,3%, що є найвищим значенням за уся історію незалежності.

Згідно даних табл. 1, негативні тенденції спостерігаються і в динаміці показника, який характеризує питому вагу платежів за державним боргом у витратах бюджету. Так, станом на 01.01.2015 загальний обсяг витрат на погашення й обслуговування державного боргу становив 171,8 млрд. грн. або 32,4% усіх витрат державного бюджету, що на 10 в.п. більше порівняно з 2013 р. та на 28,5 в.п. – порівняно з 2008 р..

Для характеристики стану боргової безпеки держави у світовій практиці використовують і показник, що виражає співвідношення платежів за державним боргом до доходів державного бюджету і показує наскільки обтяжливою є державна заборгованість для основного фінансового плану країни. За підсумками 2014 р. значення даного показника в Україні дорівнювало 48,4% (табл. 1), при рекомендованому значенні не більше 45%, що свідчить про посилення боргового навантаження на державний бюджет на 14,6 в.п. у річному вимірі і наростання загрози дефолту.

Підсумовуючи вищезазначене, слід наголосити на необхідності оптимізації боргової політики країни, оскільки значення більшості показників, які характеризують стан боргової безпеки держави перевищують встановлені граничні значення та є сигналом реальної загрози руйнування вітчизняної фінансової системи, втрати фінансової незалежності та суверенітету.

Лише ефективний менеджмент дефіциту державного бюджету та збалансована боргова політика [4] можуть забезпечити міцне підґрунтя для неухильного економічного поступу та здійснення глибоких структурних соціально-економічних перетворень в Україні.

Література:

1. Аналітичний огляд стану державного боргу України та його вплив на фінансовий ринок України станом на 01.09.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/REVIEW_debt.pdf.
2. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2009–2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/news/558/>.
3. Коблик І. Боргова безпека України: сучасний стан та економічна оцінка / І. Коблик // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України. – Вип. 36 / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В.С. Загорського, доц. А.В. Липенцева. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2013. – С. 339–344.

4. Мацедонська Н. Зарубіжний досвід управління бюджетним дефіцитом / Н.В. Мацедонська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 3. – С. 732–735.

5. Юрій С. Управління зростанням на основі боргу і Україна / С. Юрій // Журнал європейської економіки. – 2007. – № 1. – С. 6–27.

Мокрицька Анна

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ФУНКЦІЇ ТА ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Управління фінансами охоплює всю сукупність форм і методів організації фінансових відносин у сфері охорони здоров'я. Складність системи управління фінансами охорони здоров'я зумовлюється її значною структурованістю. Багатоваріантність фінансових форм і методів доповнюється багатокомпонентністю об'єктів і суб'єктів фінансового управління, а також складністю їх окремих елементів.

Відносини управління безпосередньо регулюють взаємовідносини суб'єкта і об'єкта управління на рівнях господарювання в галузі охорони здоров'я: на рівні державного адміністрування (загальнодержавний, регіональний і місцевий рівні), тобто на рівні управління системою охорони здоров'я і на рівні управління окремим медичним закладом.

«Управління фінансами охорони здоров'я» використовується як більш широке поняття, воно може означати і фінансове адміністрування, коли йдеться про державне фінансове управління, і фінансовий менеджмент – щодо управління фінансами установ охорони здоров'я. Основними відмінностями згаданих понять є особливості складу об'єктів і суб'єктів управління, принципів, функцій та управлінських технологій. Фінансовий менеджмент базується на принципах свободи економічного вибору серед можливих варіантів управлінських рішень, зокрема оцінки кожного за співвідношенням витрати/ефекти, оптимізації, контролю і особистої відповідальності за пошук, відбір та прийняття рішення, його виконання, досягнення мети, що особливо актуальним є для охорони здоров'я [5, с. 353].

Сутність управління фінансами проявляється у його функціях та безпосередньо в механізмі реалізації цих функцій [7, с. 18].

Здійснене дослідження функцій управління фінансами виявило існування суттєвих відмінностей до трактування їх складу. Зокрема, до функцій фінансового менеджменту відносять розподільчу і контрольну та відтворювальну [3, с. 22]. Такий підхід полягає в ототожненні функцій фінансового менеджменту і функцій фінансів. Підхід до трактування функцій фінансового менеджменту як до трактування функцій управління загалом полягає у виокремленні функцій планування, прогнозування, організації, регулювання, мотивації і контролю [3, с. 22; 6, с. 46]. В цьому випадку предмет фінансового менеджменту кореспондує з управлінням як процесом у загальному менеджменті. Зарубіжні вчені Дж.С. Ван Хорн, Дж.М. Вахович розрізняють функції фінансового менеджера (ефективний розподіл фондів у межах підприємства і мобілізація ресурсів на більш вигідних умовах) [1, с. 13] та функції фінансового менеджменту, які стосуються прийняття рішень (рішення, пов'язані з інвестуванням, фінансуванням та управлінням активами) [1, с. 38]. Л.К. Гапенські виділяє такі функції фінансового менеджменту охорони здоров'я: аналіз і планування, фінансування, управління оборотним капіталом, управління фінансовими ризиками, управління контрактами [11, с. 7].

Питання про склад функцій, які формують будь-яку систему управління, зокрема й управління фінансами, залишається відкритим і є предметом наукових дискусій. При цьому фактором посилення неоднозначності визначення складу функцій управління фінансами охорони здоров'я є специфіка її функціонування та взаємодії із зовнішнім середовищем.

Функції управління фінансами охорони здоров'я пропонуємо розглядати як комплекс взаємопов'язаних організаційних дій суб'єктів управління, виділених із процесу управління за певною ознакою, скерованих на конкретний напрям фінансової діяльності об'єкта управління та таких, що в сукупності забезпечують досягнення цілей та завдань галузі на кожному конкретному етапі соціально-економічного розвитку.

Залежно від завдань дослідження сучасні вчені-економісти вирізняють загальні та конкретні функції, пов'язуючи загальні функції з діяльністю суб'єктів управління (керуючої системи), конкретні функції – з функціонуванням об'єкта управління (керованої системи),

тобто окремих його підсистем та елементів [2, с. 22; 4, с. 18; 6, с. 21].

З огляду на це, ми виділяємо функції управління фінансами охорони здоров'я, як специфічної керівної системи. До них відносимо: функції фінансового планування, фінансового забезпечення, фінансування, регулювання, координування, аналізу фінансової діяльності, мотивації і матеріального стимулювання, фінансового контролю та контролінгу [2; 4; 6; 8; 9; 10; 11]. Функціями управління фінансами охорони здоров'я щодо об'єктів управління є управління грошовими потоками, капіталом, доходами, видатками, активами, інвестиціями, ризиками та загрозами, фінансовим станом медичних установ. В сучасних умовах названі функції повинні перетворитися на управлінські дії на різних рівнях управління галуззю. Впровадження названих функцій покликане забезпечити можливість реалізації суспільного вибору, визначити ступінь задоволеності користувачів функціонуванням установ і галузі охорони здоров'я, підвищити ефективність громадського контролю, гармонізацію відносин та тісний взаємозв'язок суб'єктів управління, розвиток індивідуальної відповідальності працівників через подолання колективних процесів прийняття рішень.

Принципи управління фінансами охорони здоров'я є підґрунтям для формування фінансової політики у галузі охорони здоров'я. З іншого боку, фінансова політика визначає правила, методи, нормативно-правову базу управління фінансовою діяльністю в галузі. Іншими словами, принципи використовують під час декомпозиції процесів управління фінансами охорони здоров'я, оскільки вони дають змогу пов'язати функції управління зі стратегічними цілями розвитку охорони здоров'я.

Принципами управління фінансами охорони здоров'я, на нашу думку, є:

— принцип соціальної солідарності. Соціальна солідарність є взаємним зобов'язанням і взаємною допомогою та підтримкою між членами спільноти. Зважаючи на високу вартість медичних послуг і її постійне зростання цей принцип покликаний забезпечити надання послуг охорони здоров'я шляхом створення державної системи охорони здоров'я або системи соціального медичного страхування;

— принцип поєднання соціального і медичного ефектів та економічної ефективності (забезпечення максимізації співвідношення економічного, соціального та медичного результату

від здійснення керуючого впливу на галузь охорони здоров'я до витрат, які дозволять отримати цей результат). Економічна ефективність досягається за допомогою раціонального використання наявних ресурсів через виключення випадків надання не виправданих медичних послуг;

— принцип цілеспрямованості та результативності фінансової діяльності (передбачає визначення чітких цілей та досягнення певного визначеного результату управлінської діяльності суб'єктів управління, узгодження цих цілей з необхідними ресурсами та переміщення акцентів на слабку ланку управлінських впливів, яка може перешкодити досягненню таких цілей);

— принцип правової впорядкованості (зумовлює необхідність законодавчого визначення основних цілей, функцій, принципів управління фінансами у галузі охорони здоров'я);

— принцип соціальної, в т. ч. юридичної, відповідальності за результати управління фінансами охорони здоров'я (зокрема, фінансовими ресурсами та капіталом як галузі, так і медичних установ) перед суспільством. Враховуючи велике соціальне значення галузі охорони здоров'я, вважаємо за необхідне встановити персональну відповідальність суб'єктів управління за результати прийнятих управлінських фінансових рішень, що сприятиме забезпеченню досягнення мети фінансового менеджменту установ охорони здоров'я та виявленню причин можливих відхилень;

— принцип диверсифікованості джерел фінансового забезпечення (покликаний забезпечити зменшення впливу фінансових ризиків);

— принцип комплексності базується на необхідності використання взаємодоповнюючої системи засобів управлінського впливу (тобто використання управлінських технологій фінансового адміністрування та фінансового менеджменту, а також поєднання оперативних дій і завдань зі стратегічними цілями).

Функції та принципи управління реалізуються за умови поєднання методів, форм, засобів вироблення, прийняття та реалізації управлінських рішень у галузі охорони здоров'я, тобто використання управлінських технологій.

Література:

1. Ванхорн Дж.С. Основы финансового менеджмента: [13-е издание, пер. с англ.] / Дж.С. Ванхорн, Дж.М. Вахович – М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2010. – 1232 с.
2. Василик О.Д. Теорія фінансів: підруч. / О.Д. Василик. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 480 с.
3. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / Г.Г. Кірейцев. – К.: ЦУЛ, 2002. – 496 с.
4. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. – К.: «Знання», 2005. – 485 с.
5. Крамаренко Г.О. Фінансовий менеджмент. 2-ге вид.: підруч. / Г.О. Крамаренко, О.Є. Чорна. – К.: «Центр учбової літератури», 2009 р. – 520 с.
4. Мокрицька А.Б. Управління фінансами та фінансова політика: сутнісно-теоретичні аспекти / А. Мокрицька // Наукові записки. Серія «Економіка». Трансформація бюджетної та податкової системи України. – Острог: видавництво Нац. Універ. «Острозька академія», 2010. – Вип. 13. – С. 350–358.
5. Островська Г.Й. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / Г.Й. Островська. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 576 с.
6. Пазинич В.І. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / В.І. Пазинич, А.В. Шулешко – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 408 с.
7. Рясних Є.Г. Основы финансового менеджмента: навч. посіб. / Є.Г. Рясних. – К.: Академвидав, 2010. – 336 с.
8. Сазонець І.Л. Управління місцевими фінансами: навч. посіб. / І.Л. Сазонець, Т.В. Гринько, Г.Ю. Придатко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 264 с.
9. Финансы. Денежное обращение. Кредит: учеб. для вузов / [Л.А. Дробозина, Л.П. Окунева, Л.Д. Андросова и др.]; под ред. проф. Л.А. Дробозиной. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1999. – 479 с.
10. Фінанси: підруч. / [С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
11. Gapenski L.C. Understanding healthcare financial management. Fifth Edition. / L.C. Gapenski. – Chicago, Illinois: Health Administration Press, 2010. – 114 p.

Огінська Анастасія

*Аспірантка кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ СІМЕЙ З ДІТЬМИ

Як зазначено у наукових працях С.І. Юрія, українське суспільство має бути зацікавленим у тому, щоб сім'я і надалі продовжувала виконувати свою основну функцію – відтворення людського капіталу. А уряд повинен турбуватися не лише про сьогоденні економічні проблеми, але й повернутися обличчям до найважливішої комірочки суспільства, в якій формується майбутнє нації, – сім'ї. Для цього у розпорядженні уряду є бюджетні, кредитні та податкові важелі [2, с. 166].

Щодо бюджетних важелів, то основну роль у матеріальній підтримці сімей відіграють видатки бюджету на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді. Зокрема передбачено надання для них одноразових чи регулярних протягом певного періоду грошових виплат.

Щодо аналізу складу видатків місцевих бюджетів на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді, то близько 50% – це кошти, які виділяються для фінансування допомоги при народженні дитини, впродовж 2012–2014 рр. спостерігається позитивна динаміка, зокрема в відносному значенні відбулось зростання на 32,8%. Близько 20% становлять кошти на державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям. По даному виду допомоги відбулось значне зростання на 196,6%.

Щодо детальнішого розгляду виплат малозабезпеченим сім'ям, то у 2012 р. рівень забезпечення прожиткового мінімуму при призначенні державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям для інвалідів та пенсіонерів збільшено з 80% до 100% прожиткового мінімуму, а для дітей, які виховуються в малозабезпечених сім'ях цей показник збільшений на 25%. Також у 2 рази збільшилась доплата до розміру допомоги для малозабезпечених сімей, в яких виховуються діти віком від 3 до 18 років: 120 грн. – на кожну дитину віком від 3 до 13 років, а на кожну дитину віком від 13 до 18 років – 230 грн. З 17 червня 2013 р. збільшено розмір щомісячної грошової допомоги малозабезпеченій особі, яка проживає разом з інвалідом I чи II групи внаслідок

психічного розладу, з 10% прожиткового мінімуму до розміру мінімальної заробітної плати (з 1 грудня 2012 р. – 1134 грн.). З 01.01.2013 збільшилась у 1,5 рази доплата для малозабезпечених сімей з дітьми віком від 3 до 18 років. Зазначеними змінами і зумовлене зростання видатків на зазначену категорію населення.

Проте, значне зростання видатків на соціальний захист дітей, сім'ї та молоді відбулось за рахунок зростання виплат, які передбачені на допомогу при народженні дитини. Адже у 2009 р. розмір зазначеної допомоги становив – 12240 грн. на першу дитину; 25000 грн. – на другу дитину; 50000 грн. – на третю і кожен наступну дитину. З 2011 р. розмір допомоги при народженні дитини почав залежати від прожиткового мінімуму. У 2013 р. зазначена допомога досягла максимального значення впродовж 2009–2014 рр., адже прожитковий мінімум для дітей до 6-ти років становив – 972 грн. на початку року, 1032 грн. на кінець року, а допомога при народженні першої, другої, третьої та кожної наступної дитини становила розміру кратному 30, 60, 120 розмірам прожиткового мінімуму відповідно. Це свідчить про значну підтримку уряду демографічної ситуації в країні у період до 2013 р.

В свою чергу у 2014 р. відбулось скорочення даних виплат і встановлено єдину суму в розмірі 41280 грн. Тобто з 01.07.2014 вона не залежить від прожиткового мінімуму для дітей віком до 6 років, встановленого на день народження дитини, а отже, і не зростає пропорційно. Також, сума такої допомоги не залежить від того, перша дитина народилась у сім'ї, друга чи третя. Ще одним негативним наслідком урядових рішень є те, що у 2014 р. було скасовано допомогу по догляду за дитиною віком до 3 років і її виключено з переліку державних допомог.

Запропоновані ж пропозиції йдуть у розріз із ст. 22 Конституції України, яка встановлює, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів, звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод не допускається, а також порушує основний принцип ст. 48 Конституції України щодо достатнього життєвого рівня для себе і своєї сім'ї.

На нашу думку, скорочення видатків на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді призведе до погіршення демографічної ситуації в країні, а отже і до соціальної напруги в суспільстві. Підтримка материнства повинна бути на пріоритетному місці у цивілізованому суспільстві, тому скорочення витрат повинне носити тимчасовий

характер, з подальшою фінансовою підтримкою даної категорії населення. С.І. Юрій піднімає дане питання, зазначаючи, що сьогодні в Україні материнство, на жаль, не приносить матеріального достатку. Більше того добробут сім'ї, стримує підвищення кваліфікації, забирає час, який можна було б витратити на самоосвіту і саморозвиток, загострює матеріальні проблеми. Відтак сім'я стає непотрібною перепорою для професійного зростання. Іде процес зuboжіння сім'ї, деградації сімейних цінностей, що може призвести врешті-решт до самоліквідації українського суспільства [2, с. 166].

Важливим показником, який характеризує матеріальний стан сімей є рівень бідності домогосподарств з дітьми. Аналізуючи даний показник варто зазначити, що впродовж 2012–2014 рр. навіть у сім'ях з однією дитиною середній рівень бідності склав більше 25%. Для сімей з двома дітьми рівень бідності становив близько 40%, з трьома і більше – близько 50%. За межею бідності було майже кожне четверте (23,7%) домогосподарство з дітьми, де всі дорослі працюють. Внаслідок цього, виплати на дітей та інші форми державної підтримки сімей з дітьми, що визначаються провідним чинником забезпечення прав дітей в багатьох країнах, в Україні набувають особливої ролі – що більше дітей у сім'ї, то більш значну частку в її доходах відіграють державні допомоги на дітей.

Негативним є те, що уряд під оптимізацією видатків розуміє не «певний процес по вдосконаленню», а скорочення тих чи інших видатків. Так у 2014 р., було зменшено допомогу при народженні дитини. Найбільш негативним наслідком від таких дій уряду при народженні других дітей і дітей більш високих черговостей буде зниження рівня матеріальної забезпеченості сімей з дітьми. Адже, наявність і кількість дітей є визначальним фактором ризику бідності.

Рівень бідності сімей з дітьми є складною соціальною проблемою і це явище набуває особливих негативних рис. Рівень бідності у домогосподарств з 2 і більше дітей пояснюється тим, що з народженням кожної наступної дитини у домогосподарстві збільшується навантаження на працюючих дорослих членів родин, кількість яких не змінюються. А в період, коли дитина перебуває у віці, коли потребує постійної турботи матері і домашнього піклування, через відхід останньої з ринку праці в сім'ї чисельність «годувальників» зменшується разом зі зростанням фактичних утриманців – як за рахунок дитини, так і за рахунок її матері.

Негативним фактором зменшення допомоги при народженні є те, що жінки, які виховують малолітніх дітей (як самостійно, так і в повних сім'ях) мають обмежені можливості щодо самозабезпечення. В розвинених країнах жінки можуть поєднувати трудову діяльність і виховання дітей, навіть найменшого віку, завдяки участі у нетрадиційних формах зайнятості, як то дистанційна або надомна робота. При цьому право працювати на умовах часткової зайнятості або за гнучким графіком роботи закріплене в переважній більшості розвинених країн за працівниками з дітьми (обох статей) законодавчо.

Як зазначає О.О. Коломієць, додатковим фактором зниження рівня економічної безпеки сімей з дітьми є час суттєвого зменшення державної підтримки цієї категорії сімей, що відбулося в період чергового загострення економічної кризи. Продумана сімейна політика має проводитись відповідно до загальної макроекономічної ситуації і поточних потреб ринку праці. Впроваджуючи ті чи інші заходи, держава може стимулювати жінок активно залучатися до ринку праці на умовах повної зайнятості чи відкладати трудову діяльність на період (іноді тривалий) догляду за дитиною, або ж, як проміжний варіант, надати можливість для поєднання зайнятості в економіці з виконанням материнських обов'язків. Однак непоодинокими такі випадки можуть бути тільки за умови функціонування налагодженої і ефективної системи соціального захисту сімей з дітьми [1].

Таким чином, зменшення допомоги при народженні дитини може призвести до негативних наслідків, адже економічне значення зазначеної допомоги розглядається як один із найважливіших елементів системи соціального захисту для сімей з дітьми. Важливу соціальну роль відіграє державна допомога для найбільш вразливих категорій сімей з дітьми в економічно несприятливий період, зокрема запобігає зростанню рівня бідності, а також погіршення демографічної ситуації в державі. Тому проведення таких суттєвих скорочень повинне носити тимчасовий характер, з подальшою фінансовою підтримкою даних домогосподарств.

Важливим перспективним напрямком є повернення диференціації виплат в залежності від черговості народження дитини. При цьому виплата на першу дитину повинна бути суттєво нижчою ніж на другу і кожну наступну. Оскільки рівень бідності є високим саме серед домогосподарств з двома і більше дітьми.

Також не менш важливим є поновлення залежності допомоги при народженні дитини від рівня прожиткового мінімуму. Адже в період економічної кризи це не призведе до додаткових витрат з бюджету, оскільки з метою недопущення поглиблення економічної кризи уряд встановлює прожитковий мінімум, який відповідає можливостям держави.

Література:

1. Коломієць О.О. Перспективні напрями реформування допомоги при народженні дитини в умовах економічної кризи / О.О. Коломієць // Серія «Соціальна політика». – 2014. – № 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1810/>.

2. Юрій С.І. Оподаткування доходів сім'ї: сутність та необхідність запровадження в Україні / С.І. Юрій, Т.О. Кізіма // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 165–171.

Перевознюк Віталіна

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ЕТАПИ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ВОДОПРОВІДНО-КАНАЛІЗАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Євроінтеграційні процеси, які відбуваються в Україні, все більшою мірою актуалізують питання удосконалення фінансового забезпечення підприємств водопостачання та водовідведення з метою підвищення ефективності їх діяльності. Це вимагає пошуку прогресивних механізмів управління галуззю, позаяк використання рудиментарних методів перешкоджають розвитку суб'єктів господарювання, котрі до нині знаходяться у кризовому стані.

Таким механізмом може бути комплекс заходів і дій органів місцевого самоврядування, які в умовах бюджетної децентралізації, попри створення належних умов для життя населення, ефективного використання територіальних ресурсів тощо [2, с. 8], мають забезпечити формування необхідного підґрунтя для розвитку водопровідно-каналізаційних підприємств.

Питання фінансового забезпечення підприємств водопостачання та водовідведення досліджують провідні вітчизняні вчені: О. Амосов, О. Димченко, І. Запатріна, О. Кириленко, В. Полуянов, Н. Попович та ін. Однак глибших наукових пошуків потребують проблеми удосконалення процесу формування і використання фінансових ресурсів згаданих підприємств в умовах бюджетної децентралізації.

Для забезпечення розвитку підприємств водопостачання та водовідведення в умовах бюджетної децентралізації необхідно сформувати відповідні фінансові плани, розробці яких передують оцінка фінансового стану підприємства з метою виявлення слабких сторін його фінансової діяльності й визначення на цій основі необхідного обсягу фінансування за рахунок власних фінансових ресурсів суб'єкта господарювання та коштів місцевих бюджетів чи інших джерел. Загалом процедура визначення обсягу фінансування розвитку підприємств водопостачання та водовідведення в умовах бюджетної децентралізації має здійснюватися в декілька етапів: 1) оцінка фінансового стану суб'єктів господарювання галузі; 2) визначення необхідного обсягу фінансування операційної та інвестиційної діяльності підприємств; 3) оцінка можливостей органів місцевого самоврядування фінансувати розвиток згаданих підприємницьких структур; 4) пошук додаткових джерел надходжень до відповідного місцевого бюджету, в разі необхідності залучення коштів держави та інвесторів; 5) розроблення фінансових планів розвитку підприємств.

I етап. Оцінювати фінансовий стан підприємств водопостачання та водовідведення можна за допомогою розрахунку системи відомих показників: майнового стану; ліквідності; платоспроможності та фінансової стабільності; рентабельності; ділової активності.

Оцінювання фінансового стану підприємств дає змогу встановити: структуру фінансових ресурсів; причини збитковості; фактори послаблення фінансової стійкості; рівень платіжної дисципліни тощо. Виявлення проблем та окреслення резервів підвищення ефективності формування та використання фінансових ресурсів водопровідно-каналізаційних підприємств дозволяє обґрунтувати необхідний обсяг їх фінансування з метою забезпечення рентабельності й нарощення ресурсного та фінансового потенціалу в майбутньому.

II етап. Визначення необхідного обсягу фінансування операційної та фінансової діяльності підприємств водопостачання та водовідведення, на сьогодні, відбувається під час планування розміру тарифів на послуги, в який закладають витрати на їх виробництво й надання та суму прибутку. Проте, визначення собівартості послуг для населення за заниженою рентабельністю призводить до недофінансування підприємств.

Вважаємо, що на сучасному етапі розвитку національної економіки необхідно переходити до прогресивніших методів ціноутворення в галузі. На наш погляд, альтернативою методу «витрати плюс» (котрий показав свою неефективність) є встановлення тарифів на послуги водопостачання та водовідведення на основі визначення точки беззбитковості підприємства, що дозволяє привести у відповідність доходи і витрати. Така практика планування тарифів є цілком реальною для запровадження, досить простою з позицій регулювання та економічно ефективною, оскільки дозволяє оцінити потребу у фінансових ресурсах для покриття витрат та виявити резерви збільшення прибутку підприємства. Тобто тариф має бути встановлений на рівні, який забезпечує беззбиткову діяльність підприємства й збільшений на суму прибутку чи інвестицій за рішенням органів місцевого самоврядування за попередніми обґрунтуваннями спеціалістів з тарифоутворення на підприємствах водопостачання та водовідведення. Точку беззбитковості доцільно визначати також у разі зміни факторів, що можуть вплинути на зміну операційних витрат (зростання вартості енергоносіїв, заробітної плати, ставок податків і зборів тощо). Регулювати діяльність та затверджувати тарифи на послуги водопостачання та водовідведення, визначених шляхом розрахунку точки беззбитковості мають органами місцевого самоврядування.

III етап. Розмір фінансування розвитку підприємств водопостачання та водовідведення з місцевого бюджету є обмеженим з огляду на необхідність фінансування органами місцевого самоврядування низки соціальних та капітальних видатків. За таких умов необхідно шукати інші джерела наповнення місцевих бюджетів або ж прямого збільшення доходів підприємств водопровідно-каналізаційного господарства.

IV етап. В умовах бюджетної децентралізації, органи місцевого самоврядування мають багато прав щодо визначення джерел наповнення місцевих бюджетів в тому числі й податкових. Тому

акумулювати додаткові фінансові ресурси можна, скажімо, за допомогою розміщення облігацій місцевих позик та запровадження додаткових цільових зборів на розвиток водопостачання у рамках місцевого оподаткування. Варто також звільнити підприємства від оподаткування податком на додану вартість та залишати суму податку на прибуток підприємств у їх розпорядженні, зобов'язавши суб'єктів господарювання водопровідно-каналізаційного господарства використовувати вивільнені таким чином фінансові ресурси суто на інвестиційні цілі.

З метою налагодження соціального партнерства щодо питань розвитку водопровідно-каналізаційної галузі органам місцевого самоврядування потрібно систематично проводити круглі столи з працівниками згаданих підприємств, активізувати проведення громадських слухань на предмет пошуку додаткових джерел фінансування розвитку відповідної галузі.

Ще одним способом залучення додаткових джерел фінансових ресурсів задля фінансування розвитку інфраструктурних галузей є публічно-приватне партнерство, яке спрямоване на реалізацію тих завдань, які апріорі мали б виконувати органи місцевого самоврядування або держава. На сьогодні, нагальною проблемою в галузі водопостачання та водовідведення є необхідність модернізації вкрай зношеної інфраструктури, а відтак – використання прогресивних механізмів фінансування згаданих суб'єктів господарювання.

В Україні публічно-приватне партнерство в галузі водопостачання та водовідведення нерозвинене у зв'язку з тим, що вітчизняні підприємства збиткові й перебувають у стадії глибокої системної кризи. Відтак, вони не привабливі для потужних інвесторів, які самотужки могли б фінансувати заходи з часткової або повної модернізації інфраструктури. Тому, на сьогодні, застосовувати такі прогресивні форми співпраці місцевої влади та бізнесу як оренда чи концесія неефективно. Натомість, варто залучати відносно невеликі обсяги фінансових ресурсів приватних вкладників для реконструкції чи заміни окремого водопровідно-каналізаційного обладнання за конкретну винагороду. Тобто доцільно використовувати підряд або контракт на управління.

V етап. Після того, як будуть визначені усі можливі джерела фінансування розвитку підприємств водопостачання та водовідведення, потрібно розробити фінансовий план розвитку з

метою обґрунтування конкретних стратегічних напрямів і тактичних заходів та джерел їхнього фінансування на середньо- та довгостроковий період, а також визначити результати, яких необхідно досягти в ході виконання відповідного плану. При цьому склад джерел фінансових ресурсів має вміщувати власні фінансові ресурси підприємства (прибуток та амортизаційні відрахування) й кошти місцевих бюджетів, за потреби – кошти інвесторів, а також державного бюджету, вітчизняних банків та Світового Банку. Після того, як такий план буде сформовано можна розпочинати процес фінансування розвитку підприємства водопостачання та водовідведення [1, с. 93–99].

Отже, в процесі бюджетної децентралізації в основі фінансування розвитку підприємств водопостачання та водовідведення має бути солідарне поєднання фінансових ресурсів самих суб'єктів господарювання та відповідних органів місцевого самоврядування, а визначати розмір такого фінансування потрібно в п'ять етапів: 1) спочатку оцінити фінансовий стан підприємства; 2) визначити необхідний обсяг фінансового забезпечення його операційної та інвестиційної діяльності; 3) оцінити величину бюджетних ресурсів, які можуть бути спрямовані на фінансування модернізації відповідної інфраструктури, а в разі їх недостатності – окреслити можливі напрями збільшення доходів самого підприємства; 4) розширити джерела доходів відповідного місцевого бюджету, які будуть спрямовані на фінансування заходів з розвитку суб'єкта господарювання галузі водопостачання, в разі необхідності, через механізм публічно-приватного партнерства; 5) розробити фінансовий план з розвитку відповідного підприємства шляхом чіткого визначення джерел доходів і напрямів використання коштів.

Література:

1. Кириленко О.П. Фінансове забезпечення підприємств водопостачання та водовідведення в умовах бюджетної децентралізації / О.П. Кириленко, В.В. Перевознюк // Фінанси України. – 2015. – № 3. – С. 88–100.

2. Юрій С.І. Фінансова парадигма місцевого самоврядування / С.І. Юрій // Світ фінансів. – 2004. – № 3. – С. 6–14.

Петрушка Олена

*К.е.н., викладач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБ'ЄКТИВНУ НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

Для з'ясування теоретичних засад державного пенсійного страхування важливо визначити основні чинники, що зумовлюють об'єктивну необхідність цього важливого інституту соціальної політики. На нашу думку, всі чинники доцільно розмежувати на дві групи, залежно від їхнього впливу на розвиток потреби в матеріальному забезпеченні осіб у старості, а також залежно від можливості забезпечити таку потребу суб'єктами ринкової економіки.

Першу групу чинників, що обумовлюють об'єктивну необхідність, становлять ті, які, власне, зумовлюють попит суспільства на соціальний захист. Участь населення в економічних процесах трансформувалася разом з удосконаленням суспільного виробництва, розвитком продуктивних сил, появою нових форм зайнятості населення та ін. Із розвитком індустріального виробництва докорінно змінилися системи соціальних взаємозв'язків у суспільстві – зайняте населення, змінивши місце проживання, втрачало притаманні тодішньому суспільству можливості захисту в старості (допомога сім'ї, общини). В таких умовах виникла потреба у принципово новій формі соціального захисту, що базувалася б на самовідповідальності й особистій передбачливості [1, с. 13]. Велика кількість індивідуальних ризиків опинитися в злиднях після закінчення трудової кар'єри переростала у значний за розмірами соціальний ризик, який загрожував не лише стабільному економічному розвитку країн, а й існуванню тодішніх держав. Таким чином урбанізований спосіб життя, велика залежність працівника від наявності заробітної плати, а також втрата міцних матеріальних зв'язків між поколіннями у складі сім'ї обґрунтовує потребу в системах соціального захисту непрацездатних осіб.

Необхідною умовою запровадження системи заходів, спрямованих на усунення соціальних ризиків, була гуманізація суспільства і розвиток у ньому почуття солідарності. В таких умовах суспільство прагнуло реалізувати розвинуту відповідальність за долю кожного індивіда, який з об'єктивних причин не може самотійно

заробляти необхідні ресурси і забезпечити необхідне існування. Слід зазначити, що ефективність сучасних систем державного пенсійного страхування значною мірою визначається рівнем гуманності та солідарності суспільства.

Ще однією важливою необхідною умовою розвинутого державного пенсійного страхування є сформоване громадянське суспільство. На думку авторитетного вченого В. Роїка, саме громадянське суспільство руйнує монополію держави у сфері соціального захисту [2, с. 115]. Громадянське суспільство є тією силою, яка спроможна збалансувати інтереси населення, роботодавців і держави в управлінні фінансами державного пенсійного страхування, що є необхідною умовою його сталого розвитку. Нерозвиненість інститутів громадянського суспільства несе загрозу ухвалення нераціональних, соціально несправедливих рішень щодо формування і використання ресурсів державного пенсійного страхування.

В індивідів існує чимало потреб, які можна ефективно забезпечити в умовах ринкової економіки без участі держави. Проте, коли йдеться про пенсійне страхування, то існує група чинників, які обґрунтовують обмеженість суб'єктів ринкової економіки ефективно забезпечити суспільний попит на згаданий вид послуг. Цим самим пояснюється необхідність участі держави у згаданій сфері та необхідність функціонування державного пенсійного страхування.

Одним із чинників неефективності приватного пенсійного страхування, що перешкоджає охопленню цим видом послуг максимальної кількості споживачів, на думку лауреата Нобелівської премії Дж. Стігліца, є високі трансакційні затрати. Вчений навів аргументи, що засвідчують високі адміністративні затрати у приватному пенсійному страхуванні (які часто пояснюються значними комісійними виплатами агентам). Так, якщо у соціальному забезпеченні адміністративні затрати становлять менше ніж 2% від виплат, то приватні страхові компанії витрачають 1 долар адміністративних витрат, виплачуваних дивідендів (прибутків) та податків на кожних 2 долари пенсійних виплат [3, с. 402]. На нашу думку, в умовах нерозвинутого ринку пенсійного страхування і низького рівня охоплення такими послугами населення, що можна спостерігати в країнах з транзитивною економікою, рівень трансакційних затрат є значно вищим, ніж у розвинених державах. У

зв'язку з цим можна стверджувати про наявність вагомого аргументу на користь розвитку державного пенсійного страхування.

На заваді повноцінного забезпечення суспільства послугами пенсійного страхування ринковими структурами постає проблема несприятливого добору страхувальників. Несприятливий добір має місце тоді, коли люди знають про себе більше, ніж агенти, які їх страхують. Якщо індивіди матимуть більше інформації про очікувану тривалість свого життя, ніж страхові компанії, то люди з меншою ймовірністю одержати страхові виплати будуть намагатися забезпечити страхування. У зв'язку з цим такі особи покидатимуть страховий пул, а залишатимуться там ті люди, котрі мають більшу ймовірність отримати очікувані страхові виплати. Через несприятливий добір попит на приватне страхування обмежуватиметься людьми з відносно високою ймовірністю отримання страхових виплат. Це може призвести до краху ринку приватного страхування [4, с. 397]. Частково цю проблему можна вирішити якщо відмінності в очікуванні тривалості життя різних осіб можна легко визначити. У такому випадку питання несприятливого відбору можна вирішити шляхом диференційованого встановлення страхових премій, що відображали б цю очікувану тривалість. Однак навіть у цьому разі наявні певні труднощі у пенсійному страхуванні, оскільки частина експертів вважає принизливим встановлення більших сум премій для індивідів з поганим здоров'ям [3, с. 404]. Зважаючи на це, асиметрія інформації є складною проблемою у функціонуванні ринку пенсійного страхування, а розв'язати цю проблему можна лише за допомогою обов'язкового державного пенсійного страхування.

Ще одним суттєвим обмеженням приватного пенсійного страхування є складність індексування пенсійних виплат. При цьому часто буває складно забезпечити дохід на пенсійні внески не менший, аніж рівень інфляції. З метою убезпечити пенсійні вклади від знецінення страхові компанії іноді розміщують акумульовані ресурси на ринку цінних паперів. Однак, як свідчить практичний досвід, динаміка вартості цінних паперів далеко не завжди переважає динаміку інфляційних процесів, окрім того, така діяльність пов'язана із значним ризиком, особливо в умовах глобальної нестабільності. В таких умовах держава більш спроможна гарантувати страхування від ризику інфляції, оскільки вона здатна виконати свої зобов'язання, підвищивши податки або ж

розподіливши власні зобов'язання між поколіннями, зокрема, шляхом збільшення державного боргу [3, с. 403]. Ще більша складність забезпечення необхідного доходу на пенсійні вклади має місце в країнах з транзитивною економікою, адже в них спостерігається значно більша нестабільність ринків цінних паперів, до того ж, у таких державах значно складніше прогнозувати рівень інфляції.

Таким чином, державне пенсійне страхування є об'єктивною потребою сучасного суспільства, задовольнити яку в інший спосіб неможливо. Лише завдяки всеохоплюючому і загальнообов'язковому характеру можна повноцінно реалізувати захист непрацездатного населення. Оскільки право ухвалювати рішення щодо запровадження обов'язкових зборів належить виключно державі, то саме їй відводиться провідна роль в організації пенсійного страхування.

Література:

1. Борисенко Н. Ю. Пенсионное обеспечение: учеб. / Н.Ю. Борисенко. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2010. – 576 с.
2. Роик В.Д. Основы социального страхования: организация, экономика и право: Учеб. / В.Д. Роик. – М.: Изд-во РАГС, 2007. – 456 с.
3. Стігліц Дж.Е. Економіка державного сектору / Джозеф Е. Стігліц / пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1998. – 854 с.
3. Хилман А. Государство и экономическая политика: возможности и ограничения управления: учеб. пособие / Арье Хилман; [пер. с англ.]; науч. ред. пер. В.В. Бусыгин, М.И. Левин. – М.: Изд. дом. ГУ ВШЭ, 2009. – 879 с.

Письменний Віталій

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

У багатогранній творчості видатного українського економіста, вченого зі світовим ім'ям С.І. Юрія чимало праць на бюджету тематику, овіяних духом демократії та свободи вибору. Особливе місце займає публікація десятирічної давнини «Фінансова парадигма

місцевого самоврядування», де він пророче будував архітектуру інституту місцевих бюджетів на таких засадничих принципах громадянського суспільства як чесність, об'єктивність, відкритість та справедливість. «...Стан місцевих бюджетів є домінантом справжнього самоврядування – оплотом демократії і тому має незмінну підтримку мас» [1, с. 7], – звертав на нашу увагу автор статті.

Зважаючи на проєвропейський вектор розвитку нашої держави, що якраз передбачає безпосередній вплив суспільства на вирішення питань місцевого значення, сьогодні необхідно по-новому подивитися на питання участі громадськості у бюджетному процесі. Відштовхуючись з гіпотези С.І. Юрія, що «пересічні громадяни не квапляться самокеруватись, вважаючи за ліпше бути об'єктами чиновницьких благодіянь» [1, с. 8], важливо сформувати ефективний механізм взаємодії між владою та населенням з тим, аби забезпечити партисипативність місцевих бюджетів, починаючи від етапу їх планування до складання звітності.

За даними аналітичної записки «Напрями активізації участі громадськості у місцевому самоврядуванні в містах України» [2] основні проблеми участі громадськості в бюджетному процесі зводяться до: невпевненості переважної більшості населення у власних силах; недооцінки громадських об'єднань у бюджетотворенні; ігнорування думки людей при прийнятті рішень щодо бюджету; неналежної якості інформування населення про бюджет; пасивності громадян в пошуку інформації про діяльність органів місцевого самоврядування; недостатньо ефективного використання інструментів і методів співпраці місцевої влади з територіальною громадою.

Без їх вирішення не можливо забезпечити відкритість інформації про формування і використання бюджетних коштів, а участь населення в контролі за їх розподілом не буде мати жодної ваги. В умовах демократизації суспільного життя залучення громадськості до бюджетного процесу пов'язане з тенденціями фінансової децентралізації та деконцентрації влади. Через інформування у ЗМІ й Інтернеті, участь у загальних зборах і громадських слуханнях, письмові звернення населення до органів влади, інші заходи мешканці територіальних громад мають реальну здатність хоч якимось впливати на бюджет.

Утім, серед усіх форм участі громадськості у бюджетному процесі найбільш радикальний характер має місцевий референдум. З прагматичної точки зору, він є формою вирішення питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення. При цьому його предметом можуть бути будь-які питання, віднесені до відання місцевого самоврядування, у тому числі, що стосуються бюджету. Рішення, прийняті на місцевому референдумі, є обов'язковими для виконання на відповідній території, а порядок його призначення та проведення, перелік питань, що вирішуються виключно за допомогою нього, визначаються законом про референдум.

Загальні збори громадян за місцем проживання є формою їх безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення (як свідчить практика, бюджетні питання на них обговорюються рідше, ніж щодо житлово-комунального господарства, громадського транспорту, соціальних пільг і виплат). Головною перевагою цієї форми участі громадськості у бюджетному процесі є те, що вони відкривають певні можливості для порозуміння між місцевою владою і населенням. Той факт, що рішення загальних зборів громадян мають юридичну силу, це ускладнює можливість для органів місцевого самоврядування їх проігнорувати.

Ще однією формою участі громадськості у бюджетному процесі є місцеві ініціативи. Зокрема, члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у тій чи іншій раді будь-якого бюджетного питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування. Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади. Така ініціатива, внесена на розгляд місцевої ради, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні місцевої ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи.

Також члени територіальної громади мають право проводити громадські слухання – зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких ініціатори слухань можуть заслуховувати їх, порушувати питання і вносити пропозиції. Пропозиції, які вносяться за їх результатами, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування. Вони нерідко організуються для залучення загальної підтримки громадян з певних загальних бюджетних питань,

мобілізації громадської підтримки для вчинення опору несправедливому бюджетному рішенню органів влади вищого рівня.

Зазначені форми участі громадськості у бюджетному процесі відрізняються між собою за способом участі (делегована або безпосередня участь), типами рішень, що приймаються (дорадчі або обов'язкові), масштабністю прийняття рішень (вузькі або широкі). Більше того, цей перелік може бути доповнений й іншими легітимними заходами суспільної боротьби за прозорість бюджету та підзвітність влади. Їх одностороннє використання може призвести до незначного й неефективного впливу на бюджетні рішення, але в поєднанні вони мають великий потенціал. Приклади застосування форм подано в табл. 1.

Таблиця 1

**Напрями застосування форм участі громадськості
у бюджетному процесі**

Стадії	Форми
Складання проекту бюджету	Фокус групи; дискусії за круглим столом; робочі групи і консультативні комітети; громадські слухання; загальні збори громадян; опитування громадської думки; участь у сесіях ради та засіданнях комітетів.
Прийняття бюджету	Громадські наглядові та моніторингові комітети або ради; опитування громадської думки; участь громадян у комітетах.
Виконання бюджету	Одержання громадськими організаціями субпідрядів на виконання програм або надання послуг; самомобілізація і самоорганізація населення.
Розгляд звіту про виконання бюджету	Проведення обговорень та фокус груп; дискусії за круглим столом; опитування громадської думки; публічні слухання щодо бюджету; участь у сесіях ради та засіданнях комітетів.

Разом з тим, кращі зразки зарубіжного досвіду залучення населення до бюджетотворення можуть бути використані й уже активно впроваджуються в Україні. Наприклад, з 2015 р. в м. Івано-Франківську з метою з'ясування думки мешканців територіальної громади на проблеми, які належать до компетенції органів місцевого самоврядування ініційовано впровадження так званого «консультативного опитування». Цілком логічно, що результати опитування повинні враховуватися під час прийняття рішень органами місцевого самоврядування або їх посадовими особами, а не носити лише консультативний, тобто дорадчий характер.

Таким чином, сьогодні виникає потреба в розширенні сфери участі громадськості у бюджетному процесі та побудові ефективного діалогу між такими інститутами як влада і суспільство. Існуючий

механізм у питаннях формування та використання бюджетних коштів потребує змін в правовому, організаційному і методичному руслі з тим, аби сприяти демократичним зрушенням. З одного боку, ці зміни можливі тільки при відкритості влади та її політичній волі співпрацювати з громадськістю, а з іншого – при бажанні самих мешканців територіальних громад приймати активну участь у бюджетному процесі.

Література:

1. Юрій С.І. Фінансова парадигма місцевого самоврядування / С.І. Юрій // Світ фінансів. – 2004. – № 1. – С. 6–14.
2. Аналітична записка «Напрями активізації участі громадськості у місцевому самоврядуванні в містах України» [Електронних ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_analit/gromadsk.pdf.
3. Рішення сесії Івано-Франківської міської ради «Про затвердження Положення про консультативне опитування мешканців міста Івано-Франківська» від 29.10.2015 № 1858-58 [Електронних ресурс]. – Режим доступу: <http://www.namvk.if.ua/dt/26267/>.

Русін Віктор

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САОВРЯДУВАННЯ

Проблеми фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні завжди мали місце. За всі роки незалежності України в переважній більшості органів місцевого самоврядування спостерігалась хронічна нестача фінансових ресурсів. Це не тільки унеможливило надання суспільних послуг населенню на належному рівні, а й призводило до того, що в абсолютній більшості населених пунктів України не вирішувались найболючіші життєві проблеми населення. Як наслідок, занепадала соціально-економічна сфера, погіршувався стан місцевої інфраструктури (у тому числі доріг) та інших важливих для населення засобів комунікацій. За рахунок коштів місцевих бюджетів продовжують забезпечуватись в першу чергу лише захищені статті

видатків, зокрема виплата заробітної плати працівникам бюджетних установ та оплата енергоресурсів. Оскільки на сьогодні ці питання не вирішені, то і далі надзвичайно актуальним питанням залишається зміцнення фінансових основ місцевого самоврядування та покращення бюджетного забезпечення територіальних громад.

Питання, пов'язані з фінансовим забезпечення органів місцевого самоврядування завжди були в центрі досліджень провідних науковців у сфері державних та місцевих фінансів, а також практиків. Дані проблеми неодноразово у своїх працях піднімав і видатний український вчений-економіст – Сергій Іліч Юрій. Зокрема, у публікації «Фінансова парадигма місцевого самоврядування» науковець наголошував на тому, що: «найвища мета суспільства – досягти того, щоб увесь «життєвий простір» існування особистості став насправді людським» [1]. Основну роль у забезпеченні цієї мети Сергій Іліч відводив фінансам, у тому числі і місцевим фінансам, як підвалинам реального існування місцевого самоврядування. Актуальним і на сьогодні залишається твердження науковця: «що найбільючішою проблемою функціонування регіональної влади було й залишається фінансове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування» [1].

У 2014 р. Україна оголосила курс на децентралізацію. У прийнятому плані заходів “Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні” від 1 квітня 2014 р. було визначено проблеми, які потребують розв'язання, зокрема і окремі пункти про внесення змін до бюджетного і податкового кодексів, які прийняли наприкінці грудня цього року. З 1 січня 2015 р. в Україні розпочато нову систему розподілу фінансів між державним та місцевими бюджетами. Ці зміни покликані розширити права місцевих органів влади та надати їм значну бюджетну самостійність, зокрема запропоновано нові підходи до визначення взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами та розширено джерела наповнення місцевих бюджетів.

В Україні запрацювала нова система міжбюджетних відносин за допомогою міжбюджетних трансфертів при якій горизонтальне вирівнювання здійснюється не за видатками, а за доходами. Система горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій покликана одночасно стимулювати органи місцевого самоврядування до нарощування дохідної бази їхніх бюджетів.

Право на горизонтальне вирівнювання мають лише обласні бюджети, бюджети міст обласного значення, районі бюджети і бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад. Горизонтальне вирівнювання здійснюється за надходженням податку на доходи фізичних осіб у всіх вище зазначених місцевих бюджетах та за надходженням податку на прибуток підприємств лише у обласних бюджетах.

Базова дотація дає можливість отримати фінансове вирівнювання з державного бюджету лише в обсязі 80% суми, необхідної для досягнення значення індексу забезпеченості відповідного бюджету 0,9. Тобто 100% вирівнювання фінансових можливостей бюджету, який отримує базову дотацію до середнього показника фінансової забезпеченості відповідних бюджетів по всій країні не буде. Отже, органи місцевого самоврядування в результаті власної бездіяльності не будуть 100% вирівняні з фінансовими можливостями з відповідними місцевими бюджетами по всій країні. Якщо значення індексу податкоспроможності в межах 0,9–1,1, то вирівнювання не здійснюється, а якщо індекс податкоспроможності більший 1,1, то передається реверсна дотація з відповідного місцевого бюджету до державного бюджету, однак в обсязі лише 50% суми, що перевищує значення такого індексу. Отже, органи місцевого самоврядування мають стимул до розвитку підприємництва та збільшення зайнятості населення в їхніх територіальних громадах, оскільки якщо індекс податкоспроможності їхнього бюджету буде вищим ніж середнє значення по відповідних бюджетах в цілому по країні, то у них вилучать лише 50% суми, що перевищує значення такого індексу, а других 50% суми залишиться у їхньому бюджеті.

Дохідну базу місцевих бюджетів розширено за рахунок перерозподілу платежів між державним та місцевими бюджетами та розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо справляння вже раніше належних їм видів надходжень, а саме:

- зарахування плати за надання адміністративних послуг передано з державного бюджету місцевим бюджетам (зарахування плати за надання адміністративних послуг за місцем їх справляння);
- зарахування 10% податку на прибуток підприємств (лише приватного сектору економіки, крім підприємств державної форми власності) до обласних бюджетів;

– збільшення відсотка зарахування до місцевих бюджетів екологічного податку (80%);

– запровадження з 2015 р. справляння акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів (від 2% до 5% вартості реалізованого товару), який зараховуватиметься до відповідних бюджетів територіальних громад за місцем діяльності суб'єктів господарювання;

– отримання органами місцевого самоврядування права самостійно приймати рішення щодо визначення ставки податку на нерухоме майно для об'єктів житлової та нежитлової нерухомості (до 2% мінімальної зарплати за 1 кв. м. площі об'єкта оподаткування) з урахуванням типів об'єктів та зональності їх розташування, а також право встановлювати пільги зі сплати цього податку;

– скорочення переліку пільг, що можуть надаватись державою по сплаті земельного податку та розширено повноваження органів місцевого самоврядування в частині встановлення ставок та пільг по платі за землю.

Доходи від податкових надходжень рада громади може витратити лише за своїм рішенням. У 2015 р. власні ресурси територіальних громад збільшилися, однак знову ж таки піднімається питання про їх фінансову спроможність. Тому, не варто очікувати, що держава наповнить місцеві бюджети. Потрібно органам місцевого самоврядування проявляти бажання та ініціативу для наповнення своїх бюджетів.

Вважаємо за доцільне, загально відоме твердження «що витратити можна лише зароблені гроші», варто і застосувати до діяльності органів місцевого самоврядування. Гроші можна заробляти або на виробництві товарів, або на наданні платних послуг, що не зовсім притаманне місцевому самоврядуванню. Проте, налагодження виробництва будь-яких товарів чи надання певних платних послуг на території певної громади дає можливість мешканцям отримувати заробітну плату, а бюджетам місцевого самоврядування податки та збори. Отже, розвиток та наявність бізнесу на території громади – це джерело грошей для місцевого самоврядування. За отримані податки органи місцевого самоврядування повинні утримувати освітні та культурні заклади, об'єкти інфраструктури, дороги, заклади охорони здоров'я, громадський транспорт, забезпечувати надання суспільних послуг населенню, а також створювати умови для розвитку бізнесу на

території громади та сприяти появі нових робочих місць. Сьогодні в Україні реально відсутній бізнес, який у необхідній кількості та якості міг би забезпечити людей роботою з гідною заробітною платою, а місцеві бюджети податками та зборами.

Отже, запорукою ефективного функціонування органів місцевого самоврядування має стати заробляння грошей та їх ефективне і економне витрачання. Місцевій владі необхідно акцентувати увагу на створенні економічних стимулів для розвитку бізнесу на території її громади та на альтернативних джерелах наповнення фінансовими ресурсами власних бюджетів. Вирішення проблем фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні – це пріоритетний напрямок розвитку нашої держави для підвищення соціального статусу і благополуччя населення.

Література:

1. Юрій С.І. Фінансова парадигма місцевого самоврядування / Сергій Ілчій Юрій // Світ Фінансів. – 2004. – Вип. 1. – С. 6–14.

2. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 1 квітня 2014 р. № 333-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

Сай Леся

*К.е.н., доцент кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва
Національного університету «Львівська політехніка»*

Вітко Ірина

Студентка Національного університету «Львівська політехніка»

РИЗИКИ ПРИ МОТИВУВАННІ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Розвиток економіки в Україні на сьогоднішній день характеризується високою ризиконасиченістю, що виникає у зв'язку з економічною і політичною нестабільністю, недосконалістю законодавчої бази держави, недбалістю підприємців та інших факторів [1, с. 75]. У міру розвитку ринкових відносин в Україні з'являються нові фактори, які впливають на функціонування

підприємств. Ігнорування питань вчасного визначення ступеня допустимого ризику може привести до банкрутства підприємства чи інших негативних явищ [2, с. 87].

Досить важливими є ризики пов'язані з персоналом підприємства, оскільки вони взаємопов'язані з іншими ризиками (матеріальними, інформаційними, фінансовими тощо). Ці ризики можуть виникати на будь-якому етапі процесу менеджменту на підприємстві, зокрема і у процесі мотивування персоналу.

Мотивування – вид управлінської діяльності, спрямований на спонукання себе та інших працівників організації до діяльності, що забезпечує досягнення визначених цілей. Тому для успішного керування поведінкою людей у процесі їх трудової діяльності дуже важливо встановити, чому саме люди працюють, що викликає у них бажання і потребу працювати, чому одним робота приносить задоволення, а інші ставляться до неї байдуже.

Для успішного функціонування підприємства необхідним є формування такого механізму мотивування персоналу, що забезпечуватиме врахування потреб кожного працівника, що забезпечить високий рівень ефективності праці та сприятиме досягненню цілей підприємства.

Класифікація ризиків є дуже важливою оскільки від неї залежить правильність кількісної оцінки, відповідність у застосуванні методів управління ризиком, а отже, ефективність функціонування підприємства загалом.

Ризики при мотивуванні персоналу є складовою ризиків персоналу. Ризики персоналу – це ймовірність втрат, пов'язаних із використанням трудових ресурсів на підприємстві, тобто ризик втрат, зумовлений можливими похибками працівників, летальними випадками серед працівників, шахрайством, недостатньою кваліфікацією, відсутністю стійкості штату організації, можливістю негативних змін у трудовому законодавстві тощо. Основні види ризиків персоналу наведені в табл. 1 [3, с. 33].

У процесі мотивування можуть виникати такі ризики – мотивованості персоналу, пріоритетності стимулювання персоналу, ризик реалізації потенціалу працівника, ризик відповідності посади потенціалу працівника та загальні ризики – компетентності персоналу, конфліктності, плинності кадрів, ефективності діяльності персоналу, надмірних фінансових витрат на персонал, довіри персоналу до керівників тощо [4, с. 22–23].

Основні види ризиків персоналу

Ризик	Характеристика
<i>Неефективних організаційних структур</i>	Ризик пов'язаний з втратами внаслідок дублювання або невиконання функцій, роботи, завдань тощо працівниками різних підрозділів підприємства.
<i>Кваліфікаційний</i>	Полягає в ймовірності втрат внаслідок недостатньої кваліфікації, досвіду чи навиків у працівника на певній посаді.
<i>Плинності кадрів</i>	Ризик зумовлений непередбаченими витратами на навчання та перекваліфікацію нових працівників внаслідок постійної їх.
<i>Конфлікту інтересів</i>	Ризик проявляється у конфлікті між працівниками та адміністрацією, а також між адміністрацією та власниками підприємства через конфлікт інтересів, мотивів, планів та особистих цілей.
<i>Мотивованості персоналу</i>	Ризик пов'язаний з втратами від використання нераціональної системи мотивування.

Розглянуті вище способи класифікації ризиків при мотивуванні персоналу відображають основні уявлення про види ризиків, проте не повністю висвітлюють усю їх різноманітність. Саме тому нами було розроблено сформовано комплексну класифікацію ризиків при мотивуванні персоналу, згідно якої можна виділити 4 групи: ризики потреб, ризики стимулів, ризики мотивів та ризики ресурсного забезпечення. Розроблена класифікація наведена на рис. 1.

До ризиків потреб відносяться ризики первинних потреб, вторинних потреб, що виникають у зв'язку з їх незадоволенням. Серед ризиків стимулів виділяємо ризики моральних стимулів, матеріальних стимулів та ризик руйнації стимулів. Дані ризики пов'язані із невідповідністю стимулів, які використовуються для задоволення потреб. Ризики мотивів можуть проявлятися через їх надлишковість чи, навпаки, недостатність. Також варто зазначити, що при мотивуванні персоналу виникає група ресурсних ризиків. До неї відносимо ризики: фінансового забезпечення – ризик проявляється у відсутності фінансових можливостей для належного мотивування; кадрового забезпечення – полягає у неналежному ставленні керівників до вивчення мотивів і реалізації стимулів; матеріального забезпечення – втрати через відсутність обладнання чи програмного забезпечення для ефективної мотивації та ризик інформаційного забезпечення – втрати через відсутність або

недосконалість інформаційної бази про потреби, мотиви, стимули працівників.

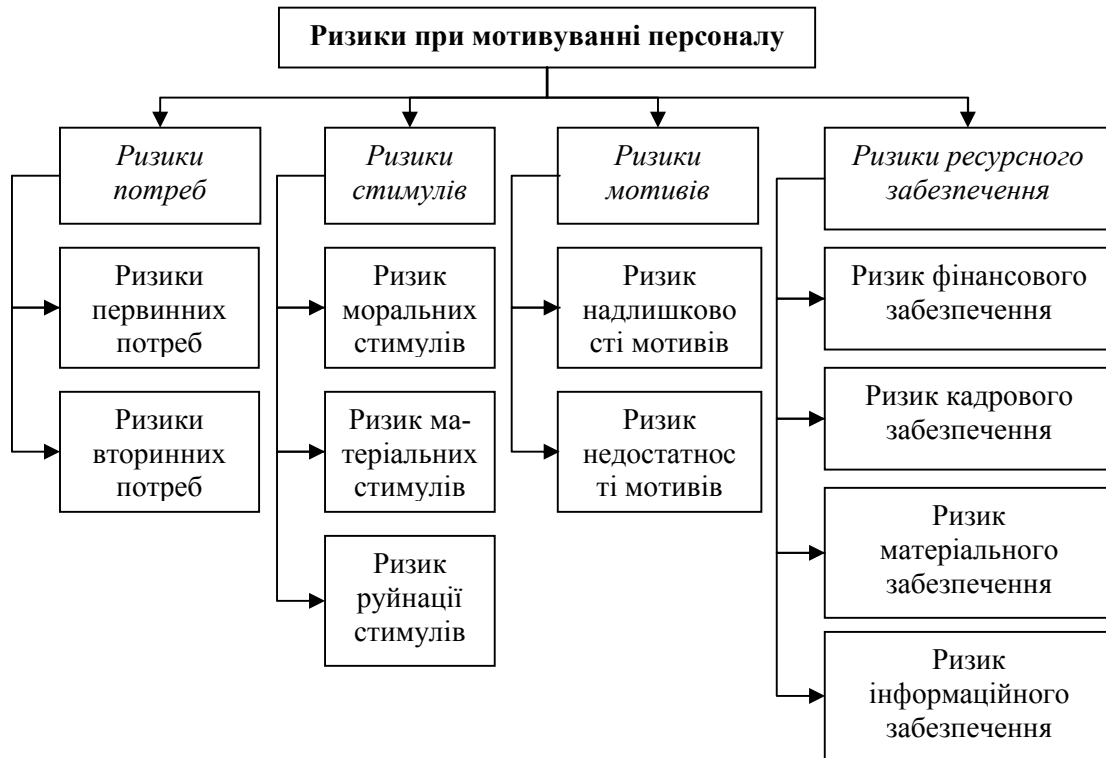

Рис. 1. Класифікація ризиків при мотивуванні персоналу

Врахування всіх видів ризиків, які можуть виникнути при мотивуванні персоналу, дозволить вчасно їх виявляти та проводити комплекс заходів щодо управління ними. Управління ризиками діяльності персоналу є надзвичайно важливим для будь-якого підприємства. По-перше, якісні, добре умотивовані трудові ресурси являються основою креативних, інноваційних рішень, що сприяють розвитку підприємства. По-друге, ризики при мотивуванні персоналу є одними з визначальних, оскільки вони дуже часто є джерелом творення інших видів економічних ризиків у діяльності підприємства (наприклад, ризики матеріальних, інформаційних, фінансових, енергетичних ресурсів тощо).

Література:

1. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності / О.П. Гребельник // 3-тє видання перероблене та доповнене: підруч. – Центр учбової літератури. – 2008. – 432 с.
2. Дідківський М.І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навч. посіб. // М.І. Дідківський – К.: Знання, 2012. – 462 с.

3. Кузьмін О.Є. Управління ризиками в інноваційній діяльності: навч.-метод. посібник / О.Є. Кузьмін, Н.Ю. Подольчак, Н.І. Подольчак. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 176 с.

4. Кузьмін О.Є. Ризики діяльності персоналу підприємств: особливості управління та економічне оцінювання: монограф. / О.Є. Кузьмін, Н.Ю. Подольчак, М.О. Романенко. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2012. – 272 с.

Савчук Світлана

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМ БОРГОМ

На сучасному етапі розвитку демократичного суспільства та впровадження процесів децентралізації важливим постає вирішення боргових проблем як на державному, так і на місцевому рівнях. Незважаючи на надання більшої фінансової автономії органам місцевого самоврядування, нестача фінансових ресурсів не дає можливості їм в повній мірі виконувати свої функції, що зумовлено значною залежністю дохідної бази місцевих бюджетів від надання міжбюджетних трансфертів, а також невеликою фіскальною роллю власних доходів, в тому числі місцевих податків і зборів. Це сприяє широкому використанню місцевих позик та посилення ролі позикового фінансування з метою забезпечення стабільного розвитку регіонів, реалізації стратегічних завдань органів місцевого самоврядування.

Для максимального досягнення пріоритетів сталого економічного розвитку важливим постає здійснення ефективного управління місцевим боргом. Відповідно до Бюджетного кодексу України управління державним (місцевим) боргом визначено як сукупність дій, пов'язаних із здійсненням запозичень, обслуговуванням і погашенням державного (місцевого) боргу, інших правочинів з державним (місцевим) боргом, що спрямовані на досягнення збалансованості бюджету та оптимізацію боргового навантаження [1]. Як відомо, процес управління місцевим боргом охоплює здійснення місцевих запозичень, а також відповідно

обслуговування та погашення місцевого боргу. Тому проблеми, які виникають, необхідно вирішувати на кожному з етапів процесу управління місцевим боргом.

Так, при здійсненні місцевих запозичень надзвичайно важливим постає обґрунтування доцільності таких запозичень, очікуваних результатів від отримання місцевих позик, а також ймовірних наслідків стосовно обслуговування і погашення вже отриманого місцевого боргу. Як свідчить досвід функціонування ринку місцевих запозичень, муніципальні облигації не характеризуються високою інституційною привабливістю, обмежені обсяги доходів бюджетів розвитку, їх непрогнозованість і нестабільність не сприяють в повній мірі погашенню місцевого боргу. Важливим доцільно відмітити неврахування при прогнозуванні як основних макроекономічних показників соціально-економічного розвитку України, так і показників бюджетів різних рівнів, реальних обсягів боргових зобов'язань, що обумовлює наявність значних ризиків їх дотримання, а також пов'язаних із обслуговуванням та погашенням місцевого боргу. Крім того, спостерігається тенденція використання залучених ресурсів на такі проекти, в результаті фінансування яких не відбувається очікуване зростання обсягів надходжень до місцевих бюджетів. Суттєвою проблемою постає відсутність належної оцінки впливу місцевого боргу на місцеві фінанси, незабезпеченість користувачів повною та достовірною інформацією про стан заборгованості на місцевому рівні [3].

Для вирішення зазначених проблем позитивним може стати зарубіжний досвід управління місцевим боргом. Зокрема, у Німеччині процес управління місцевим боргом безпосередньо контролюється на місцях. Обмеження щодо боргових зобов'язань регулюються власною правовою базою окремих місцевих спільнот. У Швеції управління місцевим боргом регламентовано спеціальним законом, яким, наприклад, заборонено використання доходів від продажу державних активів для покриття поточних витрат. Вони повинні бути спрямовані лише на фінансування довгострокових проектів. На відміну від такої практики, в Україні спостерігаються випадки передачі коштів із загального фонду місцевого бюджету до бюджету розвитку з метою погашення облигацій та сплати по них відсотків. Це, відповідно, може призвести до скорочення фінансування поточних видатків загального фонду такого бюджету. У країнах Центрально-Східної Європи 10–15% доходів місцевих

бюджетів формується за рахунок випуску муніципальних цінних паперів. В Іспанії залучення кредитних ресурсів дозволяється лише для заміщення погашеного боргу [2].

Тому основними завданнями місцевих органів влади у процесі управління борговими зобов'язаннями повинні стати:

- забезпечення передбачуваності, стабільності та прозорості при здійсненні місцевих запозичень;

- необхідність врахування можливостей виконання зобов'язань по місцевому боргу при отриманні місцевих позик;

- дотримання фіксованого розміру основних видів заборгованості, що не становить загрозу фінансовій безпеці регіону, держави;

- забезпечення ефективного та цільового використання місцевих запозичень;

- створення сприятливих умов для акумулювання заощаджень на рівні окремих регіонів, посилення довіри до органів місцевої влади, активізація інвестицій у відповідну сферу;

- контрольованість надання місцевих гарантій.

Таким чином, для ефективного управління місцевим боргом нагальним є вироблення місцевими органами влади науково-обґрунтованої стратегії в контексті реалізації якої місцевий борг повинен розглядатися як інструмент механізму забезпечення сталого соціально-економічного розвитку територій, дотримання необхідних темпів зростання валового регіонального продукту, забезпечення фінансування інвестиційних проектів, соціальних програм, формування достатнього обсягу кредитних ресурсів на місцевому рівні для стимулювання розвитку підприємницької діяльності. Управління місцевим боргом повинно бути спрямоване на оптимізацію боргових відносин, максимальне врахування всіх можливих ризиків місцевих запозичень, визначення шляхів їх мінімізації, забезпечувати вільний доступ до інформації про стан місцевого боргу громадськості, а також усіх зацікавлених сторін. Обслуговування місцевого боргу повинно здійснюватися з мінімальним навантаженням на місцеві бюджети.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

2. Децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newukraineinstitute.org/media/news/528/file/DDecentral-15-1.pdf>.

3. Дяченко С.А. Модернізація системи управління місцевими запозиченнями в контексті фінансової децентралізації / С.А. Дяченко // Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «Управління». 2014. – Вип. 3. – С. 62–73.

Сидор Ірина

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ФІСКАЛЬНА ДОМІНАНТА МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У КОНТЕКСТІ ЗМІН ДО БЮДЖЕТНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Дослідження процесів формування доходів місцевих бюджетів є надзвичайно актуальним питанням в Україні ще з моменту проголошення нею своєї незалежності. В перші роки свого економічного становлення в Україні домінувала позиція щодо місцевих бюджетів як певної константи – сталої категорії, яка не змінюється протягом тривалого часу, з відповідними межами свого функціонування. Однак, зміни економічного середовища країни, що відбулися під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів спонукали до еволюції поглядів на місцеві бюджети в частині виконання органами місцевої влади і управління та місцевого самоврядування своїх функцій, а відтак і необхідності забезпечення їх відповідними фінансовими ресурсами з дотриманням принципу децентралізації влади.

В останні 2014–2015 рр. в Україні активно проводиться реформа міжбюджетних відносин в напрямі бюджетної децентралізації. Серед ключових напрямів цієї реформи необхідно відмітити:

- забезпечення бюджетної незалежності та фінансової самостійності місцевих бюджетів;
- закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел доходів та розширення дохідної бази місцевих бюджетів;

— стимулювання громад до об'єднання та формування спроможних територіальних громад.

Бюджетна незалежність та фінансова самостійність місцевих бюджетів закріплена Законами України від 28 грудня 2014 р. «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» № 79-VIII та «Про Державний бюджет України на 2015 р.» № 80-VIII). Зокрема, щодо самостійного формування місцевих бюджетів (ст. 75); незалежне від термінів прийняття державного бюджету затвердження місцевих бюджетів – до 25 грудня року, що передує плановому (ст. 77); спрощено процедури надання місцевих гарантій та здійснення місцевих запозичень від міжнародних фінансових організацій шляхом запровадження принципу «мовчазної згоди» при погодженні таких операцій з Міністерством фінансів (ст. 74); надано право здійснювати місцеві запозичення усім містам обласного значення (ст. 16).

Зазначеними законодавчими актами передбачено значні преференції для місцевих бюджетів територіальних громад, які об'єдналися з метою створення фінансово спроможних бюджетів адміністративно-територіальних одиниць. Так, громади, об'єднані відповідно до визначених Законом критеріїв про добровільне об'єднання територіальних громад, мають такі ж повноваження як і міста обласного значення (ст. 67); органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах районного значення, що не об'єдналися, позбавлені права на виконання делегованих державою повноважень [1].

Відповідно з новими змінами до Бюджетного кодексу України за місцевими бюджетами на стабільній основі закріплено такі джерела доходів:

1) Податок з доходів фізичних осіб (щоправда нормативи відрахувань суттєво змінені).

Так, надходження ПДФО на території міст обласного значення, районів, об'єднаних територіальних громад розподіляється у таких пропорціях: до бюджетів міст обласного значення, бюджетів районів та бюджетів об'єднаних територіальних громад зараховується 60% цього платежу; до обласних бюджетів – 15% та до державного бюджету – 25%. ПДФО, мобілізований на території м. Києва, розподіляється між бюджетом м. Києва і державним бюджетом у пропорціях 40% до 60% відповідно.

Відмітимо, що попередньо до 01.01.2015 ПДФО в повному обсязі залишався в складі доходів місцевих бюджетів і лише 50% даного платежу, мобілізованого на території м. Києва, поступало до державного бюджету. Такий стан справ свідчить швидше про посилення централізації фінансових ресурсів, а не децентралізації ще й зважаючи на те, що ПДФО у попередніх роках становив більше 75% усіх доходів місцевих бюджетів. Об'єктивну оцінку зазначеним змінам у розподілі ПДФО можна буде дати за результатами виконання місцевих бюджетів у 2015 р.

Слід звернути увагу на те, що нові пропорції розподілу ПДФО між бюджетами різних рівнів не передбачають наповнення бюджетів міст районного значення, сіл і селищ, якщо вони не об'єдналися в окремі територіальні громади. Позитивним моментом при справлянні ПДФО в контексті новітніх змін є те, що податок зараховується за місцем ведення господарської діяльності платників, а не за місцем їх реєстрації.

2) Передбачено наповнення єдиного кошика доходів загального фонду місцевих бюджетів, який формується за рахунок:

— перерозподілу загальнодержавних податків і зборів, а саме: плати за надання інших адміністративних послуг, державного мита і 10% податку на прибуток підприємств реального сектору економіки;

— нового платежу, зокрема 5% акцизного податку з вартості реалізованих підакцизних товарів через мережі роздрібної торгівлі;

— передача податкових платежів з бюджету розвитку місцевих бюджетів, а саме: єдиного податку, податку на майно (оподаткування комерційної нерухомості та автомобілів з великим об'ємом двигуна), екологічного податку, крім податку з радіоактивних відходів, з одночасним збільшенням нормативу зарахування до 80% (попередньо справлялося 35%).

3) Розширено базу оподаткування податком на майно, відмінного від земельної ділянки, зокрема:

— запроваджено оподаткування комерційної (нежитлової) нерухомості: будівлі готельні, будівлі офісні, будівлі торговельні, гаражі, будівлі підприємств та склади (крім будівель с/г призначення, промисловості, МАФів і ринків тощо);

— зменшено розмір неоподаткованої площі: 60 м² – для квартир (попередньо розмір площі складав 120 м²); 120 м² – для будинків (попередньо розмір площі складав 250 м²); 180 м² – для різних об'єктів (попередньо розмір площі складав 370 м²). Водночас,

місцевим радам надано право збільшувати розмір неоподаткованої площі;

– ставка податку визначатиметься місцевими органами але її розмір не може бути більше 2% МЗП за 1 м² (24,36 грн.). У 2015 р. ставка для нежитлової нерухомості становитиме до 1% МЗП за 1 м² (12,18 грн.). Крім того, за новими правилами податок сплачуватиметься юридичними особами з 2015 р., а фізичними особами – з 2016 р.

4) Транспортний податок, до змін у справлянні якого слід віднести те, що: платниками податку є юридичні і фізичні особи включаючи нерезидентів; об'єктом оподаткування є легкові автомобілі з об'ємом циліндрів двигуна понад 3000 см. куб. і віком до 5 років; ставка даного податку складає 25 000 грн. за рік за один автомобіль.

5) Плату за землю віднесено до місцевих податків, а органам місцевого самоврядування надано право встановлювати ставки плати за землю та пільги щодо земельного податку самостійно в межах максимально встановлених розмірів:

– за земельні ділянки, де проведена нормативна грошова оцінка (незалежно від місцезнаходження), – не більше 3% від нормативної грошової оцінки;

– за сільськогосподарські угіддя, де проведена нормативна грошова оцінка (незалежно від місцезнаходження), – не більше 1% від нормативної грошової оцінки;

– за земельні ділянки, які перебувають у постійному користуванні суб'єктів господарювання (крім державної та комунальної власності), де проведена нормативна грошова оцінка (незалежно від місцезнаходження), – не більше 12%;

– за земельні ділянки, розташовані за межами населених пунктів, нормативну грошову оцінку яких не проведено, – не більше 5% від нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по області.

6) Екологічний податок (крім податку за радіоактивні відходи). Пропорції розподілу надходжень екологічного податку між державним та місцевими бюджетами здійснено на користь останніх, а саме: до загального фонду державного бюджету зараховується 20% платежу, а до загального фонду місцевих бюджетів – 80% (55% обласні бюджети, 25% – сільські, селищні та міські бюджети).

Із виступу Міністра фінансів України Н. Ярецько: «Внаслідок проведених реформ з бюджетної децентралізації за перше півріччя 2015 р. доходи місцевих бюджетів України зросли на 37%» [2].

Таким чином, перші кроки в напрямі проведення бюджетної децентралізації вказують на позитивні зміни щодо наповнення місцевих бюджетів. Проте бюджетна децентралізація окрім забезпечення формування доходів місцевих бюджетів передбачає і розподіл видатків між державним та окремими видами місцевих бюджетів, що в частині ще незавершеної адміністративної реформи створює перешкоди щодо раціонального використання бюджетних коштів.

Література:

1. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 28 грудня 2014 р. № 79-VIII.
2. Ярецько Н. Додатковий ресурс місцевих бюджетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbnews.com.ua>.

Сидорчук Анатолій

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ТЕОРЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Кінець XIX – початок XX ст. став періодом виникнення значних економічних криз, спричинених загостренням відносин між факторами виробництва працею та капіталом: заробітна плата була встановлена на мінімальному рівні, тоді як робочий день тривав 12–14 год. [1, с. 196]. Окремі держави почали запроваджувати заходи щодо згладжування цих суперечностей (Німеччина, згодом й інші країни Європи вводять соціальне страхування і регулюють мінімальний рівень заробітної плати). Впродовж XX ст. кроки держави у напрямку захисту праці як фактора виробництва не лише розширювались, а й набували нових форм вираження – від регулювання мінімальної заробітної плати до проведення політики у сфері повної зайнятості, виплати допомоги малозабезпеченим верствам населення та ін.

Розглядаючи дискусію серед економістів щодо суті поняття «соціальний захист», можемо вказати на такі її особливості: у наукових дослідженнях переважно використовується термін «соціальний захист»; увага дослідників зосереджена на формальному боці дискусії: який з термінів більш точно описує систему проголошених державою соціальних гарантій. Залишивши поза увагою аспект матеріального забезпечення, вони доходять певних висновків про співвідношення окремих понять соціального захисту. Зокрема, що поняття «страхування»: ідентичне поняттю «забезпечення»; є частиною поняття «захист» або «забезпечення»; ніяким чином не співвідноситься з поняттям «захист» або «забезпечення»; є ширшим, ніж поняття «забезпечення».

Вказаний вище недолік усувають, тобто досліджують аспект матеріального забезпечення соціального захисту, М.П. Шаварина, Н.В. Шаманська, С.І. Юрій. У результаті розгляду форм такого матеріального забезпечення, вони доходять висновку, що поняття «соціальне страхування» вужче ніж поняття «соціальний захист» та є його складовою частиною [2; 3].

Розвиваючи думку попередніх дослідників, дотримуємось підходу, що «соціальне страхування» є формою, за допомогою якої держава забезпечує необхідними фінансовими ресурсами систему проголошеного нею права соціального захисту для її реалізації на практиці. Остання теза ґрунтується на тому, що захист може і має бути забезпечений лише за наявності відповідних ресурсів, які зосереджуватимуться для цих цілей в окремому фонді суспільства. Це зумовлює об'єктивну необхідність формування такого страхового фонду.

Розрізняють три форми створення страхових фондів: централізовані резервні страхові фонди або централізоване страхове забезпечення; фонди самострахування; колективні страхові фонди [3, с. 372; 4, с. 73].

Створення колективних страхових фондів базується на солідарній відповідальності їхніх учасників. Суть такого виду відносин полягає у тому, що формування страхових фондів здійснюється за рахунок внесків (страхових зборів) усіх учасників, а відшкодування збитків проводиться для тих, хто їх зазнав унаслідок визначених подій та обставин. Якщо врахувати обов'язковий характер участі населення і солідарну їхню відповідальність за своє майбутнє, то можна припустити можливість існування загальнонаціональних

колективних страхових фондів (або системи соціального страхування).

Ця форма усуває недоліки та проблеми попередніх двох, тобто вона передбачає вилучення значних фінансових ресурсів учасників суспільного виробництва в даний момент часу і є недорогою з огляду на те, що обсяги таких ресурсів не відповідають величині можливих ризиків. Отже, науковці стверджують: «...з метою державного фінансового забезпечення системи соціального захисту... держава (виділення власне – авт.) формує грошові фонди цільового призначення... з метою забезпечення... у разі непрацездатності, старості, малозабезпеченості...» саме у формі колективних страхових фондів [3, с. 372]. Вони виокремлюють таку особливість, що властива колективним страховим фондам соціального характеру, як «солідарність» у межах суспільства, але переважно не розкривають її зміст.

Цю особливість слід розуміти як такий стан відносин між його членами, при якому фінансове забезпечення безробітних здійснюється за рахунок зайнятих у суспільному виробництві населення, тимчасово або постійно непрацездатних – за рахунок працездатних. Варто також вказати, що утворення і використання фондів грошових коштів пов'язано з перерозподілом його коштів у межах:

– життя однієї людини (покриття ризиків настання несприятливих подій лише за умови раніше сплачених у часи активної трудової діяльності внесків);

– одного покоління населення (стосується покриття ризиків безробіття, тимчасової непрацездатності, виховання дітей, настання постійної непрацездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві та ін.);

– між поколіннями (поширюється на пенсійне забезпечення за віком).

Зрозуміло, що організувати такі масштабні перерозподільчі відносини під силу лише державі, тому, на нашу думку, й поняття «система соціального страхування» є тотожним поняттю «державна система соціального страхування».

Отже, підходи більшості дослідників до розгляду суті соціального страхування ідентичні та їхні визначення мають такі спільні риси:

— соціальне страхування охоплює певну частину економічних (фінансових) відносин у суспільстві, пов'язаних з перерозподілом ВВП в країні;

— реалізація цих відносин на практиці відбувається шляхом формування і використання спеціально створених для цього цільових фондів;

— відносини охоплюють велику частину населення, яке не в змозі працювати внаслідок настання визначених подій (працездатних, не зайнятих у суспільному виробництві, непрацездатних);

— з урахуванням принципу самостійності система соціального страхування може розвиватися лише в ринковій економіці, тому що в умовах планової економіки управління системою здійснюється тільки державою, а не на паритетних умовах з найманими особами чи працедавцями.

Проте, на нашу думку, підходи названих вище науковців, ще не повною мірою розкривають принципи, на яких має базуватися соціальне страхування. Так, більшість з них звертає увагу на такий аспект, як всеохопленість населення соціальним страхуванням, що зумовлює обов'язковість участі кожного працюючого в ній. За основу соціального страхування береться бажання забезпечити населення від можливих ризиків у сфері трудових відносин. Такими ризиками є втрата основної форми доходу – заробітної плати – й отримання натомість його еквівалента. Причини втрати можуть бути різні, їхній перелік з розвитком змішаної держави постійно розширюється. Зокрема, до таких причин належить хвороба, нещасний випадок на виробництві, старість та інвалідність.

У науковій літературі останнім часом обґрунтовується точка зору, відповідно до якої саме обов'язкова форма страхування має велике значення і задовольняє соціальні інтереси та цінності суспільства. Принцип обов'язковості однаково поширюється і на страхувальника, і на страховика. Перший зобов'язаний застрахувати передбачений законодавством об'єкт, а другий не має права відмовити йому в цьому.

Основна відмінність між добровільним і обов'язковим страхуванням полягає в тому, що суспільні відносини щодо останнього виникають на підставі закону, а щодо добровільного – винятково на основі договору між страхувальником та страховиком. В обов'язковому страхуванні ні у страховика, ні у страхувальника

практично не залишається «свободи маневру», адже всі істотні умови будь-якого виду обов'язкового страхування, навіть сама форма договору, заздалегідь мають бути визначені законодавчими актами.

Окремі положення теорії страхування підтверджують, що, проголошуючи всеохопленість як принцип побудови соціального страхування, держава не зможе забезпечити його реальне виконання, якщо законодавчо не регламентуватиме обов'язковість участі у ній населення.

З огляду на це, на нашу думку, визначальними принципами побудови системи соціального страхування у країні є:

а) проголошення «солідарної відповідальності» поколінь як основи системи соціального захисту (забезпечення) населення;

б) законодавче регламентування соціального страхування ґрунтуючись на пункті а);

в) всеохопленість населення;

г) обов'язковість участі у ній суб'єктів фінансових відносин.

Таким чином можна стверджувати, що економічна природа соціального страхування повною мірою виявляє себе за умов ринкової економіки, зокрема поняття «соціальне страхування» є вужчим, ніж «соціальний захист», оскільки воно є формою його фінансового забезпечення на практиці.

Література:

1. Загальна економічна теорія (політична економія): підручник. у 2-х частинах [І.В. Буян, Ковальчук В.М., Березюк Р.М. та ін.]; за ред. І.В. Буяна, В.М. Ковальчука. – Тернопіль, 2001. – 336 с. – (част. 2).

2. Шаварина М.П. Соціальне страхування: навч. посіб. / М.П. Шаварина, Н.В. Шаманська. – Тернопіль, 2003. – 257 с.

3. Фінанси: підруч. / [С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.

4. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посіб. / В.М. Опарін [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.

Сохацький Юрій

*Аспірант кафедри податків і фіскальної політики
Тернопільського національного економічного університету*

ФІНАНСОВІ ГІБРИДИ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Можна погодитися із твердженням багатьох експертів та фахівців фінансового ринку, що складність і незвичність (особливо для вітчизняної практики) багатьох фінансових інструментів є основною перепорою для їх ефективного використання. В цьому аспекті не є виключенням фінансові гібриди, що успішно та широко застосовуються на зарубіжних ринках, надаючи можливості інвесторам балансувати між борговими ринками та ринком акцій.

Однак використовувати ці інструменти неможливо без розуміння їх сутності. Для цього скористаємося підходом, що застосовується у фінансовому інжинірингу, зокрема, класифікацією інструментів за методом конструювання. За такою класифікаційною ознакою фінансові інструменти поділяють на два класи: прості похідні (деривативи) та складні (структуровані). До простих або базових деривативів належать форвардні, ф'ючерсні, опціонні контракти та свопи.

Структуровані фінансові інструменти є новим явищем для вітчизняних ринків, у перекладній фаховій літературі можна зустріти терміни: структуроване фінансування, синтетичні фінансові інструменти, складні гібриди тощо. Систематизація підходів до трактування цих понять дозволила визначити структуровані фінансові інструменти (Structured Finance) такою їх конструкцією, що дозволяє створити тип фінансування, при якому кредитна якість випущених боргових зобов'язань оцінюється на основі прямої гарантії третьої сторони, або на основі якості активів позичальника без врахування фінансової стійкості останнього. На зарубіжних фінансових ринках розрізняють структуроване фінансування та структуроване інвестування.

Зокрема структуровані інвестиції створюють двома шляхами: перший – це комбінація традиційних класів активів з їх деривативами для трансферу ризику і/або іншими деривативами (товарними, валютними, процентними тощо), що і призводить до утворення фінансових гібридів, другий – шляхом синтезу (отримання синтетичних інструментів).

Як бачимо, назви для цих інструментів запозичені з інших галузей знань. Так, саме для комбінації інструментів, в результаті яких отримується продукт, що одночасно має властивості, притаманні інструментам кількох ринків, вживається термін гібрид.

Натомість, якщо створюється продукт, що існує у вигляді сплати різниці цін, курсів, відсоткової ставки і т.п., представлений лише у вигляді грошового потоку, як правило, вживається термін синтетичний (штучний) інструмент.

Фінансові гібриди можуть створюватися із комбінації базових інструментів різних видів, наприклад двовалютна або конвертована облігація. Двовалютна облігація є простим гібридом, оскільки її ціна формується в результаті коливань курсів на валютному ринку, а дохід формується на ринку боргових зобов'язань (це може бути відсоткова ставка за купоном, або дисконт від номіналу, якщо облігація продавалася з нульовим купоном). Конвертована облігація також вважається простим гібридом, що має властивості інструменту боргу (відсоткова ставка) та інструменту ринку капіталів, оскільки при її емісії визначено умови конвертації у акції.

Широкого використання на зарубіжних фінансових ринках набули прості гібриди, що є комбінацією інструментів власного капіталу (акцій та інвестиційних сертифікатів) з борговими інструментами, зокрема облігаціями. Такі гібриди використовуються, зокрема, при управлінні капіталом банку, оскільки здійснити їх емісії можна швидко та відносно просто. Будучи одночасно інструментами власного капіталу та боргу, ці інструменти можна враховувати так, як на даний момент вигідно банку, завдяки чому можна зменшувати базу оподаткування, не розмиваючи частку капіталу існуючих власників.

Як бачимо, поглиблене дослідження цих інструментів є актуальним для України, фінансові ринки якої залишаються недосконалими, волатильними та надзвичайно ризиковими для інвесторів.

Стоян Віра

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ

«Українська нація наукою й освітою приростати буде» – саме так вважав С.І.Юрій, пам'яті якого присвячені наукові читання [1, с. 12]. Освіта є одним із визначальних чинників соціальної стабільності в суспільстві, ознакою економічної та національної безпеки держави. Україна на законодавчому рівні визнає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, інтелектуального, духовного і культурного розвитку суспільства і держави. «Розбудова системи освіти, її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства» – зазначається у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), яка визначила стратегії розвитку освіти в Україні на найближчі роки та перспективу [2].

В усьому світі освіта розглядається як головний фактор соціально-економічного прогресу, оскільки найважливішою цінністю та основним капіталом сучасності є людина. Все більше усвідомлюється імператив виживання цивілізації та глобальної відповідальності кожної людини за майбутнє; визначається об'єктивна необхідність розвитку у людей багатогранності та гнучкості мислення й сприйняття світу.

Конференція Нобелівських лауреатів «На порозі XXI століття: небезпека і перспективи», що відбулася у 1988 р. в Парижі, у підсумковому документі зафіксувала: «Освіта повинна мати абсолютний пріоритет у бюджетах всіх країн і сприяти розвитку всіх видів діяльності» [Цит. за 3, с. 13]. Інвестиції в освіту рано чи пізно виправдовують себе. Це підтверджує досвід Японії, уряд якої вирішив інвестувати більшу частину ресурсів в охорону здоров'я та освіту. Обґрунтування було таким: нинішнє покоління не знає шляхів вирішення наявних проблем, але освічене і здорове наступне покоління зможе вирішити їх і вивести країну на шлях прискореного розвитку [4].

В Україні після проголошення незалежності сфера освітніх послуг, що не зазнала кардинальних змін, дедалі більшою мірою не відповідає соціально-економічному розвитку. За умов глобалізації й інформаційної революції, коли в економіці поступово формуються конкурентні відносини, освіта не виконує своєї суспільної функції. Міжнародні порівняння й рейтинги показують, що рівень освітніх послуг в Україні є недостатнім; не повністю реалізуються програми розвитку освіти, ускладнюються й сповільнюються процеси її реформування. Це підкріплюється низькими результатами України серед інших країн світу у міжнародних рейтингах.

У рейтингу індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП розраховується щорічно для міждержавного порівняння і вимірювання рівня життя, грамотності, освіченості і довголіття як основних характеристик людського потенціалу досліджуваної території) за 2014 р. Україна посіла 83 місце у рейтингу серед 187 країн, що за класифікацією ООН дозволило їй увійти до групи країн з високим рівнем людського розвитку (50–102 місця). Значення ІРЛП в Україні за 2014 р. становило 0,734. Найвищий рівень ІРЛП мають Норвегія (з індексом 0,944) і Австралія (з індексом 0,933), слідом за якими йдуть Швейцарія, Нідерланди, США. Найнижчий рівень розвитку людського потенціалу у ДР Конго (0,338) та Нігер (0,337). Порівняно з рейтингом 2010 р. наша країна втратила декілька позицій – тоді Україна була 69-ю [5].

На думку експертів, погіршення показників розвитку освіти в Україні є свідченням не лише політичної нестабільності, зменшення приросту показників ВВП і ВВП на одну особу населення в країні, а й неефективного використання ресурсів, що виділяються державою на розвиток соціальної інфраструктури, та важелів впливу держави на функціонування і розвиток національної економіки, зокрема й на систему освіти.

Така ситуація пов'язана передусім із тим, що стандарти, законодавчо встановлені в освітній галузі, не відповідають можливостям їх бюджетного фінансування. У ст. 61 Закону України «Про освіту» зазначено, що «держава забезпечує бюджетні асигнування на освіту в розмірі не меншому десяти відсотків національного доходу, а також валютні асигнування на основну діяльність». Однак жодного разу з моменту набуття незалежності Україні не вдалося вийти на такий рівень фінансування освіти, оскільки така норма законодавства видається завищеною. У світі є

лише кілька країн, які витрачають на освіту більше 10% національного доходу. Це здебільшого невеликі острівні держави, розташовані в Тихому океані або Карибському басейні.

У західній Європі лідерами є скандинавські країни, зокрема Данія витрачає на освітні цілі 8,5% ВВП. Однак в абсолютному вираженні найбільше на освіту витрачають Сполучені Штати Америки. За даними Інституту статистики ЮНЕСКО на США припадає 28% від світових щорічних витрат на освіту, при тому, що в цій країні проживає лише 4% від загальної кількості дітей та молоді у світі [6].

Завдяки постійному зростанню витрат на освіту та оптимізації їх структури розвинуті країни зберігають провідне становище у світовій економіці. При цьому, як свідчить досвід багатьох із них (зокрема, європейських і скандинавських країн), у структурі видатків на освіту переважає державна частка. Це можна пояснити, зокрема, тим, що гарантований рівний чи у крайньому разі мінімальний доступ до освіти слугує цілям забезпечення рівних прав та соціальних свобод населення тієї чи іншої країни. Ринок не завжди правильно враховує потреби суспільства, тим більше, що освітні послуги мають довгостроковий характер, а отже, від них залежить перспектива економічного й соціального розвитку країни. Важливим чинником державної підтримки освіти є суспільно-корисна цінність витрат на освіту: вигоду від високого рівня освіти отримує суспільство в цілому.

Аналізуючи ситуацію в освітній сфері України, можна зробити висновок про недосконалість механізму її фінансування, що призвело до зниження якості освітніх послуг. Очевидно, що найважливішими чинниками такої ситуації є недостатнє державне фінансування освітньої галузі, неефективний розподіл наявних ресурсів та недостатня диверсифікація джерел фінансування. Окрім цього відсутня чітко сформульована філософія фінансової політики та стратегічне планування. Переважають методи жорсткого нормативного фінансування на противагу методів гнучкого фінансового регулювання.

Через недостатність фінансування освіта не має необхідного рівня розвитку і держава визнала цей факт. У тексті національної програми «Освіта» містяться положення, що наявна в Україні система освіти перебуває в стані, що не задовольняє вимог, які постають перед нею в умовах розбудови української державності. Це виявляється у невідповідності освіти запитам особистості, суспільним потребам та світовим досягненням людства; у знеціненні соціального

престижу освіченості та інтелектуальної діяльності; спотворенні цілей та функцій освіти [2].

Якість освіти в Україні, як і в будь-якій іншій країні світу, багато в чому залежить від тих ресурсів, які є в навчальних закладах: наявності висококваліфікованих викладачів, якісної матеріальної бази (достатньої кількості навчальних приміщень, обладнання навчальних кабінетів, комп'ютерних і мультимедійних засобів); використання інноваційних методів у навчальному процесі; організації умов для літнього відпочинку школярів і студентів. Усе це певною мірою може бути реалізованим за умови достатнього фінансування, яке забезпечується не тільки бюджетними коштами, а й залученням до розвитку навчального закладу інших ресурсів.

Система освіти в Україні повинна орієнтуватися не тільки на завдання з боку держави, а й на суспільний освітній попит, що постійно зростає, на конкретні інтереси сім'ї, громадськості, підприємств. Саме орієнтація на реальні потреби конкретних споживачів освітніх послуг має створити підґрунтя для залучення додаткових фінансових та матеріально-технічних ресурсів. Для залучення додаткових позабюджетних коштів керівникам навчальних закладів потрібно оволодіти методикою фандрайзингу. Проведення фандрайзингу в навчальних закладах передбачає пошук та залучення потенційних джерел фінансування з метою реалізації певного соціального проекту (серії проектів), які об'єднані загальною ідеєю; обґрунтування потреб у коштах і співвідношення з інтересами фінансових донорів, формування й розвиток зв'язків із громадськими організаціями як з фінансовими донорами; формування суспільної думки на користь підтримки діяльності освітніх закладів. Класичний фандрайзинг вчить: гроші передаються однією організацією іншій, однією людиною іншій людині. Інвестуючи кошти в навчальний заклад, фірма отримає визнання та подяку громадськості й популярність [7, с. 34–37]. Така модель фінансування вже давно успішно використовується навчальними закладами США та європейських країн.

Для побудови ефективної моделі фінансування освіти, адекватної ринковій економіці, розвитку нової соціально-економічної структури освітньої сфери має бути чітко визначений механізм здійснення видатків на освіту, конкретні інструменти та індикатори його реалізації, який забезпечується підтримкою з боку як держави, так і суспільства. Політику фінансування освіти потрібно формувати

ВІДПОВІДНО ДО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗДІЙСНЕНИХ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ ТА ПОЄДНАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО Й СВІТОВОГО ДОСВІДУ.

Література:

1. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри / За ред. С.І.Юрія, Є.В. Савельєва. – К.: Знання, 2007. – 595 с.
2. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»): Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 № 896.
3. Генкин Б.М. Экономика и социология труда / Б.М. Генкин. – М.: ИНФРА-М-НОРМА, 1998. – 245 с.
4. Михаць С.О. Шляхи вдосконалення впливу освіти на економічне зростання [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_others/myhac2.htm.
5. Щорічний звіт ООН [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://issuu.com/undp/docs/hdr14-report-en/1?e=3183072/9245907>.
6. Витрати на освіту // Research & Branding Group [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rb.com.ua/ukr/marketing/tendency/8324/>.
7. Воронова С. Елементи фандрайзингу в діяльності менеджера освіти // Сучасна школа України. – № 2 (230), лютий 2011. – С. 34–37.

Тулай Оксана

*К.е.н., доцент, докторант кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ ТА ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я: ПОГЛЯД КРИЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Стрижневою метою сучасного українського суспільства є побудова соціальної держави, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя та розвиток людського потенціалу. Вперше концепція соціальної держави викристалізувалася у працях таких відомих німецьких консерваторів XIX ст., як Л. фон Штайн, Ю. Оффнер, Ф. Науманн, А. Вагнер. Разом з цим, науковий пріоритет концептуалізації соціальної держави належить Л. фон Штайну, котрий був переконаним, що будь-яка монархія перестане функціонувати, якщо не знайде в собі сил стати монархією соціальних реформ. Під соціальною державою вчений розумів державу, що підтримує абсолютну рівність у правах для всіх різних суспільних класів та для окремої самовизначеної особистості

завдяки своїй владі. Він наголошував, що така держава зобов'язана сприяти економічному та суспільному прогресу своїх громадян [1, с. 70–73]. Саме ця ідея Л. фон Штайна була в подальшому підтримана Ю. Оффнером, Ф. Науманном та А. Вагнером.

З часом бачення соціальної держави еволюціонувало. У сучасному розумінні соціальна держава – це демократична держава, що здійснює ефективну соціальну політику, спрямовану на реалізацію принципів соціальної справедливості, соціальної захищеності, соціального партнерства та соціальної солідарності членів суспільства, на поліпшення якості життя громадян, захист їхніх прав і свобод, створення сучасних систем охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення, підтримки незабезпечених і малозабезпечених прошарків населення, на попередження й вирішення соціальних конфліктів.

Загалом соціальна політика держави тісно пов'язана із добробутом людей, задоволенням їхніх матеріальних і соціальних потреб, формуванням людської гідності. Важливу роль у реалізації цієї політики відіграють фінанси. Як справедливо зазначив С. Юрій, «фінанси – це не тільки невід'ємна зв'язкова ланка між створенням і використанням валового внутрішнього продукту, вони є головним важелем конституційного впливу держави на розподіл сукупного суспільного продукту та перерозподіл валового внутрішнього продукту. Тому об'єктивно фінанси – це епіцентр економічної, соціальної та міжнародної політики держави» [2, с. 9].

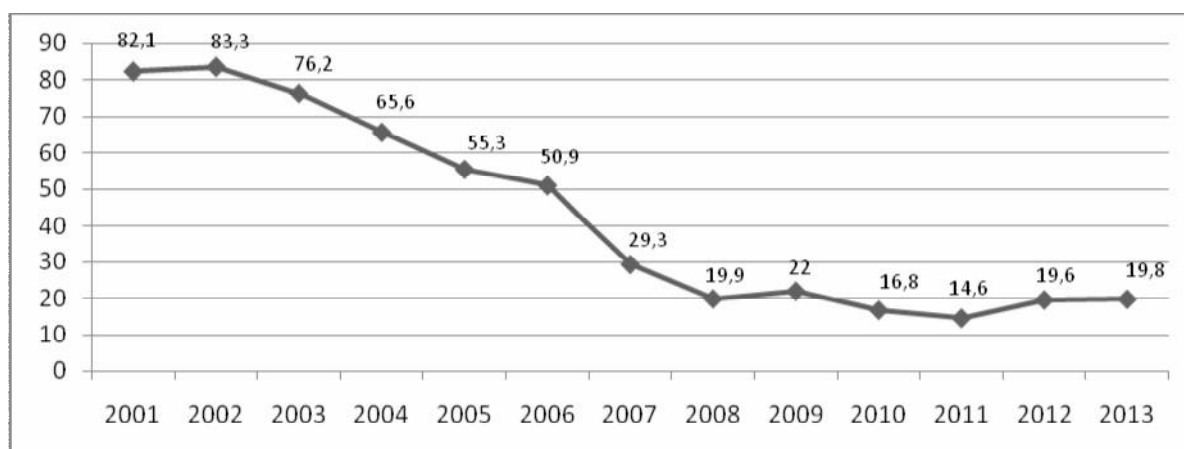
З одного боку, державні фінанси, як важлива частина соціуму, впливають на соціальні процеси та виступають детермінуючим чинником сталого людського розвитку, а з другого – можемо говорити про те, що самі фінанси набувають соціального характеру, котрий «...визначається не самим фактом їх використання державою, а тим, що внаслідок реалізації конституційного та постконституційного вибору, прийняття рішень про функціонування окремих сегментів фінансів виведено за рамки ринкових механізмів і підпорядковане гуманітарним пріоритетам суспільного вибору» [3, с. 11]. Специфічною особливістю соціальних фінансів є отримання не випадкового соціального ефекту, а цілеспрямоване інвестування коштів з метою покращення соціальних показників.

На рівні держави перерозподіл коштів на соціальні цілі здійснюється через бюджет, який, за влучним висловлюванням С. Юрія «в силу своєї здатності змінювати добробут громадян, є

об'єктом максимального загострення індивідуальних, групових і національних інтересів, джерелом боротьби ідеологій, наукових концепцій, політичних переконань, уявлень про справедливість» [4, с. 64].

Проблема розподілу доступних бюджетних ресурсів особливо гостро стоїть у вітчизняній системі охорони здоров'я, неефективна структура якої призвела до того, що близько 75% державного фінансування поглинають оплата праці та утримання медичних закладів. Разом з тим, охорона здоров'я є важливою складовою соціальної політики, засобом легітимації влади, адже там, де знижується якість життя, зростає суспільна напруга, незадоволення населення і можлива дестабілізація політичної ситуації [5, с. 380].

Як слушно відмічає О. Кириленко, на сучасному етапі розвитку України найбільш актуальною та складною є проблема бідності; центральне місце у її вирішенні відводиться фінансовому забезпеченню і фінансовим інструментам [6, с. 111]. Сьогодні в Україні близько 20% осіб, середньомісячні сукупні витрати яких нижчі від прожиткового мінімуму (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка середньомісячних сукупних витрат однієї особи, нижчих від прожиткового мінімуму за період 2001–2013 рр. (у відсотках до загальної кількості населення України)*

* Складено за [7].

У вищеподаному контексті поділяємо думку Л. Черенько, що однією з форм української бідності є бідність через захворювання або медична бідність. Так, захворювання одного з членів сім'ї може спричинити бідність всієї родини з середніми доходами [8, с. 13]. З

іншого боку, поганий стан здоров'я може бути наслідком бідності та результатом обмеженого доступу до медичного обслуговування.

Доступність до медичних послуг передбачає вільний доступ до служб охорони здоров'я незалежно від географічних, економічних, соціальних, культурних, організаційних чи мовних бар'єрів. Так, відповідно до міжнародних стандартів у сфері охорони здоров'я, зокрема Декларації про політику в царині дотримання прав пацієнтів в Європі (1994 р.), кожна людина має право на отримання медичної допомоги, що відповідає стану її здоров'я, включаючи профілактичну та лікувальну допомогу; надання медичних послуг повинно відповідати фінансовим, людським і матеріальним ресурсам даного суспільства та забезпечувати постійну доступність необхідної медичної допомоги для всіх в однаковій мірі, без будь-якої дискримінації [9].

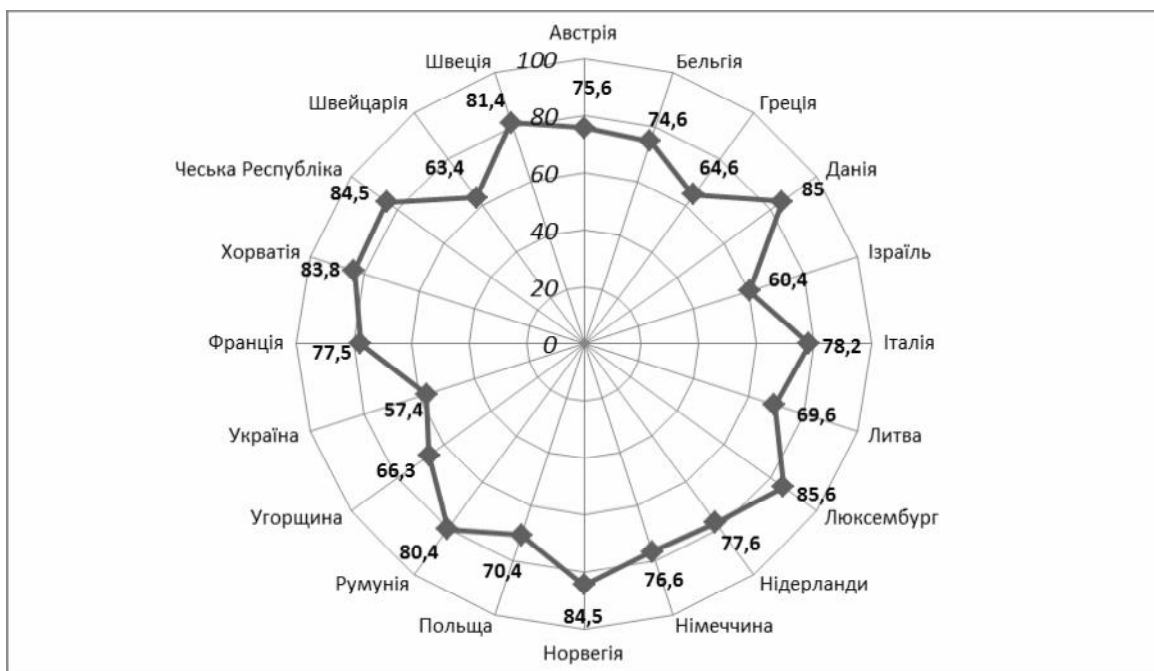

Рис. 2. Середній рівень державних витрат на охорону здоров'я у європейських країнах за період 2005–2013 рр. (у відсотках від загальних витрат на галузь)*

* Складено за [10].

Водночас хочемо наголосити на тому, що низький рівень життя (в порівнянні із загальноновизнаними світовими стандартами) та військові події на Сході поглибили проблему, пов'язану із доступністю, якістю та своєчасністю надання медичних послуг в

Україні. Загострення ситуації в галузі також зумовлене відсутністю залежності між заробітною платою медичних працівників та обсягом і якістю наданих ними послуг. У порівнянні з іншими європейськими країнами, в Україні є низькою частка державного фінансування у загальних витратах на сферу охорони здоров'я (рис. 2).

Сьогодні розроблена «Національна стратегія реформування охорони здоров'я в Україні на період 2015–2020 рр.» [11], спрямована на підвищення якості медичних послуг та вдосконалення системи фінансування охорони здоров'я. Адже перманентне збільшення бюджетних видатків, що спостерігалось з 2001 по 2013 рр. не покращило ситуацію в галузі. Внаслідок анексії АР Крим та військових дій в окремих районах Луганської та Донецької областей України призупинилося державне фінансування на цих територіях та, відповідно, зменшилася загальна сума виділених у 2014 р. коштів (рис. 3).

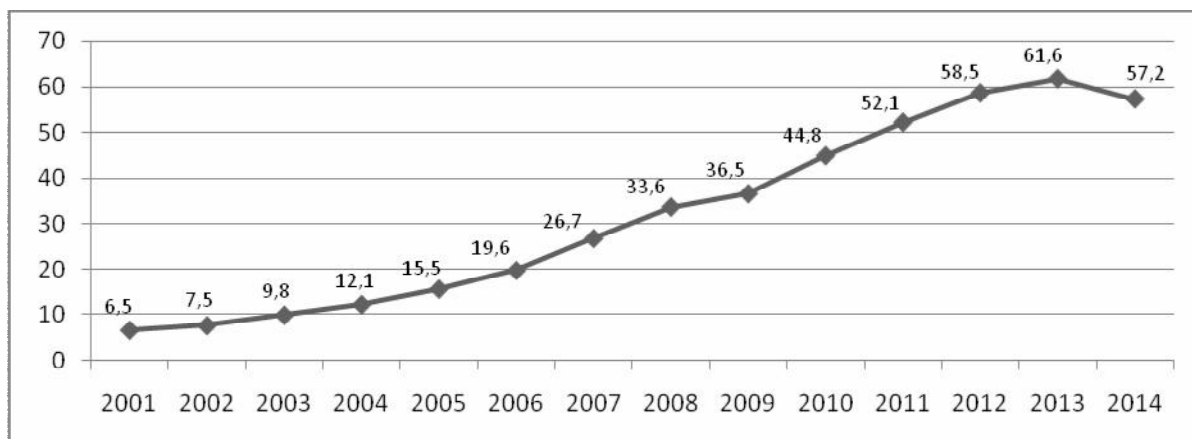

Рис. 3. Динаміка видатків зведеного бюджету України на охорону здоров'я за період 2001–2014 рр. (млрд. грн.)*

* Складено за [12].

Підводячи підсумок зазначимо, що в Україні необхідно побудувати ефективну систему охорони здоров'я, зорієнтовану на людину. До основних принципів державної фінансової підтримки такої системи можна віднести:

— відповідність виділених бюджетних коштів потребам закладу охорони здоров'я;

— мотивування медичних працівників до надання якісних послуг шляхом виділення двох складових в системі оплати праці: постійної,

що встановлюється відповідно до єдиної тарифної сітки; змінної, що залежить від обсягу надання якісних медичних послуг;

– відповідальність органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб за своєчасне та цілковите фінансування закладів охорони здоров'я;

– забезпечення можливості здійснення громадського контролю щодо використання бюджетних коштів у системі охорони здоров'я як на загальнонаціональному, так і на місцевому рівнях;

– стимулювання суб'єктів господарювання приватної форми власності до розбудови вітчизняної системи охорони здоров'я.

Література:

1. Кочеткова Л.Н. Теория социального государства Лоренца фон Штайна / Л.Н. Кочеткова // Философия и общество. – 2008. – № 3. – С. 69–79.

2. Юрій С. Теоретичні постулати міжнародних фінансів / С. Юрій // Журнал європейської економіки. – 2003. – № 1. – С. 3–23.

3. Юрій С. У пошуках компромісу між державним патерналізмом і фінансизмом / С. Юрій // Світ фінансів. – 2008. – № 4. – С. 7–12.

4. Юрій С.І. Через терни до суті бюджету // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія економіка. – 2001. – № 8. – С. 63–72.

5. Співак В.М. Політика охорони здоров'я в системі складових забезпечення соціального добробуту населення / В.М. Співак // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2014. – Вип. 64. – С. 379–386.

6. Фінансові важелі подолання бідності в Україні: колективна монограф. / кол. авт.; за ред. О.П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2010. – 432 с.

7. Веб-сторінка Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. Черенько Л.М. Нові форми бідності в Україні: основні прояви та оцінка масштабів явища / Л.М. Черенько // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 1. – С. 11–21.

9. Декларація о політике в области обеспечения прав пациента в Европе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ldlt_2013_1_3.pdf.

10. Веб-сторінка Всесвітньої організації охорони здоров'я (World Health Organization) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.who.int/>

11. Національна стратегія реформування охорони здоров'я в Україні на період 2015–2020 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://healthsag.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Strategiya_UKR.pdf.

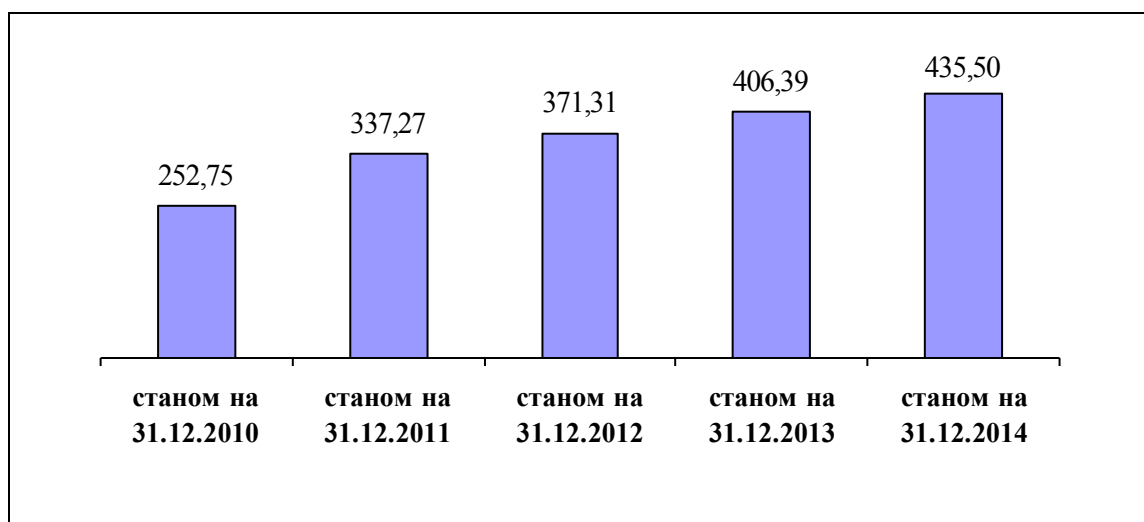
12. Веб-сторінка Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua>.

Федоренко Анатолій

*К.е.н., старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник ДУ «Інститут
економіки та прогнозування НАН України»*

СУЧАСНИЙ РІВЕНЬ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПІДВИЩЕННЯ

За даними НКЦПФР на кінець 2014 р. усього Комісією зареєстровано випуски цінних паперів інститутів спільного інвестування (ІСІ) на загальну суму 435,50 млрд. грн. (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка обсягу зареєстрованих Комісією випусків цінних паперів ІСІ у 2010–2014 рр. (наростаючим підсумком), млрд. грн.

* Джерело: Ринок цінних паперів. Європейський вибір: нові можливості та зростання / Річний звіт НКЦПФР за 2014 р. // К.: НКЦПФР, 2015. – Діаграма 55 [Електр. ресурс]. – Доступний з : http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1434454281.pdf.

Номінальна вартість розміщених цінних паперів ІСІ, що перебували в обігу на кінець 2014 р., становила 82,75 млрд. грн. Такий розрив між показником загальної суми зареєстрованих випусків та номінальною вартістю цінних паперів ІСІ, що перебували в обігу (різниця більш як у 5 разів), свідчить про те, що значна частина зареєстрованих випусків цінних паперів, з одного боку, взагалі не була розміщена серед інвесторів (що не заборонено законодавством), а з іншого – була вилучена з обігу внаслідок викупу її емітентом (відкритим або інтервальним фондом) або погашена

внаслідок припинення діяльності емітента (закінчення строку діяльності, прийняття рішення про дочасну ліквідацію тощо).

Зменшення загальної номінальної вартості цінних паперів ІСІ, що перебували в обігу на кінець 2014 р., проти відповідної дати попереднього року з 85,14 млрд. грн. до 82,75 млрд. грн., або на 2,39 млрд. грн., є свідченням вилучення цінних паперів з обігу. Перед усім це стосується невенчурних відкритих та інтервальних фондів, з яких мав місце найбільший витік інвестиційного капіталу у зв'язку з несприятливим станом ринку цінних паперів, головним чином ринку акцій. Водночас ця тенденція була частково компенсована зростанням вартості цінних паперів ІСІ інших типів, що відбувалась за рахунок зростання ринкової вартості їхніх активів (табл. 1).

Таблиця 1

**Зміна вартості активів ІСІ у 2010–2014 рр.(на кінець року),
млн. грн.***

Види ІСІ	Вартість активів інститутів спільного інвестування				
	2010	2011	2012	2013	2014
Пайові	81 078,09	96 047,28	118 404,59	137 426,33	148 123,59
Корпоративні	28 228,48	36 077,25	42 012,45	45 959,57	65 627,50
Усього	109 306,57	132 124,53	160 417,04	183 385,90	213 751,09
Диверсифіковані	1 889,73	1 763,53	2 189,66	1 497,76	1 196,74
Спеціалізовані	-	-	-	-	33,63
Недиверсифіковані	107 416,84	130 361,00	158 227,38	181 888,13	212 520,72
Усього	109 306,57	132 124,53	160 417,04	183 385,90	213 751,09
Закриті	8 298,48	10 135,34	11 365,06	9 864,79	10 708,90
Інтервальні	271,56	188,6	164,01	128,72	110,71
Відкриті	432,17	230,68	162,95	105,81	61,05
Венчурні	100 304,36	121 569,91	148 725,02	173 286,58	202 870,43
Усього	109 306,57	132 124,53	160 417,04	183 385,90	213 751,09

* Джерело: Ринок цінних паперів. Європейський вибір: нові можливості та зростання / Річний звіт НКЦПФР за 2014 р. // К.: НКЦПФР, 2015. – табл. 28 [Електр. ресурс]. – Доступний з : http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1434454281.pdf.

Протягом 2014 р. спостерігалась стала тенденція до збільшення вартості активів майже усіх видів ІСІ. Незначним спадом інтересу з боку інвесторів відзначалися лише відкриті та інтервальні пайові інвестиційні фонди, але й вони компенсували абсолютний відтік капіталу позитивною динамікою зростання балансової вартості власних активів.

Оцінюючи сучасний рівень капіталізації інститутів спільного інвестування необхідно відзначити наступні його особливості:

— за загальною вартістю інвестиційні активи вітчизняного ринку спільного інвестування стало посідають друге місце серед фінансових установ (після банківського сектору) та перше місце серед небанківських фінансових установ, а за обсягами інвестицій у реальний сектор економіки вдвічі перевершують банківську сферу;

— домінуюче місце серед ІСІ охоплюють венчурні фонди, які зосереджують майже 95% загальної вартості інвестиційних активів, хоча назвати їх класичними інститутами спільного інвестування, що функціонують на міжнародних ринках капіталу, наразі немає підстав;

— основною причиною такого явище є те, що, на відміну від класичних венчурних фондів, вітчизняні ІСІ створюються і функціонують як фінансові посередники між інвестором і емітентом, що, як правило, пов'язані відносинами контролю, або взагалі представляють одну й ту ж особу, і практично не пов'язані з роздрібними інвесторами з ринків капіталу.

Відтак, постає завдання випереджаючого розвитку публічного (невенчурного) сегменту ринку спільного інвестування як сфери залучення роздрібно індивідуального інвестиційного капіталу від сотень тисяч інвесторів, перш за все населення, спрямування його у розвиток реального сектору економіки та його модернізацію шляхом розміщення фінансових ресурсів в корпоративні цінні папери (акції та облігації підприємств).

Федорович Ірина

*Аспірантка кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ПРОБЛЕМА ЗРОСТАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ – ПРІОРИТЕТ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Розвиток держави об'єктивно вимагає внутрішніх і зовнішніх запозичень. Дані запозичення в той чи інший період часу фіксуються у вигляді державного боргу, що відіграє важливу роль в економічній системі будь-якої держави та є невід'ємною частиною її фінансової системи. Разом з цим, на сьогодні, ведуться дискусії серед вчених-економістів щодо доцільності залучення зовнішніх фінансових ресурсів та соціально-економічних наслідків їх використання. У цьому

контексті, досить зважено і влучно висловився професор С. Юрій. Вчений, даючи відповідь на запитання: що ж дають країнам зовнішні запозичення? – вважає, що залежність країн від зовнішніх джерел фінансування дає передусім відчуття не ізольованості у глобальному світі. Тому, яким би важким не був тягар зовнішнього боргу, країни не спроможні відмовитися від нього з огляду на посилення взаємозалежності їхніх економік, участь у міжнародному поділі праці та розширення міжнародної кооперації [1, с. 19].

Разом з цим, на сьогодні, в Україні спостерігається значна економічна та соціальна криза, спричинена зростанням дефіцитності державного бюджету та активною акумуляцією державного боргу, що суттєво підвищує рівень видатків на обслуговування державного боргу і в умовах відсутності фінансових ресурсів обумовлює розвиток подальших кризових процесів на усіх рівнях соціально-економічної системи країни. Станом на вересень 2015 р. величина державного та гарантованого державою боргу досягла критичного рівня – 90% ВВП, що зумовлено фінансуванням за рахунок державних запозичень дефіциту бюджету, необхідністю бюджетної підтримки державних підприємств та банків (НАК «Нафтогаз України»), політичною кризою, анексією АР Крим та військовим конфліктом на сході країни. Так, актуальність проблеми зростання державного боргу для України суттєво підвищилася, оскільки недопущення дефолту країни та реструктуризація державного боргу є одним з ключових завдань уряду.

Підтвердженням кризових явищ в Україні, є також невпинно зростаючі видатки на обслуговування боргів. Зокрема, у загальній структурі державного бюджету видатки на обслуговування внутрішнього і зовнішнього державного боргу впродовж 2010–2014 рр. зросли на 309,6%. Загальні темпи зростання платежів на обслуговування державного боргу зазнали геометричного зростання у 2014 р. (у 2011 р. – на 22,9%, у 2012 р. – на 23,9%, у 2013 р. – на 31,4%, у 2014 р. – на 39,9%). У січні-серпні 2015 р. видатки на обслуговування державного боргу за зведеним бюджетом зросли проти аналогічного періоду 2014 р. у 2 рази до 56,9 млрд. грн. [2]. Основними причинами, що унеможливають обслуговування державного боргу, на сьогодні, є: стагнаційні процеси в економіці країни та значне зниження експортного потенціалу як одного з основних джерел надходження фінансових ресурсів в країну,

зменшення купівельної спроможності населення, імпорту та відповідно митних зборів (мита, ПДВ).

Відповідно, уряд виявився неспроможним обслуговувати державний борг, що зумовило об'єктивну необхідність у реструктуризації. У вересні 2015 р. Кабінет Міністрів України розпочав проведення процедури реструктуризації державного боргу та його часткового списання, в рамках якої з 23 вересня тимчасово зупинено виплату платежів з погашення та обслуговування державного та гарантованого державою боргу. На наш погляд, затвердження угоди про реструктуризацію сприятиме зменшенню макроекономічних ризиків, дасть змогу отримати наступний транш від Міжнародного валютного фонду та відтермінувати виплату основної суми боргу до 2019 р. Разом з цим, є ряд проблематичних норм у законодавстві щодо реструктуризації, зокрема: збільшення відсоткових ставок, виплата додаткових сум кредиторам у разі зростання економіки більше як 3% на рік та річного ВВП – 125 млрд. дол., врегулювання питання стосовно виплати боргу за російськими євробондами.

Зокрема, на думку професора С.І. Юрія, забезпечення ефективного обслуговування державного боргу є кінцевою метою управління ним. В першу чергу, це забезпечення повноти інформації щодо обсягів та структури зовнішніх запозичень, а також стану виконання поточних розрахунків, що є основою для розробки стратегії зовнішніх запозичень. Наступним кроком є прозорість прийняття рішень щодо залучення зовнішніх джерел, відповідно до можливостей майбутнього їх погашення. І на кінець, це державний контроль за рухом та структурою зовнішнього боргу [3, с. 18]. Підтримуємо таку позицію вченого і вважаємо, що вище зазначене потребує обов'язкового врахування при прийнятті урядом рішень щодо проведення боргової політики.

Разом з цим, використання механізму чергової реструктуризації, на наш погляд, є малоефективним методом зниження тягара державного боргу України, котрий здатний лише в черговий раз відкласти вирішення цієї проблеми, а конверсійні операції можуть містити в собі інфляційну складову. Тому основний акцент економічної політики доцільно спрямувати на використання факторів збільшення внутрішнього потенціалу (зокрема, збільшення збирання податків унаслідок проведення податкової реформи) та зміни сформованої системи управління державним боргом.

Так, заходи, що на сьогодні запроваджуються урядом України на шляху розв'язання боргової кризи, охоплюють стабілізацію державних фінансів через скорочення нераціональних видатків та реструктуризацію виплат зовнішніх боргів, проведення комплексних структурних реформ у напрямі полегшення умов ведення бізнесу та стимулювання конкуренції – мають позитивну спрямованість для економіки. Разом з цим, такі напрями є достатньо непослідовними для забезпечення довгострокових перспектив сталого розвитку країни. Пріоритети короткострокового балансування переважають над спроможністю визначати ключові напрями модернізації структури вітчизняної економіки.

Наявність ряду проблем у борговій політиці свідчить про неефективне управління державним боргом. Для вирішення цієї ситуації, на нашу думку, органам державної влади та управління доцільно здійснювати такі заходи:

- залучати зовнішні запозичення виключно під проекти розвитку національної економіки, а не на покриття дефіциту державного бюджету, створеного соціальними, культурними або політичними статтями витрат;

- диверсифікувати структуру запозичень для мінімізації ризиків коливання валютних курсів, максимізувати терміни їх погашення, складати план рівномірного повернення заборгованості, за умови закінчення інвестиційних проектів, а не на етапах освоєння запозичень під них;

- підвищити якість управління борговими коштами на етапі їх перерозподілу під проекти розвитку національної економіки, контролювати процес освоєння кредитних коштів, справедливо розподіляти ризики між учасниками угод та відповідально підходити до надання державних гарантій за інвестиційними проектами;

- формувати розмір державної заборгованості, яка не перевищуватиме 40% ВВП, а дефіцит бюджету – не більше 3% ВВП. Такі показники не будуть створювати надмірний тиск на національну економіку, пов'язаний із відволіканням додаткових коштів для обслуговування боргу;

- посилити контроль за зовнішніми корпоративними запозиченнями та розробити інструментарій його моніторингу з метою недопущення критичних обсягів позик, що можуть у випадку несплати призвести до загрози фінансовій безпеці України;

— продовжувати ефективну співпрацю з Міжнародним валютним фондом, за рахунок запозичень якого можна покривати дефіцит бюджету у кризові періоди та відновити спроможність України за рахунок внутрішніх запозичень виконувати свої зобов'язання перед населенням та економікою.

Разом з цим, для усунення недоліків та підвищення ефективності боргової політики України пропонуємо здійснити такі заходи: реформувати фіскальну політику, зокрема, скоротити частку непродуктивних витрат; підвищити ефективність регулювання міжнародного руху капіталу та обмежити приплив короткострокового капіталу; здійснювати управління державним боргом з врахуванням прогнозованого скорочення експортних надходжень в середньостроковому періоді; проводити державну політику, спрямовану на стимулювання вітчизняного експорту наукомістких виробництв, розвиток вітчизняного фінансового ринку; створити сприятливі умови внутрішнього кредитування; удосконалити графік виплат за зовнішнім боргом, усуваючи піки платежів.

Отже, проблема зростання обсягу державного боргу, на нашу думку, є не лише результатом помилок в зовнішній політиці, а й ознакою структурної незбалансованості вітчизняної економіки, що зумовлена прийняттям хибних (у попередні роки) шляхів реформування в цілому. Так, вище зазначені заходи, узгоджені з методами управління державним боргом і регулюванням економічної ситуації в країні можуть стати надійною основою для проведення ефективної боргової політики.

Література:

1. Юрій С.І. Управління зростанням на основі боргу і Україна / С.І. Юрій // Журнал європейської економіки. – березень 2007 – Том 6 (№ 1) – С. 6–27.
2. Статистичні матеріали щодо стану державного боргу України станом на 30.09.2015 / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/>.
3. Юрій С.І. Управління державним кредитом: реалії, майбутнє / С.І. Юрій // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2000. – Вип. 9. – С. 10–19.

Фрадинський Олександр

*К.е.н., доцент, старший науковий співробітник,
завідувач відділу наукових досліджень з економічних питань
митної справи Державного науково-дослідного інституту
митної справи, м. Хмельницький*

**ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ НА МИТНОМУ КОРДОНІ:
ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС**

Однією із ключових загроз національній безпеці України є проблема розвитку корупції. Її масштаби суттєво впливають на рівень економічного розвитку держави, стан державного управління тощо та врешті-решт – визначають майбутнє нашої країни. Низька ефективність боротьби з корупцією зі сторони держави зумовлює перегляд арсеналу засобів та методів боротьби із цим антисоціальним явищем.

Сьогодні фахівцям зрозуміло, що протистояння корупційній загрозі лише каральними методами це невірний шлях, обмежити корупцію можна лише системою комплексних заходів, що включають у себе мотиваційні, організаційні та каральні методи. Як показує досвід, найбільшого результату для вирішення цього завдання можна досягти при використанні методу «батоба та пряника» – застосуванні жорстких каральних санкцій за порушення законодавства у поєднанні із високим рівнем соціальних гарантій для працівників фіскальних органів, що могло найбільшою мірою, гарантувати очікуваний ефект.

Надзвичайної гостроти проблема «білокомірцевої» корупції набувала для особливої касти державних службовців, що здійснювали адміністрування податкових та митних платежів. Адже від ефективності їх діяльності залежали питання формування дохідної частини скарбниці держави, а отже і потенційна можливість забезпечити виконання видаткової частини бюджету.

Однією із спроб боротьби із корупцією на митному кордоні слід вважати події 1811 р., коли російським імператором Олександром I було затверджено доповідну записку військового міністра М.Б. Баркляя-де-Толлі (майбутнього героя Вітчизняної війни 1812 р.) «Про облаштування військової варти на кордонах західних губерній» (в російському оригіналі – «Объ устройствъ военной стражи на границахъ западныхъ Губерній»). У записці було вказано на недостатній рівень захисту митного кордону від втеч за кордон

російських підданих; вивозу російської монети та міді, перегону коней і худоби, а також потрапляння на терени Росії безпаспортних осіб. Визначався ряд об'єктивних та суб'єктивних факторів, що не сприяли ефективному здійсненню митної охорони, як то – законодавча нерегульованість понять облаштування; недостатній рівень виконавської дисципліни серед відповідальних осіб; неефективність використання козаків для охорони митного кордону [1].

Для організації ефективної митної варти пропонувалося 2 основні заходи:

– мотиваційний – полягав у передачі затриманого контрабандного товару у власність митників, що його виявили (при цьому, товар, заборонений до ввезення на території Росії, підлягав знищенню, а митники отримували «приличныя награжденія»);

– організаційно-управлінський – передбачав постійну ротацію митників по лінії кордону «...ибо по расчетамъ корысти, более будетъ прибыли чаще пропускать тайно чрезъ кордонъ, нежели воспользовавшись однажды законнымъ призомъ, преградить навсегда злоумышленности».

Увесь західний митний кордон від Полангена на Балтійському морі до Єгорлика на Дністрі поділявся на рівні ділянки довжиною у 150 верств. Митна охорона кожної ділянки здійснювалася безперервними кінними козачими роз'їздами, а загальне керівництво охороною здійснювали штаб-офіцери з регулярного війська. Раз у три роки передбачалася ротація полків, шляхом переміщення на іншу ділянку. Кожна ділянка кордону поділялася на 15 частин, кожна козака сотня розміщувалася у трьох сусідніх місцях, так щоб на об'їзд ділянки кордону у 10 верств виділялося 50 козаків. Штаб-офіцери, які відповідали за охорону окремих ділянок, зобов'язувалися отримувати двічі на день (вранці та ввечері) рапорти підлеглих про стан охорони кордону – кінна команда, яка була крайньою на ділянці кордону заповнювала рапорт про час здійснення об'їзду та стан справ, після чого це повідомлення естафетним порядком доставлялося до сусідніх кінних команд, де на ньому аналогічно фіксувався стан справ у кожній із них. Таким чином начальники ділянок двічі на день отримували необхідну їм інформацію та могли бути впевнені у діяльності митних патрулів. Раз в тиждень оригінали таких рапортів надсилалися дивізійним командирам.

Наступним кроком у подоланні корупції на митниці став Маніфест імператора Олександра I від 24 червня 1811 р. «Установлення митного управління по Європейській торгівлі» який не лише впорядкував питання здійснення митної справи в Російській імперії, але й передбачив «батіг та пряник» для митників [1].

З метою подолання або ж обмеження корупційних проявів за методом «пряника» було розроблено ефективну систему соціально-економічного захисту митних чиновників, яка, говорячи сучасною мовою, базувалася на гідній оплаті праці, системі бонусів та гарантіях пенсійного забезпечення.

Для виплати заробітної плати та інших винагород, у тому числі пенсій, чиновникам митної служби щорічно направлялося 5% доходу державної скарбниці від сплачених митних платежів. При цьому, 4% із цієї суми використовувалися для виплат зарплат та премій, а 1% використовувалися для інвестування у пенсійний капітал митників.

Система бонусів формувалася у результаті виявлення фактів контрабандного переміщення товарів через кордон. Сума нарахованих штрафів та пені розподілялася на 2 частини: 20% – інвестувалися в капітал для виплати пенсій службовцям митниці, 80% – розподілялися між митниками та іншими особами, які сприяли виявленню контрабанди. При цьому, розподіл 80% суми здійснювався наступним чином: дві третини коштів належали митникам, які власне виявили контрабанду (керівник митної зміни отримував удвічі більшу винагороду ніж підлеглі митники); одна третина розподілялася між керівництвом митного округу та митниці в зоні відання яких було припинено протиправне діяння. Якщо до затримання контрабандистів залучалися військовослужбовці або ж поліцейські чиновники – їхня винагорода виплачувалася при розподілі вищезазначених 2/3 коштів.

20% від величини нарахованих штрафів і пені та 1% від щорічного надходження митних платежів до державної скарбниці використовувалися як пенсійний капітал із відсотків, за яким виплачувалося пенсійне забезпечення митникам, які отримували відставку після сумлінної служби, або ж, у разі їх передчасної смерті, їх вдовам та дітям.

Пенсія призначалася митним чиновникам у 2 випадках: при досягненні 30-річної вислуги, або ж за станом здоров'я, при отриманні під час виконання своїх посадових обов'язків травм та каліцтв, що унеможлилювали подальшу службу у митниці. Сума

пенсійного забезпечення визначалася наступним чином: бралася сумарне грошове утримання чиновника за останні три роки перед виходом його на пенсію, а на річне пенсійне утримання виділялося 50% від цієї суми. За кожен додатковий рік понад 30-річний термін вислуги, пенсійне забезпечення збільшувалося ще на 5%. Таким чином, митний чиновник, який сумлінно пропрацював на своєму посту 40 років, теоретично, міг претендувати на річну пенсію, розмір якої становив його заробітну плату за 3 передпенсійні роки служби у митниці.

У разі смерті митника, який пропрацював у службі 30 і більше років, його рідним призначалася пенсія, яка становила половину суми від тієї пенсії, яку отримував покійний. При цьому пенсія для вдів призначалася до їх повторного заміжжя, а для дітей – до досягнення ними повноліття. Вдовам та дітям митних чиновників, які загинули під час виконання своїх посадових обов'язків, виплачувалася разова допомога у розмірі річного (піврічного) утримання покійного та призначалася пенсія від керівництва митної служби. З метою уникнення зловживань усі види пенсій митникам призначалися за умови їх погодження із міністром фінансів.

Мотиватори карального характеру полягали у запровадженні жорсткої системи відповідальності за здійснення або ж сприяння контрабанді не лише для митників, але й для осіб, що повинні були їм сприяти в охороні митного кордону. У разі, якщо митний чиновник сприяв ввезенню або вивезенню товарів одноосібно та «безь оружя в руках» – застосовувалося покарання у вигляді заслання терміном не менше 5, але не більше 15 років. Якщо ж заборонна торгівля, якій вони сприяли «производима была скопищемъ и вооруженною рукою», тобто у групі та з використанням зброї, тоді, зважаючи на важливість обставин, покарання полягало у позбавленні честі (аналог теперішньої люстрації) та пожиттєвому засланні.

Вищенаведене засвідчує, що проблема подолання корупції – це «альфа та омега» існування будь-якого державного утворення, незалежно від історичного етапу його розвитку. Ефективна боротьба із цим явищем може базуватися винятково на комплексному використанні усього спектру антикорупційних заходів, які, стосовно митниці, знайшли своє відображення у російському законодавстві більш ніж двох столітньої давності

Література:

1. Полное собрание законов Российской империи. Первое собрание (1649–1825). Том 31. Закон № 24480 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php.

2. Полное собрание законов Российской империи. Первое собрание (1649–1825). Том 31. Закон № 24684 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nlr.ru/e-res/law_r/content.html.

Шулюк Богдана

*К.е.н., старший викладач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТУВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ

У зв'язку з розвитком теорії і практики управління державними фінансами в ринкових умовах господарювання, теоретико-прикладним аспектам бюджетування присвячено значну кількість публікацій, що дає змогу узагальнити накопичений досвід і синтезувати концептуальні підходи до бюджетування.

Дослідження наукових уявлень про категорію «бюджетування» дало змогу розглядати дану дефініцію у вузькому та широкому розумінні. Так, у вузькому розумінні бюджетування – це процес управління державними фінансами з урахуванням необхідності досягнення суспільно важливих результатів від використання бюджетних коштів відповідно до пріоритетів державної політики. У широкому – бюджетування варто інтерпретувати як систему управління бюджетом, за котрої структура та обсяги фінансування бюджетних і державних цільових програм залежать від результатів діяльності їх виконавців. Тобто, перше пов'язане з реалізацією стратегічних цілей соціально-економічного розвитку держави, а друге – з виконанням функцій головних розпорядників бюджетних коштів.

Отже, таке розуміння бюджетування у науковій літературі відображене у двох концептуальних підходах – «сервісному» та «проблемно-орієнтованому». В основі першого знаходиться бюджетна послуга як одиниця відповідальності органів влади, при

реалізації другого увага зосереджена на розв'язанні соціально-економічних проблем розвитку держави, регіону.

Змістовність першого підходу зображено на рис. 1, на якому видно, що сфера повноважень головних розпорядників бюджетних коштів є основою для встановлення відповідальності за надання суспільних послуг. Вона визначається нормативно-правовою базою, що розмежовує функції між органами державної і місцевої влади різних рівнів.

Рис. 1. Концептуальна модель бюджетування відповідно до «сервісного» підходу*

* Побудовано автором на основі джерел [1, с. 20–22; 2; 3].

Сфера повноважень поділяється на комплекс «продуктів діяльності» органів влади – бюджетні послуги (в галузі освіти, охорони здоров'я, культури і мистецтва тощо), які займають переважну частку у видатках місцевих бюджетів. Кожен із «продуктів діяльності» (кожну

бюджетну послугу) закріплюють за конкретним органом влади. Для недопущення дублювання функцій розпорядників коштів при розподілі бюджетних послуг необхідно дотримуватися правила «одна послуга – один орган». При цьому основою виступають цілі галузевих органів влади як на поточний період, так і на середньострокову перспективу, коли враховують стратегічні пріоритети держави.

Рис. 2. Концептуальна модель бюджетування відповідно до «проблемно-орієнтованого» підходу*

* Побудовано автором на основі джерел [1, с. 20–22; 2; 3].

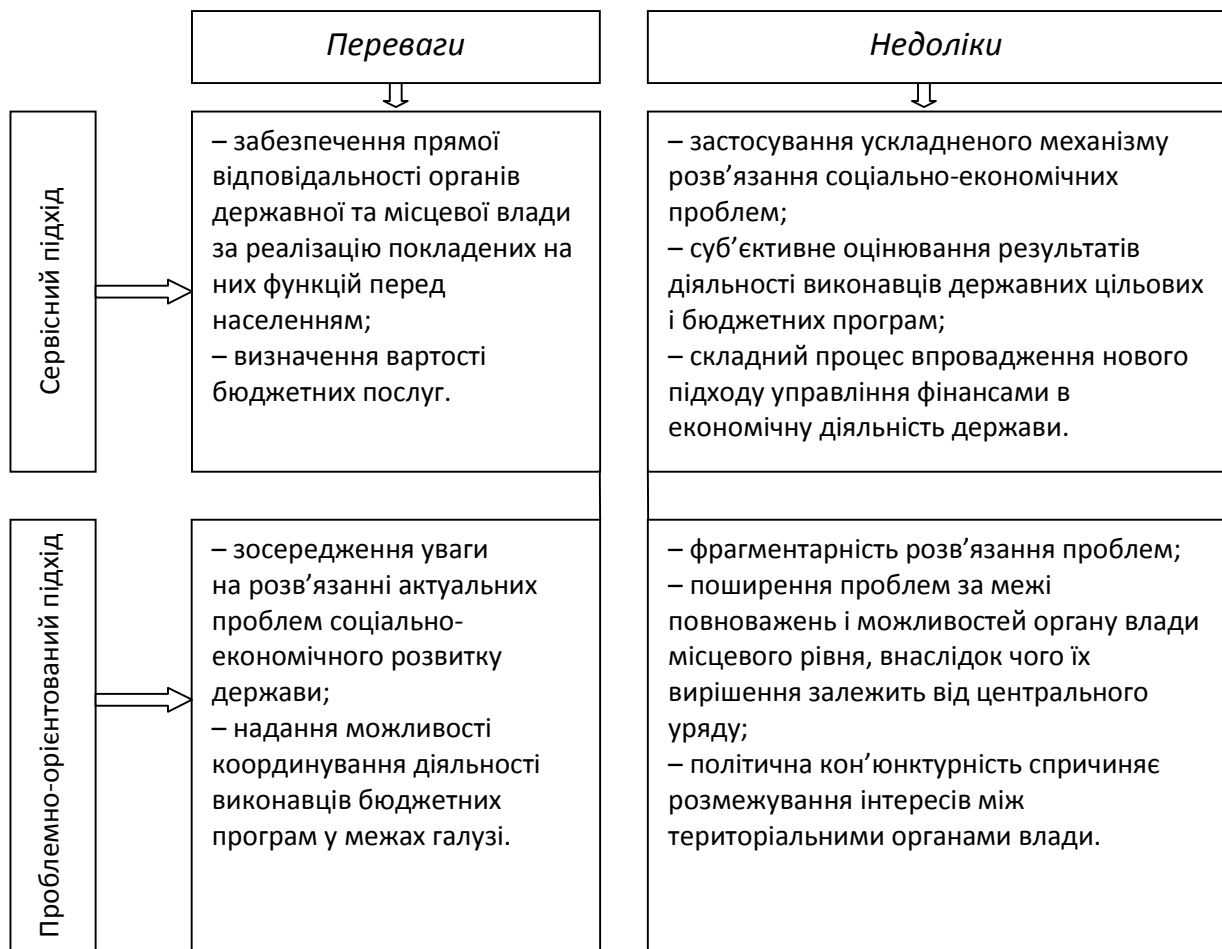
Підсумки діяльності галузевих органів влади оцінюють результативними показниками, що відображають ступінь досягнення цілей програми. Зокрема, до них відносять: якість, обсяг, доступність, ціна для населення, собівартість бюджетної послуги тощо. Ці показники обов'язково включаються у контракти з відповідальними

органами влади щодо виконання завдань програми. Таким чином, створюють систему мотивації та персональної відповідальності за досягнення визначених для органу влади результатів. Окрім того, контрактний підхід при виконанні державних цільових та бюджетних програм реалізують через складання щорічних звітів про результати діяльності виконавців програм.

Бюджетування, побудоване на «проблемно-орієнтованому» підході має ширшу сферу застосування (рис. 2). Галузеві органи влади, в межах сфери своєї діяльності та доведених середньострокових обсягів бюджетних асигнувань, визначають стратегічні цілі й пріоритети. Відповідно, останні формують із урахуванням проблем, що потребують розв'язання. Орієнтуючись на стратегічну мету, органи влади формують середньострокові пріоритети соціально-економічного розвитку держави, регіону. Останні, своєю чергою, розподіляють на тактичні завдання, що відображають у бюджетних програмах. Згадана програма містить результативні показники, за допомогою яких фіксують ступінь виконання наміченого тактичного завдання.

При реалізації «проблемно-орієнтованого» підходу бюджетування застосовують адміністративну модель управління державними фінансами. Вона передбачає жорсткий адміністративний контроль, деталізовану регламентацію діяльності виконавців програм, застосування уніфікованого інструментарію рейтингових оцінок програм. Такі вимоги посилюють відповідальність галузевих органів влади щодо виконання запланованих завдань.

Досліджуючи концепції бюджетування, варто зазначити, що найпоширенішою у світовій бюджетній практиці є остання. Її використовують у таких економічно розвинутих країнах, як Велика Британія, Німеччина, Російська Федерація, Франція, Швейцарія тощо. Це зумовлено тим, що бюджетування організують центральні органи влади, хоча їх діяльність не пов'язана з наданням бюджетних послуг населенню, а спрямована на розв'язання загальних проблем і завдань. Незважаючи на це, обидва підходи заслуговують на увагу, адже їх можна застосовувати у різних країнах залежно від методів та способів організації бюджетного процесу. Проте для розкриття їхнього значення при практичному застосуванні варто висвітлити їх позитивні й негативні риси, зображені на рис. 3.

Рис. 3. Основні переваги та недоліки «сервісного» і «проблемно-орієнтованого» підходу бюджетування*

* Побудовано автором.

Таким чином, з метою підвищення дієвості органів державної та місцевої влади виникає необхідність зваженого підходу до вибору концепції бюджетування з урахуванням стану державних фінансів, необхідних витрат для фінансування державних цільових і бюджетних програм, пріоритетів розвитку суспільства. Зазначені підходи необхідно обов'язково удосконалювати, враховуючи соціально-економічні результати діяльності розпорядників бюджетних коштів. Саме тому необхідно регулярно об'єктивно оцінювати досягнутий прогрес, впроваджувати позитивні та враховувати негативні аспекти при коригуванні бюджетних реформ.

Література:

1. Аксененко А.В. Бюджетирование, ориентированное на результат: региональный опыт внедрения / А.В. Аксененко // Финансы. – 2009. – № 1. – С. 20–22.
2. Бабаков Ю.А. Основные модели результативного бюджетирования [Электронный ресурс] / Ю.А. Бабаков, Л.Н. Лисовцева. – Режим доступа: www.webblancer.net/download/portfolio/621522/621522.doc.
3. Миронычева А.С. Бюджетирование, ориентированное на результат. Подходы к организации результативного бюджетирования [Электронный ресурс] / А.С. Миронычева. – Режим доступа: http://www.skags.ru/management_spes/nirs/doklad/Mironi.pdf.

Юрій Едуард

К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів Буковинського державного фінансово-економічного університету

Карвацький Максим

К.е.н., викладач кафедри фінансів Буковинського державного фінансово-економічного університету

ДО ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Серед стратегічних завдань сучасного соціально-економічного розвитку України проблема прискорення процесів децентралізації влади і передачі певних функцій у регіони є однією з найгостріших. Тому питання оптимального перерозподілу повноважень та фінансових ресурсів між центральними та місцевими органами влади та самоврядування є одними з найбільш актуальних у контексті підвищення ефективності бюджетної системи України.

Пріоритетом бюджетної політики у середньостроковому періоді є проведення реформи регіонального управління та місцевого самоврядування, головною метою якої є забезпечення регіонального економічного зростання, підвищення рівня фінансової незалежності та видаткової автономності місцевих бюджетів, підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

В цих умовах невід'ємним елементом забезпечення правової держави та гарантування умов демократизації суспільства має стати бюджетний контроль.

Дослідження функцій контролю, особливостей та проблем його здійснення на центральному та регіональному рівнях висвітлені в працях відомих вітчизняних науковців та практиків: О.П. Гетьманця, І.В. Литвинчук [3], І.Ю. Чумакової [4], С.І. Юрія [5] та ін.

Праці цих науковців є вагомим внеском у розвиток теорії та практики державного управління та контролю, але водночас не охоплюють проблематику та особливості організації державного контролю на регіональному рівні та координації діяльності контролюючих органів.

При дослідженні особливостей фінансового контролю бюджетного процесу на місцевому рівні виникає комплекс проблем, які вивчені недостатньо і потребують теоретичного осмислення та обґрунтування. Ключовим питанням при цьому залишається удосконалення організаційного механізму здійснення контролю, зокрема на регіональному рівні.

Контроль бюджетного процесу на регіональному рівні розглядається як складна організаційна система, що включає певну кількість елементів, частина яких сьогодні практично не взаємодіє між собою. Враховуючи ці тенденції, можна задати оптимальні параметри, до яких має тяжіти система контролю на регіональному рівні.

Відповідно до розподілу етапів бюджетного процесу фінансовими органами здійснюється:

- на етапі складання проектів бюджетів – контроль намірів (оцінка обґрунтованості);
- на етапі розгляду проекту та прийняття рішення про місцевий бюджет – контроль рішень (оцінка відповідності);
- на етапі виконання бюджету, включаючи внесення змін до рішення про місцевий бюджет – контроль виконання (оцінка ефективності управління);
- на етапі підготовки та розгляду звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього – контроль результатів (оцінка достовірності і результативності).

На етапі складання проектів бюджетів фінансові органи здійснюють контроль за формуванням доходної частини бюджету шляхом взаємодії з податковими, митними та іншими органами стягнення, зокрема:

— забезпечують реальне формування та своєчасне затвердження Податкових паспортів органами місцевого самоврядування та податковими органами;

— аналізують показники Податкового паспорта на предмет відповідності доведеним прогнозним показникам Міністерства фінансів України;

— доводять до зазначених органів прогнозні обсяги доходної частини, що врахована Міністерством фінансів України при визначенні міжбюджетних трансфертів;

— в разі необхідності проводять робочі наради з податковими, митними та іншими органами стягнення з питань реальності планування доходної частини бюджету за кожним із видів податків.

Фінансові органи здійснюють контроль за формуванням видаткової частини бюджету шляхом взаємодії з головними розпорядниками коштів, зокрема:

— розробляють, затверджують та забезпечують реєстрацію в органах юстиції інструкції про складання бюджетних запитів;

— здійснюють контроль за своєчасністю та повнотою подання бюджетних запитів;

— здійснюють контроль за правильністю та достовірністю заповнення форм бюджетних запитів шляхом аналізу;

— здійснюють аналіз пріоритетності, ефективності, доцільності планування видатків у бюджетних запитах за напрямками використання;

— при необхідності проводять робочі наради з головними розпорядниками коштів щодо формування видаткової частини бюджету на наступний період.

На етапі розгляду та прийняття рішення про місцеві бюджети фінансові органи забезпечують проведення експертизи затверджених рішень місцевих рад на предмет їх відповідності чинному законодавству.

Експертами можуть бути провідні фахівці з числа працівників Департаменту фінансів, фінансових управлінь районних державних адміністрацій.

Експертиза місцевих бюджетів проводиться в два етапи:

I етап – експертиза проектів районних, міських (міст обласного значення), сільських, селищних, міських (міст районного значення) бюджетів;

II етап – експертиза рішень сесій відповідних рад про районні та міські (міст обласного значення), сільські, селищні, міські (міст районного значення) бюджети, внесення змін до них.

Під час проведення експертизи проектів рішень про місцеві бюджет фінансові управління райдержадміністрацій та міських (міст обласного значення) рад (сільські, селищні, міські (міст районного значення) подають Департаменту фінансів ОДА (фінансовим управлінням райдержадміністрацій) на паперових носіях копії проектів рішень про відповідні бюджети за тиждень до проведення відповідних сесій по затвердженню бюджетів, копії рішень та внесення змін до них разом з пояснюючими записками до рішень та аналітичними матеріалами.

При проведенні II етапу експертизи місцевих бюджетів (експертизи рішень сесій відповідних рад про районні та міські (міст обласного значення), сільські, селищні, міські (міст районного значення) бюджети, внесення змін до них) перевіряється дотримання при затвердженні відповідних бюджетів (внесення до них змін) наступних показників:

– термінів затвердження місцевих бюджетів, визначених статтею 77 Бюджетного кодексу України [1];

– дотримання вимог, визначених при проведенні I етапу експертизи місцевих бюджетів.

На етапі виконання бюджету фінансові органи здійснюють контроль за станом виконання бюджету та станом виконання місцевих програм шляхом взаємодії з органами ДКСУ та відповідальними виконавцями програми. Крім того, фінансові органи здійснюють контроль за станом виконання бюджету шляхом взаємодії з головними розпорядниками коштів та взаємодії з органами державної фінансової інспекції.

На етапі підготовки та розгляду звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього фінансові органи забезпечують розгляд та аналіз поданих органами Державної казначейської служби України звітів про виконання відповідного бюджету, а також забезпечують контроль за виконанням місцевих програм.

Відповідальний виконавець програми раз на рік готує та подає відповідному фінансовому органу узагальнену інформацію про стан її виконання.

Зазначена інформація використовується для аналізу ефективності виконання програми та надання пропозицій щодо доцільності продовження її фінансування та виконання.

Результати проведеного контролю можуть розглядатися на колегії Департаменту фінансів облдержадміністрації, виробничих нарадах фінансових управлінь райдержадміністрацій, міських рад.

Таким чином, система фінансового контролю бюджетного процесу на місцеву рівні повинна мати постійний характер. Побудувати ефективну систему фінансового контролю в Україні, яка б забезпечувала стабільний стан фінансово-бюджетної дисципліни в регіонах можливо лише при наявності ефективно функціонуючої системи внутрішнього контролю в органах місцевої влади на всіх рівнях (області, міста, громади), тобто системи муніципального фінансового контролю.

Література:

1. Бюджетний Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2542-14>.

2. Лімська декларація керівних принципів контролю. Міжнародний документ від 01.01.1977 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/604_001.

3. Литвинчук І.В. Економічна сутність бюджетного контролю / І.В. Литвинчук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2013. – Вип. 3 (27). – С. 195–210.

4. Чумакова І.Ю. Удосконалення державного внутрішнього фінансового контролю як невід'ємної складової державного управління / І.Ю. Чумакова // Фінанси України. – 2013. – № 11. – С. 109–124.

5. Юрій С.І. Розвиток державного фінансового контролю в Україні / С.І. Юрій // Проблеми фінансової теорії в постстабілізаційний період: матеріали наук. конф. професорсько-викладацького складу, Тернопіль, 13 квітня 2006 р. – Тернопіль, 2006. – С. 3–5.

ПЕРЕМОЖЦІ ПЕРШОГО КОНКУРСУ СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ЕСЕ ІМ. С.І. ЮРІЯ

Богуцька Софія

*Студентка групи Ф-41 факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА ПРО ЕКОНОМІЧНІ РЕФОРМИ

Для мене, як і будь-якого абітурієнта, вибір майбутньої професії був дуже важливим, але водночас і важким. Складність вибору полягала у тому, що в буремному морі професій потрібно було доплисти до свого корабля – фаху, що дасть тобі можливість розкрити свій потенціал, реалізувати себе як особистість і майстра своєї справи. І ось, коли позаду три роки на борту вітрильника з гордим іменем «Фінансист» і подолано не одну стихію, можна попередньо підсумувати влучність свого вибору.

Сфера фінансів не дарма завжди привертала до себе підвищену увагу молоді, адже тут відкриваються найблисучіші перспективи, саме з фінансами пов'язані найприбутковіші види діяльності та шанси на щасливе й заможне життя. У наш час грамотно розпоряджатися власними коштами є цінним навиком не лише для суб'єкта господарювання чи окремого індивіда, але й для держави в цілому. Досвідчені фінансисти стверджують: «Хороший фінансист – не спринтер, а марафонець», звертаючи увагу на те, що управлінські рішення мають бути актуальними не лише в умовах сьогодення, а й доречними з погляду майбутніх перспектив. Передумовою прийняття ефективних рішень є високий рівень фінансової освіченості населення, що є додатковим аргументом для широкої популяризації фінансових знань. Як писав у своїх працях проф. С.І. Юрій: «Фінанси – основа економічного іміджу держави, добробуту народу, база економічної політики». З цитати можна зрозуміти, що професія фінансиста є вкрай важливою для суспільства і потребує залучення до лав працівників фінансової системи нових сил, які прагнуть вчитися і приносити користь оточуючим.

А хто не мріє досягнути вершин у своїй професії?! Кар'єрний ріст можна порівняти із походом у гори. Підкоривши вершину, мандрівник відкриває перед собою нові горизонти та розуміє, що це не кінець досягнень і попереду нові злети. Майбутні фінансисти також мріють привнести щось нове у науку і практику, запропонувати оригінальні рецепти вирішення глобальних проблем.

Фінанси – це наріжний камінь економіки, оскільки від їхньої організації залежать перспективи розвитку держави, добробут як кожного індивіда, так і суспільства в цілому. Сьогодні, у складний історичний етап розвитку України фінансова складова державного організму характеризується наявністю багатьох проблем, що провокують появу і поглиблення економічної нестабільності, соціальних конфліктів й загрожують самому існуванню держави. Політична нестабільність та багаторічне гальмування економічних і суспільно-політичних перетворень зіграли злий жарт з нашою країною, поставивши її на грань виживання. Однак, як у кожному конфлікті є місце для компромісу і створення чогось нового, так і критичний момент нашої спільної історії ознаменований досягненням суспільного консенсусу щодо необхідності й невідворотності проведення реформ, які приведуть країну до змін на краще.

Указом Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» визначено чотири магістральних вектори проведення реформ: Розвиток країни; Безпека держави, бізнесу та громадян; Відповідальність і соціальна справедливість; Гордість за Україну в Європі та світі. Метою реформ визначено досягнення європейських стандартів життя та гідного місця Україні в світі. «Стратегія–2020» включає в себе 62 реформи. З них пріоритетними визначені 8 реформ та 2 програми, визначено 25 ключових показників успішності розвитку країни.

Першочерговими визначені такі реформи, як: децентралізація та реформа державного управління, дерегуляція та розвиток підприємництва, реформа системи охорони здоров'я і податкова реформа. Проте зміни, як і медаль мають дві сторони. Зміни у механізмі, який неефективно працює – це добре, але от нестабільна нормативно-правова база – ні. Для прикладу, Податковий кодекс України, нова редакція якого набула чинності у 2015 р. – знову підлягатиме коригуванню. Більш того, урядовці наголошують на необхідності повного перезавантаження податкової системи.

Сумнівні наслідки мають перші спроби впровадження децентралізації та реформа державного управління. Причиною цьому, як на мене, є недостатня поінформованість населення та, відповідно, низький рівень сприйняття реформаторських кроків суспільством. Галаслива, але непродумана рекламна кампанія реформ не додали їх чіткого розуміння та важливості для країни. Не дивно, що значна частина населення України нині незадоволена темпами реформування країни, а багато хто стверджує про відсутність будь-яких змін на краще.

Найбільш економічно розвинені країни світу не один десяток років провадили економічні та суспільні реформи й переживали кризові і переломні моменти власного розвитку. Хочеться вірити, що маяк, на який орієнтується корабель нашої держави, приведе нас до кращого, відкриє нам нові горизонти: переправа через «океан реформ» буде без штормів, і в жодному разі не зазнає краху, а порт майбутнього, в який він прибуде зустрине нас сонцем та мирним небом.

Грема Катерина

*Студентка групи Ф-32 факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА ЩОДО ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Недостатньо лише отримати знання; треба
знайти їм застосування.

(Й. Гете)

Люди з давніх-давен проявляли неабиякий інтерес до грошей. Минуло багато часу, коли у людини з'явилася потреба поліпшувати своє життя і вести господарство, визначати свої грошові кошти – доходи і витрати, тобто розпоряджатися фінансами. В сучасному світі спеціаліста у сфері фінансової науки і практики називають фінансистом. Не дивлячись на світову кризу, фінансова освіта як і раніше актуальна, адже фінансово грамотне населення здатне запобігати негараздам, уникати «грошових штормів», сприяти

стабільному розвитку фінансових ринків та стимулювати економічне зростання в країні.

Фінанси є життєво важливою системою в економіці та суспільстві в цілому. Вони відіграють важливу роль, тому що пронизують усе наше життя. З фінансовими категоріями ми зустрічаємось повсюди, адже до них належать податки, доходи, прибуток, бюджет, пенсії, дотації, штрафи, фінансові санкції та ін. Фінансова грамотність громадян зміцнює їхнє самоусвідомлення, сприяє розкриттю творчого потенціалу особистості, допомагає людям ефективно захищати свої права та підвищувати якість свого життя.

У сучасних умовах грамотність населення багато в чому визначає якість життя його громадян, забезпечуючи їм доступ до якіснішої освіти, роботи, послуг. Все це стосується фінансової грамотності та фінансової культури населення, адже фінансові відносини стали невід'ємним атрибутом сучасного життя. Варто наголосити, що без достатньої кількості висококваліфікованих спеціалістів, справжніх професіоналів не можливо забезпечити відповідну результативність фінансової діяльності, надійність і стабільність фінансової системи держави. А як справедливо зазначає С. Юрій, у сучасному світі «саме державні фінанси є основою економічного благополуччя держави й народу, серцевиною економічної політики країни».

У більшості країн економічна освіта дорослого населення розглядається як продуктивна інвестиція у розвиток та один із важливих інструментів забезпечення стабільності в суспільстві. Вміння заробляти і розпоряджатися грошовими коштами слугує критерієм успішної фінансової захищеності особистості в суспільстві. А високий рівень фінансової грамотності дає можливість звичайним людям ефективніше управляти своїми фінансами, а значить жити краще [3].

Виходячи із вище зазначеного, підтримуємо позицію про те, що «фінансова грамотність населення – це сукупність установок, знань і навиків громадян щодо ефективного управління особистими фінансами та здатність компетентно застосовувати їх у процесі прийняття фінансових рішень» [6]. Згідно з визначенням Управління з регулювання і нагляду у сфері фінансових послуг Великої Британії, фінансова грамотність (компетенція) передбачає здатність людей жити за коштами, стежити за станом своїх фінансів, планувати свої

майбутні доходи і витрати, особливо пенсію, правильно вибрати фінансові продукти і розбиратися у фінансових питаннях.

Фінансова грамотність охоплює широке коло питань:

- управління власним бюджетом;
- обізнаність у питаннях банківських послуг і споживчого кредитування;
- знання прав споживача і вимог обов'язкового розкриття інформації;
- управління фінансовими ризиками;
- розуміння принципів інвестування та співвідношення між рівнем прибутковості і ризику;
- планування пенсійного періоду і фінансового забезпечення основних подій життєвого циклу людини [1].

Варто зауважити, що у світогляді українців першочергового значення набуває сприйняття грошей та багатства, і це є невіддільним від проблеми формування фінансової культури населення. Хоча світові експерти вітають роботу української влади щодо підвищення фінансової грамотності населення та рівня життя пересічних людей, проте чимало українців продовжують сприймати гроші як «наймогутнішу соціальну силу, але таку, що спрямована проти фундаментальних основ людського співжиття, як соціальне зло, з яким неможливо боротися»[6]. Проте, це твердження є невірним. Ми живемо в новому економічному середовищі, яке передбачає більш індивідуальну відповідальність за власні рішення. Без кардинального переосмислення ролі грошей в житті суспільства, побудова цивілізованих економічних відносин в Україні не можлива.

За результатами національного дослідження, яке проводило Агентство США з міжнародного розвитку, портрет українського споживача фінансових послуг аж ніяк не вселяє оптимізму, адже «пересічний українець небагато знається на фінансових азах, користується головним чином простими банківськими послугами, майже нічого не знає про свої права як споживача фінансових послуг і не довіряє фінансово-банківським установам» [2]. Для того, щоб досягти належного рівня фінансової грамотності, люди мають, передусім, здолати пасивне ставлення до створення власного добробуту.

Розв'язання цих та інших проблем потребує системної політики, спрямованої на підвищення фінансової грамотності населення та розвитку системи фінансової освіти. Стратегія підвищення

фінансової грамотності населення передбачає створення стійких інститутів, залучених до програми фінансової освіти та інформування населення, а також побудову системи оцінки рівня фінансової грамотності та ефективності заходів, спрямованих на її збільшення.

Як свідчить зарубіжний досвід, це цілком реально. У міжнародній практиці існують програми, орієнтовані на різні категорії населення та цільові аудиторії. Так, банк Америки «Меррілл Лінч» [4] підтримує програми, які навчають молодих людей фінансовій грамотності. Основні напрями навчання: особисті фінанси, можливості інвестування, довгострокове інвестування, підприємництво. Студенти, що навчаються за цими програмами, організовують свій малий бізнес, створюють студентські кредитні спілки, вивчають способи управління особистими фінансами, можливості інвестування, довгострокове планування, основи підприємництва та ін.

Ще один вдалий приклад у компанії Visa Inc, яка поставила метою сприяти набуттю навичок фінансової грамотності 25-ти мільйонів людей до 2015 р. Для цього Visa створила спеціальний сайт з ФГ, включаючи матеріали про бюджетування, заощадження, банківські послуги, використання банківських карт, управління боргом, безпеку у використанні карт і т. д.

Підвищення рівня фінансової грамотності в Україні – це сфера відповідальності держави, бізнесу і сім'ї та кожного громадянина особисто. Належний рівень фінансової грамотності населення сприятиме не лише підвищенню рівня життя громадян, а й позитивно вплине на стан національної економіки. Кожен українець має зрозуміти, що фінансово грамотна людина – це нині не лише престижно, а й украй необхідно.

Таким чином, з метою підвищення рівня фінансової грамотності населення доцільно реалізувати комплекс заходів. Важливо, щоб населення довіряло владним структурам, а це можна реалізувати за допомогою засобів масової інформації. Вважаємо за доцільне створення спеціального освітнього сайту з трансляванням програм відомих спеціалістів та вчених у сфері фінансів, що забезпечило б доступ до достовірної та цікавої інформації пересічних громадян. Також, важливо, щоб населення довіряло владним структурам, а для цього потрібно вести постійний діалог суспільства і уряду. Доцільно створити «гарячу» лінію для консультування громадян з питань організації та ведення власного бізнесу, інших фінансових питань.

Велику роль відіграє система освіти в країні. В межах шкільної освіти корисно було б проводити гуртки фінансистів, екскурсії до найбільш відомих фінансових структур, а також запровадити окремий предмет, який сформував би міцний фундамент фінансових знань. У закладах вищої освіти неекономічного профілю, доцільно було б запровадити дисципліни, що дозволили б отримати основи фінансової грамотності. Це дозволило б кожному раціонально розпоряджатися власними фінансами.

На нашу думку, запропоновані заходи допоможуть підвищити рівень фінансової грамотності населення та підвищити рівень життя населення.

Література:

1. Блискавка О. Фінансова грамотність населення та розвиток національної економіки / О. Блискавка, А. Зеленцова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok/159.

2. Бонд Р. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки / Роберт Бонд, Олексій Куценко, Наталя Лозицька [FINREP, Проект розвитку фінансового сектору]. – Київ, грудень 2010 р. – С. 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finrep.kiev.ua>

3. Лусарді А. Фінансова грамотність населення покращує загальний стан економіки країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukranews.com/uk/news/economics/2013/10/24>.

4. Птащенко Л.О. Підвищення рівня фінансової грамотності населення: міжнародний досвід / Л. Птащенко, А. Шабардіна // Економіка і регіон. – 2014. – № 1 (44). – С. 1–14.

5. Скринник З. Е. Культура фінансової поведінки: свобода, вибір, відповідальність / З.Е. Скринник // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2008. – № 3. – С. 170.

6. Юрій С.І. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій / С.І. Юрій, Т.О. Кізима // Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 16–25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fu_2012_2_3.pdf.

Дмитришин Юлія

*Студентка групи ФО-41 факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ

Якщо ми виглянемо у вікно, то перше, що можна побачити – навколишній рух. ХХІ ст. не стоїть на місці. Ми живемо в часи глобалізації та інтеграції. Нині кожен з нас може брати активну участь у суспільному житті, аналізувати основні тенденції економічного життя країни й, відповідно, до цього, будувати своє «дерево» стратегій, обираючи найоптимальнішу «гілочку». Проте, щоб зміни були обдуманими та раціональними, необхідне широке володіння економічними поняттями та категоріями. Що ж має стати вирішальним фактором у розбудові нового українського суспільства? Так чи інакше, вплив людської обізнаності на формування навколишнього фінансового світу відіграє неабияку роль. Адже важливим для громадянина та суспільства в цілому є досягнення стабільності та розвитку економічного простору. Фінансова грамотність – ось вона, формула успіху, інвестиція у продуктивний розвиток.

Особисто для мене, це щось на зразок вміння ефективного управління особистими фінансами, щоб у майбутньому досягти добробуту. «Що посієш – те й пожнеш» – як часто ця народна мудрість здійснюється в житті кожної окремої людини. Але водночас, при недостатньому рівні фінансової грамотності, ефективність використання коштів зводиться до мінімуму, тим самим, знижуючи результативність раніше прийнятих рішень. Це як безперервний ланцюг, кожний наступний елемент якого, тягне за собою всі попередні. Наступний крок передбачуваний – спад економічної активності, що в майбутньому призведе до колапсу як і особистого бізнесу, так і фінансової системи загалом. Коли людина має необмежені запити та володіє достатньо високим рівнем фінансових ресурсів, при обмежених знаннях фінансового діловодства, така ситуація віщує до необдуманих вчинків. А хто хоче бути в боргах перед державою? Відповідь очевидна.

Зі стрімкими змінами у нашому суспільстві проблема фінансової грамотності набирає нових обертів. Ми навіть можемо не помічати цього, адже керуємося власними упередженнями, або ж переймаємо досвід «сусідів». «Нажити багато грошей – хоробрість;

зберегти їх – мудрість, а вміло витратити – мистецтво» – так висловлював свою позицію німецький письменник Б. Авербах, з чим я повністю погоджуюся.

Для України ця дилема почала наростати ще з часів прийняття суверенності. Саме тоді постало питання розвитку фінансової культури. Адже як закладеш основу, така буде і надбудова. Держава розпочала «оздоровлення» економіки: приймалися нові закони, впроваджувалися відповідні напрями фінансової, бюджетної та податкової політик. Проте фінансова грамотність як така, була на рівні особистого контролю, здійснювалася окремо кожним індивідумом. Слухаючи розповіді наших батьків про шкільні та студентські роки, можна почути про все, починаючи з наукового комунізму та закінчуючи політичною економікою і філософією. А де ж та важлива частина фінансової культури – грамотність? Сьогодні проблему підвищення рівня обізнаності можна віднести до загальнонаціональних, оскільки вона безпосередньо пов'язана зі зростанням конкурентоспроможності держави, та її фінансової безпеки. Експерти з багатьох країн світу дійшли висновку, що глобальна криза здебільшого була спричинена через фінансову безграмотність споживачів послуг.

Дослідження, проведені в Україні, показали помірний рівень фінансових знань населення [1, с. 36]. Це означає, що домінують базові знання фінансової грамотності, в основному, використовуються найпростіші послуги (в більшості випадків це платежі). Населення не відчуває комфорту та захисту щодо грошових операцій, виникає боязнь у випадку суперечок з банками, страховими компаніями тощо. Основним порадином у питаннях особистих фінансів виступає родина або коло друзів. Не дивно, що рівень фінансової грамотності становить близько 60%.

Більше половини українців ніколи не планували сімейний бюджет та хаотично здійснюють витрати, не думаючи про можливість формування заощаджень. Такий суспільний клас як студенти, безробітні та малозабезпечені є більш вразливі до необдуманих вчинків щодо управління своїми витратами. Купівля може здійснюватися на підставі кредитних ресурсів, заощадження характеризуються майже їх відсутністю. Особи малого та середнього бізнесу часто інвестують свої кошти в проекти, розширюють свою діяльність, відкривають рахунки в банках. Щодо груп людей з перманентними доходами, то вони є найбільш задіяними у процесі

грошового обігу. Їх кошти перебувають у постійному русі, вектор їх активів та пасивів направлений у напрям збільшення.

Ставлення до грошей у сучасному українському суспільстві формується під впливом чотирьох різноспрямованих тенденцій [3]:

– традиційна економічна свідомість, пов'язана зі сприйняттям грошей як абстрактної цінності, про яку навіть говорити не зручно;

– радянський менталітет, для якого характерне сприйняття грошей як засобу нерівності – потрібно позбутися;

– вплив західного економізму, який ставить грошові відносини в центр соціальних відносин і пріоритетів;

– кризовий характер сучасного стану вітчизняної економіки.

Під цими категоріями і розвивається менталітет особи, його процес входження в економічну реальність.

Не можна відкидати той факт, що формування фінансової свідомості виховується з самого дитинства. Жмикрут або марнотрат – ким кожен з нас став? Наші погляди перебувають під постійною дією змін. Соціум, телебачення, Інтернет та інші засоби інформації діють на нашу підсвідомість. Але яким буде цей вплив, позитивним чи негативним, скажемо з роками. Як не молоді фахівці, то хто, буде вчити старше покоління фінансової грамотності? Відповідно до нашої нестабільної економіки, більшість сучасної молоді, адаптувалися до навколишнього економічного середовища. Заробіток доступний кожному, проблема в іншому – як вірно розпорядитися заробленим?

Отже, необхідно якнайшвидше подолати це безграмотне ставлення українців до власних грошей. Впевненість у майбутньому веде до фінансової незалежності. Населення має зрозуміти, що фінансово грамотна людина – це не стільки престижно, як украй необхідно. У вирішенні цієї проблеми, звичайно, не останнє місце має займати держава. На сьогодні діяльність Національного банку України щодо проекту з підвищення рівня фінансової грамотності населення полягає у підтримці та розвитку ініціатив з фінансової грамотності, які охоплюють всі цільові групи суспільства – від школярів до пенсіонерів. Національний банк України у 2012 р. започаткував комплексний проект з підвищення рівня фінансової грамотності населення України, до реалізації якого залучені державні органи та установи, банківські асоціації, банки, громадські організації, вищі навчальні заклади, іноземні партнери. Метою проекту є заохочення громадян до участі в ефективному управлінні

власним бюджетом, прийняття впевнених та зважених фінансових рішень відповідно до життєвих обставин [2].

Цій темі також присвячена стаття «Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій» С.І. Юрія та Т.О. Кізими [3]. В ній подано ряд заходів, котрі можуть вплинути на хід вирішення проблеми фінансової грамотності населення. З метою підвищення рівня фінансової грамотності населення, як зазначено у статті, потрібно терміново внести ряд змін до вітчизняної системи освіти з урахуванням загальносвітових тенденцій за умови безперечного збереження відповідних її досягнень. Необхідно активніше використовувати в освітній роботі ЗМІ, Інтернет, можливості дистанційного навчання. Інвестиції в освіту завжди були і будуть відігравати важливе значення у підвищенні рівня людського капіталу та його базового елементу – набутих знань, навичок і досвіду.

Література:

1. Смовженко Т. Фінансова грамотність населення та її вплив на розвиток економіки України / Т. Смовженко, А. Кузнєцова // Регіональна економіка. – 2013. – № 2. – С. 34–42.
2. Фінансова грамотність // Офіційне інтернет-представництво Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=3115908.
3. Юрій С. Фінансова грамотність населення у діалектиці сучасних освітніх тенденцій / С. Юрій, Т. Кізима [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv.

Костюк Вікторія

*Студентка групи Ф-43 факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

БЮДЖЕТ ЯК ВАЖЛИВА ЛАНКА ФІНАНСІВ ДЕРЖАВИ

Сучасна Україна, як незалежна держава, є відносно молодою. Нею багато років панували загарбницькі й жадібні до її багатств сусіди. Україна перебувала не одну сотню років у складі монархічних, тоталітарних держав, які усіма силами старалися навіяти українському народові свої антидемократичні ідеї, мораль, способи

управління суспільством та державою. Попри це, українці таки не здалися – вони боролися впродовж цілих століть і зараз мають власну, суверенну державу, про створення якої завжди мріяли. Так, багаторічну історію зі специфічними її особливостями (тоталітарні засади в управлінні) неможливо швидко викоринити, але Україна старається це зробити – вона активно розвивається у демократичному напрямку. Це стосується усіх сфер її діяльності: економічної, культурної, політичної тощо.

Однією із основних рис демократичного суспільства, на яке прагне перетворитися Україна, є створення економічного лібералізму, свободи. Це означає, що наша держава повинна надалі здійснювати ринкові трансформаційні процеси. Це стосується багатьох аспектів, серед яких: свобода підприємницької діяльності, наявність та недоторканість приватної власності, наявність та гарантія вільної конкуренції, самостійне встановлення цін на товари тощо. Ці принципи закріплені юридично, але на практиці не завжди виконуються. Причиною цьому є спадок попередньої, радянської епохи – привілеї, номенклатура, широкий розмах тіньової економіки, високий рівень корупції у державі. Одним же із основних важелів у такому демократичному перетворенні є Державний бюджет України. Бюджет повинен слугувати стимулом та регулятором розвитку держави, але через те, що його роль недооцінюють, в Україні існують проблеми і з демократичними перетвореннями та в економіці загалом.

Дану проблему просто необхідно усвідомити, досліджувати та вирішувати як теоретично, так і практично. Одним із найвідоміших дослідників даного питання є український вчений-економіст Сергій Ілліч Юрій. Його наукова діяльність дуже змістовна, праці вченого висвітлюють найважливіші проблеми української держави у сфері економіки. Свої думки щодо проблеми бюджету в Україні він висловив у статті «Концептуальні засади сутності бюджету» [2].

Найважливішою сферою у ринковому типі ведення господарства є сфера фінансів держави. Саме через неї здійснюється активний вплив на розвиток держави. І цей вплив може бути як позитивним, так і негативним... Як говорив Сергій Ілліч, «саме державні фінанси є основою економічного благополуччя держави і суспільства, серцевиною економічної політики держави». Отже, державні фінанси відіграють надзвичайно важливу роль у житті держави. Вони забезпечують розвиток соціальної, військової сфер, сприяють

зростанню рівня культури, освіти, створюють фундамент для повноцінного розвитку держави у цілому. При цьому державні фінанси залежать від суб'єктивних дій держави – фінансової політики, фінансових законів тощо. Дана сфера складає основу всієї економіки, а її розподіл просто необхідний для повноцінного та продуктивного життя суспільства й функціонування державного апарату. Саме для розподілу фінансів держава використовує бюджет.

Сергій Юрій у своїй статті процитував одного із провідних інвесторів сучасності Джорджа Сороса, який у передмові до українського видання своєї книги «Криза глобального капіталізму» наголошував: «Найвразливішим місцем української економіки лишається проблема бюджету». Як зазначив вчений, механізм перерозподілу валового внутрішнього продукту об'єктивно потребує вдосконалення щодо потреб ринкового господарювання, формування громадянського суспільства, створення правової держави, розвитку демократичних засад.

У свою чергу бюджет є дуже складним, багатограним поняттям, щодо трактування змісту якого у фінансовій науці навіть на сучасному етапі розвитку відсутня єдина думка.

Бюджету належить провідна роль у фінансовій системі України. Це можна пояснити тим, що саме через нього здійснюється розподіл фінансів та управління ними у державі. За допомогою перерозподілу видатків бюджету створюється складна, але ефективна система регулювання суспільних відносин, функціонування держави загалом. За допомогою бюджету здійснюється контроль за коштами, які має держава у своєму розпорядженні, централізує їхнє накопичення та якнайефективніше їх розподіляє. Але головна функція бюджету полягає у стимулюванні. Так, саме через бюджет забезпечується функціонування тієї чи іншої сфери суспільного життя, а також мотивація їх розвитку за рахунок збільшення відповідних видатків. Якраз реалізація даних функцій являє собою зміст поняття «бюджет».

Попри великий вплив на суспільство, між цими двома елементами існує нерозривний зв'язок. Саме суспільство надає усі ті ресурси, які потрапляють до державного бюджету і, в кінцевому результаті, так чи інакше повертаються уже перерозподіленими до того ж таки суспільства. Тобто основним джерелом бюджету є податки, які стягуються з фізичних та юридичних осіб. Таким чином, чим більше коштів потрібно для поповнення державної скарбниці, тим більшими повинні бути встановленні державою податки. Як

зазначив Сергій Ілліч: «Знайти рівновагу між необхідними видатками та можливими надходженнями досить складно – це можна назвати фінансовим мистецтвом». Це, за словами вченого, є однією із ключових проблем України – знаходження тієї хиткої та нечіткої межі між надмірними податками і необхідним бюджетом.

Тобто державні видатки є взаємозалежними від суспільства, між якими перебуває регулятором, таким собі організатором взаємозв'язку, посередником – держава та її органи. При цьому, обидва елементи є незамінними, адже без одного не існуватиме й іншого.

Ще однією рисою, яку підкреслив Сергій Юрій, є імперативний характер бюджетних відносин. Так, прийнятий на певний строк Верховною Радою України бюджет повинен обов'язково бути виконаним. По-перше, це виконання захищається на законодавчому рівні. По-друге, від цього виконання залежить доля усієї держави на найближчий час. Великою відповідальністю є не лише затвердження державних видатків, але й їх виконання.

Здається, бюджет завжди залежить від держави, її інститутів, їх діяльності, спрямованості політики тощо. Насправді ж набагато більшу роль відіграє суспільство, котре формує цей бюджет, на яке, власне, він і спрямований.

Важко переоцінити внесок самих українців у розвиток України. Але, на жаль, лише бажання мало для того, щоб подолати численні загальнонаціональні проблеми, до яких належить і проблема бюджету. Доктор економічних наук, професор Сергій Ілліч Юрій досліджував у своїх працях сутність державних фінансів, їх неоціненну роль у демократичних перетвореннях на державному рівні. Діяльність цього вченого є надзвичайно важливою не лише для економіста, але й для пересічного громадянина, якого цікавлять проблеми його держави, якому не байдуже, в якій державі житимуть його діти та онуки. Саме такі люди і є майбутнім нашої держави, вони розбудують процвітаючу Україну.

С.І. Юрій досліджував у своїх працях: що є справжньою проблемою для українського народу? Адже для будь-якої держави найважливішою є економічна сфера: якщо буде розвинена економіка, то й буде благополуччя у суспільстві, буде високий життєвий рівень населення та держава процвітатиме.

Література:

1. Фінанси: підруч. / За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
2. Юрій С.І. Концептуальні засади сутності бюджету // Фінанси України. – 2001. – № 10. – С. 3–10.

Маланчук Оксана

Студентка групи Ф-31 факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету

ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Після Революції Гідності наряду з іншими вимогами до України в ЄС запропонували вітчизняним законотворцям розглянути можливість запровадження системи державного фінансування політичних партій. Відповідний закон прийнятий, а інтерес до їх діяльності тільки росте. Виникає питання – чи готові українці фінансувати партії, яким і так не довіряють, за рахунок власних податків?

Результати дослідження, яке провів Центр політичних студій та аналітики, показали, що суспільство готове до впровадження практики державного фінансування політичних партій за умови їх активного партійного життя – участі у виборах – та регулярного звітування перед громадськістю за отримання коштів. Та от чи виконуватимуть партії ці умови?

Як зазначає Юрій С.І., намагання політиків збільшити свою популярність, підвищити шанси на переобрання – цілком природні, а єдиним засобом реалізації цієї цілі є одержання влади та можливість політичного впливу [1, с. 8]. Навіть бюджет він визначає як «результат компромісу між політичними силами, представленими у парламенті» та «результат політичної торгівлі». Тому необхідність узгодження різнобічних інтересів не може не відбиватися на якості прийнятого рішення [1, с. 5–6].

Нині партії отримують пряме державне фінансування у більшості європейських країн, за винятком Кіпру, Мальти та Швейцарії (партії фінансуються лише в окремих кантонах) і деяких інших. При цьому до тенденцій розвитку зарубіжного законодавства можна додати те, що держави прагнуть надання фінансової підтримки не лише

партіям, які потрапили до парламенту, а й тим, що отримали певний рівень підтримки виборців.

Досвід останніх парламентських виборів у Латвії (у якій в умовах відсутності лімітів витрат на виборчу кампанію партії витратили близько 9 євро на одного виборця (найбільше з усіх європейських країн!) свідчить про те, що перемога тієї чи іншої політичної сили на виборах напряму залежить від кількості коштів, витрачених на передвиборчу агітацію, зокрема – політичну рекламу на телебаченні.

Зважаючи на патерналістські настрої та політичну нерозбірливість українців, в Україні на 24-му році незалежності досі реально «розкрутити» будь-яку політичну партію за наявності достатнього ресурсу. Актуальність цивілізованого розвитку партійного життя в Україні постала як ніколи гостро, адже саме у даній сфері сконцентровані найбільші корупційні ризики. Сьогодні в Україні налічується 242 політичні партії, утримання політичної партії становить у середньому від 2 до 5 млн. дол. США кожного місяця.

Закон України «Про державне фінансування політичних партій» вводить з 1 липня 2016 р. і передбачає щорічне державне фінансування статутної діяльності партій, не пов'язаної з їх участю у виборах, і часткове відшкодування витрат партій на здійснення передвиборної агітації. Обсяг фінансування кожної політичної партії, яка матиме право на таке фінансування, за умови, що загальна кількість виборців в Україні становить 35 мільйонів осіб, а розмір мінімальної заробітної плати дорівнює 1378 грн., щорічно становитиме 426,3 млн. грн.

Причому до цієї суми не входять суми відшкодування витрат, пов'язаних з фінансуванням передвиборної агітації на виборах народних депутатів України. Також законом встановлено, що щорічний внесок на користь партій з боку юридичних осіб не повинен перевищувати 800 розмірів мінімальної зарплати, а з боку фізичних осіб – 400 розмірів мінімальної зарплати. З метою запобігання нецільового використання бюджетних коштів вводить облік таких засобів на спеціально відкритих для цього рахунках партій у банках, забороняється перерахування таких коштів у виборчі фонди.

Партія, яка отримує держфінансування, зобов'язана пройти зовнішній незалежний фінансовий аудит в наступний після отримання держфінансування рік, а також щоквартально публікувати звіт про майно, доходи, витрати, зобов'язання фінансового

характеру, розміри кожного внеску на користь партії і дані осіб, які здійснили такі внески. «Правила щодо фінансування політичних партій», ухвалені Венеціанською комісією, наголошують, що фінансування політичних партій за рахунок державних коштів має бути за умови, якщо рахунки політичних партій підлягають контролю з боку конкретних державних органів (наприклад, Рахункової палати). Разом з тим, уряди повинні проводити політику фінансової прозорості у державному фінансуванні політичних партій [6].

Прийнятий законопроект посилює відповідальність за порушення фінансування політичних партій. Так, за подання завідомо недостовірних відомостей у звіті партії про майно, доходи та витрати передбачається штраф від 100 до 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (1700–5100 грн.) або виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади на строк до 3 років [2; 3].

Закон ухвалено, будемо мати надію, що бюджетне фінансування політичних сил в майбутньому сприятиме посиленню фінансової незалежності політичних партій. Та поки ми надіємось на перспективність таких змін, місцеві вибори 2015 р. проходять ще за старою схемою: ліміти витрат і внесків на виборчу кампанію відсутні; олігархи і далі фінансують партії та розглядають їх як свої бізнес-проекти; корумпованість політики процвітає, а відсутність інформації про фінансування партій не дає підстави виявити, які фінансово-промислові групи стоять за перемогою на виборах.

Фінансування виборчих кампаній загалом найменш контрольована сфера діяльності відповідних учасників виборчих кампаній. Втаємниченість порядку фінансування підриває довіру громадськості не лише до кандидатів, а й до представницьких органів влади в цілому. У загальнотеоретичному аспекті джерелами фінансових надходжень політичних партій можна визначити: 1) членські внески; 2) пожертви фізичних і юридичних осіб; 3) дохід від дозволеної законом господарської діяльності; 4) державні субсидії.

Українське законодавство визнає політичні партії неприбутковими організаціями, про це йдеться у ст. 14 Закону України «Про політичні партії в Україні». З одного боку, держава гарантує політичним партіям право на кошти та інше майно для здійснення своєї статутної діяльності, з іншого – обмежує їх у

можливості займатися господарською діяльністю у зв'язку з невизначеністю можливих форм останньої законодавством. Прибутки від продажу партійної символіки, літератури, проведення лекцій, концертів тощо властиві всім політичним партіям. Однак, навряд чи така діяльність є надто прибутковим бізнесом [4].

Очікуємо, що з введенням бюджетного фінансування партій, їхня діяльність стане хоч трохи прозорішою, зменшиться їхня залежність від приватних донорів та створяться умови для чесної та вільної політичної конкуренції. Окрім цього, у законодавстві України має бути чітко виписано, які саме партії, які напрямки та цілі їх діяльності мають фінансуватися із державного бюджету. Фінансування політичних партій взагалі необхідно вивести на абсолютно нову прозору систему. Це має бути система членських внесків, одноразові внески від членів партій у рік виборів тощо.

Крім фінансування, важливо також поставити однакові умови доступу політичних сил до медіа ресурсів. Більше того, потрібно здешевити політичний процес, а отже впровадити низку інших заходів. Йдеться про заборону телевізійної політичної реклами та політичної реклами на біг-бордах (так є у багатьох європейських країнах). Слід серйозно обмежити суму коштів, які політики можуть витратити на виборах. Однак, в Україні проблема полягає ще й у тому, що партії не є програмно-ідеологічними.

Більшість партій, в тому числі й парламентських, – це насамперед політехнологічні проекти, які виникли під певні вибори і не відомо, як довго вони будуть існувати. Тому бюджетне фінансування політичних партій самотійно не може унеможливити вплив олігархів на політику. Для цього в Україні також мають бути відкриті партійні списки, має бути прийнятий закон про розкриття кінцевого власника медіа, нерухомості тощо. Таким чином, якщо комплексно підійти до вирішення цих проблем, можна отримати хороший результат.

Література:

1. Юрій С. Державні фінанси і демократія: до проблеми раціоналізації бюджетного вибору / С. Юрій, А. Дерлиця // Фінанси України. – 2001. – № 6. – С. 3–13
2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо фінансування діяльності політичних партій від 06.04.2015 № 2563 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54674.

3. Проект Закону про внесення зміни до статті 87 Бюджетного кодексу України (щодо фінансування політичних партій) від 22.06.2015 № 2138а [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55672.

4. Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 № 2365-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.

5. Закон України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 № 595-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.

6. Правила щодо фінансування політичних партій, прийняті Венеціанською Комісією на своєму 46-му пленарному засіданні у Венеції, 9–10 березня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://crimecor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/article;jsessionid=DCB18A3AA744DB458FFEC474D147FA17?art_id=49002&cat_id=46352.

Марусин Марія

*Студентка групи ФБС-42 факультету банківського бізнесу
Тернопільського національного економічного університету*

ФІНАНСИ – КАРКАС ЕКОНОМІЧНОГО БУТТЯ

**Фінанси – основа економічного іміджу держави, добробуту народу, база економічної політики, де переплітається величезна різноманітність інтересів і протиріч
(С.І. Юрій)**

Кожна людина прагне бути щасливою. Щастя – це багатогранне поняття, однією з важливих складових якого є робота, улюблена робота. А вже за нею слідує відповідне становище у суспільстві, стосунки з навколишнім середовищем та головне – відчуття себе особистістю, самодостатньою людиною, яка недаремно займається тією чи іншою діяльністю, приносячи користь іншим. Цього прагну і я. При цьому можу сказати, що я ніколи не була «кар'єристкою», адже не вважаю правильним ставити кар'єру за самоціль, і повністю їй підкорятися. Для мене є незрозумілим «дряпання по службових сходах» будь – якою ціною. Це низько і в цьому немає жодного сенсу.

З дитинства мої батьки, які все життя займаються улюбленою роботою, давали мені право вибору та можливість дійсно відчувати

себе особливою людиною, яка має свої погляди, смаки і бажання, тому я ніколи не підпорядковувалася чужим думкам і завжди зважала лише на свої переконання. Це зробило мій вибір майбутньої діяльності вільним, проте не легким. Я ніколи не вважала себе математиком, чи ще більше економістом. Я завжди губилася у світі цифр, розрахунків і незрозумілих рівнянь. Абстрактні поняття насторожували мене і викликали лише роздратування. Проте, все змінилося коли я з якоюсь незрозумілою цікавістю почала переглядати економічні новини. Тоді для мене безпідставними і незрозумілими здавалися труднощі України та її народу, а ще бездіяльність чиновників. І причиною цього, виявилися ... гроші, а саме їх неефективне використання чи грабунок – прості папірці, які мають неабияку силу.

Я почала замислюватись: для чого вони людині, і яку роль відіграють в нашому житті? Це питання просте, але відповідь на нього складна. Грошові кошти в усі часи відігравали велику роль у суспільному житті і люди ставляться до них по – різному. Для когось – це щастя, а для декого – лише засіб існування. Напевне, немає таких людей, для яких вони були б непотрібні. Справді, бо для чого ж тоді люди працюють? Звичайно, щоб заробляти гроші. А для чого ж вони їм потрібні? Мабуть, щоб забезпечувати свої потреби, які є різноманітними і водночас безмежними. Луцій Сенека, видатний давньоримський філософ стверджував, що грошима потрібно керувати, а не служити їм.

Поняттям ефективності грошей завжди займалися фінансисти. Саме тому я визначила своє місце у цій галузі. Ба більше, я хотіла повністю «поринути» у світ грошового обігу, починаючи із їх випуску, і закінчуючи ефективним (чи, навпаки) використанням. Тому для себе визначила роботу саме в банківській сфері. Свідомий це крок чи ні? Так, свідомий. Передусім, він пов'язаний із бажанням робити людям добро, захищати, оберігати їхній спокій, зберігаючи і примножуючи їхні гроші. Це є честю і гідністю кожного банкіра. Таким чином мені надається маленька, але все таки можливість щось змінити в країні, допомагати людям у розумінні певних речей. Тому, починаю із себе.

Свій шлях до реалізації власних мрій я розпочала із вступу у Тернопільський національний економічний університет, в якому долала свої перші вершини. На момент мого вступу ректором був Сергій Імліч Юрій, численні здобутки якого просто вражали – титанічна праця, проникливий розум, високий інтелект і культура

дійсно визначного науковця, блискучого організатора і просто чудової людини. На думку Сергія Ілліча, шлях до успіху – це щоденна кропітка праця, помножена на чіткий стратегічний план, орієнтацію на передовий досвід, відкритість для співпраці з вітчизняними та зарубіжними партнерами.

ТНЕУ упродовж свого існування, як неодноразово зазначав Сергій Ілліч, виховує особистості, готує фахівців високого професійного рівня, з умінням адаптуватися до вимог часу, адже скільки б нам не говорили про те, що необхідно будувати і як це робити, ми мусимо це відчувати на власному досвіді, бачити, як сказане реалізується на практиці. Помилки економіста – це негаразди кожного із нас, наших дітей і онуків, а його успіх – це загальний добробут і стабільність, спокій і впевненість. Економіст повинен завжди приймати лише одне рішення – правильне, і лише тоді, коли цього вимагають обставини і час.

Професію банкіра можна прирівняти до професії лікаря, оскільки як в банк, так і в лікарню йдуть за допомогою. В суспільстві інколи побутує думка, що робота в банку є сухою, формальною, пов'язаною лише з безликими цифрами. Але ж банкір працює, перш за все, з людьми, а вже потім з грошима і цифрами! Відтак, в його діяльності надзвичайно важливим є елемент творчості, інтуїтивний підхід до виконання функцій, неординарність вирішення проблем. Живе спілкування та різноманітність потреб і вимог клієнтів вимагають від банківського працівника поєднання інтелекту та прагнення досягнути успіх в складній справі. Надзвичайно важливим є той факт, що в період політичної та економічної нестабільності, невпевненості в майбутньому тисячі людей довіряють нам важко зароблені гроші. Тому завданням працівників банку є збереження і примноження цих статків.

На мою думку, поспішати робити добро – це щастя для людини.

Професія банкіра – одна з найпочесніших на землі. Стати банкіром досить легко, а от бути їм значно важче. Ця професія вимагає від людини знань, умінь, сили волі, високої моральності. І навіть за наявності всіх цих рис найважливішою має бути людяність. Треба завжди залишатися людиною. Адже, як говорив Сергій Ілліч: «Якщо замість очей – дзеркала душі – в кожного буде, як тепер кажуть, по два долари, то людина втратить свою сутність. Теперішній економіст – не тільки скарбниця знань, умінь, досвіду, а й людина, яка усвідомлює важливість прийнятих рішень, відчуває власну

відповідальність за результати і має здатність передбачити майбутнє» [3].

Справді, банкір як справжній економіст повинен володіти ерудицією, максимальною відповідальністю та іншими високоморальними якостями. Мене завжди дивувало, що довгий час у банківській справі «панували» чоловіки. Причиною цього стало те, що дана професія припускала солідність, надійність, укладені виключно в чоловічий вигляд, їх зовнішню оболонку. Насправді, багато якостей, необхідних для успішної банківської кар'єри, притаманні саме жіночому характеру. Це інтуїція, проникливість, розуміння, кмітливості тощо. Тому розпочинаю боротьбу із стереотипами, зокрема щодо розуміння банкіра як виключно іменника чоловічого роду. Після закінчення університету я планую працювати у банківській сфері. Мрію обов'язково мати свою команду працівників, яка буде працювати злагоджено і чітко, що дасть можливість мати хорошого клієнта, – а хороший клієнт у банку – це запорука успіху! Я хочу досконало оволодіти банківською справою, можливістю для цього став мій факультет. Чи потрібно говорити, що мені дуже подобається кожен день вивчати те, що мені насправді цікаво, до чого у мене є схильності? Думаю, відповідь зрозуміла. І я впевнена в тому, що моя кар'єра якраз з цієї причини буде успішною!

Не всім і не завжди доля дарує крила. Це особливий подарунок. Вона обирає лише найкращих, найсильніших, найбільш гідних і витривалих. Та коли вже дарує ті крила, людина, якій вони дістались, просто немає права повзти – лише літати, лише вгору, на користь людству, державі, університету, факультету, майбутнім нащадкам і собі. Сергій Ілліч – був людиною високого польоту. Нам, студентам Тернопільського економічного університету, є до чого прагнути і ми просто не маємо права його підвести. Тому, як завжди він повторював: «Ніхто не забутий та ніщо не забуде».

Література:

1. Журавель Г.П. Ректор і університет – одна історія на двох / кол.авт. Г.П. Журавель, А.І. Крисоватий, Б.Л. Луців, М.І. Шинкарик; кер. проекту В.Г. Дем'янишин. – Тернопіль:Економічна думка, 2010. – 270 с.
2. Левицька Л. Економіка і культура: два крила: як спрямувати студенську енергію їм на благо / Л. Левицька // Голос України. – 2008. – 24 груд. – С. 11.
3. Юрій С.І. Азимут майбутнього економіста / С. Юрій // Урядовий кур'єр. – 2007. – 30 січ. (№ 17). – С. 12.

4. Юрій С.І. «Студентська молодь – майбутнє України»: [розповідь ректора ТНЕУ] / записав Я. Мармаш // Свобода. – 2008. – 24 груд. (№ 103–104). – С. 6. – Вісник ТНЕУ.

5. Юрій С.І.: бібліогр. покажч. / Бібліотека Терноп. нац. екон. ун-ту; уклад. Л.А. Струтинська; відп. за вип. К.З. Возьний. – К.: Знання; Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 103 с.

Скобляк Тетяна

*Студентка групи Ф-21 факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

ДО ПИТАННЯ ПРО БЮДЖЕТНУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЮ

Основним централізованим фондом грошових коштів держави і окремих адміністративно-територіальних одиниць є бюджет. З цією економічною категорією пов'язаний надзвичайно великий спектр розподільчих і перерозподільних відносин, які слугують основою забезпечення суспільного добробуту громадян та гармонійного функціонування держави загалом. Відтак, особливою актуальністю будь-якого періоду розвитку суспільства є дослідження питань наповнення, ефективного використання коштів бюджетів різних рівнів, а також регулювання міжбюджетних відносин, що визначається пріоритетами бюджетної політики держави.

Зазначеним аспектам значну увагу у своїх наукових дослідженнях приділяв фундатор наукової школи з фінансів ТНЕУ – д.е.н., професор С.І. Юрій. Зокрема, як писав автор: «Розробка ефективних методів бюджетної політики, їх реалізація на практиці змушують кардинально змінювати погляди на бюджет та визнавати його фундаментальне значення в контексті стратегічних завдань економічної розбудови країни» [1, с. 16].

Дійсно, бюджет є унікальним інструментом здійснення соціально-економічної політики як в ринкових умовах господарювання, так і в тоталітарних чи монархічних системах, адже у ньому сконцентровані інтереси держави, юридичних і фізичних осіб між якими точиться постійна боротьба за частку у перерозподілі ВВП для задоволення власних потреб.

Перу С.І. Юрія належать багато наукових праць у сфері дослідження бюджету як економічної категорії та інструменту впливу

на соціально-економічний розвиток суспільства. Одним із таких напрямів дослідження є бюджетна децентралізація в основі якої покладено необхідність забезпечення достатніми фінансовими ресурсами місцеві органи влади та управління і місцевого самоврядування для виконання ними власних та делегованих повноважень.

На сьогодні діяльність даних органів не є достатньо ефективною. Серцевиною проблеми, як любив писати Сергій Ілліч, є недосконала фінансова та бюджетна системи, які не сприяють ефективному функціонуванню органів місцевого самоврядування.

Постійне поглиблення централізації дохідної частини державного бюджету попередніх років призвело до низки негативних явищ. Зокрема складний цикл руху фінансових ресурсів, коли доходи певної місцевості не залишаються на місцях, а поступають до державного бюджету і лише невелика частка повертається у вигляді дотацій чи субвенцій відповідним територіям. Цим самим уряд послаблює зацікавленість органів місцевого самоврядування у збільшенні доходів місцевих бюджетів за чинними статтями та пошуку нових дохідних джерел. Така модель бюджетної системи сприяла формуванню пасивних органів місцевого самоврядування, які покладаються на допомогу з державного бюджету і не проявляють активних позицій щодо соціально-економічного розвитку власних територій. Саме тому більшість місцевих бюджетів в Україні є дотаційними.

Сергій Ілліч Юрій звертав увагу на те, що одним із аспектів даного питання є домінування політичного запиту при формуванні бюджетів різних рівнів над об'єктивною оцінкою фінансових ресурсів держави, а також те, що «...ідея зміцнення виконавчої вертикалі досить часто і суттєво переважає ідею децентралізації – так у нас було завжди» [2, с. 7].

Ситуація попередніх років обумовила необхідність нагального проведення реформи міжбюджетних відносин в Україні. А саме до недоліків діючої практики цього періоду необхідно віднести те, що:

— делеговані повноваження органів місцевого самоврядування не забезпечені фінансовими ресурсами необхідними для їх виконання, що знижує якість публічних послуг. Останні чотири роки держава на 20% не додає коштів місцевому самоврядування на передані йому повноваження;

— органи місцевого самоврядування не володіють достатніми ресурсами для реалізації власних повноважень. Частка видатків місцевих бюджетів на реалізацію власних повноважень органів самоврядування у структурі видатків місцевих бюджетів в Україні найменша серед країн Європи і складає 9,2%, тоді як у Словаччині – 31,6%, Угорщині – 27,2%, Латвії – 34,2%, Польщі – 26,6% [3];

— органи місцевого самоврядування для забезпечення стабільного виконання делегованих державою повноважень змушені щорічно відволікати все більшу частку своїх, і без того мізерних, власних ресурсів від реалізації самоврядних повноважень, покладених на них законодавством. Так, якщо у 2009 р. питома вага власних доходів місцевих бюджетів, спрямованих на виконання делегованих повноважень, становила 26,3%, то у 2014 р. – 38,4% [3];

— неякісне бюджетне планування на центральному рівні призводить до формування колосального дефіциту місцевих бюджетів та погіршення якості публічних послуг, що надаються органами місцевого самоврядування. На підтвердження зазначеної тези відмітимо, що у 2013 р. із 692 місцевих бюджетів, що мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, не виконали розрахункові показники Міністерства фінансів України 472 бюджети – тобто більше 68%.

Відмітимо, що упродовж 2014–2015 рр. все ж відбулися істотні зміни у напрямі децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів, які вже сьогодні значно розширили фінансові можливості місцевого самоврядування, а в майбутньому дозволять зробити економічно самодостатніми та спроможними бюджети територіальних громад. Зокрема, внаслідок внесених змін до бюджетного та податкового законодавства:

— передбачається зростання власних ресурсів місцевих бюджетів майже втричі, що дозволить органам місцевого самоврядування отримати реальні ресурси для вирішення питань місцевого значення (ЖКГ, благоустрій, місцеві соціально-економічні програми, оновлення інфраструктури);

— посилено відповідальність профільних міністерств за належне фінансування освітньої та медичної галузей через надання освітньої та медичної субвенцій. Їх зобов'язано реформувати систему соціальних стандартів та оновити фінансові нормативи бюджетної

забезпеченості. Це перший крок до 100% забезпечення делегованих державою місцевому самоврядуванню повноважень;

— за місцевими бюджетами закріплено 5% акцизу з тютюнових виробів, алкогольних напоїв та нафтопродуктів (орієнтовні надходження 8,1 млрд. грн.). Ці кошти в 2015 р. можуть бути спрямовані місцевою владою на комунальне та дорожнє господарства. В минулих роках міста, селища та села вимушені були чекати кошти на свої дороги у вигляді субвенції з державного бюджету (2,4 млрд. грн.), яка надходила нерівномірно. Держава визначала місцевій владі які об'єкти і в яких обсягах фінансувати;

— розширено права органів місцевого самоврядування по встановленню ставок та пільг з місцевих податків та зборів. Економія місцевих бюджетів за відсутності загальнодержавних пільг може скласти 1 млрд. грн.;

— закладено механізми стимулювання громад до об'єднання. Об'єднані відповідно до перспективного плану громади отримують дохідну базу та видаткові повноваження як у міст обласного значення;

— запровадження субвенції обласним та/або районним бюджетам для фінансування доріг загального користування місцевого значення. Джерело: 15% загальнодержавного акцизного податку (3,5 млрд. грн.). Розподіл на основі формульних розрахунків з врахуванням протяжності доріг та чисельності населення;

— затвердження державних соціальних стандартів і нормативів в описовому та вартісному вигляді за кожним із делегованих державою місцевому самоврядуванню повноважень (мінімальне та максимальне значення в залежності від обсягу ресурсу);

— запровадження сплати ПДФО до бюджетів за місцем ведення господарської діяльності, а не за місцем реєстрації суб'єкта господарювання;

— надання права комунальним підприємствам використовувати спрощену систему оподаткування;

— списання заборгованості місцевих бюджетів за середньостроковими позиками минулих років (майже 9,8 млрд. грн.) шляхом випуску та погашення облігацій внутрішньої державної позики.

Таким чином, нова система бюджетного вирівнювання дозволяє залишати більшу частину коштів на місцях. Органи місцевого самоврядування стали менше залежати від прийнятих в центрі

рішень. Так, якщо у 2014 р. частка дотаційних місцевих бюджетів становила 96,3% усіх місцевих бюджетів, а бюджетів донорів – 3,7%, то у 2015 р. – частка дотаційних бюджетів повинна скласти 74,6%, бюджетів донорів – 15,2%, а збалансованих бюджетів – 10,4%.

Проте, слід зробити висновок, що багато аспектів щодо розподілу та перерозподілу бюджетних ресурсів все ж потребують подальшого реформування. І це пов'язано не тільки з недосконалістю вже прийнятих раніше реформ, а й з тим, що все перебуває в розвитку і потребує постійних змін. Слід завершити словами Сергія Ілліча: «Ми живемо в такий час, що вже сьогодні треба думати навіть не про завтрашній, а й про післязавтрашній день. Бо якщо не будемо цього робити, то безнадійно відстанемо від сучасних темпів життя» [4, с. 202].

Література:

1. Юрій С.І. Бюджет, бюджетна доктрина та бюджетна політика держави: сучасна парадигма, іманентний детермінізм, реалії та перспективи / С.І. Юрій, В.Г. Дем'янишин // Світ фінансів. – 2010. – № 4. – С. 7–27.
2. Юрій С.І. Фінансова парадигма місцевого самоврядування / С.І. Юрій // Світ фінансів. – 2004. – Випуск 1. – С. 6–14.
3. Слобожан О. Бюджетна децентралізація: здобутки та перспективи / О. Слобожан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: auc.org.ua/sites/default/files/ofis_reform_slobozhan.pptx.
4. Ректор і університет – одна історія на двох / керівник проекту В.Г. Дем'янишин. – Тернопіль: Економічна думка, 2010. – 270 с.

Шегера Катерина

*Студентка групи Ф-41 факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА

Освіта і наука повинні стати пріоритетними напрямками для держави, адже від них залежить її майбутнє
(С.І. Юрій)

Вибір професії для кожного є важливим кроком у житті. Для когось – це всього лише випадковість, а для когось – планомірне

рішення. Обраний фах повинен бути першою сходинкою на шляху до самореалізації. Професійне самовизначення – це досить важкий, довготривалий, багатоплановий, а інколи й заперечний процес, впродовж якого мають формуватись установки на власну активність і самопізнання, ознайомлення з потребами ринку праці, формування індивідуальності, розвиток професійно важливих та загальнолюдських якостей, а також мотивацію досягти успіху в обраній сфері діяльності. Тому вкрай важливо відшукати себе, не помилитись, обрати найкращі барви у палітрі зайнятості, самореалізуватись та наполегливо досягати власних вершин.

На мою думку, роль та значення професії фінансиста для суспільства є досить великою, адже фінанси – це основа економіки будь-якої країни, тому грамотно управляти ними – означає діяти на користь не тільки собі. «Серйозна наука завжди була справою виняткової суспільної вагомості, адже торувала магістральні шляхи розвитку не лише окремих народів, а й людства в цілому», – писав С.І. Юрій. Це неабияк стосується періодів кризи, коли аналітичні здібності фінансистів можуть використовуватись для проведення важливих розрахунків, доцільності того чи іншого кроку. Для цього потрібно вміти моделювати ситуації, аналізувати, робити висновки, розробляти стратегії, управляти грошовими потоками...

Людині, яка володіє професією фінансиста важливо постійно прагнути до вдосконалення, саморозвитку, мати гнучкий розум, високу фінансово-правову підготовку, оперативне мислення, бути організованою, освіченою, ерудованою, дисциплінованою, порядною, вимогливою до себе та оточуючих. Фінансист має володіти лідерськими задатками, комунікативними якостями, вміти у максимально короткий термін адаптуватись до стресових ситуацій, йти на компроміси, але не зраджувати принципам, і це далеко не весь перелік.

Студент – майбутній фінансист, ще в процесі навчання формує такі риси характеру, як глобальність мислення, прагнення до пошуку креативних ідей, до прийняття обґрунтованих рішень, міркувань на кшталт «А що було би, якби...». Також, як банально б це не звучало, але неоціненним є набуття вміння «викручуватись чи виживати» у різних життєвих ситуаціях. А все починається з простого: як розпорядитись стипендією так, щоб вистачило на найнеобхідніше, організувати своє дозвілля та ще й заощадити; якими повинні бути локальні дії студента, коли модуль сьогодні, а він до нього, як

належить, не підготувався; як розподілити харчові ресурси, отримані від батьків, так, щоб нагодувати всіх друзів і ще й вистачило до наступної поїздки додому... Жарти-жартами, та все перелічене гартує нас і готує до самостійного дорослого життя, де проблеми вже набувають зовсім іншого характеру. «Усе треба продумувати, щоб не проводити потім експерименти на людях», – писав свого часу С.І. Юрій. І це справді так, адже часто-густо від наших рішень залежить доля інших людей.

Кожен громадянин є гвинтиком великого механізму, котрий називається державою, перед нею постає велике коло завдань, для виконання яких вона використовує економічні, політичні, ідеологічні важелі. У великій сукупності державних функцій можна виділити такі, які визначають її сутність, без них вона не може повноцінно діяти. Зокрема: забезпечення переходу до ринкових відносин, створення умов для реалізації кожною особою права бути власником, гарантування свободи підприємництва та вільної конкуренції, проведення реформ в інтересах народу для подальшої демократизації політичної системи та багато інших. Щоденно приймаються тисячі рішень, вживаються безліч заходів, через які держава й реалізовує покладені на неї завдання, і кожне із них тією чи іншою мірою впливає на наше життя. Легко нарікати на президента, на Кабінет міністрів, органи місцевого самоврядування, керівництво закладу, організації, де працюємо чи навчаємось. Однак, чи робимо ми досконало те, що залежить особисто від нас? Механізм лише тоді працюватиме безперебійно, коли кожна «деталь» відмінно виконуватиме свої функції. Як наголошував С.І. Юрій: «Перевагу матиме той, хто запропонує якість».

На превеликий жаль, в Україні не визначена економічна доктрина руху суспільства. Намагання урядів забезпечити ефективні ринкові перетворення упродовж тривалого періоду часу призвели до створення кланово-олігархічної системи економічних відносин, за яких вище державних інтересів чомусь завжди стоять особисті. Наявна величезна кількість недоліків та прогалин у вітчизняній економічній системі, котра «прогнила від самого коріння». Тому косметичні реформи лише на декілька кроків наближують нашу державу до позиціонування її як сильної європейської країни, тут необхідні кардинальні зміни й багато часу на те, щоб вони прижились і ефективно функціонували. Як влучно щодо цього зазначав С.І. Юрій:

«Якби взяли за реформи раніше, нині не спекулювали б на цьому політики».

Перспективу нової економіки варто почати з усвідомлення необхідності термінової концентрації економічних, політичних і соціальних складових на національній основі, розробити доктрину розвитку країни, серцевиною якої є діяльність держави у сфері фінансів, і відповідно досягнення фінансової рівноваги як основи макроекономічної збалансованості всієї господарської системи, формування якісно нової моделі бюджету, адже завдяки гармонійно організованому розподілу і перерозподілу ВВП можна активно і дієво впливати на всі стадії суспільного відтворення, темпи соціально-економічного розвитку країни. «Шлях до успіху – це щоденна наполеглива праця, помножена на чіткий стратегічний план, орієнтацію на передовий світовий досвід, відкритість для співпраці з вітчизняними та зарубіжними партнерами», – писав С.І. Юрій.

Впродовж віків на долю нашої країни випадало чимало випробувань, починаючи з давніх сторінок історії та закінчуючи сьогоднішнім. Адже зараз на сході країни триває неоголошена війна з Росією, де щоденно гинуть люди, руйнується інфраструктура, величезна кількість переселенців заповнили інші регіони країни. Україна стикається з небаченими досі викликами, наслідки яких для країни та суспільства поки що важко спрогнозувати. Пророчими виявились слова С.І. Юрія: «Не такий страшний конфлікт інтересів, як його наслідки», тому що війни не закінчуються тоді, коли від них стомлюються, а лише тоді, коли виникає новий світ, який має позитивні перспективи для більшості учасників двобою. Невідомість насторожує найбільше.

Отже, потрібно докласти чимало зусиль, щоб не допустити непоправного. Я впевнена, що попереду в Україні світле майбутнє, але необхідно подолати та попередити всі перешкоди, які випадають на шляху до нього. А під силу це зробити лише новому фінансово освіченому поколінню, вихованому у дусі патріотизму, загартованому наукою, натхненним вірою у краще, з незламним стержнем сили волі, серцем переповненим любов'ю до своєї країни. «Життя – це складний лабіринт, коридорами якого мандрує пам'ять», – занотував Сергій Ілліч, згадуючи студентську юність. «Пам'ять епохи, пам'ять держави, пам'ять родини. Це, мабуть, одна з небагатьох властивостей, яка робить людину Людиною, трепетно оберігає минуле, карбує сьогоднішнє, закладає цеглини добра у фундамент

майбутнього... На жаль, пам'ять буває різною! Найкращі ліки для неї – це людяність, порядність, справедливість, самопожертва на благо інших».

Та вибір є завжди, можна перебраться в іншу країну, розвинуту та «ситу», збудовану її мешканцями для себе і своїх дітей, – і бути в ній ніким, але з впевненістю у завтрашньому дні; або ж залишитись і жити непередбачуваним та складним життям, будуючи свою державу для майбутніх поколінь. Попереду ще сила-силенна тяжких випробувань і змін, але як писав С.І. Юрій: «Зроблено багато, але ще більше треба зробити. Не можна зупинятись на досягнутому».

Література:

1. Баца В. Юрій С.І.: «Освіта – один із фундаментів, на якому тримається держава» / В. Баца // Вільне життя. – 2011. – 8 черв. (№ 44). – С. 7.
2. Левицька Л. Юрій С.: «Перевагу матиме той, хто запропонує якість» / Л. Левицька // Голос України. – 2011. – 18 черв. (№ 110). – С. 27.
3. Левицька Л. Юрій С. І.: «Якби взялися за реформи раніше, нині не спекулювали б на цьому політики»: [інтерв'ю з д. е. н., проф., засл. діячем науки і техніки України, ректором ТНЕУ С. Юрієм] / Л. Левицька // Голос України. – 2011. – 29 січ. (№ 17). – С. 30.
4. Мармаш Я. Юрій С.: «Зроблено багато, але ще більше треба зробити» / Я. Мармаш // Свобода. – 2011. – 26 січ. (№ 6). – С. 10.
5. Соколова Є. Юрій С. І.: «Освіта і наука повинні стати пріоритетними напрямками для держави, адже від них залежить її майбутнє»: [розмова з ректором ТНЕУ С. Юрієм] / Є. Соколова // Дзеркало тижня. – 2008. – 16–22 лют. (№ 6). – С. 15.
6. Юрій С.І. Бюджет, бюджетна доктрина та бюджетна політика держави: сучасна парадигма, іманентний детермінізм, реалії і перспективи / С.І. Юрій, В. Г. Дем'янишин // Світ фінансів. – 2010. – № 4. – С. 7–27.
7. Юрій С. Не такий страшний конфлікт інтересів, як його наслідки / С. Юрій, О. Десятнюк // Голос України. – 2010. – 2 груд. (№ 227). – С. 20–21.
8. Юрій С.І. «Шлях до успіху – це щоденна наполеглива праця, помножена на чіткий стратегічний план, орієнтацію на передовий світовий досвід, відкритість для співпраці з вітчизняними та зарубіжними партнерами» / С.І. Юрій // Свобода. – 2010. – 30 черв. (№ 52). – С. 5.

Наукове видання

Збірник наукових праць

Перші наукові читання пам'яті С.І. Юрія

м. Тернопіль, 26 листопада 2015 р.

Верстка: В.В. Письменний
super_verstka@ukr.net

Підписано до друку 23.11.2015.
Формат 60x84/16. Гарнітура Franklin Gothic Book.
Папір офсетний 80 г/м². Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 11,73.
Тираж 60 примірників. Замовлення № 07/77/11-24.

Віддруковано у видавничому центрі «Вектор»
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12
тел. (0352) 40-08-12
(0352) 40-00-63

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07.03.2013
ФО Осадца Ю.В.